

ІВАН КЕЙВАН

УКРАЇНСЬКІ МИСТЦІ
ПОЗА БАТЬКІВЩИНОЮ

* * *

ЕДМОНТОН - МОНРЕАЛЬ

1996

ІВАН КЕЙВАН

УКРАЇНСЬКІ МИСТЦІ
ПОЗА БАТЬКІВЩИНОЮ

* * *

Для Національної бібліотеки України, Київ
виг М. А. Кейван

ЕДМОНТОН - МОНРЕАЛЬ

1996

Copyright © 1996 by Maria Keywan

All rights reserved. No part of this book may be reproduced by any means, including photocopying, without permission in writing from the publisher.

International Standard Book Number: 0-9692500-3-7

For orders or enquiries, contact:
 Zonia Keywan
 4535 Cumberland Avenue
 Montreal, Quebec, Canada
 H4B 2L5
 Tel.: (514) 489-8661
 Fax: (514) 489-5009

Canadian Cataloguing in Publication Data

Keywan, Ivan, 1907-1992
 Ukrayins'ki mystsi poza bat'kivshchynoyu

Title in English on added t.p.: Ukrainian artists outside Ukraine.
 ISBN 0-9692500-3-7

1. Art, Ukrainian -- History. 2. Expatriate artists -- Ukraine. 3. Artists -- Ukraine. I. Title. II. Title: Ukrainian artists outside Ukraine.

N7255.U47K49 1995 704'.0391791 C95-920821-6

IVAN KEYWAN

UKRAINIAN ARTISTS
OUTSIDE UKRAINE

 Clio Editions
Montreal

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

Автор праці «Українські мистці поза Батьківщиною» Іван Кейван, мистець та історик мистецтва, дійсний член НТШ (Історична секція), помер у вересні 1992 року. Залишилися у його спадщині мистецькі твори, чимало статей на мистецькі теми, три монографії, між якими – люксово видана «Тарас Шевченко – образотворчий мистець» (КУК, 1964 р.) і машинопис його найбільшої праці «Історія українського мистецтва» у двох томах, разом півтори тисячі сторінок.

Я знаю, скільки часу він присвятив написанню цієї монументальної книги, яку розпочав 1962 року, на кільканадцять років занедбавши свою мистецьку творчість. Був переконаний, що обов'язком еміграції є видати справжню, невідфальшовану історію українського мистецтва – у протизвагу мистецьким виданням в Україні, які були обкрадені з наших найкращих мистців у користь Москви.

На жаль, з виданням цієї книги не вийшло так, як автор сподівався – та це вже інша історія. Після його смерті переді мною постало питання, про що подбати в першу чергу – чи про монографію покійного чоловіка, чи про видання його «Історії українського мистецтва». По довшій застанові я вибрала історію, впевнена, що цей самий вибір зробив би теж сам покійний.

Виявилось незабаром, що видати книгу в її цілості неможливо, і я, порадившись із родиною – сином Орестом, дочкою Зонєю і її чоловіком, д-ром Ярославом Харчуном, вирішила видати лише останню частину машинопису, тобто про мистців діаспори, бо тема ця є найж «білою плямою» в Україні. Тільки частинно цю тему заповнює невелика скількість монографій та порозкидані у пресі статті. Однак ні вони, ні навіть такі цінні видання як «Книга творчості українських мистців поза Батьківщиною» (з-во «Нотатки з мистецтва», 1981 р.) чи люксовий каталог Світової виставки українських мистців (КУМФ, Торонто, 1981 р.) не заступають історії мистецтва.

У праці І. Кейвана багато місця присвячено загальній атмосфері та творчим обставинам, у яких доводилося працювати нашим мистцям на чужині, їхнім організаціям і збірним виставкам, відомостей про що – самозрозуміло – немає в згаданих виданнях.

Приготування до друку вимагало багато праці, а тим більше, що один розділ – «В інших країнах поселення» – існував лише в черновик. Інші розділи (про табори ДІПІ, США, Канаду), хоч були вони вже в останній редакції, вимагали перегляду, усунення дрібних помилок чи повторень. Мову та правопис залишено, як в

оригіналі, бо цього зовсім певно бажав би собі автор. Ніде не змінено його опінії про твори мистців, що про них мова.

Читачів хочу попередити, щоб не підходили до цієї книги як до довідника, бо довідником вона не є. Інформація про мистців у ній подана за місцем їх проживання, яке більшість із них часто зміняли у воєнний та повоєнний час. Якийсь мистець Х, наприклад, жив протягом кількох років після війни у таборах ДІПІ, а звідти емігрував до Австралії, з якої пізніше переїхав до США. Про нього буде мова у трьох розділах: „На скитальщині“, „Австралія“ і „США“. Та це не буде у хронологічному порядку, бо розділ про Австралію знаходиться при кінці книжки, а про США – близько початку, і читач скорше перечитає про творчість мистця Х у США, ніж у Австралії, хоч Х там жив і творив раніше, ніж у США.

«Історія українського мистецтва» І. Кейвана доведена до половини вісімдесятих років, тому там немає мови про наймолодшу генерацію мистців у діаспорі. Про тих, що почали виявлятися при кінці сімдесятих чи на початку вісімдесятих років, згадується тут як про початківців, хоч сьогодні вони можуть мати куди більші досягнення. Нема теж згадки про мистців з України, які влаштовували свої виставки у Канаді чи США як гості. До мистців діаспори вони бо не належать.

Книжка «Українські мистці поза Батьківщиною» видана стараннями родини. Її могло б не бути, якби не допомога дочки Зоні та її чоловіка, д-ра Ярослава Харчуна, який доклав багато праці до впорядкування тексту та підготовки машинопису до видання. Яому і Зоні дякую за поміч.

Окремо дякую п-і Дарії Кузик за фінансову допомогу.

Марія А. Кейван
м. Едмонтон
січень 1996 р.

В бурхливу воєнну добу, коли могло здаватися, що мистецьке життя на українських землях під німецькою окупацією не було першочерговою потребою суспільства, у Львові 1941 року народилась і виявила себе творчою діяльністю Спілка Українських Образотворчих Мистців (СУОМ). А в ще бурхливішу добу їй довелося самоліквідуватися. Навесні і влітку 1944 року московські полчища масово наступали на західноукраїнські землі, а німецькі відступали. Галичина стала тереном жорстоких боїв. Очевидно, не могло там бути в той час будь-яких виявів мистецького чину, і навесні того ж року СУОМ перестала існувати, а мистці, її члени, подалися на Захід, усвідомлюючи добре, що під московсько-більшовицьким режимом, в атмосфері московського соцреалізму чекас на них - в найкрашому випадку - духова смерть, а в найгіршому - фізична ліквідація. На рідних землях все-таки залишилося декілька наших мистців і деякі з них, допасувавшись до соцреалізму, зробили „кар'єру". Інші ж були ліквідовані, а ще інші замовкли назавжди. Деякі мистці аступили до Української Дивізії (М. Левицький), інші долучились до вояків УПА (М. Черешньовський, Н. Хасевич), а основна маса опинилася на терені Німеччини Я Австрії, - хоча з невиразними творчими перспективами і нелепним майбутнім, а все ж із вірою, що вони знайдуть умови для творчости і своїми творами зможуть сказати те, чого аж ніяк не зможуть наш мистці в під'ярємній Україні, в так званій УССР.

Єдиний Іван Іванець духово зламався і, вважаючи, що большевицька армія дійде аж до Атлантичного океану, залишився в совєтському секторі окупації у Відні. Там він був заарештований органами НКВД і 1945 року розстріляний у Кракові.

Наші мистці, що опинилися в Німеччині Я Австрії, жили в шкідливих матеріяльних і моральних умовах. У першу чергу доводилось берегти своє фізичне існування, тому що летунство західних союзників безперервно бомбардувало німецькі міста та інші важливі об'єкти, а крім того, треба було уникати лабет „Арбайтсамтів", які вилловлювали людей і запроторювали на каторжні роботи, у ще гірші умови.

І аж після капітуляції Третього Райху, в травні 1945 року, коли мистці опинились у таборах для скитальців („переміжених осіб"), вони трохи відітхнули. Але й тоді, через невігластво окупаційної влади західних союзників, їм усе ще загрожувала небезпека. Московське НКВД поливало по всій Європі, вилловлюючи втікачів, аби повернути їх на „родіну", послуговувачись при цьому допомогою окупаційної адміністрації західних союзників. Найбільша небезпека існувала для колишніх громадян УССР, а між ними була значна кількість мистців. І все це, розуміється, створювало велике напруження.

У таборах, в колишніх військових казармах, у приміщеннях, переповнених людьми, як у бочці з оселедцями, де кімнати були перегороджені коцями і веретами, а часто й на горщиках, у конюшнях і в підвалах, не маючи потрібних матеріалів, наші голодні й холодні мистці працювали творчо, аби показати свої здобутки публіці та переконати чужинців, що ми - не якісь „німецькі колаборанти“, а представники нації зі старою культурою, яка прагне творчого вияву, а особливо своєї самостійної держави.

В найбільших осередках скупчення „переміжених осіб“ у американській, англійській та французькій зонах окупації від січня 1946 року почали відкриватись виставки творів українського мистецтва, часто разом із творами мистців інших національностей.

Коли ж у Карлсфельді біля Мюнхену в січні й лютому 1946 року виникла образотворча секція українського Культурно-освітнього Реферату, там відбулася перша окрема українська виставка малюства, графіки і скульптури. В ній взяло участь 14 мистців, які виставили понад 150 експонатів.

На сторінках цієї книжки ми маємо обов'язок - перерахувати всіх відомих і не надто відомих українських мистців, які брали участь у творчому житті таборових громад Німеччини і Австрії в другій половині сорокових років, або твори яких виставлялись у їхній відсутності чи по смертю. Перелік цей буде довгий, але їхні прізвища повинні залишитись відомими для дослідників, а також для їхніх нащадків у діаспорі, яких, можливо, попаде в руки ця мистецька розвідка.

В березні 1946 року в Брегенці, в Австрії, відбулася виставка творів литовців, латвішів, естонців, поляків і 14-ти українців. Австрійські критики звернули тоді окрему увагу на твори В. Ласовського, М. Кмита і на дереворізи Ю. Кульчицького.

Через кілька місяців, у червні 1946 року, велика виставка мистців трьох балтійських народів, поляків і українців відбулась у Баден-Бадені, у французькій зоні окупації. В українському відділі було 49 експонатів. Там же Центральне Представництво української еміграції в Німеччині організувало відділ народного мистецтва.

Під протекторатом УНРРА від 25 серпня до 8 вересня того ж року тривала виставка українського мистецтва в австрійському місті Зальцбурзі. Її ініціатором стало новозасноване Об'єднання Українських Образотворчих Мистців у Австрії. Двадцять дев'ять учасників виставки показали публіці 218 творів. Усе ж більшість із них тут виявилась людьми випадковими, що виставляли свої твори вперше і востаннє: їх пізніше ніде на виставках не бачимо.

У вересні того ж року в Берхтесгадені, в таборі „Орлик“, була організована виставка із 198-ма експонатами, де вирізнялись твори М. Анастасієвського, М. Бутовича, В. Дядинки, М. Гоція, С. Литвиненка, О. Повстанка, М. Радима і М. Жеваго. А в жовтні 1946 року в Роттенбурзі відбулась виставка народного мистецтва

України, де також експонували свої твори П. Мегик і Ю. Пазюк.

Проте найімпозантніша – з огляду на численність і якість творів – була мистецька Виставка переміжених осіб, що тривала від 10 до 26 січня 1947 року в Німецькому Національному Музеї в Мюнхені. Сорок вісім мистців-українців експонували твори з ділянок скульптури, малярства і графіки. Виставка пройшла з винятковими успіхами, а всіх її учасників було 71 – разом з іншими національностями. Виставковий комітет відібрав тільки 360 творів із понад 600 присланих, з них для українського відділу – 290, чим наш відділ побив рекорд – як за кількістю, так і за мистецькою вартістю, про що писала як наша, так і чужа преса. Це були твори справді галерійної вартості, і критика не приховувала подиву, що створені вони були всього за два роки у надзвичайно примітивних умовах праці. Мистецька Виставка переміжених осіб стала важливою віхою в розвитку українського мистецтва поза Батьківщиною.

УКРАЇНЬСЬКА СПІЛКА ОБРАЗОТВОРЧИХ МИСТЦІВ

Ініціативна група українських образотворчих мистців постала у Мюнхені в грудні 1946 року. Це вона організувала і оформила український відділ мистецької Виставки переміщених осіб у Мюнхені (див. вище) і стала зав'язком нової мистецької організації. Двадцять восьмого січня 1947 року у Мюнхені скликано Перший з'їзд українських мистців із американської, англійської і французької окупаційних зон. Із більшовицької зони окупації, звичайно ж, годі було наших мистців на той з'їзд предстатись. «Залізна заслona» вже стала трагічним фактом... У з'їзді взяло участь 50 мистців із названих трьох зон, і на ньому ж засновано УСОМ - Українську Спілку Образотворчих Мистців. Вона стала ніби продовженням львівської СУОМ, але сягала ще глибше в історію - до традицій довоєнної АНУМ (Асоціації Незалежних Українських Мистців). УСОМ, так само, як і АНУМ, поклала в основу суто професійні принципи і об'єднала мистців різних стилів і напрямків. З'їзд тривав два дні. Передискутувавши питання організаційної і творчої праці наших мистців на скитальщині, з'їзд обрав Управу УСОМ у такому складі: Едвард Козак - голова, Северин Борачок - його заступник, Михайло Дмитренко - секретар, Степан Луцик і Яків Гніздовський - члени Управи.

З'їзд ухвалив 10 пунктів резолюції історичного значення, що відображають тодішню картину мистецьких звагань на скитальщині. У першому пункті цих рішень читаємо, зокрема: «На українських мистців, що знаходяться в сучасну пору на еміграції, лягає важливе й відповідальне завдання: з одного боку - зберігати і продовжувати ті форми українського національного мистецтва, що сьогодні не можуть бути розвивані в Україні; з другого - репрезентувати українську культуру перед чужинцями. Українські мистці, знаючись силою обставин на чужині, вважають своїм обов'язком не тільки далі вивчати великі досягнення європейського мистецтва, але й вносити в те європейське мистецтво свої власні, оригінальні надбання. Це буде можливе тільки тоді, коли українські мистці зберігатимуть національну суть свого мистецтва, проте в творчій практиці українське мистецтво має розмовляти тією самою образотворчою мовою, що й мистецтво світове, і українське мистецтво при всіх своїй відмінності повинне формально ставити і розв'язувати ті самі образотворчі проблеми». У інших пунктах резолюції відображені прагнення забезпечити позапартійний характер Спілки, поліпшити оформлення друкованих видань та сценічних декорацій, а також стверджено прикрі випадки легковажного ставлення управ таборів до життя і праці мистців. Нерідко ці управи (так - свої рідні!) керувалися партійно-політичними критеріями (залежно, яка група була при владі), коли безпартійних чи бідніших трактували, як натовп, а мистцями явно легковажили. Часто мистців і письменників прикушували до тяжких фізичних робіт, а про якісь

призначення для творчої праці не було й мови. Не один керівник табору заслужив собі на ганьбу своїм ставленням до потреб мистців. Після створення УСОМ справи помітно поправилися, хоч і не всюди. В часописах з'явилися статті на цю тему, а до деяких таборових бонз Управа УСОМ зверталась листовно, щоб наші мистцями були дані „людські" умови.

А головне – мистець вже не почувався осамітненим, бо за ним стояла професійна організація. Через УНРРА та інші установи діставали потрібні матеріали – полотно, фарби, пензлі. Творчі виставки набули професійного характеру, відсіялись люди випадкові і „копісти”.

Це стало відразу помітно на міжнародній виставці в Ансбаху в лютому 1947 року, де експонувалось приблизно 300 творів тридцяти мистців – українців, естонців, латвіїв і литовців. Були показані твори малярства, графіки, скульптури і народнього мистецтва – Петра Мегика, Григорія Пазюка, Юрія Соловія, Осипа Танасевича та інших. В березні 1947 року завдяки заходам УНРРА в Ашаффенбурзі відбулась міжнародна виставка з участю мистців з балтійських країн, українців, поляків і росіян. Українські мистці Л. Морозова, М. Гарасовська-Дачинин, М. Битиський та інші виставляли малярські твори, а О. Лятуринська виставила скульптури – серію мистецьких ляльок. Був там також відділ сучасної книжкової графіки.

В Геттінгені, завдяки заходам УСОМ, наприкінці березня 1947 року відбулась індивідуальна виставка творів відомого скульптора Богдана Мухна. Це були твори, виконані в бронзі і в мармурі, воскові моделі для відливів та дрібні вироби із срібла. В квітні того ж року в таборі скитальців у Ділінгені відбулась виставка народнього мистецтва, фотографій зразків українського будівництва і церковного малярства. Принагідно зібрали й показали також кілька мистецьких полотен. Вступну статтю до німецько-англійського каталога цієї виставки написав Д. Горняткович.

В половині квітня 1947 року відбулась міжнародна мистецька виставка у Нюрнберзі, а участь у ній взяли мистці трьох народів Балтії та українці. У червні 1947 року значною подією стала виставка в таборі „Орлик” у Берхтесгадені, в якій брали участь багато із перчислених раніше мистців.

У вересні 1947 року в таборі „Егеркасерне” в Міттенвальді відбулась імпозантна виставка „Рік праці в таборах” з відділами українці, народнього і прикладного мистецтва, публікація восьми творів українських письменників і з досить великим відділом образотворчого мистецтва. У виставці взяли участь мистці О. Козакевич-Дядинок, І. Кейван, О. Повстенко та М. Тржепель-Елліс. Завдяки Є. Блакитному були виставлені кілька десятків рисунків Л. Геца, що значно піднесло вартість усієї виставки. Виставка ця проявля з великим успіхом, і про неї широко писала не тільки українська, а й німецька та англоговна преса. Потім уся

виставка була перевезена до Гарміш-Партенкірхену, до штабу американської армії, де вона також пройшла з великим успіхом.

Дванадцятого і тринадцятого липня 1947 року в Берхтесгадені відбувся великий з'їзд письменників, науковців, журналістів, образотворчих мистців, музиків і драматичних артистів з метою об'єднання в один творчий організм. Так виникло Міжпрофесійне Об'єднання Мистецтв, головою якого став письменник Улас Самчук, його заступником - режисер Володимир Блавацький, а до Управи увійшло по два представники від літератури, науки і всіх інших ділянок мистецтва. Об'єднання Мистецтв поширювало свій моральний вплив і координувало працю в ділянках культури на скитальщині.

Апогеем своєї діяльності УСОМ досягла 1948 року, коли вдалося налагодити співпрацю із німецькими мистецькими чинниками. Другого березня в Регенсбургу розпочався Тиждень української культури, програма якого включала також виставку образотворчого мистецтва 35-ти українських мистців. У Мюнхені же один Тиждень української культури пройшов у квітні під патронатом ЗУАДК. У церемонії відкриття цього фестивалю взяли участь інші представники американської окупаційної влади і провідники IPO - нової міжнародної допомогової організації, яка після УНРРА перебрала опіку над скитальцями. Приїхав також сам губернатор Баварії п. Вагенер. Була присутня преса і делегати від найвищих наших установ - д-р Р.І. Сжук, В. Мудрий та проф. І. Мірчук. У мистецькій виставці взяли участь вже знайомі багатьом мистці, проте без С. Гординського, який вже виїхав до Америки.

Ще, до речі, був останній такий фестиваль, хоч у міхчасі відбувся Другий з'їзд УСОМ (травень 1948 р.) і деякий час працювала нова Управа спілки (Козак, Дмитренко, Луцик). Почалося велике переселення скитальців за океан, хоч і далі в різних місцевостях спорадично відбувалися невеликі мистецькі виставки. Наприклад, Спілка Українських Письменників, Мистців і Науковців на початку 1949 року організувала у Міттенвальді виставку Івана Койвана і Михайла Черешньовського. Навесні того ж року була виставлена нова картина Ольги Козакевич-Дядишук „Плач Ярославни”. Еміграційна хвиля значно прорідила вже тоді українських мистців у Німеччині й Австрії, в УСОМ перестала діяти.

І все ж праця УСОМ залишила по собі помітний слід. Діючи в несприятливих матеріальних умовах, ця спілка зуміла стимулювати діяльність великої кількості творчих особистостей і популяризувати українське мистецтво серед чужинців. Члени УСОМ змагалися за нові творчі досягнення і за новий мистецький вислів, зберігаючи при цьому українську самобутність. УСОМ видала два числа альманаху „Українське Мистецтво” і збирала матеріали для третього. Редагувала цей альманах ініціативна група УСОМ - С. Гординський, М. Дмитренко, Е. Козак і С. Луцик. Альманах мав ошатний вигляд, містив чудові кольорові ілюстрації і цікаві статті. Він і сьогодні не поступається кращим мистецьким

виданням української діаспори пізніших десятиліть.

Крім того, 1947 року УСОМ видала в Мюнхені монографію пера С. Гординського „Крук-Павлось-Мухин” про трьох відомих різьбарів а також великий альбом „Українське образотворче мистецтво” з кольоровими репродукціями творів мистців на скитальщині. Вийшов тоді також „Альбом українських орнаментів” з рисунками Володимира Січинського, альбом Олексія Повстенка з літографіями змислених будівель Києва, альбом Едварда Козака (Ека) з кольоровими ілюстраціями до українських народних жартівливих пісень, та альбом листівок Галини Назепи. А вже після самоликвідації УСОМ вийшов альбом Василя Дядинюка „Володарі України княжої доби”.

Розвивалось образотворче мистецтво у той час відповідно до потреб і можливостей життя у місцях тимчасового поселення скитальців. Книжкова і меморіальна графіка мала більше практичне значення, добре розвивалось також малярство, а скульптура могла бути переважно камерна: про монументальну в тимчасових умовах годі було і мріяти. Те ж саме стосується і української архітектури, хоч на скитальщині були відомі архітектори Володимир Січинський, Олексія Повстенко і Євген Блакитний (Наконечний).

У ділянці камерної скульптури створено тоді велику кількість творів малого розміру із таких матеріалів, як бронза, мармур, гіпс, теракота, віск. Одним з найпопулярніших скульпторів був у ті роки Сергій Литвиненко, який здобув собі чільну позицію ще в Україні, а за німецької окупації викладав у Мистецько-промисловій школі у Львові і згодом став там деканом Вищої образотворчої студії. Жив і творив Литвиненко спершу в таборі в Карлсфельді, а згодом у Берхтесгадені і за неповні чотири роки створив біля двадцяти творів високого мистецтва - надгробки, композиції й портрети, пам'ятники на могилах д-ра С. Шухевича і поета А. Гарасевича, композицію „Земля”, що зображує групу українських селян, обличчями звернених кожен в інший бік. Особливу вартість мають композиції Литвиненка „В бурю”, „Мати”, „Присяга инака”, „Втеча” (два варіанти). Відомі виконані ним у той час портрети Ю. Козловського, Е. Козака, М. Михалевича, Катрі Гриневичевої, д-ра М. Гоція, д-ра О. Грицяя, д-ра В. Дмитрюка, інженера О. Бойдуника, І. Назепи, д-ра Л. Макарушки та інших. Портрети виконані переважно в теракоті, сміливою імпресіоністичною ліпкою, з найнижчими нюансами живої, навіть найменш позитивної риси, до того ж вони надзвичайно психологічні.

Сергій Литвиненко також викладав скульптуру в організованій ним самим Вищої образотворчої студії у Карлсфельді і в Берхтесгадені. Студія проіснувала до 1948 року, коли С. Литвиненко виїхав до Америки. З неї вийшла низка молодих мистців, таких як Любослав Гуцалюк, Роман Коваль, Петро Магденко, Стефанія Мартинець, Степан Рожок та інші, які стали широко відомі в діаспорі.

Тоді ж у Німеччині активно продовжував свою діяльність скульптор Антін Павлось, який здобув собі визнання ще у Львові,

на виставках СУОМ в 1941-44 рр., такими творами як „Материнство“, „Козак у танці“, „Тарас Шевченко“, „Король Данило“. На скитальщині він створив споріднену тематично скульптуру „Князь Роман Галицький“, але, на жаль, малого формату і виконану в теракоті: скитальські умови на краше не дозволяли. Його „Кони“, „Молоді коні“, „Хлопчик з песом“, „Молодий ведмідь“ та інші позначені динамічністю та експресією рухів, з вірним відображенням подробиць анатомії тварин і їх часто важких ракурсів. В його „звірних“ мотивах бачимо тонкого спостерігача з глибоким відчуттям „душі“, тому Павлося слід вважати одним з наших найкращих анімалістів.

Антін Павлося в загальних рисах – реаліст із виразними рисами класицизму. Своїм творам він надає глибокого одуховлення, затримуючи всі природні форми, але при цьому залишає також творчий відбиток своєї самобутності. Павлося – майстер зображення жіночого тіла, і в творах цієї групи в нього відчуваються надзвичайна субтільність, ритм і гармонія, а теракота при цьому надає їм подібності до кольору людського тіла. А все жіночі постаті А. Павлося помітно ідеалізовані... З хвилею еміграції він виїхав до Америки і згодом здобув там кілька нагород на різних мистецьких виставках, проте жити йому судилось недовго – він помер у Міннеаполісі на 40-му році життя.

В добі скитальщини на горизонті українського мистецтва з'явився ще один скульптор з винятковим хистом – Григорій Крук. Народився він 1911 року в Братишіві біля Станиславова в сім'ї сільського гончаря. Навчався різьби в дереві в Промисловій школі в Станиславові, а згодом у Мистецько-промисловій школі у Львові. Йому, як колись Шевченкові, різні „доброзичливці“ пророкували зовсім інше майбуття: у Станиславові один інструктор радив їти вчитися столярства, а другий „хіромант“ у Львові – йти до кравця пришивати гудзики. А насправді Григорія Крук 1930 року був прийнятий до Академії Мистецтва у Кракові, студіював там скульптуру у професора К. Лячки і був одним з його найкращих учнів. Після трьох років студій, 1938 року, з допомогою відомого письменника Богдана Лепкого Г. Крук виїхав до Берліну, був прийнятий до Академії Мистецтва і студіював монументальну скульптуру у професора Альфреда Воще. Професори-ніщі всіляко допомагали убогому студентові, цінуючи високо його талант. Він закінчив студії 1940 року.

Ще будучи студентом Краківської Академії, 1935 року, Г. Крук дебютував на Ретроспективній Виставі українського мистецтва у Львові своїми зображеннями голів у бронзі й гіпсі. Проте всю ширину свого таланту він виявив після війни на виставках УСОМ в Німеччині як оригінальний і самобутній скульптор, зокрема в зображенні постатей і груп українських селян. В селянській тематиці він досягав найбільшої сили артистичного виразу. Не маючи можливості жити і працювати серед свого народу, який дав

Яому цю силу, він осів напостійно в Мюнхені і створив сотні високомистецьких скульптур в різних матеріалах - жіночих і чоловічих постатей, груп, погрудь, портретів, монументальних творів і масок. Особливу творчу наснагу акладав у зображення селян, робітників і характеристичних типів з нижчих верств суспільства, що позначені передусім глибоким психологізмом.

Великою гордістю української скульптури на скитальщині була також творчість Миколи Мухина, який прибрав нове ім'я - Богдан. Свій талант він виявив ще у Львові на виставках СУОМ, а в Німеччині він, можна вважати, досягнув верхів'я, створивши кільканадцять високомистецьких скульптур, серед яких переважала козацька тематика. Творами Богдана Мухина - „Кінь в степу“, „Князь Ігор“, „Козак з арканом“, „Слава“ (в кількох варіантах) та іншим, виконаними на скитальщині, притаманні шалення, майже неймовірний динамізм, особливо у відображенні бігу коней та в руках вершників. У монографії „Круж-Павлось-Мухин“ Святослав Гордійський пише про це так: „Дось стихійне, наче доісторичо первісне, лежить в основі його мистецтва, в ньому звучить якийсь призабуття комплекс дикою степу... Ота фантазія і стихійність Мухиного таланту мають у собі щось справді органічно східне, казкове, а водночас і антиконструктивне, що саме і є однією з головних прикмет усіх східних мистецтв“.

Крім перелічених вище, Богдан Мухин створив у Німеччині низку інших скульптур, динамічних у виразах зображених облич і з рисами своєрідного експресіонізму у таких творах як „Чумак“, „Рапсодія козаччини“. Він виявляв безконкуренційну технічну майстерність у виконанні своїх творів у різних металах, якщо вони були йому доступні, зокрема, в бронзі й сріблі, завершуючи відливи карбуванням, оксидуванням, поліруванням. Проте більшість його творів відлита з воску, матеріалу дешевого і кетривого, і це є великою шкодою для мистецтва... Богдан Мухин відомий також тим, що він дуже нерado послуговувався моделями, більше сполігав на бистру обсервацію, виконуючи свої твори з фантазією.

В 1950 році Богдан Мухин переїхав до США і там почався новий етап його творчости.

Виявив свій стихійний талант на скитальщині також скульптор Михайло Черешньовський. Народився він 1911 року в Стежниці на Лемківщині, в селянській сім'ї. Маючи від дитинства великий талант до різьби в дереві, був прийнятий до Школи деревного промислу в Коломиї. Пізніше студіював скульптуру в Школі прикладного мистецтва і мистецького промислу в Кракові, де швидко привернув увагу професорів. Був активним членом українського мистецького об'єднання „Зарево“ і брав участь у виставках об'єднання. За німецької окупації брав участь у виставках Спільки Українських Образотворчих Мистців у Львові, і на третій із них, що відбулася 1942 року, звернув на себе особливу увагу глядачів скульптурою

„Мати з дитиною”, позначеною жирим висловом, простотою та оригінальною стилізацією.

При кінці Другої світової війни М. Черешньовський опинився в рядах УПА, пережив жахливу мартирологію, а в 1947 році продістався з рейдувочою групою УПА до Баварії, до табору українських скитальців у Міттенвальді. В таборі він організував і зразково вів майстерню прикладного мистецтва і працював творчо. В 1948-49 роках виготовив низку творчих бюстів - С. Бандери, Р. Шухевича (Чупринки), О. Данського, а також ряд жіночих портретів. Глядачі мали тоді нагоду оглянути його твори на виставці „Іван Кейван - Михайло Черешньовський”, що її в лютому 1949 року організувала у Міттенвальді Спілка Українських Письменників, Мистців і Науковців. У скульптурах Черешньовського виразно пробиваються риси монументалізму, а своєрідний їх реалізм із стилізацією нагадує скульптури стародавнього Єгипту. На жаль, у несприятливих творчих обставинах табору скульптор змушений був обмежитись тільки на відливах у гіпсі.

Михайло Черешньовський був членом УСОМ у Німеччині, а в 1949 році переїхав до США - і відтоді почався новий етап його творчості, етап блискучий і славний.

Серед скульпторів молодшої генерації на скитальщині також почав виявляти свій талант Михайло Дзиндра. Народився він в селі Дежні Стрийського повіту, а початкові лекції скульптури отримав від свого брата Євгена Дзиндри, який залишився в УССР. Вчився в Мистецько-промисловій школі у Львові у славного Андрія Коверка. У Німеччині брав участь у виставці Тижня української культури в Регенсбурзі в 1948 році, а також у Берхтесгадені. Особливу увагу глядачів привернули його твори „На сторожі”, „На вигнанні”, „Біг” „Молитва” та „Амур і Психея”. Технічне трактування цієї останньої композиції особливо цікаве: в той час, коли Психея ніби народжується з маси, Амур потрактований майже астрально - злітаючи з неба, він тільки легенько доторкається до Психеї. Отже, маємо два протилежні трактування в одній композиції.

Ранні твори Михайла Дзиндри позначені класицизмом, а пізніші набирають експресіоністичних рис. Переїхавши до Америки, Дзиндра пішов шляхом експериментів. Його твори з доби скитальщини виконані в теракоті й воску.

Тоді ж на скитальщині на виставках УСОМ виринув талант скульптора Петра Капшученка, який народився 1915 року в Україні й навчався скульптури вже в Німеччині. Дебютував на виставці в Регенсбурзі в 1947 році, де показав картини „За волю України”, „Дума”, етюд до композиції „Або волю здобути, або вдома не бути”. Під час Тижня української культури в Регенсбурзі 1948 року виставляв скульптуру „Козак” у бронзі. Скульптури його позначені реалізмом з виразними рисами імпресіонізму. В 1950 році Капшученко переїхав до Аргентини і там досягнув великих успіхів.

В Берліні проживав і творив від 1921 року аж до своєї смерті 1955 року один із найвидатніших українських граверів, Василь Масютин (родове прізвище Масюта-Сорока), що відомий також як знаменитий скульптор. Як видатний гравер, він виявив свій всесторонній талант, бо був ще й медальєром, скульптором, малярем, мистецтвознавцем і навіть письменником. На жаль, не маємо даних про творчість Масютина після Другої Світової війни і доби нашої скитальщини. Такі «білі плями» в біографіях наших мистців пояснюються труднощами культурної адаптації на чужині.

На скитальщині в Австрії жив і творив скульптор Федір Бмець, який здобув собі широку славу в Західній Європі ще між двома світовими війнами, передусім як видатний майстер різномірної скульптурної техніки, зокрема відливів у бронзі та в інших металах, карбування та окислювання. Після війни Бмець подався в 1945 році з Берліну до Австрії і вклучився в українське мистецьке життя. Був членом Об'єднання Українських Образотворчих Мистців, що мало свій осідок у Зальцбурзі. Брав участь у відомій українській виставці в Зальцбурзі та в інших виставках того часу. В 1950 році виїхав до Венесуели і від того часу не вдалося нічого довідатись про життя і творчість цього видатного скульптора.

В Австрії творив також скульптор Костянтин Бульдін (1897-1966), що був широко відомий в УРСР. Скульптуру і малярство він студіював у Академії Мистецтв у Києві, а згодом у Художньому інституті. Був автором численних скульптурних творів, переважно в ділянці декорація будівель у Києві, Харкові, Дніпропетровську. Брав участь у конкурсі на пам'ятник Т. Шевченкові, проте його проєкт не був реалізований, а М. Манізер використав ідею Бульдіна в побудові пам'ятника Т. Шевченкові у Харкові. З творів Бульдіна у камерній скульптурі найвартісніше погруддя Романа Роллана. Був обдарований літературним талантом і друкувався під псевдонімом В. Коб. Восени 1943 року він подався з України на Захід і опинився в Австрії. Був активним у виставках у Зальцбурзі та в інших містах, а згодом переїхав до Аргентини і осів напостійно в Буенос-Айресі, де й працював творчо до самої смерті.

Там же в Зальцбурзі, в Австрії, працював скульптор Микола Станько, який своєю скульптурою «Юнак» у гірці під час війни брав участь у Третій виставці СЮМ у Львові, в 1942 році. У виставках на скитальщині участі не брав, хоч працював над велетенською фігурою Прокетех, яка, мабуть, залишилась у глині і не була зреалізована у відливі.

Підсумовуючи здобутки української скульптури на скитальщині в Німеччині і Австрії, можна заявити, що мистецький рівень її був дуже високий і, незважаючи на винятково тяжкі творчі умови мистців, скульптура ця може сміливо рівнятися із творами славних європейських скульпторів, які творили в незрівняно кращих умовах. Здобутки української скульптури тієї доби займають важливе місце в історії українського мистецтва.

А все ж між усіми галузями української образотворчості на скитальщині, в Німеччині і Австрії, найширше було представлене малярство, і деже слабше – граверство і графіка. Чистих граверів і графіків майже не було, а в цих галузях працювали малярі – з більшим чи меншим успіхом. Малярі так само були ініціаторами заснування мистецьких спілок у Австрії і Німеччині – УСОМ та ОЗОМ. Тут згуртувались українські мистці різних генерацій і різних шкіл: одні закінчили академії мистецтв у Кракові, Варшаві і Києві, інші – художні інститути в УРСР, Празі, Парижі, Львеві, Загребі, ще інші – мистецько-промислові та інші школи. Ядучи за хронологічний принцип, тобто, за дати народження мистців, можна запропонувати їх наступний перелік...

Сеньйор і корифей українського мистецтва Василь Кричевський-старший осів тимчасово в Парижі у свого сина Миколи, який вже давно досягнув європейської слави своїми знаменитими акварелями. Там Василь Кричевський створив низку архітектурних пейзажів, а 1947 року виїхав до Венесуели.

Ірина Шухевич виявила себе, як знаменита малярка-аніمالістка („В стайні“, „Теля“ та ін.), виконала низку портретів і пейзажів в дусі реалізму, з деякими рисами імпресіонізму. Брала участь в усіх найбільших виставках, а виїхавши до штату Ютики у США, продовжувала працю над релігійними композиціями.

Одніоліток Ірини Шухевич (1885 р. нар.), Юліян Буцманюк, працював у Мюнхені і викладав малярство в українській гімназії. Створив композицію з погрудними зображеннями єпископів-мучеників – Андрея Шептицького, Йосифа Сліпого (згодом кардинала), Григорія Хомишина та Йосафата Коциловського. Інша композиція Буцманюка того часу – „Мати Божа, Покрова українських скитальців“, створена темперою. Ця композиція була видана у формі листівки. Виконав він у той час також низку портретів.

Михайло Осінчук, відомий із Західньої України монументаліст і іконописець, на основі візантйку княжої доби створив свій самобутній стиль. На скитальщині продовжував працювати в галузі іконографії, проте дуже рідко брав участь у виставках. Відомо тільки, що на Виставці перебіжених осіб 1947 року в Мюнхені була його темперова ікона „Святий Микола“. В тому ж році він переїхав до США і працював плідно в галузі церковної поліхромії, а на терені Канади виконав багато високомистецьких ікон.

Ширше виявив себе на скитальщині Микола Анастасівський, професор Вищої Образотворчої студії в Карлсфельді, потім у Берхтесгадені, яку заснував Сергій Литвиненко. На згадуваній виставці у Мюнхені було чотири його твори в стилі реалізму, виконані олією. Брав участь у фестивалних виставках в Регенсбурзі і Мюнхені. Під час війни Анастасівський у 1944 році пережив жакливе бомбардування Нюрнбергу (місто було знищено на 80%) і в 1945 році з глибокою вдячністю Богу за своє спасіння створив акварельну композицію „Христос на руїнах Нюрнбергу в

Києва". В роки скитальщини Анастасієвський створив також низку олійних композицій, портретів, цикль альпійських пейзажів - в реалістичному дусі, але з імпресіоністичним забарвленням. Відомі також його святочні листівки. Твори Анастасієвського відзначаються солідним рисунком, доброю композицією і завершеним кольоритом. В 1949 році переїхав до США, осів у Міннеаполісі і продовжував творчу працю до своєї смерті в 1974 році.

Маляр-монументаліст Дав'ям Горняткович в періоді між двома війнами здобув собі відому позицію в Галичині та в Кракові, виконавши низку поліхромій українських церков та ікон. Був знаний як мистецтвознавець, зокрема, дослідник народнього мистецтва. У виставках на скитальщині Д. Горняткович майже не брав участі, але відомо, що його твори були на виставці в таборі „переміщених осіб" у Ділінгені у квітні 1947 року. Він написав прекрасну передмову про українське мистецтво до каталогу цієї виставки. Виїхавши до США, виявляв себе там як науковець-мистецтвознавець, хоч малярства ніколи не занедбував.

Юліян Крайківський у Австрії був головою Об'єднання Українських Образотворчих Мистців. Створив низку композицій - олією і темперою, а також акварельних. Серед них найвартісніші - „Аркан" з „рембрандтівським" кольоритом і світлотінню, картина „Розстріл", що показує трагедію українського народу під німецькою окупацією. Працював наполегливо до 1948 року і виїхав до Канади, де докінчив почату велику олійну картину „Галілки". Крайківський не шукав нових мистецьких висловів і щупко тримався реалізму з деякими прикметами історизму Віденської Академії.

Микола Бутович - один із найвидатніших українських графіків і граверів, відомий з-перед війни. Жив у Зальцбурзі в Австрії і там створив низку екслібрісів та виконав цикл проєктів для маріонеткового театру, що його плянував організувати письменник Авенір Коломисць. Тоді ж він виявив себе, як цікавий і оригінальний маляр. В його картинах („Три брати азівські", „Цвіт папороті", „Портрет дружини" та ін.) помітні риси експресіонізму, проте навіть вони українським духом. В трактуванні сюжету і в виконанні переважає графічний підхід. Брав участь у виставках як у Зальцбурзі, так і в Німеччині. До Америки виїхав 1948 року і там продовжував дуже плідно працювати.

Михайлина Стефанович-Ольжанська теж продовжувала свою творчість на скитальщині і брала участь майже в усіх тодішніх виставках. Привернула особливу увагу картинками „Княгиня Ярославна", „Ізоolda", „Княгиня Ольга", „Наада", „Силомея". Вихованка Паризької школи, вона виявила себе, як незрівняна стилістка і майстриня темперової техніки. У США продовжувала свою творчість у місті Чикаго.

Володимир Січинський, відомий архітектор і науковець-мистецтвознавець, був також першорядним графіком, зокрема в оформленні української книги. В Німеччині, проживаючи в

Авгсбурзі, Січинський виконав обкладинки до творів М. Островерхи „Nihil novi“, М. Бажанського „Мозаїка квадрів в'язничних“, П. Савчука „У бурі життя“ та оформив власні видання - „Чужинці про Україну“ (п'яте видання), „Назва України“, „Українська культура“, „Український тризуб і прапор“ та інші, що вирізняються тонкою графічною культурою, стильовістю, майстерною технікою виконання. В 1949 році В. Січинський переїхав до Нью-Йорку і там виявив себе як мистецтвознавець і архітектор.

У німецькому місті Байройті жив і творив Євсевія Ліпещький, один з найвидатніших маларів-реалістів, який усі свої мистецькі здобутки залишив у Чернівцях на Буковині, зокрема цінний цикл портретів. На скитальщині він також створив низку реалістичних портретів - композитора І. Недільського, д-ра К. Кисілевського, співака К. Бухера та інших, що характерні солідним кольоритом в дусі Мюнхенської школи. У згадуваних раніше виставках участі не брав.

Дмитро Поторока, що відомий олійною картиною „Рік сорок перший“ із Третьої виставки СУОМ у Львові 1942 року, брав участь у виставках УСОМ в Німеччині своїми олійними картинами в реалістичному дусі - „Відпочинок в степу“, „Сільська хата“, „Зруйнований дім“ та ін., а також низкою пейзажів. Втіхав до США і помер 1962 року.

Ще 1942 року на скитальщині в Німеччині опинився винятково культурний мистець і тонкий знавець стилів Василь Перебийніс. Свого часу в Парижі він перепробував усі стилі і течії - від класицизму і реалізму через кубізм і сюрреалізм - аж до власної мистецької мови, все-таки наближеної до реалізму. У Німеччині, не беручи участі в виставках, він, як член УСОМ, служив своїми порадами молодим мистцям. Будучи знайомих із французькими мистцями, Перебийніс допокиг організувати дві українсько-французькі виставки. Згодом переїхав до Парижу, а звідти до Лондону, де працював творчо майже 20 років.

Інший „парижанин“, Северин Борачок, був активним в організаційному житті мистців і учасником усіх виставок у Німеччині та Австрії. Створив у ті роки низку творів олійю і темперою - „Жива“, „Соняшна купіль“, „В лісі“, „Ранок“, „Пращка“ та інші. Із тодішніх його дереверитів відомі, наприклад, „Українська церква“, „Гуцул“, „Гуцулка“. Северин Борачок найдовше серед інших залишався в Німеччині, в Мюнхені, але згодом і сам виїхав до Америки.

Третій член Паризької групи, відомий баталіст Леонід Перфецький, зканий ще з Третьої виставки СУОМ у Львові („Козаки під Трапезунтом“). Як воєнний мистець, вступив до Української Дивізії і виконав тоді безліч баталістичних етюдів. Оскільки проживав у Граці, в Австрії, і на основі етюдів створив велику серію баталістичних картин під сукупною назвою „Українська Дивізія“ („Словенія: гора Святого Духа“, „Застава“, „В очікуванні

наступу", „Кінна сотня на посту", „Словенія: кулемети в роботі", „По дорозі до Любляни", „Капітуляція: палять документи", „По капітуляції: на стіці біля Грацу на окупованій більшовіками території", та ін.). Всі вони відзначаються оригінальною мистецькою мовою, яку Л. Перфецький виробив у Парижі в конфронтації з модерністи. Картини ці виглядають радше як етюди, але мають безумовну документально-історичну вартість. Переїхавши 1954 року до Канади, Л. Перфецький осів у Монреалі.

Петро Мегик - велика індивідуальність на терені Варшави між двома світовими війнами, видатний мистець та організатор мистецького життя, теж від 1944 року перебував на скитальщині. Його картини „В німецькій пиварні", „Сидяча жінка", „Кам'яна хвіртка", „Дерево" та цикл натюрмортів виконані зі справжньою мистецькою фінезією - досконалим опануванням форми, своєрідним кольоритом, лікночінністю і особливими настроями. Брав участь у всіх найбільших виставках у Німеччині того часу. Переїхавши до США, П. Мегик розгорнув там творчу та організаційну працю на увесь ділязон свого таланту і досвіду.

У Мюнхені постійно проживав Михайло Гоція (1902-1981), але, на жаль, даних про нього маємо дуже мало. Був доктором мистецтвознавства і малярем-філософом, що оригінально розв'язував кольористичні проблеми. Мали успіх на виставках і цінувались німецькими і французькими критиками його картини „Осіньні пейзажі", „Гірський пейзаж", „Пейзаж з замком", „Пейзаж з деревами", „Вечір", „Квіти" тощо. Викладав історію мистецтва у Вишій Образотворчій Студії. У Німеччині залишався до кінця свого життя.

На Виставці Переміжених Осіб у Мюнхені 1947 року виступила зі своїми творами також Надія Білецька (1898-1963), дружина літературознавця Леоніда Білецького. Народилась вона на Лубенщині (Полтавщина), мистецьку освіту здобула в Українській Пластичній Школі в Празі. Брала участь у пражських виставках, проте на ширшу мистецьку арену виступила в Мюнхені, де показала низку портретів, пейзажів і натюрмортів, між якими вирізнялись особливо милою кольоритом „Портрет Олега Ольжича", „Пейзаж з деревами", „Рожі". Була активною членкинею УСОМ, а в 1948 році переїхала з родиною до Канади і осіла у Вінніпезі. Твори Надії Білецької позначені рисами реалізму.

Володимир Кивелюк, що пройшов солідну імпресіоністичну школу, на скитальщині в Німеччині працював переважно в галузі пейзажу і підходив до нього з чисто кольористичних аспектів. У його адумливих пейзажах прекрасно передано настрої - як от у творах „Хмарний день", „По домі" та в інших. Створив низку натюрмортів і композицій без назви, в яких видно французьку школу. Вони нагадують П'єра Боннара, якого Кивелюк дуже шанував. У виставках, на жаль, не радо брав участь, хоч був членом УСОМ. Написав низку статей на теми мистецтва, а зокрема - малярства.

Із хвилею еміграції за океан В. Кивелюк переїхав до Америки.

Василь Кричевський (1901-1978), син славетного архітектора і маляра, народився у Харкові, навчався від 1918 року в Українській Академії Мистецтв у Києві, студіював малярство в майстерні свого батька Василя та в інших професорів і сформувався, як чисто український мистець без чужих впливів. Закінчив студії 1923 року, коли московсько-більшовицька влада реорганізувала Академію в Художній інститут. Пізніше у співапрці з О. Довженком та іншими мистцями-декораторами оформив 16 фільмів, а серед них кінокартину „Земля”. Створив безліч пейзажів олійною технікою, акварелем та гуашем. Совєтські джерела змовчували його ім'я, току що 1943 року він виїхав до Львова, а звідтіля на скитальщину. Його твори ранньої післявоєнної доби передають найнижчі кольористичні нюанси природи індивідуальною мовою імпресіонізму. Це виномно показують його урбаністичні картини Києва - „Київська Лавра”, „Київ з-за Дніпра”, або пейзажі „Над Дніпром”, „Тина”, „Річка”, „Гори” і т.д., що виконані гуашем. Василь Кричевський - неперевершений майстер неба і хмар. В Німеччині брав участь тільки у фестивалі „Тиждень української культури” в Мюнхені 1948 року, але набагато ширше виявив себе в Америці, куди виїхав 1950 року.

Микола Неділко, майже одноліток В. Кричевського, створив низку пейзажів ще за німецької окупації в Галичині. Тоді його постімпресіоністичні твори (цикл картин з-над Дністра) мали ще риси реалізму, проте на скитальщині в роках 1944-48 вони набрали повного постімпресіоністичного звучання. Це помітно в його картинах „Дерева над рікою”, „Вечір над рікою”, „Вечір над озером” та в пейзажах з-над Боденського озера.

На своєму творчому шляху Микола Неділко пережив кілька фаз. Він ще раз змінив своє творче обличчя в Аргентині, куди виїхав 1948 року, але завжди залишався самотнім мистцем з виразною українською духовістю.

До Аргентини (в 1947 р.) емігрував також Микола Азовський. Цей добре відомий із львівських часів маляр високої класи на скитальщині взяв тільки раз участь у виставці 1947 року у Мюнхені, де показав виконану олією картину „Портрет мистця”. В Національному Музеї у Львові залишилась його олійна композиція „Шевченко на засланні”.

Однією з наймаркантніших постатей в Німеччині того часу був Едвард Козак (Еко), знаменитий карикатурист, за німецьких часів - голова Спілки Українських Образотворчих Мистців у Львові. На скитальщині виконав низку олійних і темперових творів, альбом карикатур „Село”, альбом листівок „Еко” і найвартіснішу свою композицію в імпресіоністичній манері „Гуцулія”. В шаржах і гротесках Еко присутня оригінальна, незрівняна стилізація, що споріднює їх з творами народнього мистецтва. В карикатурі Еко, як уроджений гуморист, виявляє себе ще й знаменитим психологом із

нахилом до аніمالізму, що є унікальним явищем у цьому жанрі. Був головою УСОМ від заснування аж до її ліквідації. На скитальщині Едвард Козак видавав гумористичний часопис „Лис" і продовжував його пізніше в Америці (від 1951 року) під назвою „Лис Микита".

Мисткиня, яка кріпко трималась старих іконографічних традицій, Ольга Дядинюк (дівоче прізвище Козакевич), була дружиною мистця Василя Дядинюка, що помер 1945 року у Відні. Народилась Ольга Козакевич 1903 року в Самборі, в роках 1912 - 1918 навчалась у ліцеї в Люцерні, а після війни закінчила в Самборі українську гімназію. В 1924 році Ольга вступила до Мистецької школи О. Новаківського у Львові, а через три роки перейшла до Політехніки на Рисунокний відділ при факультеті архітектури. Закінчила навчання 1932 року і розпочала свій творчий шлях. Від Новаківського Ольга Козакевич-Дядинюк взяла імпресіонізм, від Політехніки - реалізм, а під впливом свого чоловіка пішла шляхом неовізантинізму. Створила темперою релігійну композицію „Благовіщення", що знаходилась у каплиці Св. Духа при Українській Богословській академії, композиції з мітологічною тематикою „Гермес, Орфей і Евридика", виконала ілюстрації до творів М. Гоголя „Ніч перед Різдвом" і „Відьма". На скитальщині, в Оберсдорфі, Ольга створила акварелю і тушем картину в реалістичному дусі „Свята Ольга", а 1948 року в Міттенвальді - картину „Плач Ярославни" до епосу „Слово о полку Ігоревім", стилізовану в дусі іконографії Київської держави. Виконала низку пейзажів - „Ранок в Альпах", „Оберсдорф" і т.д., і кілька портретів. Взяла участь у трьох виставках тієї доби і 1949 року виїхала до США, де продовжувала творчо працювати.

Михайло Мороз, один з найвидатніших мистців-кольористів, прославився в Україні своїми незрівняними гуцульськими пейзажами. Він належав до категорії мистців, які присвячують себе своїй музі з подиву гідним фанатизмом. На виставках доби скитальщини чарував глядачів своїми пейзажами „Хімзее", „Перед бурєю", „Весна", „Каштани", „Гірський пейзаж" та інші. Створив також у той час портрет дружини. В пейзажах М. Мороз виявився „поетом води" і взагалі - водної стихії. Він еволюціонував від імпресіонізму до постімпресіонізму і пішов далі в напрямі своєрідного експресіонізму, що став помітним вже в Америці, куди Михайло Мороз емігрував 1949 року.

Колишній „новаківець" і забутий на той час аквареліст Леонід Папара знов показав себе на скитальщині в Німеччині і взяв там участь у багатьох виставках своїми ніжними акварельними творами - „Ранок", „Перед дощем", „Літній день", „Захід сонця", „Ноякаркт", „Канал Людвіка", „Млин" та інші.

Унікальною постаттю, обдарованою різногранним талантом, чітко виділявся на тлі українського мистецтва на скитальщині Святослав Гординський - маляр, графік, мистецтвознавець і організатор мистецького життя, а до того ж - поет і

мистецтвознавець. На мистецьких виставках він показав тоді свої твори - „Музиканти“ (темпера), урбаністичні картини (олійні) „Нотр-Дам в Парижі“, „Катедра в Констанці“, цикл картин „Народня моша“ і книжкову графіку. Разом з Михайлом Дмитренком С. Гординський виконав прекрасний плякат у українському стилі для Виставки переміщених осіб у Мюнхені (1947). Того ж року він один із перших виїхав до США.

Ровесники С. Гординського (асі народжені в 1906 р.) - Петро Андрусів, Володимир Балаєс, Степан Луцик, Михайло Михалевич - належали кожен до іншої мистецької школи. Андрусів відомий зі Львова та з Варшави, як ілюстратор та співзасновник українського мистецького гуртка „Спокій“ у Варшаві, на скитальщині не астиг взяти участі у виставках, бо виїхав до США у 1947 році і там виявив себе на увесь свій творчий діапазон.

Володимир Балаєс, оригінальний графік, опинився в таборі із Лисенка біля Гановеру, в англійській зоні окупації, вів там мистецьку школу разом з декоратором Іваном Кубарським, брав участь у виставці у Мюнхені в 1947 році (картина „Пейзаж з фонтаном“, графічні рисунки „Смерть легіона“, „В ніч Івана Купала“, кілька дереворитів). Привернув увагу своїм чисто графічним сприйняттям дійсності, глибиною, драматичністю, досконалою технікою. Виїхав до Канади 1947 року, як робітник-лісоруб. Згодом виплутався з пралісів Манітоби і швидко виявив свій талант у Вінніпезі, здобувши славу безконкуренційного графіка - як серед українців, так і в канадському світі мистецтва.

Степан Луцик проживав у таборі в Нойберні і працював там творчо майже п'ять років олійною технікою в ділянках портрету і пейзажу. Індивідуальним неопімпресіонізмом позначені такі його твори, як „Сик Роман“, „Ранок панни Віри“, „Дівчина перед дзеркалом“, „Кеніґазе“, „Закховий парк“, „Рибалки над Іном“, „Вид Альп“ та багато інших. Був членом редакційної групи УСОМ, що 1947 року видала два числа альманаху „Українське мистецтво“. До США емігрував 1950 року і осів у місті Сейнт-Пол, штат Мінесота.

Михайло Михалевич, автор ліноритів „Симон Петлюра“ та „Баген Коновалець“, у реалістичному дусі ілюстрував також дитячу книжку „Звір'ячий зиховик“ та інші видання, де зумів знайти чудовий підхід до дитячої психіки. Своєю олійною картиною „Учениця“ взяв участь у Виставці переміщених осіб у 1947 році. Набагато ширше виявив себе у США, куди емігрував 1950 року.

У Австрії, в Куфштайні і Граці, жив відомий маляр-експресіоніст Володимир Ласовський, займаючись переважно організацією виставок. Викладав композицію в таборі в Ляндеку, був директором міжнароднього табірнього театру, очолював різні культурні товариства. Ласовський брав участь у виставках у Баден-Бадені, Лянгенаргені, Мюнхені (картини „Грекиня“, „Жінка з червоним волоссям“, композиції „Задумана“ - туш, і „Ранок“ -

гвам). В 1946 році В. Ласовський переїхав до Парижу і розмалював там церкву Св. Володимира та організував Товариство Прихильників Мистецтва. Написав низку актуальних до сьогодні статей та есеїв на мистецькі теми.

Людмила Морозова народилася 1907 року в Києві. В 1927 році закінчила Художньо-Індустріальну профшколу, вступила до Художнього Інституту в Києві і навчалась малярства в майстернях Ф. Кричевського та М. Козіка. В УССР почала виставляти свої твори від 1933 року і за картину „Гуси“ отримала нагороду. Опинившись у Німеччині в роки війни, залишилась на скитальщині і брала участь у виставках 1947-1948 років олійними пейзажами „Дніпро під Києвом“, „Св. Софія в Києві“, „Український пейзаж“ та „Пейзаж з джерелом“, що позначені рисами імпресіонізму. В 1951 році Людмила Морозова виїхала до США.

Антін Малюца, відомий ще зі Львова вихованець школи О. Новаківського, маляр і гравер тонкої культури, один з передових членів групи „Руб“ - Українського Товариства Прихильників Мистецтва, виявив себе на скитальщині акварельними картинками „Кенігзее“, „Ноймаркт“, „Весняний красвид“ і т.д., а також гравюрами - лінорітмами й монотипіями, як от „Церква з дзвіницею“, „Цвинтар в Синевідську“, „Лемківська хата“, композицією „Вогненний Іздець“, низкою урбаністичних мотивів і натюрмортів. Проте найпомітніші твори Малюци - цикли „Мандрівка в темряві“ і „Страхіття“ - виконані вуглем. Привертають особливу увагу рисунки з цих циклів: „Прочани і нехить“, „Спасителя били“, „Снуються чари“, „Стріча перед куртиною“, „Демагогія скликає“, „Тудом“, „Виродки радіють“, „Блузнірське воскресіння“, „Жертва сваволі“ та ін., до яких А. Малюца підходив з символічно-філософського аспекту. Виконав тоді ж низку етюдів: „Від ранку до ночі“, „Жарптиця“, „Дерево життя“, „Христос“, а також кілька ікон. Працював над дисертацією в галузі естетики в Українському Вільному Університеті в Мюнхені, а 1950 року виїхав до США.

Мистець, який чарував глядачів своїми портретами ще на виставках СУОМ 1941-1944 рр. у Львові, Михайло Дмитренко, виявив свій могутній талант майстра жіночого портрету на виставках УСОМ на скитальщині. На Виставці Переміжених Осіб у Мюнхені Дмитренко показав 20 експонатів, чим побив своєрідний рекорд. Портрети були виконані олією, а деякі - темперою і акварелею. „Портрет діачини“, „Портрет пані В.“, „Жінка в баварському костюмі“, „Дівчина з голубом“, „Дівчина в червоних коралах“ та інші мають особливу мистецьку вартість завдяки досконалому опануванню форми і рисунку, композиційним вальорам, незрівняному кольоритові, перфектній технічній майстерності, глибокому психологічному „схопленню“ жіночої психіки. Виявив себе Дмитренко і в інших жанрах - у картинах „Хрищення“, „Ангел“, Мала пристань“ тощо.

Михайло Дмитренко виробив самобутній стиль, який можна назвати суто українським реалізмом із деякими рисами барокко.

Він відзначився також чудовим графічним оформленням книжок. Вже на першій Виставці переміщених осіб було кілька його графічних праць темперою, а під час фестивалю української культури у Регенсбурзі і Мюнхені він виставив 16 графічних творів, переважно з ділянками книжкового оформлення. Особливу вартість має Дмитренкове оформлення поеми Тодосія Осьмачки „Поет” і твору Василя Барки „Бліий світ”, виконане в дусі гравєрства доби українського барокко. Це одні з найкраще оформлених українських книжок того часу. В 1948 році Дмитренко виконав обкладинку УСОМ і Музичного Товариства та оформив плакати Тижня української культури, що відзначаються буйною творчою фантазією, оригінальністю, технічною майстерністю. Він – автор обкладинки альманаху „Українське мистецтво”. В 1950 році виїхав до Канади, а згодом переїхав до США і осів там напостійно.

Деякі митці виявили себе на скитальщині досить пізно – через несприятливі обставини, розчарування і тимчасову зневіру в своїх силах, або ж просто через зайву скромність, брак агресивності. Іван Кейван теж належав до цієї категорії, хоча й мав свого часу, під час навчання в Академії Мистецтв у Варшаві, великі творчі успіхи. Свій творчий шлях Іван Кейван почав у 1938-1939 рр., виставляв свої твори тільки раз – у Варшаві, на виставці УМГ „Спокій”. За німецької окупації був членом Спілки УОМ у Львові, але у виставках на рідних землях участі не брав, готуючись виступити із зрілими творами. На скитальщині І. Кейван навчав малювання та викладав історію українського мистецтва в Українській гімназії у Фюссені й Міттенвальді. Живучи серед чудової альпійської природи, Іван Кейван виконав цикл альпійських пейзажів аквареллю, темперою, частинно олією („Карвендель”, „Скеля”, „Провалля”, „Берхтсгаден” та інші). Вони, як ствердила критика, мали певні успіхи – з огляду на своєрідний підхід до природи, оригінальну стилізацію і теплий кольорит. Тоді ж виконав низку портретів, зокрема, „Портрет дружини” в дусі барокко.

Більше виявився І. Кейван у своїй вужчій спеціальності – у гравєрстві, і особливий успіх на виставках мали його гравюри „Автопортрет”, „Родина”, „Олена Кисілевська”, „Композитор д-р З. Лисько”, „Д-р Василь Лев”, „Богдан Хмельницький” та інші, виконані в 1946-1949 роках. Критика відзначала особливо їх технічну майстерність. На скитальщині Іван Кейван виконав також низку праць з меморіальної графіки, кілька видавничих і друкерських знаків, цикл проєктів марок Української Пластової Пошти, за який отримав нагороду на міжнародній виставці. Був членом УСОМ, брав участь у Виставці переміщених осіб у Мюнхені, у Тижнях української культури в Регенсбурзі і Мюнхені в 1948 році, у виставці „Рік праці в таборах” в Гарніш-Партенкірхені в 1947 році та у виставці „Іван Кейван – Михайло Черешньовський” у Міттенвальді 1949 року. Того ж року виїхав до Канади, де

почалась нова фаза його творчості, далеко ширша я повніша.

Мирослав Радис, на один рік молодший за Кейвана, здобув широку популярність, як головний декоратор Оперного Театру у Львові за німецької окупації. В Німеччині, у Аугсбурзі і Ляйпгаймі, продовжував працю в галузі театральної декорації. Оформив низку постановок Ансамблю українських акторів, яких керував знаменитий режисер В. Блавацький, створив прекрасні декорації, зокрема, до п'єс М. Куліша „Мина Мазайло“ і „Народній Малахія“. У станковому малюванні працював олією, темперою і аквареллю. Виразники імпресіоністичних рисами позначені його твори „Після бомбардування“, „Старе подвір'я“, „Вацман“, „Катедра Св. Ульріха в Аугсбурзі“ та інші. Мирослав Радис емігрував до США 1950 року і там продовжував свою творчу працю.

Талановитий та оригінальний маляр Михайло Кміт на скитальщині створив низку виразно самотніх портретів, композицій та натюрмортів в імпресіоністичному дусі. Окрім мюнхенської Виставки переміжених осіб („Автопортрет“, виконаний вуглем), у інших участі не брав. Виїхав до Австралії і згодом досягнув там великих успіхів.

Галина Мазепи (заміжня Коваль), яка ще в 30-их роках здобула собі ім'я, у виставках на скитальщині виявляла себе мало. Тільки у Мюнхені в 1947 році виставила композицію „Козак Байда“ (гваш) в модерному, дещо гротескному характері, що викликало деяку контроверсію не тільки серед глядачів, але й серед частинки мистців. Давніші твори Г. Мазепи мали багато елементів українського народного мистецтва з рисами візантизму, проте вона ще раз то далі еволюціонувала в бік модерних течій – сюрреалізму, експресіонізму, навіть абстракціонізму, особливо від 1948 року, коли виїхала до Венесуели.

Микола Шрамченко (1909-1968) – вихованець Київського Художнього Інституту, навчався в майстерні славного монументаліста Михайла Бойчука. Почав виставляти свої твори в УРСР в добі найхакливішого терору, і це не дало йому широких обріїв для самовиявлення. Під час війни Шрамченко, будучи противником московсько-більшевицького режиму, опинився на скитальщині. Своїми олійними картинками та рисунками олієм і тушом – „Жіночий портрет“, „Жіночий портрет в національному одязі“, „Портрет С.Д.“, „Стара жінка“, „Олекса Повстенко“ та ілюстраціями до Біблії брав участь у виставках 1947-1948 років у Німеччині. Микола Шрамченко – ширий реаліст, досконалий у рисунку, що співзвучке із завершеним кольоритом. Виїхавши до США, він осів у Вашингтоні.

В Ашафенбурзі виявила себе творчо, а ще більше організаційно, Марія Гарасовська-Дачинин. Народилась вона 1911 року в Старожу Сажборі, в 1932 році вступила до Академії Мистецтва у Кракові на відділ малярства і навчалась у майстерні Ф. Павша, цього „польського Рубенса“, тодішнього ректора Академії.

Закінчила студії в 1936 році з нагородою та спеціальною подякою від ректора Ф. Паатша. Крім того, М. Гарасовська закінчила педагогічний відділ Ягаялонського університету в Кракові та Інститут Рекламі в Катювях, а до війни викладала в Торговельній гімназії в Чехії, у Польщі. Під час навчання у Кракові належала до українського мистецького гуртка „Зарєво“, виставляла свої твори, а також взяла участь 1935 року у Ретроспективній виставці українського мистецтва у Львові своєю картиною „Церква в Вербілі“. За німецької окупації спочатку працювала декоратором українського мандрівного театру „Граніт“, а проживаючи в 1942-1944 рр. у Кракові, створила низку композицій та пейзажів олійною технікою. Ранні твори М. Гарасовської-Дачишин („Свята Варвара“ „Pictura Translucida“ - у візантійській манері, „Стара українська церква“, „Церква у Вербілі“, „Нос улюблене місце“, „Подвір'я восени“, „Подвір'я взимку“, пейзажі, портрети і натюрморти) можна зарахувати до Імпресіонізму, а далі й до постімпресіонізму. Брала участь майже в усіх українських виставках в Німеччині 1947-1948 років.

Спеціальною заслугою Марії Гарасовської-Дачишин є те, що від 1946 до 1948 року вона вела Образотворчу Студію в Ашафенбурзі, яку сама й організувала, залучивши до викладацької праці професора В. Січинського, М. Островерху, Л. Морозову, д-ра Билєва, Вобинського та інших. Деякі найталановитіші випускники її студії згодом зайняли помітні позиції в нашому мистецтві. В 1948 році мисткиня виїхала до США і там широко розгорнула свою творчу працю.

Маркантию постать в українській образотворчості на скитальщині був Богдан Стебельський. Він народився 1911 року в селі Товашівці на Стрийщині, студіював малярство в Академії Мистецтв у Кракові, яку закінчив 1939 р., напередодні Другої Світової війни. Був членом гуртка „Зарєво“ у Кракові, що об'єднував українських мистців - як студентів Академії, так і інших краківських шкіл (заснований 1932 року). Спершу головою гуртка був Денис Іванцев, а від 1935 р. аж до ліквідації його в 1939 р. - Богдан Стебельський. За німецької окупації Б. Стебельський спочатку вчителював в Українській Учительській гімназії в Стрию, а в 1942-44 рр. був директором Мистецько-промислової школи в Яворові, яку сам зразково реорганізував. Був близьким приятелем д-ра Юрія Липи, визначного поета і письменника, якого надихнув на написання кількох цінних статей на мистецькі теми („Розмова з мистцем“, і т.д.).

На скитальщині Б. Стебельський створив олійною технікою картини „Земкове подвір'я“, „Над ставом“, „Каштани“, „Доми“ та інші урбаністичні картини, пейзажі й натюрморти, що відзначаються вдумливим кольоритом, глибинним настроєм, високою мистецькою культурою. Вони позначені імпресіонізмом, проте сильно індивідуалізовані. Богдан Стебельський був членом ініціативної

групи, яка в січні 1947 року скликала до Мюнхену українських мистців і заснувала Українську Спілку Образотворчих Мистців (УСОМ), був співавтором знаменитих резолюцій, що я досі не втратили актуальності. Брав участь в усіх тодішніх виставках і 1949 року виїхав до Канади, де виявив себе далеко ширше, передусім як мистецтвознавець.

Малярка стихійного характеру Іванна Нижник-Винників від 1943 до 1947 року в Німеччині виконала низку портретів, пейзажів і натюрмортів, хоч у виставках майже не брала участі – за винятком мюнхенської Виставки переміщених осіб, де показала „Автопортрет“, „Портрет офіцера“, „Портрет дівчини“, „Пейзаж з деревами“, „Квіти“ та низку пейзажів з-над Райну. Вони виконані суто малярською фактурою, в дусі імпресіонізму, але з виразними самотніми рисами. В 1947 році Іванна переїхала до Парижу, де почалася нова, вже третя фаза її творчості.

Юрій Кульчицький, який славився знаменитими дереворізами на Третій виставці Спілки УОМ у Львові в 1942 році та займонував публіці дереворізами „Погоня“, „Розкуркулені“ та іншими на скитальщині в Німеччині, у французькій зоні окупації, брав участь у виставках в Брегенці, в Лягенаргені та в Міжнародній виставці в Баден-Бадені. Згодом мистець переїхав до Парижу.

Мирон Левицький, маляр і знаменитий книжковий графік, жив і творив на скитальщині в Австрії, проте не брав участі в жодних виставках. Про нього буде окрема характеристика в розділі про Канаду, де М. Левицький повністю виявив свій багатогранний талант.

Любомир Кузьма народився 1913 року в Галичині і навчався малярства приватно у Львові у мистців Радницького і Лява, а згодом в Академії Мистецтва у Варшаві. Був членом УСОМ в Мюнхені й виставляв свої темпераові картини „Вечір“ та „Отара“ в Берхтесгадені 1947 року і під час Тижня української культури в Мюнхені 1948 року. Його твори можна зарахувати до неореалізму. В 1949 р. Кузьма переїхав до США і почав працювати в техніці енкавстики.

У виставках у Мюнхені та в Бамбергу брав участь своїми олійними картинами Осип Тамасевич, який народився 1914 року в Тарнаві на Чортківщині. Характерне те, що він не вчився малярства в жодній школі, в жодного вчителя, лиш працював над собою самотужки і добився певних успіхів. Вперше виставив свої твори на виставці СУОМ у Львові 1943 року. Його твори наскрізь реалістичні: „Автопортрет“, „Портрет д-ра Р. Єндика“, „Захід сонця в Альпах“ та інші. Вони вартісні своїм кольоритом і суто малярською фактурою. З хвилею еміграції Тамасевич виїхав до США.

Юліян Волянук, який мав свою майстерню в Розангайні біля Мюнхену, народився 1912 року в Делятині, закінчив Інститут Мистецтва в Познані, а за німецької окупації студіював графіку в Мистецько-промисловій Школі у Львові, в майстерні М. Бутовича.

Дебютував на Виставці Переміщених Осіб у Мюнхені 1947 року. Його твори «Портрет еспанської дівчини», «Дунай біля Будапешту», «Хізее» та інші, виконані в дусі реалізму, відзначаються добрим рисунком і лагідним, згармонізованим кольоритом. Воляник також згодом виїхав до США.

Знаменитий графік і гравер Мирон Білинський (1914-1984), хоч і мав усі дані, про свою популярність майже не дбав. Народився в Яччині в Галиччині, навчався малювати і графіки у Академії Мистецтв у Кракові. В Україні не взяв участі в жодній виставці, хоч мав винятковий талант і добру освіту, і навіть докладніших даних про цього мистця із довоєнної доби ми не маємо. Аж у фестивалі Тижнів української культури в Регенсбурзі і Мюнхені 1948 року М. Білинський виступив із прекрасними дереворізами «Гуцул», «Гуцулка» і «Голова дівчини», а також архітектурними пейзажами «Церква в Галиччині», Українська церква» і «Церква в Карпатах», що викликали шире захоплення глядачів і критики досконалими композиційними розв'язаннями і високою технічною майстерністю. М. Білинський виконав олією і аквареллю низку побутових картин та пейзажів - «Соняшники», «Верби», «Дорога» тощо - і кілька плакатів, а також працював у галузі оформлення книжок. Переїхавши згодом до США, працював там творчо до кінця своїх днів.

Яків Гніздовський у 1942 році закінчив студії малювання в Академії Мистецтв у Загребі в Хорватії, потім ще два роки студіював скульптуру, а після війни опинився на скитальщині в Німеччині. На виставках того часу відзначився своїми малювальними творами, виконаними темперою і частинно олією - «Перший сажестр», «Втікачі», «Старець», «Портрет дівчини», «Піста», «„Марія Гільфляц“ і низку натюрмортів. Глядачі і критики - як українські, так і чужинські - побачили в Гніздовському непересічну творчу індивідуальність, що виявилась на виставках УСОМ передусім у дереворізах - «Старість і молодість», «Убогий», «Молитва», «Скупар», «Перед сном», «Ліс», «Куш», «Голова» і т. ін. Крім того, на скитальщині Гніздовський оформив кілька українських видань, виконавши обкладинки «Доктора Серафікуса» і «Без ґрунту» В. Домонтовича, збірки поезій Яра Славутича «Спрага», журналу «Арка», кількох календарів.

Ранні малювальні твори Гніздовського мали позначки то реалістичного історизму, то неокласицизму. В дереворізах - якщо говорити про техніку їх виконання, він тоді ще перегукувався зі старими німецькими граверами доби Ренесансу - Дюрером, Гольбейном, ще більше з Альддорфером чи Альдеграфером. Проте передусім Гніздовський зводив свою традицію з українського граверства XVI-XVII ст., тобто з українського Ренесансу, коли в галузі оформлення книг працювали гравери П. Беринда, Т. Зехка, чернець Ілля та інші. У стилізації шрифтів Гніздовський виводив з традицій рукописної книги Київської Держави. Це був перший

етап творчості Якова Гніздовського, бо 1949 року він емігрував до США, а через кілька років невпинних пошуків за новою мистецькою мовою знайшов свій „стиль Гніздовського“, про що буде мова в наступному розділі.

Привертав до себе увагу критиків на виставках УСОМ своїми олійними картинками Олекса Булавицький, який народився 1916 року на Київщині. Початки малювання здобув у приватній майстерні академіка М. Ярового, потім навчався в Одеській Художній Школі та в Київському Художньому Інституті, а завершив студії малювання і декорації в Академії Мистецтва у Ленінграді. Працював декоратором у театрах Києва та Одеси і був артистом-макетником Київської Кіностудії. Виставляв свої твори в УРСР. В роки німецько-більшовицької війни перебував у Львові, а восени 1943 року подався на скитальщину. Працював театральним декоратором у Братиславі на Словаччині, а згодом переїхав до Німеччини. На згадуваних вже виставках показав свої олійні картини „Соняшники над Дніпром“, „Зимовий пейзаж“, „Альпійський пейзаж“, „Сірий день“ та інші пейзажі, а також натюрморти, композицію „Втікачі“ і портрети „Гуцулка“, „Портрет“, „Генерал Б. Палія-Неґло“ та інші, що позначені рисами реалізму, хоч індивідуалізовані в кольориті. Булавицький - першорядний майстер, який досконало поєднує рисунок з кольором. В 1948 році мистець емігрував до США.

Серед тодішньої плеяди наймолодших мистців почав виявляти себе на скитальщині Врія Соловій, який народився у Львові 1921 року (деякі джерела подають інші дати), навчався рисунку і малювання там же, в Мистецько-промисловій школі, в професорів А. Манастирського, М. Кита і О. Ліщинського (ця школа перестала існувати навесні 1944 р.), а вперше виступив зі своїми олійними картинками на Виставці перекічених осіб у Мюнхені 1947 року. Деякі твори Соловія тієї доби - „Автопортрет“, „Козак Макай“, „Гуцулка“, „Дараби“, „Материнство“, „Астральне“ та низка композицій без назви. Вони споріднені з неоекспресіонізмом, проте після переїзду до США (1950 р.) Врія Соловій дійшов до скрайнього експресіонізму.

У виставках УСОМ, а також і в чужинських виставках, брали участь О. Микола Антохія (олійні пейзажі), Сергій Бабуль („Оберзее“, „Гірське село“, „Швабський красвид“ і т.д.), А.С. Байрашній („Портрет“, „Оберзее“, „Зимовий пейзаж“ та цикл пейзажів з-над Райну), Рената Крам (аквареля „Дніпро“ і цикл квітів), Григорій Пазек („Джерело“ та інші), Леонтія Тихоменко („Портрет“, „Красвид“, низка композицій олійною технікою), Богдан Фідик („Над озером Хітзе“ та інші), Теодор Юзьків („Церква“ і цикл пейзажів) та прихитливіст Клими Трохименко (олійні пейзажі і квіти). В 1946 році брав участь у виставці українського мистецтва в Берхтесгадені Микола Хеваго, а в такій же виставці в Регенсбурзі в 1946 році - О. Бистряків, Андрія Добрянський (1886-1948), автор поліхромій церков у Галичині, в тім числі

єпископської каплиці в Станиславові (в дусі барокко), та А. Кучер. Проте, крім Антохія, якого знаємо з Буковини, та А. Добрянського, про згаданих тут мистців не вдалося зібрати ширших даних, хоч багато їх виявляло непересічний мистецький талант.

Здобутки українського мистецтва на скитальщині, в Німеччині та в Австрії, дуже поважні – як з уваги на кількість творів, так і на їх мистецьку вартість, багатство тематики, стилів і техніки виконання. Вони виразно позначені українською духовістю, хоч тематика їх у багатьох випадках не українська.

Українські мистці тієї доби, повні наснаги і самопосвяти, творили в умовах, у яких ніколи протягом історії не доводилось працювати мистцям цивілізованого світу. Разом з Українською Спілкою Образотворчих Мистців (УСОМ) вони спромоглися на справжній мистецький подвиг, залишивши помітний слід не тільки в українському, але й у європейському мистецтві взагалі.

УКРАЇНСЬКЕ МИСТЕЦТВО В ДІЯСПОРІ

Еміграційний рух українських скитальців за океан з Німеччини і Австрії почався 1947 року, а в 1948-1949 рр. він набрав масового характеру. Виїхала тоді велика кількість мистців, а першими з них були Михайло Осінчук, Петро Андрусів і Святослав Гординський. Так що в 1950 році залишались у Німеччині ще Северин Борачок, Михайло Гоція, Григорія Крук, Василь Масютин та ще дехто. До Парижу переїхали Володимир Ласовський (який згодом емігрував до Аргентини), Іванна Винників, Юрія Кульчицький і Анатоль Яблонський. Найбільше мистців виїхало до США, трохи менше до Канади, Аргентини і Австралії, і тільки декілька до Бразилії й Венесуели. Силою обставин УСОМ у Німеччині була ліквідована, і кожен мистець, виїжджаючи за океан, повинен був покладатись тільки на свою життєздатність і спритність. Кожен авіаз у країну нового поселення свій творчий дорібок, віру в творчі успіхи і в можливість створення відповідної атмосфери для розвитку українського мистецтва.

У США наші мистці зіткнулись із зовсім іншими матеріальними і духовними умовами, ніж в Західній Європі, і просто таки діаметрально протилежними тим, які існували на рідних землях. Але в першу чергу слід було дбати про матеріальну екзистенцію і відкласти на дальше майбутнє всілякі мистецькі аспірації.

Організоване українське мистецьке життя не існувало в США до прибуття мистців із скитальщини. Ще 1923 року поселився там скульптор світової слави Олександр Архипенко, але виявляв себе творчо в наскрізь чужому середовищі і, незважаючи на велику свою популярність, не був речником українського мистецтва. Був він наче самотній дуб серед безмежного степу. Проживали у США деякі маларі-українці, проте мало відомі й не пов'язані організаційно між собою.

Тому приїзд великої кількості наших мистців, активних в усіх галузях образотворчого мистецтва, став переломним моментом в історії американсько-української громади і зробив вирішальний вплив на розвиток української культури у США та в усій діаспорі.

Мистці зосередились у найбільших містах Америки - Нью-Йорку, Філадельфії, Мінеаполісі, Вашингтоні, Детройті, Чикаго, Лос-Анджелесі та в інших місцевостях, проте центром притягання для всіх став Нью-Йорк. Там постав Літературно-мистецький Клуб, а при ньому - Секція Образотворчого Мистецтва, яка почала організовувати виставки. В 1952 році утворилось окреме Об'єднання Мистців-українців в Америці. Першим його головою був Сергій Литвиненко (1952-1956), далі Святослав Гордінський (1956-1963), потім Петро Андрусів (1964-1965), за ним Любомир Кузьма, ще пізніше - Михайло Черешньовський. Довголітнім секретарем ОМУА був Роман Пачовський (1953-1964). Найбільш активними членами Управи ОМУА були В. Січинський, П. Мегик, П. Андрусів, Д. Горнякєвич, А. Малуца, Р. Пачовський, М. Білинський та інші. В 1955 році при ОМУА постало Товариство Молодих образотворчих мистців-українців, а в 1964 році - Студентська секція.

В 1952 році, після заснування осередку ОМУА в Нью-Йорку, була заснована філія ОМУА в Філадельфії під головуванням Петра Мегика, і за ініціативою його ж таки та Петра Андрусєва в тому місті заснували Мистецьку студію.

Протягом багатьох років свого існування ОМУА виконало колосальну працю, особливо якщо брати до уваги несприятливі обставини іншого роду - передусім величезні простори, що відділяють окремих мистців цього континенту. ОМУА влаштувало біля сотні виставок, як збірних, так і індивідуальних, мистців старшої генерації, молодих adeptів та студентів різних мистецьких шкіл Америки. Понад 20 індивідуальних виставок відбулося в доміші ЛМК в Нью-Йорку, серед них померта виставка творів Василя Кричевського, ретроспективна виставка, присвячена нашим

померлих мистців ХХ століття, та низка інших. Спочатку виставки ОМУА відбувались у згаданій доміщі ЛМК в Нью-Йорку, згодом в Українському Інституті Америки, у Філадельфії, в Carnegie Endowment, в Омазі, Торонто, Монреалі, Сиракузах та по різних університетських бібліотеках. В 1958 році ОМУА влаштувало в Торонто Виставку сучасної української книжкової графіки, де були показані ілюстрації до дитячих видань мистців П. Андрусєва, Я. Гніздовського, Е. Козака, М. Дмитренка, Л. Гуцалюка, Б. Крюкова, Ю. Кульчицького, М. Левницького, Г. Мазепи, М. Михалевича, Б. Стебельського, О. Судокори та інших. Там же були виставлені твори О. Архипенка, В. Балєса, М. Бутовича, С. Гординського, П. Ковжуна, В. Масютина, М. Ольшанської, В. Січинського та В. Цимбала.

В 1959 році, в 250-річчя Мазепинського Зриву (1709-1959) постав у Нью-Йорку Мазепинський Комітет (МКОМА), що замовив у мистців твори з мазепинською тематикою. С. Литвиненко виконав у бронзі погруддя гетьмана Мазепи, П. Андрусєв - олійний портрет гетьмана, І. Кейван - гравюру „Гетьман Іван Мазепа“, Р. Пачовський створив композиції „Бій під Полтавою“ та „27 червня 1709 року“, а В. Сімянцев - медальйон із зображенням гетьмана Мазепи. Всі згадані твори були показані по різних містах на Мазепинських виставках, що проходили з великим успіхом. На високому мистецькому рівні відбулась Виставка українського мистецтва у Детройті в 1960 році, яка мала світове значення і в якій взяли участь 78 мистців, більшість із них - із визнаними прізвищами не тільки в українському, але й у європейському та світовому мистецтві.

В десятиріччя заснування ОМУА, в 1962 році, відбулась його сьома виставка і був підготовлений „Альманах українського мистецтва“.

СКУЛЬПТУРА

В ранній добі українського поселення в Сполучених Штатах Америки українська скульптура просто не існувала, не маючи ґрунту для свого розвитку. Аж після Першої Світової війни прибув на американський континент український скульптор світової слави Олександр Архипенко (1887-1964), який став відомим ще в Європі. Його біографія описана в багатьох працях з мистецтвознавства різними мовами світу, а той період його творчості, що співпадає з прибуттям нової генерації мистців із рідних земель, тривав порівняно недовго. Від 1952 року він, будучи вже на вершині своєї слави, викладав скульптуру в університеті Канзас-Сіті, а останні роки свого життя провів у Нью-Йорку у безперервній творчій праці. Там же, в центрі американського мистецького життя, він помер, дочекавшись на старість заслуженої шани від нової хвилі освіченої в мистецькому пляні української еміграції.

Впродовж усього свого життя Олександр Архипенко був піонером-новатором. Він першим застосував кубізм у скульптурі, але це був кубізм своєрідний, не догматичний, бо Архипенко перетравив його по-своєму. Будуючи свої скульптури, він для поєднання відповідних фрагментів застосовував куби й циліндри, граніки, стійки, кулі і т.п., щоб показати закономірність космічної творчості - як з хаосу народжується матерія, а з неї упорядковане тіло. Засобами кубізму Архипенко блискуче розв'язав проблему багатоплянного портрету і цим показав могутність людського духа. Кубізм відгомонів, але це зовсім не турбувало Архипенка. Він, зрештою, першим його покинув, бо стиль цей був тільки засобом у його безнастанних пошуках мистецької Істини. Увесь бо творчий шлях Архипенка був позначений погонею за новими мистецькими висловами.

В процесі творення свого стилю Архипенко звертався до стародавньої Історії і навіть до світанку праісторії - від неоліту, через Асирію, Єгипет, Грецію-Елладу, і далі - через готику, Ренесанс, класицизм, реалізм - аж до новітніх часів скраєного модернізму. Скульптури архаїчної доби, античної, романської та готичної, що були мальовані чи поліхромовані, надихнули Архипенка до створення „скульпто-малярства“, в якому колір доповнює рельєф - і навпаки. „Ми бачимо, що природа ніколи не відділяє форми від кольору, а тільки в різних випадках поєднує їх у нескінченну різномірність“, - зауважує мистець у своїй праці „П'ятдесят творчих років: 1908-1958“.

В скульптурі Архипенко створив ідею вглиблення, показавши в організованій порожнечі те, що ми звикли бачити плястичним, і це його наскрізь нова ідея мистецької експресії. Вглиблення - це протилежність випуклості, і вони обое творять цілість. Архипенко в скульптурі пройшов крізь усі існуючі стилі і застосував їх у будові власного стилю, який тепер можна назвати архипенківським.

Він остаточно зупинився на синтетичному реалізмі з модерною красою його жіночих постатей (торсо) і з їх довершеною грацією. Абстрагуючи конкретну фігуру (що нагадує експресіонізм), Архипенко показує те, що найсуттєвіше, і змушує глядача співпрацювати з ним і доповнювати решту своєю уявою. Вибиваючи діри у своїх скульптурах, він не тільки показує глядачеві внутрішнє єство, але й декатеріалізує ці постаті. Застосовуючи різні нетрадиційні матеріали, – метали, бляху, перлакутр, скло, пластмасу і т.п., – він досягає несподіваних ефектів. В останній стадії своєї творчості Архипенко створив скульптури з прозорого матеріалу – скла і пластику, комбінованих разом та освітлених зсередини. Часто ці скульптури мають внутрішні вирізки, що створює враження астральності фігур, їх протилежної суті відносно матеріальних скульптур із каменю, мармуру, дерева і т.д. Архипенко вважав також, що кожен матеріал повинен оформлювати своє власне призначення (сомооформлюватись), а це вже прикмета натуралізму. Мистець експериментував не тільки з внутрішньою суттю речей, але й із зовнішньою, беручи до уваги, що й сонце освітлює скульптуру в кожному пору дня по-різному, створюючи позитивні і негативні ефекти, а тому він пильно передбачав ці ефекти для кожної пори дня і ночі.

Олександр Архипенко – це мистець-винахідник і філософ-метафізик. Для нього природа ніколи не буває мертвою, тому він черпав з неї для своєї творчості її космічний динамізм. Вже в 1923 році Архипенка визнали „найбільшим скульптором від часів Родена“, проте він пішов протилежним шляхом. Його кредо таке: „Відколи існує фотографія, подібність не потрібна... Чи завдання мистця – фотографувати? На мою думку, завдання мистця – творити“.

Перетравивши стилі всіх епох, О. Архипенко зумів створити синтезу цих епох, тому його творчість понадчасова і в світовій образотворчості він займає окрему позицію. Заглибившись у його твори, можна також помітити там перші стихійного творчого генія українського народу. „Чорна сидяча постать“, „Постать у просторі“, „Крокуюча постать“, „Мати й дитина“, „Мадонна“, „Блакитна танцюристка“, „Гондольєр“, „Боксери“, „Еспанка“, „Арабка“, „Шахерзада“, „Жінка з віялом“, „Материнство на скелях“, „Жінка перед дзеркалом“, цикл жіночих торсів, безліч етюдів і проєктів, малярських творів і рисунків Архипенка завжди збуджуватимуть безмежний подив до генія Архипенка, до його кольосальної продуктивності. А його твори з українською тематикою, зокрема, „Тарас Шевченко“, „Іван Франко“, „Володимир Великий“ та інші мають для нас особливу вартість.

Творчий дорібок О. Архипенка нараховує понад тисячу творів, що були виставлені в найпрестижніших галеріях Європи, Америки та інших континентів, а кількість його індивідуальних виставок доходить до 130-ти. Його прізвище зустрічаємо в різномовних

Історіях мистецтва та енциклопедіях, але як про українця світ, на жаль, про Архипенка знає надто мало, або й нічого - передусім через ігноранцію та зловмисність ворожих Україні чинників. Часто в різних публікаціях Архипенка називають росіянином, хоч таким він себе ніколи не вважав і не відчував. Аж коли зі скитальщини після Другої Світової війни прибули масово до США українські мистці, ситуація поліпшилась і Архипенко сам виразно задекларував себе мистецьк-українцем. Щоправда, він ще в 30-ті роки мав тісні контакти з АНУМ у Львові і спорадично виставляв там свої твори, а вже після війни зв'язався тісно із ОМУА в Нью-Йорку та особисто з окремими мистцями і часто брав участь у виставках українського мистецтва в Нью-Йорку, Детройті, Монреалі і т.д. Його найменували почесним членом ОМУА, а в п'ятдесятиріччя його творчості ОМУА влаштувало пересувну виставку його творів, яку показували скрізь по Америці, Канаді, Німеччині, Франції, Венесуелі і в інших країнах.

* * *

Зі скитальщини прибули до Америки ще деякі скульптори, які стали відомими ще в Україні, або під час тимчасового проживання в Німеччині чи Австрії. Один з них, Сергій Литвиненко, мав за собою вартісні скульптури і широку славу, і від 1949 до 1964 року в США він зумів збагатити українську камерну і монументальну скульптуру багатьма цінними творами. Створив нагробки В. Блавацькому, І. Раковському, президентів А. Лівницькому, пам'ятник гетьманові Мазепі на Союзці та інші пам'ятники. В ділянці камерної скульптури Литвиненко створив у США понад 30 творів у бронзі, дереві, гіпсі, теракоті, пластиліні, що позначені виразним імпресіонізмом. Найширше ж він виявив себе в портретах - в зображенні голів українських письменників, мистців, музик, науковців та діячів культури, яких виконав понад шістьдесят. Унів „схопити” в них не тільки зовнішні риси, але й внутрішньо-психологічні. Більшість портретів С. Литвиненка позначена рисами імпресіонізму, а пам'ятники і нагробки виконані в дусі класицизму.

Сергій Литвиненко був засновником і довголітнім головою Літературно-мистецького Клубу в Нью-Йорку та співзасновником ОМУА і першим його головою. Як людина, був обдарований особливим чаром, умів здобувати собі приятелів і прихильників, тому втілював у суспільстві великою симпатією.

Передчасно померли у США видатні скульптори Антін Павлось (1954 р.) та Богдан Мухин (1962 р.), які не встигли розгорнути свою творчу працю в нових умовах і тільки зрідка брали участь у виставках своїми давнішими творами, що сьогодні вимовно свідчать про великі нездійснені можливості обох мистців. Так само й Оксана Лятуринська через довготривалу недугу не змогла повністю

виявити себе в образотворчому мистецтві, зате стала видатною поетесою. Вона померла в 1970 році.

В Нью-Йорку поселився також видатний скульптор-монументаліст Андрій Дараган (1902-1987), на Заході майже невідомий. Народився в Україні, де закінчив відділ скульптури Харківського Художнього Інституту. Виконав низку пам'ятників і погрудь, в тім числі на заовлення совєтського уряду, і особливо виявив себе барельєфами-декораціями архітектурних об'єктів, із яких найбільш визначні - для Палацу культури в Луганську, для Оперного театру в Дніпропетровську та для Українського павільйону Сільсько-господарської виставки у Москві. Скульптури виконував у бронзі, мармурі й гіпсі. На скитальщині в Німеччині створив низку монументальних голів та фігурних зображень, які залишилися у Німеччині і Франції. На конкурсі на пам'ятник Т. Шевченкові, влаштованому Комітетом Українців Канади для відзначення 150-річчя від дня народження Кобзаря, проєкт А. Дарагана отримав першу премію, і 1961 року пам'ятник був побудований у Вінніпезі. Його творчість позначена своєрідним реалізмом, хоч у 30-их роках, коли в Україні був оголошений конкурс на проєкт пам'ятника Шевченкові в Харкові, журі відкинуло його проєкт, як не співзвучний із новим курсом московського соцреалізму.

Цільну позицію в галузі української скульптури у США та в усій діаспорі зайняв Михайло Черешньовський, який поселився в Нью-Йорку. Виконав низку творів камерної скульптури - композицій, бюстів і портретів. Вони вражають глядачів дивовижним виїмля «схопити» зовнішні і духові риси зображуваної особи, оригінальною стилізацією, виразною і неповторною самотністю. Такими ж рисами позначений його цикл Мадони: «Мадонна на ослі», «Мадонна навколішках», «Мадонна-Рятівниця», «Модерна мадонна». Вони відзначаються прекрасною композиційною розв'язкою, ритмом, тонкою естетикою, гармонією ліній, особливими рисами української духовості.

Проте Михайло Черешньовський найбільшкучіше виявився в монументальній скульптурі, а найвизначніші твори його в цім жанрі - Пам'ятник Героям, пам'ятники Лесі Українці в Клівленді у США і в Торонто в Канаді, і пам'ятник Олександрові Ольжичеві в Лігайтоні, штат Пенсильванія. Ці пам'ятники вартісні не тільки досконалою композиційною розв'язкою і досконалою технічною майстерністю, але передусім глибокою одуховленістю, і вони підносять Михайла Черешньовського до рівня майстрів світової категорії. Свої твори він виконав у бронзі, міді, мармурі, камені, дереві, гіпсі та в інших матеріалах.

На терені США плідно працює скульптор Михайло Дзидра, відомий своїми творами ще з Німеччини, де він був членом УСОМ. Його ранні скульптури були позначені класицизмом з деякими рисами експресіонізму, а в Америці він пішов шляхом експериментування і його твори «Богомольниця», «Танок», «Сидячі» та інші скрайньо

архатзовані і нагадують мистецтво кам'яної доби. У виставках українського мистецтва Михайло Дзмидра не бере жодної участі.

Скульптор Петро Капшученко, який теж став широко відомим у Німеччині, свого часу емігрував до Аргентини і досягнув великих успіхів у Буенос-Айресі, але пізніше переїхав до США, осів у Філадельфії і широко розгорнув там свою творчу працю. Його скульптури виконані в різних матеріалах - у бронзі, в штучному камені, дереві, порцеляні, теракоті й керамічній масі. В їх основі лежить реалізм, проте з виразними рисами експресіонізму («Друзі», «Музика», «Самотність», «Гаучо» та ін.). Капшученко з особливим хистом передає життєву правду і підкреслює психологічні прикмети з їх красою і потворністю. Петро Капшученко виявив себе також як чудовий скульптор-монументаліст. Для релігійно-культурного осередку у Бавид-Бруку він створив пам'ятник мітрополитові Василеві Липківському та пам'ятник княгині Ользі - за ініціативою мітрополита Мстислава.

В Америкі виявили свій талант також два емігранти старої генерації - Валентин Сімянцев і Ярослав Паладія. Валентин Сімянцев (1899-) народився на Харківщині, був старшиною Армії УНР, а в 1920 році, після програної війни, був інтернований у польських таборах. У 1923 році переїхав до Чехословаччини. Це в Україні Сімянцев навчався в сільськогосподарській школі, а в Чехословаччині 1929 р. закінчив Гірничо-технічний відділ Української Господарської Академії в Подєбрадах. Працював інженером-гідромеханіком до 1945 року. Обдарований мистецьким хистом, Сімянцев навчався рисунку в Українській Плястичній студії в Празі у професора С. Мако, а у відомого скульптора Мирослава Баше опановував скульптуру. Вїїхавши до Німеччини, став там членом німецького творчого об'єднання і почав виставляти свої твори на німецьких виставках.

Емігрувавши до США 1949 року, Валентин Сімянцев осів у Ньюарку, став членом ОМУА і брав участь у виставках. У 1957 році переїхав до Вашингтону, а в роках 1959-1975 працював як скульптор-ілюстратор в Інституті Патології Американської Армії, виконуючи різні моделі - частини людського тіла, барельєфи, медалі тощо, і за свої праці отримав багато відзначень.

В скульптурі Сімянцев викристалізував свою мистецьку нову на основі реалізму з деякими рисами імпресіонізму. Виявив себе в камерній скульптурі, у портретах-бюстах із бронзи, каменю, гіпсу і воску («Генерал П. Дяченко», «Професор Августин Штефан», «Портрет сина»; композиції «Крутам», «Молитва», «Закріяна», «Волянка» та ін.). На увагу заслуговують також медальйон Ордену Лицарів Залізного Хреста (гіпс) і плоскорізьба із зображенням гетьмана Івана Мазепи, виконана в характері старовинних медальйонів з нагоди відзначення 250-річчя Мазепинського Зриву. Обдарований Валентин Сімянцев також

літературним хистом: відомі його твори „Спогади Богданівця“, „Студентські часи“, „Роки козакування 1917-1923“.

Ярослав Паладія (1910-1977) – талановитий однаковою мірою як скульптор, маляр і графік. Народився на Буковині і студіював скульптуру і малярство в Академії Мистецтва у Букарешті. В роках 1942-1944 викладав різьбу і малювання у Торговельно-промисловій школі в Городенці. Від 1945 р. проживав у Зальцбурзі в Австрії, де працював, як різьб'яр, у галузі народного мистецтва.

До США прибув 1949 року і згодом став членом ОМУА. Скульптури Паладія і його проєкт пам'ятника гетьманові Іванові Мазепі відзначаються перфектною технікою виконання і позначені рисами класицизму. Ярослав Паладія виявив себе також як маляр-аквареліст, а з графічних творів дуже оригінальна його „Абетка“. Пробавав свої сили також в архітектурі й виконав проєкт-модель церкви в Гантері.

* * *

В українській скульптурі виявляють себе також мистці, які закінчили студії в американських мистецьких школах і часто студіювали не тільки скульптуру, але й малярство, графіку та інші жанри образотворчого мистецтва.

Костянтин Мілонадіс – скульптор-модерніст, народження у 1926 році. Скульптуру й малярство студіював в Інституті Мистецтва в Чикаго, в Чикагському університеті ім. Дюпола та в інших школах. Викладав скульптуру в Чикагському університеті і постійно працює творчо. Його скульптури, що відзначаються особливою оригінальністю, виконані переважно в металах – бронзі, міді, мосяжі, сталі („Контрапункт“, „Еквілібристика“, „Контрольна вежа“, „Кульбаба“, „Хрестоносець“ та ін.).

Василь Паліачук народився 1934 року в Україні, скульптуру студіював у Вашингтонському університеті, в Американському Католицькому Університеті та в Мерлендському Інституті Мистецтва. Працював у Школі Скульптури в Райнгарді, виставляв свої твори на 50-ох групових виставках у Америці та на 25-ох персональних виставках. Василь Паліачук – незрівняний майстер у дереві, його стиль своєрідний. Наприклад, диспропорцією голів у фігурах („Мати з дитиною“, „Вечір“, „Різьба“, „Торс“), що ненатурально великі чи замалі, його скульптури нагадують мистецтво архаїчної доби, або й сюрреалізму.

Петро Остап, теж знаменитий скульптор у дереві, народився 1916 року в Стежниці на Лемківщині і закінчив Мистецько-промислову школу у Львові. На скарбничині був членом Спілки Німецьких Мистців і брав участь у німецьких виставках. У 1949 році виїхав до США, поселився в Чикаго і там виставляв свої скульптури в Інституті Мистецтва. В 50-их роках на виставці українських студентів мистецтва у Чикаго він показав свої перші

скульптури - „Молитва бандуриста“, „Лемко-оборонець“, „Лемківська родина“, „Біст Т. Шевченка“, виконані в гіпсі. Від 1972 року проживає на Флориді, бере участь у виставках і належить до Спільноти Мистців Флориди. Іноді виставляє свої твори також на українських виставках. Скульптури Остава в дереві відзначаються досконалою композицією, гармонією та технічною майстерністю - як, наприклад, композиція „Благословення Святослава“ з 1970 року.

Ірина Букоєвська народилась у Станіславові, виїхала на скитальщину 1944 року, якийсь час жила в Словаччині, потім в Австрії, а в 1950 році емігрувала до Америки. До 1958 року навчалася скульптури і малярства при Літературно-мистецькому Клубі в Нью-Йорку. В роках 1954-1958 спеціалізувалася в скульптурі в Олександра Архипенка. Від 1956 року виставляє свої твори з „Групом Молодих“ при ОМУА в Українському Інституті Америки в Нью-Йорку. В 1960 році стала членкинею ОМУА. Бере участь у різних американських виставках. Букоєвська виконує свої скульптури переважно в бронзі, в дусі скрайнього модернізму. Твори „Давид і Варсава“, „Арабський мотив“ та інші позначені впливами О. Архипенка. Виявляє себе також у малярстві, переважно олійному („Рефлексія на склі“ та ін.).

В скульптурі часто виявляють себе українські малярі і графіки, що закінчили американські університети і коледжі. Серед них переважно скульптурою займається Анна Марія Фарлон, народжена 1954 року в Грін-Ков, штат Нью-Йорк. Студіювала мистецтво у Мангеттенівському Коледжі в місті Перчесі, штат Нью-Йорк, а в 1975 році отримала диплом бакалавра мистецтва. Доповнила знання скульптури в Італії і брала участь своїми творами у збірних виставках у Клівленді. Її твори позначені рисами експресіонізму.

В Америці виявила свій талант також Мітрала Бентов (Кардиналовська), дочка письменника С. Пилипенка, народжена в Харкові. За німецької окупації була насильно вивезена на каторжні роботи до Німеччини, а в 1947 році прибула до Америки. Скульптуру студіювала в Мистецькій Школі Бостонського Музею, а отримавши стипендію, поглиблювала знання скульптури в Парижі, в майстерні Осипа Задкіна, та в Національній Школі декоративного мистецтва у місті Кутюр'є. Повернувшись до Америки, Мітрала Бентов отримала ступінь бакалавра мистецтва Тафтського Університету. Свої скульптури виконує у воску і відливає в бронзі технікою зникаючого воску. Твори Мітрала Бентов позначені рисами символізму, модерністичні за формою. Організувала понад десять персональних виставок у Америці й Канаді. Заїмпонувала глядачам скульптурами „До світла“, „Скелі самотності“, „Вздохи четвертого віктуру“ та інші.

Михайло Урбан народився 1928 року в Україні, скульптуру і малярство студіював від 1954 до 1972 року в Ілліноїському Університеті, в Мистецькому Інституті і в Технічному Інституті в Чикаго та в Університеті Нотр-Дам. Поглиблював свою мистецьку

освіту також в Італії, отримував гранти на мистецькі екскурсії до Європи з метою поширення мистецького світогляду. Михайло Урбан – скульптор-конструктивіст, він творить конструктивістичні абстрактні скульптури, вільно аранжовані в просторі та декоративно поліхромовані. Працює з різними матеріалами. В малярстві і графіці Урбан послуговується часто геометричними формами. Виставляє свої твори в галеріях і в музеях мистецтва в США, зокрема в Українському інституті в Нью-Йорку, в Інституті Модерного мистецтва в Чикаго, в Індіанополісі і т.д. За свої твори Михайло Урбан часто отримує перші премії. Бере участь у виставках ОМУА.

Ярослава Геруляк, про яку буде ще мова в розділі про малярство, виявляє свій талант також у керамічній скульптурі, а крім того – в графіці і в килимарстві. Її твори в галузі керамічної скульптури відзначаються буйною творчою уявою („Фонтан“ та інші), досконалою гармонією, ритмом, елегантністю, високою технічною майстерністю та українською духовістю.

Роман Василюшин-Гармаш, маляр і графік, також займається скульптурою. Найвартісніші його твори – „Гармаш“ (гідро-камінь), „Голова муринки“, „Запорожець“, „Тарас Шевченко в молодому віці“, „Портрет дружини“. Деякі з них позначені рисами імпресіонізму.

У США починає виходити у світ із своїми творами вже наймолодша генерація скульпторів-українців, які опанували техніку і методи, що поширені в сучасних американських коледжах, університетах і інших мистецьких школах. Слід сподіватися, що якась частина їхньої творчості буде доповненням до скарбниці української скульптури в діаспорі.

Серед українських мистців у діаспорі найбільше малярів, проте багато з них працює також у графіці, зокрема молодша генерація, що здобула освіту в американських мистецьких школах, програми яких досить різносторонні. Чистих графіків серед них мало, а ще менше граверів. Загалом кажучи, всі ділянки образотворчості (крім, можливо, архітектури) тісно зникаються між собою, а тому й нерідко малярі часто виявляють себе також у графіці, скульптурі, кераміці і т.д.

В добу раннього поселення українців у США українське малярство, як мистецтво, не існувало зовсім - за винятком малювання ікон сумнівної мистецької вартості, чим займалися різні сапоуки. Аж після Першої Світової війни прибув до США Михайло Мирон (1894-1976), професійний маляр. Мирон народився в Перемишлянах у Західній Україні, навчався малярства у Львові в Кракові, поглиблював свої студії в Італії, Німеччині і Франції. Розмальовував церкви в Галичині і продовжував це робити у США, чим відіграв роль піонера українського малярства в Америці. Працював також у галузі театральної декорації. Брав участь у виставках американського мистецтва і, зокрема, виставлявся в Національній Галерії Мистецтва в Нью-Йорку, а згодом почав брати участь у виставках ОМУА, показав свої твори на світовій Виставці українського мистецтва в Детройті в 1960 році. Мав також персональні виставки. Твори Михайла Мирона «Автопортрет», «Материнське жастя» і цикл натюрмортів позначені імпресіонізмом.

Малер і гравер Микола Барвінчак (1903-1978) народився у США. Батьки його прибули з Лемківщини. Батько, працюючи гірником, загинув у катастрофі в копальні, і Микола теж згодом почав працювати в копальні, щоб допомогти родині, хоч цієї праці не любив. Мав покликання до мистецтва і при кожній нагоді зрисував товаришів з праці та сцени з копальні. Випадково Барвінчак познайомився 1924 року з мистцем Довбнером, коли той розмальовував церкву в Майнерсвілі, і це визначило його дальшу долю. Довбнер дав Барвінчакowi солідні основи рисунку, малярства, граверської техніки, техніки офорту та ін. Микола почав незабаром самостійно малювати ікони та розмальовувати церкви, різьбив іконостаси, престולי, тетралоди і т.д. Виявляв себе також в олійному і акварельному малярстві та в граверстві. Свої праці виставляв у Нью-Йорку, Вашингтоні, Піттсбурзі, Чикаго, в Італії і Швеції. Від 1935 до 1960 року здобув низку нагород та відзначень. Виконав також низку книжкових ілюстрацій. На жаль, заголовків творів Барвінчака ми майже не знаємо, за винятком двох офортів - «Портрет матері» і «Станція в Майнерсвілі» в дусі стилістичного реалізму. Остання індивідуальна виставка Миколи Барвінчака (93 твори граверства і графіки) відбулась напередодні смерті мистця в 1978 р. в Домі Студії у Філадельфії.

Знаменною подією було прибуття до США великої кількості українських малярів і графіків після Другої Світової війни. Більшість із них мала солідну освіту з мистецьких шкіл Києва, Харкова, Львова, Кракова, Варшави, Праги, Відня і Парижу. Їхні імена були вже відомі в Україні, в країнах тинчасового поселення та в країнах Західної Європи. Зустрівшись у Америці з необхідністю заробляти на життя, де тільки доведеться, вони не зламались, будучи озброєні ідеєю українського мистецтва, і повністю використали для добра цього мистецтва атмосферу американської демократії без обмеження творчих виявів, чого вони не мали під різними окупаційними режими на рідних землях.

Михайло Осінчук, який прибув одним з перших, мав вже поважні здобутки в церковно-релігійному малярстві в Галичині між двома війнами. Був класичним представником українізованого візантійського стилю і тримався старих традицій Київської і Галицько-Волинської держав. Осінчук вдосконалив цей стиль, достосувавши його до сучасної доби, тобто створив свій самобутній візантиск, суто український. Малював поліхромії та ікони, які викликають молитовний настрій, що й ставив собі за мету їх автор. Ціра українська духовність помітна також і в „світських” творах М. Осінчука. „Коли наємо творити своє мистецтво, яке перед світом виявило б своєрідні прикмети українського духа, ми повинні починати з рідної традиції, а не з чужих напрямків. Тоді створимо наше національне мистецтво”, – таке було творче кредо Осінчука від самих початків його творчості.

На терені США Осінчук виконав поліхромії для чотирьох українських церков – в Байоні, Вунсалеті, Вілксбері й Асторії, з них для двох останніх – включно з іконами для іконостасів. Виконав такі ж ікони для церкви Св. Миколая в Брукліні і церкви в Пітсбурзі, а також поліхромії для двох українських церков у Канаді. Усі його ікони в Україні виконані виключно старовинною темперою (курчячий жовток із водою). На американському континенті Михайло Осінчук уживав олійні фарби і створив майже 40 ікон. Вони відзначаються прекрасною стилізацією, ритмом, досконалою симетрією в композиції, рівновагою і особливим кольоритом. В іконографічній манері виконані також портрети найвищих наших церковних ієрархів – митрополита, Слуги Божого Андрея Шептицького і кардинала Йосифа Сліпого (згодом Патріярха). В подібному ж дусі Осінчук створив портрети-ікони „Св. Володимир і Ольга” та триптих „Ярослав Осмоїсл”.

В подібній стилізації створена Осінчукова історична картина „Боярина”, а також родинні портрети.

Це один видатний маляр-монументаліст, Дав'ян Горняткевич, який залишив цінні здобутки церковної поліхромії в Галичині, де між двома війнами зайняв чільну позицію в українському малярстві

і мистецтвознавстві, осів у Ньюарку і в монументальному малярстві більше себе не виявляв, а лиш малював пейзажі й урбаністичні мотиви („Парк в Ньюарку“, і т.д.). Зате в Америці він широко виявив себе, як теоретик-мистецтвознавець. Його перу належить безліч статей, розвідок, рецензій, монографій та полемічних заміток з ділянки малярства, особливо Шевченкознавства і народнього мистецтва. Постійну вартість для нашого мистецтвознавства матимуть його праці „Українці-студенти Краківської Академії Мистецтв“, „Малярська творчість Т.Г. Шевченка“, що вийшла німецькою мовою з численними репродукціями творів Шевченка, „Українські мистці в автобіографіях“, „Шляхом українського ренесансу“ (про український середньовічний малюнок на теренах Польщі). В 1951 році Дам'ян Горняткович став дійсним членом УВАН у США, а пізніше заступником голови і керівником Мистецької Кураторії. Свої малярські твори показував на виставках ОМУА, брав участь у Світовій Виставці українського мистецтва в Детройті 1960 року.

Микола Анастазівський прибув до США 1949 року, осів у місті Сейнт-Пол, штат Мінесота, і працював, як графік, у ділянці реклами, хоч був чистим малярем імпресіоністичного характеру й ніколи не уявляв себе графіком. В Америці Анастазівський створив тільки декілька малярських творів - „Портрет сина“, „Сергій Литвиненко“ і символічні композиції „Людська вірність“ та „Початок і кінець“ („Від коліски до домовини“). Виконав кілька серій різдвяних і великодніх листівок з подільськими й покутськими мотивами, що мали великий попит серед української спільноти. Виконав також гарну карнетку із зображенням ратуші в Снятині - з нагоди Першого з'їзду земляків зі Снятинщини в 1970 році. Твори Миколи Анастазівського відзначаються солідним рисунком і завершенням кольоритом.

Микола Бутович - один із найвидатніших українських графіків першої половини ХХ століття, який досягнув європейської слави. Приїхав зі скитальщини до Америки в 1947 році, працював як текстильний мистець-проектант візерунків у фірмі „Дизайнер“ в Ріджфілді біля Нью-Йорку. Був членом ОМУА і брав участь у виставках українського мистецтва в Америці й Канаді. Влаштував дві індивідуальні виставки і в 1953 році отримав за свої графічні твори нагороду від Українського Інституту Америки. Заплановану третю виставку йому вже не вдалося організувати, бо в грудні 1963 року він помер від крововиливу в мозок.

В Америці Бутович виявив надзвичайну творчу продуктивність. Свої графічні твори виконував різними способами - гвашем, темперою, акварелею, пастелею, казеїною - навіть олією, а також створював дереворити. Техніка їх виконання різноманітна. Стилiзовані в наскрізь модерному душі, вони свідчать про надзвичайну уяву мистця та близьку спорідненість із сюрреалізмом, проте в них виразно пробиваються українські риси („Ярило“, „Зевес

відпочивас", „Запорожець і красавиця", „Лісовики посварились", „Там Гандзя була", „Галовін", „Івасик-Телесик" та багато інших).

Микола Бутович, крім того, виявився першорядним майстром в олійному малюванні, зокрема в кольористичному аспекті: картини „Засвістали", „Еней гуляє", „Гуляйгородя", „Відьма на бурсакові", „Цвіт папороті" та інші. Вони позначені своєрідним експресіонізмом, повні кольористичної симфонії й динамізму. У 1955 році він створив також свій „Автопортрет".

Надзвичайно цікаві проєкти костюмів Миколи Бутовича для балету „Ладо", виконані пастелем в 1951 році. Завдяки вродженому гуморові Бутович виявився знаменитим карикатуристом-шаржистом. У 1953 році він виконав олізцем серію дружніх шаржів на визначних наших особистостей - „Барка", „Битинський", „Островерха", „Матіїв-Мельник", „Маланюк", „Чапленко", „Мороз" та „Сіманцев".

Творчість Бутовича годі увібгати в рамки якогось офіційного стилю, бо він на основі українського народного мистецтва та з запозичення конструктивних елементів від усіляких „Ізміа" створив свою самотутню синтезу, свою оригінальну мистецьку мову. Стыль Бутовича можна було б назвати „українським експресіонізмом", проте він залишався завжди самим собою - своєрідним і неповторним мистецьким явищем.

На терені США жили і творили також три жічки старшої генерації, хоч зовсім не ровесниці. Це Ірина Шухевич, Михайлина Стефанович-Ольшанська і Ольга Дядиник. Ірина Шухевич жила в штаті Ютика, виконала низку запрестольних та бічних ікон для українських церков у Ютиці, Рочестері і Брукліні, створила цикл пейзажів - „Стара сосна", „З-над моря", і т.д. Працювала олійною технікою та темперою.

Михайлина Стефанович-Ольшанська - оригінальна мисткиня, яка виявила себе в Україні і на скитальщині, створила не надто багато, відкопи осіла в Чикаго. З тієї доби відомі тільки її композиції технікою темпер - „Бондарівна", „Пісня про чайку" і кілька інших. У виставках українського мистецтва брала участь творами, виконаними раніше: „Облога замку любови", „Сирени", „Сальомея", „Заклята царівна" та іншими, що належать до перлин українського мистецтва, а також декоративно трактованими графічними творами, виконаними в Америці, такими як „Ходіння Богородиці по муках" і „Біла криниця".

Ольга Дядиник, яка була відома у Львові і на скитальщині своїми релігійними і мітологічними творами, виконаними в дусі українського візантинізму, в Америці продовжила свою творчість. Одна з найвартісніших її картин - „Св. Мрія, Діва Я Семиголов", виконана 1949 року в стилі неовізантинізму, що вражає багатством орнаментики. В надзвичайно згармонізованому, сонячному кольориті виконана її ляхонічна композиція „Шестикрилець". Картини „Княжі ловаи", „Велика княгиня Св. Ольга" нагадують натомість ікони Київської Держави. Ольга Дядиник збагнула ґрунтовно іконографію

Княжої України – стилізацію, кольорит і техніку виконання.

В 1978 році в галерії ОМУА в Нью-Йорку відбулась виставка творів Ольги Дядинюк, що мала ретроспективний характер. Там мисткиня показала 36 творів, виконаних темперою і олією. З цієї нагоди критик Михайло Островерха писав: "...Вершком її майстерности, її полету в естетику, у віртуозність тону та композиції, є її п'ять творів, виконаних темперою. У модерних часах у нас майстрами темпери були Михайло Войчук, ...Петро Холодний-батько, Михайло Осінчук, Василь Дядинюк, а нині ще остався неперевершений Петро Холодний-син. Їз наших мистців сучасности майже ніхто не досягає тих висот мистецтва".

В Америці творчо виявила себе також група українських малярів і графіків, що була тісно пов'язана зі Львовом – чи то студіями в Мистецькій школі О. Новаківського, чи в Мистецько-прокисловій школі, або ж з АНУМ, „Руб“, Спілкою УОМ і УСОМ на скитальщині.

Одні з найпопулярніших мистців, Едвард Козак (Еко), колишня голова УСОМ в Німеччині, продовжував свою творчість в Америці з такою ж продуктивністю, як і раніше. Як безконкуранційний карикатурист, Еко протягом довгих десятиріч видавав гумористично-сатиричний часопис „Лис Микита“, заповнюючи його карикатурами на громадські й політичні теми, на визначних осіб, часто з власними текстами, бо мав ще й непересічний письменницький талант. Як чудовий психолог, Козак у своїх карикатурах умів дивовижно відобразити зовнішні й психологічні риси персонажів, тому він у цьому жанрі займає чільну позицію в європейському й американському мистецтві, а не тільки в українському. Видав збірку карикатур „Еко“, „На хлопський розум“ (sic!) і „Гриць Зозуля“ (справжня уніка!), що здобули широку популярність серед читачів.

Проте найбільше досягнення Е. Козака – це картини на теми українського січового стрілецтва і за мотивами народних та жартівливих пісень. Вони виконані переважно гвашем. Це, наприклад, знаменитий альбом „В 50-річчя УСС“ і 12 листівок-ілюстрацій до стрілецьких пісень. В такому ж дусі виконані його ілюстрації до жартівливих і побутових пісень. Стиль творів Едварда Козака в цьому жанрі передусім декоративний, що нагадує стилізовані картини українського народного мистецтва, проте він наскрізь самотній. Можна в його стилі дошукуватись експресіоністичних чи навіть сюрреалістичних рис, проте Еко залишається неповторним, своєрідним явищем.

Едвард Козак виконав також низку малярських творів із серйозною, навіть елегією тематикою: „Дума про втечу трьох братів з Азова“, „Святоюрська легенда“, „При битві дорозі“, „На полонину“, „Гуцульські жалі“ та інші, що позначені своєрідним імпресіонізмом, – особливо „Гуцулія“, „Довбушки“, „Над степом хиара“, „Дала дівчина хустину“ і ще деякі. Має Козак також

кілька мозаїчних творів – „Князенко“, „Княжі воїни“, „На ярмарку люди“, „Дума“.

Виявляв себе багатограний Еко також в оформленні українських видань в Америці. Капітально оформив та проілюстрував „Лиса Никиту“ І. Франка, поему „Скоропад“ Р. Купчинського, гумореску „Будні і неділі“ І. Керницького, твори „Рятуйте мою душу“ і „Смішні сльозинки“ Миколи Понеділка та низку книжок для дітей.

Михайло Мороз – один з найвидатніших наших малярів. Він може вважатись протилежністю Е. Козакові, бо його світ – це самі кольори. До Америки М. Мороз прибув у 1949 році з уже давно здобутими позиціями в малярстві. Осівши в Нью-Йорку, Мороз виявив себе на всю ширинь. Кожен його пейзаж (а ними він відзначається особливо) – це справжня кольористична поема. У своєму імпресіонізмі Мороз пізніше еволюціонував до майже експресіонізму. Свої твори виконував широким мазком пензля, про що вимовно свідчать картини „Ріка Езон“, „Весна“, „Осінь“, „Захід сонця“, „Потік“, „Водоспад в Канаді“, „Церква в Гантері“, цикл пейзажів з Кетскільських гір, майже 50 пейзажів з околиць Риму, де мистець понад рік жив у Патріярха Йосифа Сліпого. Мороз „вияшов з української школи імпресіоністів та досяг свого індивідуального стилю і виразу в творчих шуканнях, особливо в галузі краси́ду“ (В. Січинський).

Проте всупереч загальній опінії тих мистецтвознавців, які вважають М. Мороза виключно пейзажистом, що „виявив український кольоритно-симфонізований пейзаж на світову арену“ (М. Осінчук), він ще й непересічний портретист, яким навіть сам себе вважає. Крім портретів митрополита Андрія (Слуги Божого), єпископів Й. Коциловського і Д. Нярядія, Патріярха Йосифа Сліпого, Михайло Мороз виконав низку портретів українських державних мужів, УСС-ів, вояків УПА, письменників, журналістів, музик та сценічних акторів, а також своєї родини. Вони позначені переважно рисами імпресіонізму.

Творчий дорібок Михайла Мороза величезний. Крім тисяч пейзажів і натюрмортів, він створив біля 200 вартісних портретів. Як неперевершеного маляра-кольориста, його визнали українські, німецькі, французькі, італійські, американські та інші мистецтвознавці. Його твори розсіяні по світі, безліч їх знаходиться в Україні, Росії, Польщі, Німеччині й Італії, зокрема, в Українському музеї в Римі, а в Палаці Патріярха Йосифа є „Кізната Мороза“. Багато творів М. Мороза можна знайти в музеях, галереях і приватних колекціях США й Канади.

Святослав Гординський, про якого вже була мова, прибув до США в 1947 році. Він не тільки маляр і графік, але й поет, мистецтвознавець та літературознавець. У малярстві він знайшов свій індивідуальний вислів і свій стиль.

В Америці С. Гординський створив низку портретів, композицій

та натюрморту: „Автопортрет“, „Безконечність і я“, „День творіння“, що позначені глибокою символікою, „Осінь“, „Мушлі“, „Венеція“, „Катедра в Чефалу, Сіцілія“, „Дівчинка“, цикл пейзажів і натюрморту. Працював у галузі оформлення українських видань, ілюстрував дитячі казки і оповідання І. Наріжної, Наталії Забіли та дитячий журнал „Веселка“. Простудіювавши минулі епохи, Гординський створив синтезу їх духа з модерними часами і дав нові форми українській графіці.

Особливо С. Гординський виділяється в монументальному мalarстві. Він виконав в Америці біля двадцяти поліхромій українських і чужинецьких церков у стилі, що поєднує візантійські традиції з модерним розумінням форми. Щоб повністю збагнути візантійське мистецтво, він їздив до Греції, Італії та на Близький Схід. На особливу увагу заслуговує його оформлення Академії Св. Василя Великого та монастиря сс. Місіонерок у Стемфордї, церкви Св. Володимира в місті Елізабет, церкви Св. Івана в Джонстауні та інших, в тім числі і в Канаді. Працював також у ділянці вітражу і мозаїки. Разом з Б. Макаренком і М. Білинським виконав у 1979 році мозаїку „Хрещення Русь-України“ на фронтоні церкви Св. Володимира і Ольги в Чикаго, а вже верхів'ям творчості Святослава Гординського є мозаїка у Святилищі Патріаршої Катедри в Римі.

З мистецтвознавчих праць Гординського найвартіснішими є монографії „Українська ікона 12-18 сторіч“, „Олександр Архипенко“, „Віктор Цимбал“, „Галина Назела“ та ряд інших. Написав безліч статей на мистецькі теми, есеїв та рецензій, а також передмов до каталогів виставок українського мистецтва.

В Америці творили „вірні новаківці“ Степан Луцик і Антін Малюца. На жаль, обидва передчасно помирали – Луцик в 1963, а Малюца в 1970 році.

На скитальщині в Німеччині Степан Луцик був дуже активний у мистецькому житті. Написав також низку статей на теми українського мистецтва. У мalarстві Луцик виявив непересічний талант, зокрема, в інтерпретації кольорів у душі своєрідного імпресіонізму, як це помітно в його ранніх олійних картинах „Син Роман“, „Осінь у парковій алеї“, „Рибалки над Іном“, „Дівчина в червоному“ та в інших творах з України і з Німеччини.

До Америки С. Луцик приїхав 1950 року, до міста Сейнт-Пол, штат Мінесота. Створив від того часу небагато, але його твори мають безумовну мистецьку вартість. Це „Дружня зустріч у Львові і Києві“ (два варіанти), „Гуцульське весілля“, „Женці“, „Мадонна Переюги“ – композиція символічного характеру, з багатством декоративних елементів, що відображає візантійські традиції, проте в модерній інтерпретації. Луцик створив також низку олійних пейзажів і, як пластик, виконав проєкт прапора „Лісових чортів“ з деякими елементами українського народнього мистецтва та герб Арідника в такому ж стилі.

Зате Антін Малюца в Америці виявився більш продуктивним. Хоч в Україні і на скитальщині він виявляв себе переважно як граверстаї, то в США посвятив себе передусім олійному малювству. В 1955-1969 рр. він створив понад 70 олійних картин, переважно пейзажів - „Над затокою“, „Гірський краєвид“, „Вид з Гантери“, „Церква в Гантері“ (три варіанти), „Гірська далечина“, „Після бурі“, „Пливають хиари“ та інші. Вони виконані у своєрідній манері і хитаються між реалізмом та імпресіонізмом. Малюца також виконав низку проєктів церковних ікон і монотипів, які відзначаються оригінальністю і самотністю.

Як глибокий аналітик мистецтва, Антін Малюца написав багато критичних статей, що друкувалися в нашій пресі, передусім про виставки українського мистецтва в Америці. Був заступником голови Управи Літературно-мистецького клубу, а також членом Управи ОНУА. Був також цінним дорадником при влаштуванні різних мистецьких виставок.

„Новаківець“ Леонід Папара, що прибув до США із скитальщини і осів у Мінеаполісі, виставляв свої твори в Мінесотському Університеті, в Інституті Мистецтва в Мінеаполісі і брав участь в інших виставках. Його акварелі „Ранок“, „Захід сонця“, „Перед дощем“, „Погідний день“, „Млин“ та низка інших позначені рисами імпресіонізму, вартісні своїм шляхетним кольоритом і чистою акварельною технікою.

Володимир Ласовський, теж колишній „новаківець“ та один з найвидатніших наших малярів, приїхав до США аж 1959 року, із Аргентини. Спершу розмальовував церкви разом із С. Гординським, а в 1960-1975 рр. працював у галузі станкового малярства, переважно олією. Виконав низку портретів, композицій, пейзажів і натюрмортів. Найулюбленішим жанром В. Ласовського був портрет, „...бо це ж вглиблення в душу портретованого“, - як сам він висловився. Наймаркантиші його портрети - „Мати Антоніна Ласовська“, „Дружина Мирослава“, „Автопортрет“, „Сергія Литвиненко“, „Генерал-хорунжий Тарас Чупринка“, „Син Хдан Ласовський“, „Поет Володимир Гаврилук“, „Л. Куропась“, „Анна Троян“ та низка інших, що позначені легкою стилізацією, з вірною передачею духовости персонажів. Він виявляв себе також у книжковій графіці та пробував свої сили в скульптурі. Стиль творів Ласовського - індивідуалізований експресіонізм, хоч подекуди в них пробивається то кубізм, то сюрреалізм, а навіть і реалізм. Не старався здійснювати якусь програму у своєму мистецтві, але в його мистецтвознавчих статтях виявляється глибина думки справжнього теоретика мистецтва. Незадовго до своєї смерті Ласовський створив ряд композицій в дусі експресіонізму, з позначками символізму в модерному стилі: „Акт“, „Існування“, „Індустріяне“, „Упісти“, „Стремління“, „Розмова ляльок“, „Останній образ“ та „Останні листки“. Вони виявилися дійсно останніми...

Із старим Львовом тісно пов'язана творчість Мирослава Радива, одного з небагатьох театральних декораторів, що виявився на увесь свій ділязон у декораціях вистав режисера В. Блавацького в Львівській Опері під час німецької окупації. До США Радив приїхав з Німеччини в 1950 році і осів у Нью-Йорку, оформив кілька вистав режисера Я. Гірника, працював безперервно в станковому малярстві і дів свою мистецьку студію. Виконав олією і акварелем багато пейзажів, натюрмортів і архітектурних пейзажів. На особливу увагу заслуговують „Гірський краєвид“, „Пристань“, „Море надвечір“, „Червоний дах“, „Вуличка“, „Подвір'я“, „Старе місто“, „Бруклінський міст“ і ряд інших. Мирослав Радив помер молодик - на 46-му році життя.

* * *

У Сполучених Штатах Америки творчо виявила себе група малярів і графіків з Центральних і Східних земель України, що здобули освіту в Академії Мистецтв у Києві, яку більшовницька влада перейменувала на Художній Інститут. Усе ж протягом довгого часу склад її професорів залишався той самий. Серед них були брати Кричевські, Михайло Бойчук та інші, які встигли підготувати кадри мистців молодшої генерації. Такі ж художні інститути були утворені в Харкові і Одесі, проте останній згодом ліквідували.

Мистець із згаданої групи, Дмитро Поторока (1897-1962), брав участь у виставках СУОМ у Львові за німецької окупації і у виставках УСОМ в Німеччині. Його олійні картини - пейзажі, композиції й архітектурні мотиви в дусі реалізму - нагадують твори С. Васильківського. В Америці Д. Поторока виконав цикл олійних пейзажів, проте у виставках участі майже не брав.

В Каліфорнії жив і творив до самої смерті в 1978 році Василь Кричевський, син славного архітектора і маляра В. Кричевського-старшого. Улюблення його жанром був пейзаж, і в цьому жанрі він був безконкуренційним майстром, який підходив до природи з глибокою проникливістю і досвідом. Василь Кричевський був передусім мистцем-ліриком, до того ж ліриком-оптимістом із високою технічною майстерністю. Кольори в його творах живі, соковиті й соняшні, наскрізь шляхетні, витончені й життєрадісні.

В Америці Кричевський створив низку картин з України на основі збережених етюдів, а найвартісніші його пейзажі з американською тематикою - „Сієрра-Невада“, „Гора Св. Гелени“, „Сан-Франциско“ (два варіанти), „Остинні промені“, „Сонце зайшло“, „Рожева хмара“, „Море“, „Вечір на морі“, „Синя гора“ та інші - позначені експресією та особливими чаром кольорів. Василь Кричевський передусім поет неба і хмар, і цим він унікальний не тільки в українському, але й у чужинському мистецтві. Одержимий мистецтвом, В. Кричевський навіть будучи тяжко хворим, виконав у ліжку низку мініатюр високої мистецької вартості.

Чудовим малярем-пейзажистом був Микола Неділко, який зі скитальщини спершу втік до Аргентини, а 1961 року переїхав до США і працював у Нью-Йорку в ділянці пейзажу і натюрморту. Це була вже остання фаза формування його індивідуального стилю. У попередніх фазах він більше зважав на закони природи, а тепер природа стала для нього тільки претекстом: на базі природи він творив цілком суб'єктивні картини в дусі експресіонізму, позначені українським ліризмом. Якщо взяти до уваги особливу інтерпретацію природи і широкий кольористичний діапазон, то Миколу Неділку можна вважати одним з найоригінальніших українських пейзажистів. Крім пейзажів, у яких майже повністю відсутні людські і тваринні штафажі, улюбленою тематикою М. Неділкі були квіти.

Посмертні виставки Миколи Неділкі були влаштовані у Філадельфії, в жовтні 1982 р. та в Едмонтоні, в Канаді, в травні 1985 року.

До Київської мистецької школи належить також Людмила Морозова, яка прибула до Америки 1951 року, осіла в Нью-Йорку, а потім переїхала до Вудгевену, штат Нью-Йорк. Брала участь у виставках ОМУА, Спільки Американських Малярів і двічі виставляла свої твори разом з С. Литвиненком у Нью-Йорку. Морозова викладає малярство у Мистецькій Студії в Квінсборо і працює творчо в олійній техніці. На виставках мали великі успіхи її давніші картини «Київська Софія», «Дніпро під Києвом», пейзаж «Україна», «Пейзаж з криницею» та інші, а також картини американської доби – «Портрет», «Автопортрет», «Навесні», «Красава», «Красава з Греції» та низка інших, як от «Квіти», трактовані сучасною малярською фактурою в дусі реалізму. Твори Морозової чарують глядача передусім м'яким, ніжним і згармонізованим кольоритом.

Постать Михайла Дмитренка чітко виділяється не тільки серед мистців Київської школи, але я зарисовується на тлі всієї нашої мистецької діаспори. Він прибув спершу до Канади, а через десять років, у 1960-му, осів у Детройті, США. Дмитренко здобув собі широку славу у Львові та в Німеччині, а пізніше і в Канаді, як чудовий портретист і графік. В Америці він працював надзвичайно продуктивно і якісно. Створив цикл жіночих портретів, які відзначаються детальною передачею зовнішніх рис і виняєм «схопити» жіночу психіку, витончену ніжність, чар, грацію і гармонію – все те, що входить у поняття жіночості. Найвартісніші з них – «Маруся Бек», «Ільза Грушка», «Кука Гвоздецька», «Зірка Козак», «Ося Серединська», «Дарця Зелена», «Ярослава Коссак», «Галина Солонко», «Ромця Савчук», «Артистка Заремб'янка», «Ольга Дужа», «Галя з Полтавщини».

Не менш вартісні чоловічі портрети Дмитренка: «Бандурист Б. Коссак», портрети мистців В. Кивелюка, М. Білинського, О. Танасевича, синів мистця – Ореста і Марка та інші. Із композицій слід відзначити глибоко символічну картину «Тисяча

дев'ясот тридцять третій" на тему жахливого голодомору в Україні, створеного московськими більшовиками. В цій картині Дмитренко зумів передати лаконічними засобами трагедію українського народу, подібної до якої не знає історія світу. Намалював Михайло Дмитренко також цикл прекрасних натюрмортів.

Проте особливо на терені Америки виявився хист М. Дмитренка в монументальному мистецтві. Він виконав велетенські проекти мозаїк та вітражів для католицької катедрн Св. Колумби в Янгстауні, Огайо, під назвою „Божа Мати благословляє національні групи", 14 вітражів на теми апостолів, 16 менших на тему „Вірую" і „Св. Таїнства" та рисунки фігур чотирьох секцій для вітражів. Підхід до фігур у Дмитренка модерний - вони спрощені і лінійно пов'язані пересіченими границями конструктивних площин, що творять прекрасну декоративну цілість. Як добрий знавець архітектури, Дмитренко застосував легкий пастельний кольорит і цим затримав велетенський внутрішній простір катедрн. Подібно до цього він оформив церкву Св. Антонія в Савт-Бенді, Індіана. В Детройті він виконав мозаїчне оформлення для вестибюлю автобусної станції „Грейгавнд" з епізодами життя місіонера о. Габрієля Річарда. Для польського костела Св. Андрія в Детройті Дмитренко виконав 14 проєктів для мозаїки „Хресна дорога". Він чотири роки працював над поліхромією української церкви Непорочного Зачаття Пречистої Діви Марії в Детройті, виконавши 53 великі композиції і створивши 20 мотивів орнаментики, що конгеніяльно поєднані в органічну цілість з архітектурою церкви. Тут поєднані візантика, українське барокко і народні мотиви, що разом творять чудову синтезу українського стилю. Для тієї ж церкви Дмитренко виготовив іконостас разом з іконами, різьбою й позолотою. Своєю пишністю й ошатністю іконостас нагадує світлу добу козацького барокко.

Поліхромія української церкви Св. Юра в Нью-Йорку - це один шедевр Дмитренка, над яким він працював наприкінці 80-их років. Із багатьох намальованих ним церковних ікон слід тут згадати ікону Божої Матері, що знаходиться в нашій церкві у французькому Лурді, та ікони церкви Св. Симона в Парижі.

Як талановитий графік, М. Дмитренко оформив багато українських видань, виконав низку плякатів, емблем, екслібрісів, друкарських і видавничих знаків, обкладинок для каталогів виставок. В основу свого графічного стилю Дмитренко кладе гравєрство доби козацького барокко та його переселників - Василя Кричевського і Юрія Нарбута.

До Київської школи в Америці належить також Микола Шрамченко, який прибув до США в 1949 році і осів у Вашингтоні. Він швидко долучився до американського мистецького життя, став членом Асоціації Акварелістів, Американської федерації Мистецтв і Вашингтонської Гільдії Мистців. У Вашингтоні Шрамченко вів свою мистецьку школу, а в 1955 році став професором і деканом

Державної Академії Мистецтв у столиці США. Микола Шрамченко - маляр-реаліст, його твори позначені солідним рисунком, співзвучним з кольоритом. Він передусім портретист, і найвизначніші його твори - „Портрет Є. Маланюка“, „Портрет Уласа Самчука“, „Портрет старої пані“, „Портрет С.Д.“ та низка інших, виконаних переважно олійною технікою. З його релігійних творів найбільш помітні „Пісня пісень“, „Усікновення глави Йоана Хрестителя“ та „Пантократор“. Ілюстрував Біблію, яку видала найсолідніша фірма в Нью-Йорку. Ці ілюстрації високої мистецької вартості принесли йому широку славу.

З Київською традицією пов'язаний також Олександр Каника, народжений 1910 року в Гужівці на Чернігівщині. Малярства вчився в мистця М.Р. Попенка в 1935-1939 рр., а в роках 1939-1941 навчався в Художньо-промисловій школі в Києві в професорів М. Рокницького, В. Масляника, П. Власенка і В. Павленка, спеціалізуючись у той час у граверстві. В роках 1946-1951 доповнив свою мистецьку освіту в Академії Мистецтв у Мюнхені в майстернях професорів В. Гайгера та Є. Преторіуса. До США О. Каника прибув 1951 року і завершив свою освіту в Мінеаполіському університеті. В Мінеаполісі Каника працював у галузях комерційної графіки та ілюстрації. Технікою кідрити виконав низку портретів - „Симон Петлера“, „Портрет дівчини“ і т.д., а також композиції „Сироти“, „Повішений“ і - на теми більшовицького Гулагу - „Ведуть на заслання“, „Прибув новий етап з Архангельська до м. Котласа“, „Пам'яті п'ятисот українко козцтабору Kingip“. Твори О. Каники в своїй основі реалістичні, проте індивідуалізовані, з підкресленням емоційного моменту в кожній картині.

Олекса Булавицький, який втішався великим успіхом на виставках УСОМ в Німеччині, теж належить до Київської школи. Він талановитий маляр-реаліст, олійні твори якого, переважно пейзажі, натюрморти і квіти відзначаються глибоким відчуттям природи й особливим кольоритом. Булавицький також знаменитий портретист. До Америки приїхав 1950 року, постійно живе в Мінеаполісі, там працює творчо і веде свою мистецьку студію. Належить до американського мистецького об'єднання Artists Equity Association і до ОМУА. Його пейзажі „Північний берег“, „Після дощу“, „Сосни“ та картини „Бузок“, „Букет осінніх квітів“ хвилюють глядача прекрасним, своєрідним кольоритом. Свої твори Булавицький виконує переважно олійною технікою, хоч нерідко й акварелею, темперою, акриліком та іншими засобами. Олекса Булавицький - маляр високої класи, а висока освіта дозволяє йому виявляти себе якнайширше. Брав участь у збірних виставках українського мистецтва - в Нью-Йорку в 1959 році з нагоди 250-річчя Незалежницького Зриву, в Детройті у Світовій Виставці 1960 р., в Чикаго, Репід-Сіті, Сейнт-Полі, Мінеаполісі, влаштовував свої індивідуальні виставки в Торонто, Вінніпезі тощо.

Проте чи не найтісніше пов'язана з Київською традицією Катерина Кричевська-Росандич, онука славетного Василя Кричевського і дочка його сина-мистця, теж Василя. Катерина народилася в Києві 1926 року, початки мистецької освіти отримала від своїх батьків, потім навчалась у Художньому Інституті, пізніше в Мистецько-промисловій школі в Празі, а завершувала свою освіту в Гайдельберзькому Університеті в Німеччині. Свої праці Катерина виставляла ще в Києві в 1942 році - з успіхом і з нагородами, а від 1945 року брала участь у виставках в Німеччині, зокрема, в Майнгаїмі.

До Америки Катерина Кричевська емігрувала разом з батьками в 1949 році і широко розгорнула творчу працю, особливо в галузі акварелі. Спочатку виставляла свої твори в Літературно-мистецькому клубі в Нью-Йорку, а далі в Пало-Альто, Каліфорнія, в Детройті та в інших містах США, а також в Канаді - в Торонто, Едмонтоні, Вінніпезі й Монреалі. До 1981 року організувала 26 своїх індивідуальних виставок і 5 виставок „Батько й дочка” - спільно з батьком Василем Кричевським.

Катерина Кричевська-Росандич в своїй основі реалістка, проте цей реалізм дуже самотутній. В її акварелях - широкий кольористичний діапазон, проте вона вміє обмежувати кольори до мінімуму і лаконічно, двома-трьома кольорами, передавати враження води й підкреслювати безмежну глибину („Човен”, „Тихий ранок”, „Венеція”). Часто, сильно підкреслюючи перший план пейзажу, вміло передає глибину води і безмежний горизонт („Пристань в Сан-Франціско”, „Монтерей”, „Стара Чикаго”).

Катерина також добре оперує різними техніками малярства, зокрема, олією („Карпатська осінь”, „Полудень”, „Болота”) і гуашем („Рибальська пристань”, „Переправа на Дніпрі”), обома цими засобами виконала цикл архітектурних пейзажів, зобразивши старовинні будівлі Києва і знаменитий цикл старовинних київських церкв. Все ж у акварелі вона доходить до справжньої віртуозності. Її найкращі акварельні пейзажі - „Париж”, „На озері”, „Прага”, „Венеція: Канале Гранде”, „Гондолої”, „Рибальська оселя”, „Паризька осінь”, „Каліфорнійський вечір”, „Сіре Сан-Франціско”, „Південна Каліфорнія”, „На Райні” і т.д. Це твори високої мистецької якості, які належно оцінила передусім чужинецька критика. І хоч Катерина Кричевська-Росандич покинула Україну, коли їй було тільки 17 років, образи України збереглися в її уяві дуже виразно. Про це переконливо говорять її архітектурні пейзажі. Для деяких із них Катерина зберегла етюдні, інші створила з уяви. Ця тематика має особливу вартість для глядачів у діаспорі, які тужать за кожним клптиком української природи: це „Київ з Дніпра”, „Київ з його вікна”, „Київ”, „Великі Сорочинці”, „Український краєвид”, „Карпатські гори”, „Дерев'яна церква”, „На ярмарку”, „Коло хати” і багато інших картин.

У виставках ОМУА в Америці брав також участь архітектор і мистецтвознавець Олекса Повстенко. Його малярські твори виконані акварелею і гуашем. Там же він показував свої проєкти українських церков та їх реконструкції. З них найвартісніші „Катедро Св. Софії в Києві“, „Михайлівський монастир“, „Катедральна церква в Вінніпегу“, „Дерев'яна церква в Галічині“ та низка інших, які виразно свідчать, що їх автор - фактовий архітектор. Олекса Повстенко виконав також низку олійних пейзажів, що відзначаються солідним рисунком і таким же кольоритом в дусі реалізму.

* * *

Чи не найбільший вклад в українське малярство і графіку в Америці дала колишня Варшавська група, в якій яскраво зарисовується постать Петра Мегика. Він створив на терені США багато портретів, пейзажів, композицій та натюрмортів високої мистецької якості, працював олією, темперою, сангіною, казеїною, вуглем та олівцем. Альбом Петра Мегика „Рисунки“, що вийшов друком у 1962 році і в якому репродуковано 63 рисунки, свідчить про нього, як про знаменитого рисувальника. Серед них на особливу увагу заслуговують „Голова старого емігранта“, „Гуцул з Космача“, „Сидяча жінка“, „Індуска“, „Голова муринського хлопця“, „Старий мурин“, „Муричка в капелюсі“, „Ноги мурина“, „Жіночі руки“, „Руки на колінах“, „Дівчина з жодною зачіскою“ та інші. Петро Мегик - чудовий психолог, навіть коли має справу з раніше невідомою йому муринською расою.

В олійних і темперових творах Мегика бачимо його, як першорядного маляра-кольориста: „Голова селянина“, „Портрет старого чоловіка“, „Дівчина в білому“, „Портрет фармацевта К.“. Вони відзначаються перфектним композиційним укладом, психологічністю і надзвичайно ніжним кольоритом. В такому ж дусі сприймаємо пейзажі і натюрморти Петра Мегика: „Квіти“, „Пальна цвіт“, „Гуцульський дзбан“ та інші, що вражають своєю кольористичною симфонією та досконалою гармонією.

Петро Мегик виконав також кілька знаменитих сицизерських проєктів, наприклад, „Архисерейський хрест“ і „Панагію“ в сріблі, золоті і туркусах. Це надзвичайно тонкі роботи зі складною комбінацією багатьох символів.

Друга визначальна риса Петра Мегика - це його організаційний хист. Він заснував філію ОМУА у Філядельфії, яка за короткий час перевершила своєю діяльністю навіть Централю ОМУА в Нью-Йорку. А в 1952 році за ініціативою Мегика і його однодумців у Філядельфії засновано Українську Мистецьку Студію, керівником якої став Петро. Студія стоїть на рівні справжньої Академії Мистецтв і випустила досі десятки adeptів мистецтва, які зайняли вже солідні позиції в українському та американському мистецтві. Від 1963 року Петро Мегик - головний редактор єдиного в діаспорі

Проте чи не найтісніше пов'язана з Київською традицією Катерина Кричевська-Росандич, онука славетного Василя Кричевського і дочка його сина-мистця, теж Василя. Катерина народилася в Києві 1926 року, початки мистецької освіти отримала від своїх батьків, потім навчалась у Художньому Інституті, пізніше в Мистецько-прокисловій школі в Празі, а завершувала свою освіту в Гайдельберзькому Університеті в Німеччині. Свої праці Катерина виставляла ще в Києві в 1942 році - з успіхом і з нагородами, а від 1945 року брала участь у виставках в Німеччині, зокрема, в Майнгаймі.

До Америки Катерина Кричевська емігрувала разом з батьками в 1949 році і широко розгорнула творчу працю, особливо в галузі акварелі. Спочатку виставляла свої твори в Літературно-мистецькому клубі в Нью-Йорку, а далі в Пало-Альто, Каліфорнія, в Детройті та в інших містах США, а також в Канаді - в Торонто, Едмонтоні, Вінніпезі й Монреалі. До 1981 року організувала 26 своїх індивідуальних виставок і 5 виставок „Батько й дочка” - спільно з батьком Василем Кричевським.

Катерина Кричевська-Росандич в своїй основі реалістка, проте цей реалізм дуже самотній. В її акварелях - широкий кольористичний діапазон, проте вона вміє обмежувати кольори до мінімуму і лаконічно, двома-трьома кольорами, передавати враження води й підкреслювати безмежну глибину („Човен”, „Тихий ранок”, „Венеція”). Часто, сильно підкреслюючи перший план пейзажу, вміло передає глибину води і безмежний горизонт („Пристань в Сан-Франціско”, „Монтерей”, „Старе Чикаго”).

Катерина також добре оперує різними техніками малярства, зокрема, олією („Карпатська осінь”, „Полуддень”, „Болота”) і гвашем („Рибальська пристань”, „Переправа на Дніпрі”), обома цими засобами виконала цикл архітектурних пейзажів, зобразивши старовинні будівлі Києва і знаменитий цикл старовинних київських церков. Все ж у акварелі вона доходить до справжньої віртуозності. Її найкращі акварельні пейзажі - „Париж”, „На озері”, „Прага”, „Венеція: Канале Гранде”, „Гондолої”, „Рибальська оселя”, „Паризька осінь”, „Каліфорнійський вечір”, „Сіре Сан-Франціско”, „Південна Каліфорнія”, „На Райні” і т.д. Це твори високої мистецької якості, які належно оцінила передусім чужинецька критика. І хоч Катерина Кричевська-Росандич покинула Україну, коли їй було тільки 17 років, образи України збереглися в її уяві дуже виразно. Про це переконливо говорять її архітектурні пейзажі. Для деяких із них Катерина зберегла етюдні, інші створила з уяви. Ця тематика має особливу вартість для глядачів у діаспорі, які тужать за кожним клаптиком української природи: це „Київ з Дніпра”, „Київ з мого вікна”, „Канів”, „Великі Сорочинці”, „Український красанд”, „Карпатські гори”, „Дерев'яна церква”, „На ярмарку”, „Коло хати” і багато інших картин.

У виставках ОМУА в Америці брав також участь архітектор і мистецтвознавець Олекс Паустенко. Його малярські твори виконані акварелю і гуашем. Там же він показував свої проєкти українських церков та їх реконструкції. З них найвартісніші „Катедра Св. Софії в Києві“, „Михайлівський монастир“, „Катедральна церква у Вінніпегу“, „Дерев'яна церква в Галичині“ та низка інших, які виразно свідчать, що їх автор - фактовий архітектор. Олекс Паустенко виконав також низку олійних пейзажів, що відзначаються солідним рисунком і такими ж кольоритом в дусі реалізму.

* * *

Чи не найбільший вклад в українське малярство і графіку в Америці дала колишня Варшавська група, в якій яскраво зарисовується постать Петра Мегика. Він створив на терені США багато портретів, пейзажів, композицій та натюрмортів високої мистецької якості, працював олією, темперою, сангіною, казеїною, вуглем та олівець. Альбом Петра Мегика „Рисунки“, що вийшов друком у 1962 році і в якому репродуковано 63 рисунки, свідчить про нього, як про знаменитого рисувальника. Серед них на особливу увагу заслуговують „Голова старого емігранта“, „Гуцул з Космача“, „Сидяча жінка“, „Індуска“, „Голова муринського хлопця“, „Старий мурик“, „Муричка в капелюсі“, „Ноги мурина“, „Жіночі руки“, „Руки на колінах“, „Дівчина з модною зачіскою“ та інші. Петро Мегик - чудовий психолог, навіть коли має справу з раніше невідомою йому муринською расою.

В олійних і темперових творах Мегика бачимо його, як першорядного маляра-кольориста: „Голова селянина“, „Портрет старого чоловіка“, „Дівчина в білому“, „Портрет фармацевта К.“. Вони відзначаються перфектним композиційним укладом, психологічністю і надзвичайно ніжним кольоритом. В такому ж дусі сприймаємо пейзажі і натюрморти Петра Мегика: „Квіти“, „Пальма цвіте“, „Гуцульський дзбан“ та інші, що вражають своєю кольористичною симфонією та досконалою гармонією.

Петро Мегик виконав також кілька знаменитих сицирських проєктів, наприклад, „Архидерейський хрест“ і „Панагію“ в сріблі, золоті і туркусах. Це надзвичайно тонкі роботи зі складною комбінацією багатьох символів.

Друга визначальна риса Петра Мегика - це його організаційний хист. Він заснував філію ОМУА у Філадельфії, яка за короткий час перевершила своєю діяльністю навіть Централю ОМУА в Нью-Йорку. А в 1952 році за ініціативою Мегика і його однодумців у Філадельфії засновано Українську Мистецьку Студію, керівником якої став Петро. Студія стоїть на рівні справжньої Академії Мистецтв і випустила досі десятки adeptів мистецтва, які зайняли вже солідні позиції в українському та американському мистецтві. Від 1963 року Петро Мегик - головний редактор єдиного в діаспорі

мистецького журналу „Нотатки з мистецтва”, який своїми статтями, нотатками і якістю репродукцій вияшов на високий рівень, що не поступається найкращим чужинецьким мистецьким виданням цього роду. А верхів'як видавничого успіху Мегика можна назвати „Книгу творчості українських мистців поза Батьківщиною”, яка за редакцією і з посвятою Петра Мегика вийшла друком 1981 року. Книга має 512 сторінок, містить біля 120 коротких життєписів мистців і кольорові та чорно-білі репродукції їх творів.

Петро Холодний теж належить до Варшавської групи українських мистців, які свого часу були засновниками мистецького гуртка „Спокія”. В Америці він виконав для українських церков велику кількість творів в ділянці іконографії технікою стародавньої темперки, зокрема, для Українського Православного Собору в Нью-Йорку. Найвартісніші його твори - „Божа Мати”, „Благозвіщення”, ікони для іконостасу церкви в Гантері. Сполучивши старі іконографічні традиції з новими течіями, Петро Холодний створив синтезу новітньої української ікони. Холодний створив також низку композицій, фігуральних зображень на тему аніمالістики, пейзажів і натюрмортів олійною технікою я темперою. Найвартісніші з мистецького аспекту - „Ніжність”, „Купальниці”, „Дві дівчини”, „Дівчина в хустці”; з пейзажів - „Весна”, „Осінь” та інші; з аніمالістики - „Жук”, „Цикади” тощо; з натюрмортів - „Квіти”, „Мертва природа з сухими квітами” та низка інших. Деякі з них виконані в модерну душі.

Петро Холодний виявив себе також у графіці, в оформленні українських видань та в ілюстраціях. Цінне оригінальністю і символікою його оформлення твору Н. Лівницької-Холодної „Шлях Велетня” (книга для молоді про Т. Шевченка), „Соняшної машини” В. Винниченка, та інших. Його авторству належить безліч ілюстрацій до творів письменників, що були надруковані в дитячому журналі „Веселка” та заголовні ілюстрації до „Веселки”. Ці ілюстрації чудово достосовані до дитячої психіки і світосприймання, і в цій ділянці Петро Холодний незрівняний.

Петро Андрусів, що був найтісніше пов'язаний з Варшавською групою, прибув до Америки в 1947 році і осів у Філадельфії. Він виявив себе як історичний маляр і баталіст, один з небагатьох у цих жанрах. Із безлічі композицій, виконаних олійними фарбами, особливо вражають „Велес, божок тварин”, „Бій Ігора з половцями”, „Сватання Ани Ярославни”, „З'їзд князів”, „Посли французькі в князя Ярослава Мудрого”, „Кожук'яка”, „Князя пристань в Києві”, „Бій під Конотопом”, „Зустріч гетьмана Мазепи з Костем Гордіським”, „Атака козаків”, „На дворі гетьмана Розумовського”, „Козацькі старшини”, „Ломи” та інші, що позначені передусім солідним рисунком і завершенням кольоритом. Лебединню піснею мистця є „Хрещення Руси-України” - велетенського розміру твір, створений у 1977 році.

В своїй основі Петро Андрусів реаліст, проте в олійних творах його реалізм своєрідний: кольорит його картин соняшний, прекрасно згармонізований, і можна його навіть назвати кольоровою розкішю. Півтони, світлотіньові ракурси та рефлексії ще більше підкреслюють самобутність мистця. Хоч твори Петра Андрусева майже без стилізації, вони в дечому нагадують твори українських монументалістів школи Михайла Бойчука і позначені суто українськими рисами. — А коли мати на увазі його викині композиційно організувати велетенські маси народу („Сватання Анни Ярославни“, „Княжа пристань у Києві“, „Хрищення Русі-України“ тощо) з виконанням найдрібніших деталей, то Андрусева можна споріднити з мистцем німецького ренесансу Альбертом Альтдорфером.

Андрусів виконав також низку портретів, з яких найбільш вивчені - „Гетьман Іван Мазепа“, „Портрет дружини“, „Портрет дівчини“, „При піаніно“ і цикл автопортретів композиційного характеру. Андрусів виявив себе також у церковно-релігійному мalarстві, виконавши поліхромію церкви Св. Йосафата у Філадельфії в 1960-61 рр., де створив синтезу українського візантизму з реалізмом. За його проєктами виконані для цієї церкви вітражі „Архистратиг Михаїл“ і „Гавриїл“.

Друга вартісна сторінка творчості Петра Андрусева - це графіка, зокрема ілюстрації до дитячих видав. На окрему увагу заслуговують ілюстрації до книжки В. Барагури „Меч і книга“ і до дитячого журналу „Веселка“, що виконані тушем. Андрусів виконав також чимало проєктів різдвяних і великодніх листівок, що мали широку популярність серед громади.

Один з найвидатніших графіків у діаспорі - це Володимир Балас, який, хоч і був пов'язаний із Варшавською групою, з погляду стилю пішов іншим шляхом. Після майже десяти років творчої праці в Канаді (1947-1956) Балас переїхав до США і осів у Сан-Дієго, Каліфорнія, а в міжчасі кілька років провів у Мексиці. В пошуках за новими мистецькими істинками, віддаляючись від класичних форм і безперервно експериментуючи, він нарешті знайшов свою мистецьку мову й наприкінці 60-их років остаточно скристалізував свій стиль - своєрідний експресіонізм із виразними українськими рисами. Твори Баласа цього періоду сміливо стилізовані, оригінальні, динамічні, глибоко одуховлені, з нахилом до трагізму, проте в них помітний ритм і гармонія. До верхів'я майстерності В. Балас дійшов передусім у лінійних, про що свідчать такі твори, як „Боротьба когутів“, „Сироти“, „На південь“, „Ікар“, „Продавець горшків“, „Кінець мандрівки“, „П'яні жebraки“, „Веселі маски“, „Страхопуд“, „Легенда“ тощо. Балас охоплює найрізноманітніші явища щоденного життя, його твори сильно інтригують - що ж саме було основною метою мистця? Хоч твори Володимира Баласа, особливо з останнього періоду творчості (1974-1977) виразно експресіоністичні („Сон“, „Листок“ і т.д.), в

лінорирах його бачимо вже майже реалістичні риси („Біла фонтану“, „Гуцульські трохбітери“, „Нарічка“, „Запахне сіно“). Вони позначені незвичайним ритмом, чудовим композиційним підходом і технічною майстерністю.

Хоч Володимир Балас мав різногранний талант і виявляв себе також у мозаїці, малюванні, паперовій скульптурі, він був графіком і гравером з кисті і крові, розглядав світ переважно крізь чорно-білу графічну призму. Обдарований (чи покараний?) духом неадекватного шукання за новими мистецькими горизонтами і наділений відвагою впливати на широкі мистецькі води, він зробив цінний внесок не тільки в українське, але й у світове мистецтво.

В Нью-Йорку творчо працює Любомир Кузьма, що теж належав до Варшавської групи. В 1949 році Кузьма емігрував до США із Німеччини і значно поклав свою творчу працю, створивши низку портретів, композицій і натюрмортів, переважно технікою темпер, а також олій з акварелем. Найоригінальніші серед них - „Портрет матері“, „Портрет дружини“, „Автопортрет“, „Місячна ніч“, „Осінні плоди“, „Ноктюрн“, „Червоний кущ“, „Дикі качки і водні лілії“, „Годинник і осінні квіти“, акварелі „Маларка в роботні“, „Дівчина над морем“, „Червона осінь“, „Сніг топиться“, „Сухий пень“ і низка інших, що відзначаються оригінальним підходом до кожної теми, лаконічністю і особливим кольоритом. Вони позначені реалістичним духом і їх можна зарахувати до синтетичного реалізму. Любомир Кузьма - один з небагатьох українських малярів, який успішно працював в техніці енкавстики („Овочі“ і цикл натюрмортів). Він - активний член ОМУА і член його Управи. В Нью-Йорку Кузьма веде свою мистецьку студію і підготував багато учнів-адептів українського малярства, а також написав багато статей на мистецькі теми й рецензій на виставки.

До Варшавської групи належав і мистець Богдан Доманик, вдумливий художник і майстер пейзажу, що спочатку працював у Нью-Йорку, а згодом в Гантері, де й помер в 1986 році. Був малярем високої культури, а його пейзажі („Осінні пейзажі“ та інші) відзначаються глибокою вдумливістю, оригінальним кольоритом та багатьма іншими мистецькими вальорами. Доманик був членом ОМУА і хоч мав усі дані, аби стати мистцем більшого формату, дуже рідко брав участь у виставках, мабуть через свою зайву скромність.

Наймолодший член Варшавської групи, Яків Гніздовський, виявився надзвичайно блискуче і його можна вважати унікатом не тільки на тлі українського, але й світового малярства - завдяки його оригінальному й самобутньому стилеві. Поселившись у Нью-Йорку, Гніздовський заперечив усі свої ранні здобутки, керуючись питаннями - чи мистець повинен тільки відтворювати об'єкти і явища, чи творити? Внаслідок цього Яків Гніздовський вплив на широкі води і у висліді кількох років наполегливих експериментів перед ним почала зарисовуватись якась невизначна візія начебто декоративного стилю в малярстві, графіці, скульптурі й кераміці.

В результаті цих експериментів у творах Гніздовського - „Баран“, „Вівця“, „Голуби“, „Птах“, „Вракці“, „Танок“, „Метро: замкнена брама“, чи в обкладинках до творів В. Барки „Океан“ і В. Лесича „Поєзії“ - вже бачимо не тільки самотність мистця, але й виразний та неповторний його стиль, який буквально сколихнув глядачів.

В 1956-58 рр. Гніздовський працював у Парижі й виконав там низку творів, зокрема цикл „Паризьке метро“ (10 варіантів), у якому зобразив пасажирів як наскрізь уніфікованих, уніформованих автоматів, що виглядають стандартними цеглинами в якійсь будівлі. Тут мистець зобразив сучасну добу, коли окрема людина та юрба підпорядковані стандартам технології. Влаштувавши персональні виставки в галереях Ремон-Крез, Рор-Вольмар і Ремон-Дюкан в Парижі, Гніздовський став дуже популярним. Він повернувся до США і осів у Бронксі, де створив картини на урбаністичні теми „Бронкс-експрес“, „Нью-Йоркська підземка“, „Так, де я живу“, „Церква Пресвятої Трійці“ та інші, які мали колосальний успіх на виставках. Американська критика писала, що „це мистець, який закохався в цеглу“, рідуче зарахувавши його до категорії урбаністів.

Проте світової слави Яків Гніздовський досягнув своїми надзвичайно прецизними дереворізами з анімалістичною і рослинною тематикою, що майже не мають прецедентів у сучасному граверстві. Не мають рівних собі його дереворізи „Ліс“, „Безлисте дерево“, „Кукурудза“, „Капуста“, „Соняшники“, „Тюльпани“, „Іриси“, „Кактус“, „Букове дерево“ і безліч інших. Дереворізи Гніздовського з анімалістичною тематикою - „Два барани“, „Отара овець“, „Вивірка“, „Черепак“, „Орлиця“, „Цап“, „Кіт“, „Зєбра“, „Індик“, „Чорний лебідь“ тощо, де тварини і птахи зображені в профіль і анфас, з суворою симетрією і лікнізмом, досконалі своєю формою і, можна сказати, суперреалістичні. В них відчувається шляхетна простота, ритм і майже музичальність, що надають їм особливої мистецької вартості.

Таких ж рисам позначені малярські твори Гніздовського „Вєрба“, „Покідори“, „Картопля“, „Яця“, „Горіхи“, „Ріпа“, „Грушка“, „Черешні“ і безліч подібних, які слід розглядати, як кольорову графіку, тому що рисунок у них домінує над кольором.

У своїх дереворізах Яків Гніздовський передусім незрівняний майстер лінії: кожна лінія і кожен штрих виконані надзвичайно тонко, в найсубтільніших кольорах. Лінія проовляє сама за себе, але й творить органічну цілість із усіма іншими, бо кожна з них розкішена в строгій підпорядкованості. В сумі вони якнайвірніше відтворюють бажаний об'єкт. Кожен твір Гніздовський трактує площинно, проте майстерне зіставлення штрихів створює враження рельєфності, навіть перспективи, яку мистець спеціально не підкреслює. Він нехтує тлом і зосереджується на об'єкті переднього плану. Яків Гніздовський - мистець-інтелектуаліст, що

керується не надхненнями, а холодним розумом.

В книжковому оформленні на останньому етапі Гніздовський дійшов до неймовірної простоти і, зокрема, досконало розв'язував композицію площі. Взагалі ж у творчості Гніздовського панують передусім гармонія і лад. Критики мають великий клопіт, намагаючись увібрати його творчість у якийсь конкретний стиль і в якийсь „-ізм“. В маларстві намагаються споріднити Гніздовського з П. Бройгелем, а графіці - з Ю. Нарбутом. Одні дошукуються в його творах експресіонізму й сюрреалізму, інші ж знаходять риси синтетичного реалізму, хоч Гніздовський в жоден з цих стилів не вписується. Він був передусім сам собою, його можна зарахувати до своєрідного реалізму модерної доби з українськими переляками.

В Америці працювало також кілька мистців Краківської групи, колишніх членів „Зарева“. Крім згаданого вже Д. Горниткевича, проживав у США, у Філадельфії, Володимир Кивелюк, який, на жаль, творчо виявився не особливо активно. Маючи у своєму доріжку кілька фігуральних композицій та пейзажів („Хмарний день“, „Після дощу“ та ін.), він у Америці намалював тільки низку пейзажів і натюрмортів олійною технікою й пастелею, жодної участі у виставках ОМУА не брав, тільки влаштував одну свою персональну виставку у Нью-Йорку 1970 року і якийсь час викладав мalarство в Українській Мистецькій студії у Філадельфії. Володимир Кивелюк є також автором глибоко продуманих статей на мистецькі теми, зокрема, про синтетичний імпресіонізм, про Поля Сезана й інших, творчість яких він глибоко проаналізував.

Зате на увес творчий діапазон виявилась у Америці членкиня Краківської групи Марія Гарасовська-Дацишин (Міка, як її популярно називають), яка, прибувши до США 1948 року, осіла в Чикаго. Виконала низку олійних картин на історичні та релігійні теми, з яких особливо увагу привертають „Гетьман Іван Мазепа“, де виразно підкреслені мотиви доби козацького барокко, „Княгиня Ольга“, „Помста княгині Ольги“, а також цикл Мадонн. Цікава, зокрема, її композиція „Народня творчість“.

Міка з надхненням посвятила себе пейзажеві олійною технікою і темперою, виконавши сотні пейзажів на американські та європейські мотиви, передусім велетенський цикл пейзажів з Кольорадо (біля 40 творів), „Озеро Мічіган“, „Повінь“, „Сім замків“, „Весною в Айдахо“, „Дуб змії“, „Рожеве надвечір'я“, „Царська гора в Дев'ятині“ (Боснія), „Кам'яні ворота в Загребі“, „Чортове озеро“, і т.д. Міка - винятково жедра кольористка, а її твори передусім позначені імпресіонізмом з деякими рисами реалізму. Виявляє себе також у театральній декорації.

Мирон Білинський, знаменитий графік і гравер, що виявив себе також на скитальщині в Німеччині, в Америці працював у галузі поліхромія українських церков у дусі українського візантизму, і хоч був із кости і крові графіком і гравером, досконало збагнув монументальне мalarство, особливо засади візантійського стилю.

Працював у оформленні церков також колективно з іншими мистцями, зокрема з С. Гординським, а церкву в Перт-Амбої, штат Нью-Джерсі, оформив на основі рисункового проєкту мозаїк та орнаментів того ж Гординського. Разом з С. Гординським та Б. Макарєнком Білінський був співавтором мозаїки «Хрещення Руси-України» на фронтоні церкви Св. Володимира і Ольги в Чікаго 1979 року, що може вважатись гордістю українського мистецтва.

Мирон Білінський виявляв себе також у найвужчій ділянці свого занулення – в дереворізі. Створив низку дереворізних ілюстрацій до українських пісень – «Пісня про Нечая», «Довкола ліс», «Тужно грала чудова скрипка» та інших. Створив низку екслібрисів, серед яких виділяються екслібриси Мирона Руснака, д-ра В. Прокоповича, А. Фішер та інші, створив проєкти ярмаркової пошти і низку плякатів. Працював також у ділянці оформлення українських видань; він, зокрема, автор обкладинок «Літопису УПА».

* * *

Окремо можна виділити також колишню Празьку групу, яка свого часу гуртувалася довкола Української Пластичної Студії в столиці Чехії. Михайло Михалевич, який емігрував до США в 1950 році, виявлявся передусім в ілюстраціях для українських видань, особливо дитячих. Найвартісніші з них – «Хлопці з зеленого бору» Р. Завадовича, «Летючий корабель» Данилевича-Гомовського, «Українські народні казки» в Обробці М. Лукіяненка, обкладинка до історичного оповідання «Підводним шляхом на Сноп» П. Шкурата, «Де живуть добрі птахи» Л. Полтави і безліч ілюстрацій до дитячого журналу «Веселка». Михайло Михалевич був знаменитим рисувальником-реалістом. Він чудово знаходить підхід до дитячої психіки і є незрівняним майстром у зображенні звірят зі всіми їхніми прикметами. Виконав також низку обкладинок до календарів та інших публікацій.

Мирослав Григоріів, який жив у США від 1948 року, працював виключно в оформленні дитячих видань та в ілюстрації. Ілюстрував журнали «Новак», збірку для дітей Л. Полтави «Лебеді», оповідання С. Риндика «Пригоди Сірка Клаповухого» та інше. Всі його праці виконані в реалістичному дусі.

Цікавою постаттю був Роман Пачовський (1911-1968), син відомого поета Василя Пачовського. Він народився в Раві Руській, Західна Україна, закінчив відділ фармацевтики Карлового Університету в Празі, в 30-их роках почав малювати самотужки, і тільки в США почав навчатись малярства в Національній Академії в Нью-Йорку. В 1950 році Пачовський взяв участь у виставці мистців-аматорів у Нью-Йорку і був нагороджений за картину «Осінь в Іст-Рівері». Продовжував мистецьку освіту на курсах Американської Ліги Студентів Мистецтва, а на 2-ій Виставці ОМУА в

1952 році отримав нагороду за картину „Старий бок“ від Українського Інституту Америки. З того часу постійно бере участь в українських виставках. Пачовський малював картини на теми козацьких дум, історичного та баталістичного змісту, працював олією, акварелею та плястиковою емульсією (ліквітексом). Найвартісніші його твори - „Запорожці під Кафом“, „Дума про бурю на Чорному морі“, „Дума про Самійла Кішку“, „Битва під Полтавою“, „Встає хиара з-за лиману“, „Домовина України“ і т.п. З портретів Пачовського найбільш помітні „Тарас Шевченко“, „Спиридон Черкасенко“, „Чернець“ і „Старий гуцул“. Створив низку олійних і акварельних пейзажів з Америки, переважно архітектурних і жанрових композицій. Твори Романа Пачовського важко „підтягнути“ під якийсь стиль, є бо в них деякі риси експресіонізму, проте з виразними прикметами примітивізму. Мистець був членом ОМУА і довголітнім секретарем Управи.

* * *

В Америці творила також група малярів, які не були пов'язані між собою ні територією свого походження, ні напрямками й стилями, ні віком. Їхні твори не привернули особливої уваги, проте зробили певний вклад в українське мистецтво в нашій діаспорі. Ядучи за хронологією, слід відмітити також і цих мистців та їхні твори. Один з них - Клима Трохименко (1897-1979). Він родом з Чернігівщини, малювати почав дуже пізно, майже в 50 років, самотужки, без жодних вказівок, лише з любови до мистецтва. Був членом УСОМ в Німеччині і брав участь своїми працями в Тижні української культури в Мюнхені. Його тематикою були квіти і натюрморти, часом пейзажі. В Америці був членом ОМУА, брав участь у виставках мистецької студії квейкерів у Філадельфії, влаштував також кілька своїх персональних виставок. Деякі його праці знаходяться в американських музеях. Праці Клима Трохименка позначені скрайнім примітивізмом, точніше - належать до категорії наївного малярства.

Іван Кучмак (1899-1977), який походив з околиць Скалату, мабуть теж не вчився малярства в якій-будь мистецькій школі, проте в Галичині розмальовував українські церкви і малював театральні декорації. До Америки прибув у період між двома війнами і створив низку картин на теми Визвольних Змагань - „Гість з фронту“ і т.п., композиції „Шевченко і діти“, „Подільське весілля“, „Весняні рефлекси“ і цикль святочних листівок. Твори Івана Кучмака в переважній більшості натуралістичного характеру.

О. Микола Антохія, відомий з мистецьких виставок у Німеччині, в Америці виявив себе переважно в релігійних композиціях, виконаних темперою, та в пейзажах („Різдво“, „Водоспад“ і т.д.). Релігійні твори Миколи Антохія позначені

візантійським характером, а інші - реалістично-натуралістичним. Як член ОМУА, він брав участь у виставках у різних містах США.

Юліян Воляннюк (1912-1975) народився в Делятині, Західна Україна, закінчив Мистецько-промислову школу в Познані, Польща, а за німецької окупації студіював графіку в Мистецько-промисловій школі у Львові, в майстерні М. Бутовича. Дебютував на Виставці переміщених осіб у Мюнхені 1947 року пастелями „Портрет еспанської дівчини“, „Хізеє“ й „Дунай під Будапештом“, що виконані в дусі реалізму. В Америці, в місті Лорейн, штат Огайо, Воляннюк працював переважно в ділянці церковного мистецтва, - малював ікони, різьбив кивоти й частини іконостасів, був помічником при розмальовуванні катедри Св. Володимира і Ольги у Вінніпезі, в Канаді. Виконав цикл проєктів пропаль'ятних марок, які видав Український музей-архів у Клівленді, та низку обкладинок для альбомів грамплатівок.

Тетяна Книгницька-Душенко, яка поселилась у Баффало, хоч і належала до ОМУА, виявляла себе досить слабо, проте брала деколи участь у збірних виставках ОМУА та у виставках жіночої творчости.

Осип Танасевич, який навчився малювати самотужки і виявив свій талант ще у Львові та на скитальщині - зокрема, у Виставці переміщених осіб 1947 року у Мюнхені, в Америці брав участь у виставках ОМУА, а в 1956 р. в Літературно-мистецькому клубі в Нью-Йорку відбулась його перша персональна виставка. Найбільш помітні його олійні твори - „Три жінки“, „Хлопець з псом“, „Цигани“, „Захід сонця в Альпах“, „Спомини з Бучача“, цикл портретів, пейзажів і натюрмортів.

Цікавим явищем в українському мистецтві Америки була Іванна Прийма-Шерниковська (1893-), родом з Надвірної, Західна Україна. Вона студіювала філософію й музикологію у Львові, Відні й Парижі, була співачкою й піаністкою, вчителькою співу та концертмайстром у Львівському Оперному театрі. В Америці була професором Українського Музичного Інституту, а згодом головою Відділу фортепіано у школі „Грагам-Ікс“ у Палм-Бічі на Флориді.

Малярствою Іванна Прийма займалась з аматорства, потім вчилась у школі О. Архипенка в Нью-Йорку і ввнесла з неї скрайній модернізм-абстракціонізм. Про це свідчать її олійні твори - абстрактні композиції. Нічого оригінального не ввнесла в українське мистецтво, все ж брала участь у виставках ОМУА, членкинею якого була.

Подібним явищем є архипресвітер Сергій Кіндзерявий-Пастухів. Він народився в селі Руське, Карпатська Україна, студіював теологію в Ерлангені, в Німеччині, там же навчався філософії, музикології, мистецтвознавства і т.ін. Малювати почав самотужки, а вже у США, в 1954 році, взяв участь у виставці ОМУА в Нью-Йорку і брав участь у інших виставках. Мав також чотири свої персональні виставки, зокрема, в галерії „Панорас“ у Нью-Йорку. Найбільш помітні його твори - „Дума про козака-бандуриста“, „Орда

надходить", „На Чорному морі", „Запорозжів в степу", „Переправа", „Оранка", „Козак", „Воля", „Ранок на полонині", „Старий монастир", „Автопортрет". Можна собі уявити вартість цих творів, коли С. Кіндзерявий-Пастухів був і свядеником, і музикологом, і диригентом, і бандуристом, і т.д. Мав бажання виявляти себе в усіх галузях культури, а це веде, звичайно, до роздвібнення таланту, до дилетантства.

Мистців такого типу в Америці багато і їхні лави зростають. Але вони дають якийсь вклад в українське мистецтво – бодай пошавляють мистецьке життя і, безумовно, зміцнюють творчий потенціал українського мистецтва в Америці.

* * *

Досить чітко у США виділяється генерація малярів і графіків, що народились в Україні в 30-их роках. Деякі доповнили в Америці свої попередні студії, інші взагалі почали й закінчили їх на новому континенті.

Юрія Соловія, який на скитальщині виявив непересічний талант і тримався традиційних форм, прибув до Америки в 1950 році і пережив там справжню революцію в пошуках за самотньою мистецькою новиною, в результаті чого дійшов до скрайнього модернізму. Про це говорять його твори „Космічне видиво", „Поликач вогню", „Поликач мечів", „Мати", „Надлюдина", „Плач над утопленням", „Дівчина, що купається при рожевому місяці", „Портрет диктатора" і навіть „Портрет Бандери". Соловій підходить до мистецтва з певного філософського аспекту: „Боже, де Ти, мій Творче?" та ін., а під гаслом „символічної еблекматикки" він створив композиції „Синій сон", „Європа на синьому бичу", „Ляндшафт мертвих" тощо, які метафізичними мотивами, мистцизмом і загадковістю дуже зацікавили глядачів, а деякі викликали несаковитий подив. Ранні твори Юрія Соловія в США мали риси кубізму, а найновіші позначені скрайнім експресіонізмом, а то й сюрреалізмом, хоч домінує в них архаїзм. Все сказане стосується також творів з релігійною тематикою: „Різдво", „Піста", „Бичування", „Роз'яття", „Мартирологія Св. Стефана", „Св. Петро і Св. Севастіян", „Адам і Ева" тощо. Соловій виявляє себе також у скульптурі і експериментує з новими матеріалами (плястик, пір'я і т.д.). Мав багато персональних виставок в Америці, Канаді й інших країнах. Як глибокий аналітик мистецтва, написав безліч статей та есеїв до української преси.

Любослав Гуцалюк – один з найоригінальніших мистців цієї генерації. Народився він у Львові 1923 року, вчняся рисунку й малярства спочатку в Е. Козака в Берхтесгадені, а згодом студіював малярство і графіку в Нью-Йорку в школі „Купер Юніон Арт", яку закінчив 1954 року з найвищою відзнакою. Поглиблював студії малярства й літографії в Парижі й Рмні, де отримав срібну

медалю від Академії ім. Т. Кампанеллі. Зі своїми творами Гуцалюк мав великі успіхи на виставках в Парижі, зокрема в „Осінньому салоні“ та в „Салоні Незалежності“. Мав персональні виставки в інших містах Європи - в Мілані, Манчестері та ін. і в Канаді в місті Торонто.

Гуцалюк - наскрізь незалежний індивідуаліст, тому всякі (історичні й модерні стилі) тільки надихають його до пошуків за своєю самотністю. Він може бути класичним представником сучасної доби та її гарячкових пошуків і туги за новими мистецькими образами. Свою мистецьку мову Гуцалюк виявляє різними мистецькими техніками, олією та іншими малярськими засобами, працює в деревориті, зокрема, в кольоровому, в рисунку олівцем, крейдю і т.п. Він послуговується природою, як об'єктом для своєї самотньої візії - для інтерпретації і стилізації своїх творів, тому природа в його творах умовна, беручи до уваги те, що Гуцалюк не відтворює безпосередньо природу чи якісь об'єкти, а тільки творить на основі спостереження. Він, в основному, зображує свої об'єкти лініями й кольоровими плямами, нехтуючи тривимірністю - зокрема в урбаністичних мотивах, бо Гуцалюк передусім урбаніст. Тому твори Гуцалюка чітко вирізняються оригінальністю. Це виразно помітно в портретах - „Портрет мистця“, „Ярека“, „Портрет М. Андрусика-Нечитайла“, „Поет Вадим Лесич“ і інші, а також в урбаністичних і „чистих“ пейзажах - „Весняна пора“, „Дві ріки“, „Місто і ріка“, „Гірське містечко“, „Вулиця у Вероні“, „Човни в Гаврі“, „Блакитний Париж“, „Зелений пейзаж“, „Зелено-сірий пейзаж“ і т.д. Такий же і цикл його натюрмортів. Всі вони позначені динамічністю, буйною творчою уявою, розмахом з необмеженою свободою, передусім самотністю, якщо не окресленими стилями, бо мистець постійно перебуває в процесі пошуків за новими творчими висловами і ще не сказав остаточного слова.

Богдан Божемський, ровесник Гуцалюка, теж добився великих успіхів в Америці. Народився він в Коломиї 1923 року, спершу навчався малярства і рисунку в Українській образотвірній студії у Львові, а пізніше закінчив студії в Нью-Йорку, спеціалізуючись в графіці і граверстві. Хоч залишив батьківщину внаслідок зухвалого зберегати її образ, особливо фолклор, побут та етнографію Гуцульщини. На ці теми Божемський створив цикл дереворитів та олійних картин. Особливо цікаві його дереворити „Гуцул“, „Гуцульське подружжя“, „Гуцули в церкві“, „Трембітар“, „Дівчина під дзвіницею“, в яких вірно скоплені гуцульська духовність. З менших картин Божемський виявляється в пейзажах, як теж в анімалістиці, що наглядно доводять такі твори, як „Осінні кольори“, „Ліс“, „Гірське озеро“, „Соняшники“, „Береза“, „Сосни“, „Квітучі яблука“, „Далі“ тощо. Божемського слід розглядати, як графіка і гравера, що підходить до своїх творів у більшості площинно, з легкими натяками на тривимірність, а в малярстві він

передусім сміливий кольорист, що свідомо оминає тривимірність, тільки легко акцентуючи її, де це конечно потрібно. Творчість Богдана Боженського глибоко закорінена в реалізмі, проте його стилізація позначена модерними рисами з легким акцентуванням експресіонізму.

Роман Василичин-Гарнаш, крім скульптури, широко виявлявся в малюванні та в різних техніках гравєрства – в деревориті, літографії, офорті, шовкодруку і кераміці. Найвартісніші його малювальні твори – «Захід сонця над Делаваром», «Після бурі», «Бабине літо», «Ліс говорить», «Осінній акорд», «Озеро закоханих», «Ставок заснув», «Подільська зима», «Надобранич», «Корея» та інші. З його гравєрських творів найцінніші – це дереворит «Музей», кольоровий дереворит «Великий Митрополит», дереворит «Конкурс», офорти «Дахи», «Львів» та кілька інших. Твори Василичина-Гарнаша наскрізь оригінальні й самобутні з огляду на стилізацію, проте він не пориває з традицією. Він виявлявся також першорядним педагогом, викладав з великим успіхом літографію в Українській мистецькій студії у Філадельфії.

На особливу увагу заслуговує Юрій Гура, який став відомий на новому континенті від 1968 року, відколи приїхав до США. Він малює і скульптор, народжений у 1930 році у Львові. Наприкінці Другої Світової війни опинився у Польщі і в 1950-56 роках студіював малювання і скульптуру в Академії Мистецтв у Кракові. Мав успіх на виставках у Польщі, СССР, Чехословаччині, Югославії, Норвегії і т.д., але не міг погодитись із курсом московського соцреалізму, який невблаганно наступав на мистецтво сателітних країн. Зате в Америці Юрій Гура виявився на увесь свій творчий діапазон. На виставках в Нью-Йорку, Едмонтоні, Торонто та в інших мистецьких осередках Гура показав свої твори з різними стильовими рисами та з різноманітною тематикою: портрети, релігійні й баталістичні картини, фантастично-символічні полотна, пейзажі, архітектурні мотиви й натюрморти, виконані різними техніками. Про стильову й технічну різноманітність його творів вимовно говорять картини «Пробудження весни», «Літо», «Дорога до неба», «Собор Св. Софії», «Дрогобицька Софія», «Остання Вечера», «Роз'яття», «Хустка Вероніки», «Вандурист», «Двадцять століття», «Східні імперії», «Сон кози», «Пави», «Хризантеми» і т.п., в яких помітні пошуки за остаточною мистецькою мовою майстра. В деяких творах Гури бачимо риси реалізму, що межує з натуралізмом, а також риси імпресіонізму з поміркованим експресіонізмом. Не збуряється він і символізму та навіть абстракціонізму. В цій хвщі всіляких «ізмів» Юрій Гура бажає знайти свою самобутню мистецьку мову.

Цікава сім'я українських мистців Мошинських, що переїхала до Америки з канадського Монреалю й осіла в Денвері, штат Колорадо. Це Володимир Мошинський, його дочка Оксана і син Юрій. Володимир Мошинський народився в Києві 1895 року, мистецьку освіту здобув в

Одесі. Як воїн Армії УНР, після Визвольних змагань він опинився в Румунії і жив у Бесарабії, де розмалював 25 церков і виконав низку портретів, серед них – югославського короля Александра і митрополита Андрея Шептицького. Виставляв свої праці в Бухаресті. В Канаді розмалював сім церков, зокрема катедральний собор Св. Софії в Монреалі і церкву Св. Кирила і Методія. В Америці Мошинський виконав низку ікон та портретів, з яких найвартісніший „Мойсей“. Поліхромії його церков виконані в дусі візантинізму, а портрети мають риси реалізму. Заслуга Мошинського ще й у тому, що він дав своїм дітям міцні основи рисунку й малярства. Вони завершили студії в американських мистецьких школах, хоч дочка студіювала спочатку в Австрії.

Оксана Мошинська народилася 1924 року в Ізмаїлі на Бесарабії, студіювала архітектуру й малярство в університеті в Інсбруку, Австрія, та в університеті ім. Джорджа Вільямса в Канаді. Чотири роки працювала у вітражній майстерні Гвідо Нінкері в Монреалі, а пізніше в такій же фірмі в Денвері, США. Її твори виконані олійною технікою, акварелею і пастелею. Володіє досконало технікою рисунка, кольорит її м'який і лагідний. Виконала низку оформлень українських видань („Лікарський вісник“ та ін.) і серію українських вишивок, що увійшли в публікацію „Вишивки України“.

Юрій Мошинський народився 1928 року, теж в Ізмаїлі, студіював математику і фізику в Інсбруцькому Університеті, а в Канаді – рисунок і малярство в МакГільському Університеті й Інституті ім. Томаса Мура в Монреалі. Працював як театральний рисувальник та ілюстратор видань найповажніших фірм у Квебеку. Разом з батьком розмальовував церкви в Канаді, згодом виявив себе в Америці. Працює в малярстві, відомий, зокрема, пейзажами зі штату Колорадо, виконав безліч рисунків психологічного характеру. Деякі його твори позначені своєрідним філософічним підходом. Стиль Юрія Мошинського залежний від тематики: в практичних проєктах він чистий реаліст, а у вільному творчому вияві схильний до експресіонізму. В усіх випадках Юрій Мошинський – непересічний талант. Подібні явища залежності стилю від тематики в українському мистецтві в Америці трапляються досить часто.

Творчий потенціал українського малярства й графіки у США значно зміцнила генерація, яка здобула мистецьку освіту в американських університетах, коледжах та мистецьких школах. Між ними помітна різниця в літах, у стилях, жанрах і техніках та взагалі в мистецькому сприйманні, тому годі їх пов'язати в якусь цілість, хіба що можна згрупувати за локальними мистецькими об'єднаннями чи згурпуваннями в різних мистецьких осередках

Америки. Більшість із них - це колишні члени Товариства Молодих Українських Мистців при ОМУА в Нью-Йорку, інші ж пов'язані з Українським інститутом модерного мистецтва в Чикаго. Дехто працює без зв'язку з жодними об'єднаннями.

Український інститут модерного мистецтва в Чикаго постав як форум для молодих мистців-новаторів та прихильників скрайнього модернізму, "...щоб заповнити велику прогалину на полі всеукраїнського життя у вільному світі", - як писалось у програмній декларації інституту, - щоб усунути «глуху стіну великої байдужості, яка відмежовує наше громадянство від наших мистців-модерністів», та щоб «частина українського загалу не гляділа на це мистецтво з певним недовірям, трактуючи його тільки, як якась переходове явище».

Наміри ці дуже гарні, проте слід пам'ятати, що майже всі пошуки й експерименти молодих мистців були переходовими явищами - за рідкими винятками. Бо не один мистець після довгих і невдалих переходових пошуків і експериментів причаював остаточно до справжньої істини, яка твердо базується на життєвій правді. Стилі бо міняються, але їх завжди творять люди, які органічно пов'язані з природою. Льокальний гурток «Моноліт» у Чикаго назвав себе форумом «вільнодушаючих і незалежних духово одиниць, де перехреснюються погляди різних напрямків мистецького сприймання та особистої інтерпретації». Гурток об'єднує тільки молодих мистців-модерністів у Чикаго. Без сумніву, як інститут, так і «Моноліт» - це позитивні явища в нашому мистецтві, проте за умови, що твори модерністів будуть пов'язані з українською духовістю і не підуть врозріз із місцем українського мистецтва в діяспорі.

Годі дати вичерпну характеристику усім кільком десяткам мистців цього угруповання, але потрібно згадати тих, чия творчість виразно зарисувалася.

Анатоль Коломєць, народження 1927 року в Кобеляках, Лівобережжя Україна, при кінці Другої Світової війни опинився в Західній Європі. Закінчив інститут мистецтва ім. Св. Луки, потім студював на відділі малювання в Королівській Академії мистецтва у Львєві в Бельгії. Прибувши до Америки і освіти в Чикаго, Коломєць широко розгорнув свою творчу працю. Розмалював низку церков у Мілвокі, церкву Св. Петра і Павла в Чикаго і заснував власну майстерню комерційного мистецтва та декорації церков, зокрема виготовлення ікон. Анатоль Коломєць здобув славу, як комерційний мистець при газетах «Сандей Таймс» і «Чикаго Трібюн». Був співзасновником групи українських мистців «Моноліт» у Чикаго. Створив низку олійних картин - «Материнство», «Скорботна мати», «Гуцул», «Вандурст», «Лекція музики», «Втома», «Бітники», «Любитель птахів», «Типи середньовіччя». Є в його доріжку пейзажі, композиції та натюрморти, а між акварелями вирізняються «Кватроченто», «Японка», «Дюни» і цикл пейзажів «Парк імені

Гумбольдта". Церковно-релігійні твори Коломийця мають характер модернізованого візантизму, деякі реалістичні („Піста" і т.д.), інші насичені рисами експресіонізму. Олійні та акварельні твори Коломийця в своїй основі реалістичні, проте з виразними експресіоністичними тенденціями. Загальною вони відзначаються добрим рисунком, цікавим кольоритом і композиційним підходом, вони свіжі і наскрізь оригінальні. Персональні виставки творів Анатолія Коломийця відбулися в Чикаго, Детройті, Вашингтоні, Нью-Йорку, Клівленді, Лос-Анджелесі, Торонто – не кажучи вже про його участь у збірних виставках. Його твори знаходяться в приватних колекціях і в багатьох галереях в Америці, Канаді, Бельгії, Франції, Англії та Австралії.

Ярослав Вижицький народився 1927 року в Україні, студіював у Національній Академії рисунку в Нью-Йорку і закінчив її з великими успіхами і нагородами. Виявив себе передусім у портреті олійною технікою та в пейзажі і натюрморті. Був співзасновником Асоціації Молодих Українських Мистців в Америці, брав участь у її виставках. Його „Портрет", „Жіночий портрет", „Ліс", „Берези" – та цикл пейзажів вартісні оригінальним підходом до природи, стилізацією та цікавим, виразно окресленим кольоритом. Вижицький підходить до природи з глибокою вдумливістю, його пейзажі промовляють до глядачів з сильною перекопністю. Ярослав Вижицький виставляв свої твори з успіхом у Чикаго, Нью-Йорку, Детройті, Торонто і Монреалі, тобто в містах, де тогочасна українська публіка традиційно цінувала мистецтво України.

Богдан Титла народився 1928 року в Підгайцях, Західній Україні, і закінчив студії малярства в Міському коледжі в Нью-Йорку, спеціалізуючись в акварелі і графіці. Він також був членом Асоціації Молодих Українських Мистців у Нью-Йорку. Титла – майстер акварелі, особливо пейзажу, що вирізняється субтельністю та особливим технікою виконання. Про це свідчать його пейзажі „Наближення шторму", „Самітня ферма", „Сіра осінь", „Осінь в Нью-Йорку" і низка інших. Як графік, Титла працює в оформленні різних видань.

Галина Титла належить до ще молодшої генерації. Народилася вона в 1935 році і навчалась малярства в Петра Холодного-молодшого в Америці. Вартісна, зокрема, її ікона „Богоматір з Ісусом", виконана темперою в дусі візантизму, в якій помітні традиції староукраїнської іконографії.

Михайло Урбан – передусім оригінальний скульптор, проте виявляється також у малярстві олійною технікою. Його олійні твори „Невідома жінка", „Музиканти", „Нічна уява", „Гарольд в Італії", „Божественна природа" і цикл натюрмортів вражають передусім оригінальною стилізацією. В його творах помітний непересічний малярський талант, який перебуває в процесі вдосконалення.

Зиновія Онискевич народився в 1929 році у Львові, початкові студії малярства пройшов у Мистецькій школі Студентської Ліги у професора Марша, згодом навчався в Національній Академії, пізніше в Інституті Пратта в Нью-Йорку, де закінчив відділ графіки та ілюстрації. Виявляється передусім у пейзажі, але також у портреті, фігуральній композиції та натюрморті. В портреті Онискевич відзначається не тільки вірною передачею зовнішніх рис портретованих осіб, але й схопленням внутрішньо-психологічної сутності їх. Вартісні такі його портрети, як „Патріярх Йосиф“, „Папа Павло VI“, „Портрет бабусі“ та низка інших, а з релігійною тематикою – „Архангел Михаїл“. Із інших творів Онискевича особливо цікава композиція „Життя“.

Зиновія Онискевич особливо цікавий, як майстер акварельних пейзажів. „Гірський краєвид“, „Зима“, „Ранній сніг“, „Відплив“, „Зламане дерево“, „Три пні“ й безліч інших. Вони позначені імпресіонізмом, надзвичайною м'якістю, блаженним спокоєм та рівновагою, в них домінує повітря, відчувається глибокий простір. Такими ж рисами позначені його натюрморти, зокрема квіти. При цьому слід відмітити портрети кардинала Антоніо Самори, кардинала Гватемали Марло Касар'єго, композицію „Водосвяття“. Зиновія Онискевич часто ілюструє політичними карикатурами американські часописи, зокрема „Нью-Йорк Таймс“, „Рідерс Дайджест“ та інші. Він, крім того, інструктор класу рисунку у Школі Славних мистців у Вестпорті, штат Коннектикат.

До цієї групи належить Елія Шероцька, народжена в Пенсильванії в 1930 році. Вона студіювала малярство в університеті штату Огайо та в Мистецькій Студентській Лізі в Нью-Йорку, а також закінчила Пенсильванський Учительський коледж. Виявляє себе передусім у пейзажі й натюрморті олійною технікою. Твори Шероцької – „Кетсильський пейзаж“, „Океан“, „Сосни“ та інші – позначені ніжним і вивуканим кольоритом, а з натюрмортів слід відзначити її „Листопадові квіти“.

Богдан Певний народився 1931 року в Луцьку на Волині, мистецьку освіту здобув у National Academy of Design, в Мистецькій Студентській Лізі, в Школі Образотворчого мистецтва та в Нью-Йоркському і Колумбійському університетах. Виявляє себе переважно в натюрморті олійною технікою, а його твори „Місто світла“, „Мертва природа з пляшкою“ та низка інших позначені модерністичними рисами, виконані в перфектному рисунку та в особливому кольориті. Вони виявляють високу культуру мистця. Богдан Певний працює також у графіці, зокрема в оформленні українських видань. Був співзасновником Асоціації Молодих Українських Мистців у Нью-Йорку, двічі був головою Асоціації. Як глибокий теоретик мистецтва, Богдан Певний написав багато статей на теми українського мистецтва.

Борис Пачовський народився в Перемишлі 1931 року, мистецьку освіту здобув у Мистецькій Студентській Лізі і в міському коледжі

в Нью-Йорку, де отримав ступінь бакалавра мистецтв. Студіював малювання і графіку, проте зосередився на гравюрі, зокрема на деревориті й літориті. З мистецького погляду найцінніші дереворити Пачовського - «Юнак», «Бандурист», «Торевдор», «Рибалка», «Цезар», «Черниця», композиції «Харон», «Молитва», «Іспанський каприс», «Прометей», «Кавказ», «Плач», пейзажі «Над озером», «Сонце», «Тіша», «Дерево», «Водні лілеї», а з елегійних - цикл ангелів. Борис Пачовський також з успіхом виявляв себе в малюванні - «Експедиція» та інші. Обдарований передусім творчою уявою та широкими тематичними концепціями. Твори Пачовського позначені експресіонізмом і відзначаються яскравою самотністю.

Оригінальна мисткиня Ярослава Геруляк народилась 1933 року в Україні. Як учениця Української Реальної гімназії в Міттенвальді, Баварія, брала лекції рисунку в Івана Кейвана, а переїхавши з батьками до США, студіювала рисунок, малювання і графіку, а також керамічну скульптуру, спершу в коледжі міста Сісна-Гайтс, а потім в Інституті Мистецтв в Чикаго та в Університеті Норт-Вестерн. Протягом якогось часу доповнювала свою освіту в Парижі. З успіхом виявлялась у олійному малюванні на теми грецької мітології та в композиціях містичного характеру. В її творах пробивається експресіонізм, риси сюрреалізму, навіть абстракціонізму. Про це свідчать її твори «Арахна», «Аргус», «Ганімед», «Дафні», «Ріг Тритона», «Ікар», «Небаста», «Кавкасіс», «Південний віраж», «Дивний терен», «Ремінісценція» і т.п. Цікаві композиції Слави «Дон Кіхот» і «Зрада», а з українською тематикою - «Гуцулка» (олія й олівець).

Проте останнім часом Ярослава Геруляк посвятилася передусім кераміці й веде в Нью-Йорку свою майстерню й керамічну школу. Її тематика - посуд, кахлі, ікони й статуєтки, що нав'язані до історичних, зокрема археологічних традицій в модерній інтерпретації. Статуєтки ці відзначаються оригінальною стилізацією, аж до фантастичної неясності, вони наскрізь динамічні, переконливі й хвилюючі. Їхня композиція, стилізація і декоративність свідчать про буйну творчу уяву мисткині, про невичерпність її творчих концепцій. Посуд розмальований рослинними і жіночими мотивами, навіть мітологічними і демонологічними, які Слава Геруляк майстерно пов'язує в декоративну цілість. Виявляється вона також у книжковій графіці - виконала обкладинку до збірки поезій Вадима Лесича. А все ж мисткиня перебуває ще в стадії пошуків за новою мистецькою мовою.

Оригінальною мисткинею слід вважати Аркадію Оленську-Петришин, народжену 1934 року в Збаразі. Вона студіювала малювання в Студентській Мистецькій Лізі в Нью-Йорку та в коледжі в Гантері, а також історію мистецтва в Чикагському університеті. За працю «Знання форми» отримала в 1964 році ступінь магістра.

Твори Аркадії позначені модерністичними рисами, вони сильно стилізовані і мають переважно декоративний характер. В пошуках нових творчих шляхів мисткиня пройшла кілька фаз. Її тематика – це природа й людина. У творах Оленської-Петришині домінує твердий рисунок, а колір вона трактує лише як компонент, як це ми бачимо в її композиціях „Гіперборей“, „День дракона“, „Воєрнст“, а також у пейзажах „Весна“, „Літо“, „Зима“, „Вікно“, „Міст“ тощо. Людські постаті вона оточує природою, зокрема квітами, що символізують втечу людини в природу від шаленого темпу цивілізації і технології великого міста, – а при цьому твори її все-таки трактовані модерністично. Творчість Аркадії характеризує каліграфічність рисунку, зіставлення кольорів, стилізація і декоративність, а при цьому часто побіч твердості рисунку видно надзвичайну м'якість, площинне трактування картин, буйний світ уяви – мітологію, казки й байки. Тому Аркадія Оленська-Петришині – це своєрідне явище в українському мистецтві Америки.

Ірина Петренко-Федишин, 1928 року народження, отримала мистецьку освіту в коледжі в м. Гантері та в Студентській Мистецькій Лізі в Нью-Йорку, студювала історію мистецтва в Колумбійському університеті, який закінчила докторатом. Викладає мистецтво в Міському Університеті в Нью-Йорку. Написала велику кількість статей на теми естетики та рецензій на виставки українського мистецтва, проте вони скрайньо тенденційні. Працює в різних жанрах малярства – в портреті, пейзажі, натюрморті. Всі вони позначені скрайнім модернізмом, зокрема абстракціонізмом, і в цьому виявляється її самотність.

Володимир Вороневич, 1934 року народження, закінчив студії малярства в Студентській Мистецькій Лізі в Нью-Йорку, теж належить до цієї групи і працює переважно в пейзажах олійною технікою.

Володимир Бачинський народився 1936 року в Україні, студював малярство в Інституті Пратта та в Національній Академії рисунку в Нью-Йорку, яку закінчив з високою нагородою та із стипендією для поглиблення студій в Італії. В. Бачинський працює переважно в олійній техніці, він створив низку портретів, композицій, пейзажів, релігійних картин і сценічних декорацій. Твори Бачинського позначені солідним рисунком, глибоким розумінням композиції та багатим кольоритом. Вирізняються вони надзвичайно тонкою технікою виконання з найніжнішими нюансами, що наглядно показують такі полотна, як „Портрет жінки“, „Aric“, „Акт“, „Чар весни“ та релігійна картина „Христос на Оливній горі“, виконана зі справжньою перфектністю. Він створив також великий цикл (майже 60 картин) на теми американських індіанців-інків, відтворивши якнайвірніше побут, культуру, навіть психіку колишніх володарів американського континенту. Бачинський – перший з наших мистців, що заторкнув цю дуже вдячну й оригінальну

техатику. Його твори позначені рисами імпресіонізму, проте вони індивідуалізовані й самотутні.

* * *

Досі ми тримались хронологічного порядку за датами народження окремих мистців, проте цей принцип доводиться часом порушувати, бо деякі мистці - в більшості члени ОНУА в Нью-Йорку - не належать до певної групи і виявляють себе індивідуально, незважаючи на свій вік, стилі й жанри. Тому слід їх групувати за місцевостями проживання. Звичайно, це місця найбільших скупчень наших мистецьких сил у США.

Ірина Букоємська народилась в Україні, навчалась малювання й скульптури в Мистецькій Школі О. Архипенка в Нью-Йорку, її малярські твори ("Рефлексії на склі") і скульптурні ("Давид і Варсава") позначені рисами скрайнього модернізму. Більше про неї читайте в розділі "Скульптура"...

Володимир Вайлянд також народився в Україні. Дати народження і місця студій, на жаль, нам не вдалося встановити. Він представник школи українських монументалістів, працює в Нью-Йорку. Виявляє себе в техніці темпер - "Збирання яблук", "Пастухи" і т.д. - та в гравюрі, особливо в лінорітці ("Нічне", "В городі", "Жива", "Кінський ярмарок"). Вайлянд - передусім майстер композиції, стилізація його творів спрощена до краю. Участь у виставках українського мистецтва В. Вайлянд бере дуже рідко.

Ярослава Сурмач-Мілс займає окреме місце з огляду на оригінальність її творів. Народилась у Нью-Йорку 1924 року і студіювала малювання і графіку в Мистецькій школі "Купер Юніон". Викладала мистецтво в Мангеттенвільському коледжі і протягом десяти років була мистецьким директором дитячого журналу "Гампі-Дампі". Написала і проілюструвала дитячу книжечку "Туса і горщик золота" та зробила ілюстрації до ще 12-ти книжок, які своїм стилем легко доступні для дитячого світосприйняття. Оформила також одне англомовне видання про українське мистецтво. Ярослава Сурмач присвятила себе студіям та експериментам у галузі техніки відворотного малювання на склі, тобто, відродженню старої української традиції. Починаючи від 1965 року творить цикл картин на склі "Стара Україна", в яких зображує релігійні й побутові звичаї - теми Різдва, Великодня, гагілок та інших народніх обрядів, з подиву гідним хистом стилізуючи та примітивізуючи свої твори на лад народніх картин. Можна сміливо заявляти, що в майстерності малювання на склі Я. Сурмач-Мілс безконкурентна з погляду композиційного, стилістичного і технічного.

Деякі мистці-малярі й графіки старшої та середньої генерації виявляються в різних місцевостях США, належать до ОМУА в Нью-Йорку й час до часу беруть участь у виставках ОМУА та в інших американських виставках. Про них слід тут згадати.

Мирослав Німців, відомий архітектор, студіював ще й малярство в Відеській Академії Мистецтв і виявляє себе в іконографії технікою темпера. Його ікони в традиції українського візантизму Київської і Галицько-Волинської держав, проте вже децю модернізовані. Особливо оригінальна його композиція „Тисячоліття” - синтез найважливіших українських церков в одній картині, що вражає своєю помисловістю, чітким рисунком та обмеженням, хоч і дуже живим кольоритом.

Другий відомий архітектор, Євген Нольден-Наконечний (Блакитний), який останньо живе в Нью-Йорку, теж виявляється в малярстві, яке він студіював у Київському Художньому Інституті, зокрема у В. Кричевського. Нольден - першорядний рисувальник і виявляється передусім у фігуральних зображеннях. В 1962 році мав індивідуальну виставку архітектурних проєктів, графічних праць і театральних костюмів в залі УВАН в Нью-Йорку. Часто пише статті на мистецькі теми, як аналітик мистецтва.

Віктор Нольден, син Євгена, народився 1941 року і здобув мистецьку освіту в Квінс коледжі в Нью-Йорку. Працює в комерційному мистецтві, в книжковому оформленні, в ілюструванні солідних американських видань. Присвячує увагу самотній творчості, зокрема пейзажів, працює аквареллю і пером, з особливою прецизністю. За свої праці Віктор Нольден отримав нагороди на виставці Галерії Інституту Карнегі в Піттсбурзі та на виставці штату Мінеаполіс.

Яскравим постаттю в малярстві є також Яро Плав'юк, який живе і працює в Чикаго. Народився на Гуцульщині в 1920 році в Старих Кутах, малярство студіював у Ляйпцігу, в Німеччині, а згодом у Інсбруку, Австрія. Остаточно завершив студії в Мистецькому Інституті в Чикаго. В 1959 році Плав'юк їздив до Парижу і влаштував там індивідуальну виставку своїх творів. Зосередився передусім на пейзажі. Брав участь у багатьох виставках у США і Канаді, і завжди з великим успіхом. Яро Плав'юк - чистий маляр, що керується тільки кольористичними категоріями, коли лінії, як необхідність, криється непомітно. Вражають глядача кольористична синфонія-вібрація кольорів, гармонія і мелодійність. Плав'юк майстерно передає у своїх пейзажах стихію природи, динамізм і настрій. Свої твори виконує падрини мазками пензля, в більшості шпатель і технікою дивізіонізму, що нагадує французького постімпресіоніста П'єра Боннара та нашого Северина Борачка, хоч кольорит Плав'юка сильніше насичений. Це ілюструють його твори „Ставок заснув”, „Осінь”, „Перший сніг”, „Нетрі”, „Ісландія”,

„Повінь“, „Діброва“, „Положина“ я низка інших. Їх мистець виконав олійними фарбами я акриліком. Твори ці хвилюють глядачів передусім повністю кольорів. Яра Плав'юка можна зарахувати до неоекспресіоністів, проте він вивідається дуже індивідуальною, самобутньою мовою, а тому його твори завжди матимуть високу вартість для українського мистецтва в Америці та в діаспорі взагалі.

В Чикаго гуртуються переважно мистці середньої і молодшої генерації, які беруть участь у виставках Українського Інституту Модерного Мистецтва та об'єднання „Моноліт“. Треба назвати ще з цієї групи Олександра Рончковського („Портрет жінки“, „Уявлення глибини“, „Красвид з мостом“, „Генерал Б. Палій-Неїло“, „Експеримент в кубізімі“ тощо), Оксану Теодорович („Дві гітари“, „Соняшник“ та інші). Багато мистців цієї групи належать до молодшої генерації, вони покинули студії мистецтва в Чикаго і в інших містах. Вони не прив'язані до одної місцевості і часто шукають сприятливіших умов на велетенських просторах Америки. Тематика їхніх творів різномірна, жанри і техніка виконання також різні, хоч часто вони звертаються до українських тем. Але переважає в їхній творчості загальнолюдська тематика, підкреслення виняткових життєвих явищ, філософічні медитації. Усе ж їхня творчість - це поважний внесок в українське мистецтво, вона збагачує його новими і свіжими творчими проблемами, намаганням вийти поза тісне „Гетто“ на ширшій воді американського і світового мистецтва.

Багато є таких творчих груп, які мають постійний осідок. Таких знаменитих явищем є родина Козаків, які живуть у Детройті та поруч у Воррені. Крім згаданого вже Едварда Козака (Ека), в малярстві і в графіці здобули солідні позиції його сини Юрій і Ярема, які успадкували талант свого батька.

Юрій Козак народився 1933 р. в Стрії в Україні, початки мистецької освіти дістав від батька, від 1951 року студіював у Школі прикладного мистецтва в Детройті, вивчаючи внутрішню церковну декорацію та вітраж. Свої перші нагороди отримав на виставках церковно-релігійного мистецтва, зокрема за проєкт поліхромії церков св. Йосафата на виставці мистців штату Мічиган. Церковно-релігійні картини та ікони Юрія Козака відзначаються передусім чіткою оригінальністю під аспектом композиційним, стилістичним і кольористичним. На особливу увагу заслуговують циклі Божої Матері, св. Юрія та інші, в яких помітна тяглість української візантійської традиції, проте в модерній інтерпретації рисунку і кольориту. А вже справжнього подвигу досягнув він своєю величезною картиною „Хрищення Руси-України“. Виявив себе також в мозаїці, вітражі, в портреті і пейзажі, як теж у скульптурі. Діапазон творчості Юрія дуже широкий, а під стильовим аспектом різноманітний - від візантинізму і реалізму до модерністичних течій, і у всій цій розмаїтості виявляється його

самобутність. Юрій Козак виявляється також у графіці та в різних техніках гравєрства (літографія „Вбитий жоанир” та інші). Оформив різні українські видання, виконав ілюстрації до випусків „Моя книжечка” а-ва „Євшан зілля”, часто ілюструє англomовні видання та гумористичний часопис „Лис Микита”, редактором якого довгий час був його батько Едвард. В останніх роках Юрій Козак живе і творить у Рочестері, штат Мічіган, і працює скульптором у корпорації „Дженерал Моторс”. Брав участь у виставках у багатьох містах найбільшого скупчення українців у Північній Америці.

Ярема Козак народився 1941 року в Кракові, Польща, початки малярської освіти теж дістав від батька, потім закінчив студію малярства і графіки в університеті в Детройті із ступенем магістра мистецтва. Ярема Козак у своїй творчості дуже відрізняється від батька і брата виразною тенденцією до модерністичних течій, зокрема до абстракціонізму, хоч і з почуттям міри, рівноваги і гармонії. Проте творче обличчя Яреми неоднорідне: в портретах він схильється до класичних форм, в іконах тримається візантійської традиції, а пейзажах його бачимо риси експресіонізму, а деякі твори позначені абстракціонізмом. Про цю розмаїтість вивокно говорять твори Яреми „Весна”, „Ранок”, „Дівчина”, „Прихка”, „Літо”, „Поля” та цикл гірських пейзажів, у яких пробивається особливий ліризм з огляду на своєрідний кольорит. Ярема Козак успішно поєднує протилежні течії в певну синтезу. Це йому вдається завдяки високій мистецькій культурі і тонкому відчуттю стилів і напрямків. Свої твори виконує переважно акриліком.

В 1975 році в галерії ОМУА в Нью-Йорку відбулася виставка творів Яреми Козака та Ірини Гомотюк-Зелик. Ірина народилася в Західній Україні, середню освіту закінчила в Зальцбурзі в Австрії, а початкову мистецьку освіту здобула в Михайла Мороза, вже в Америці. Почала з пейзажів у дусі імпресіонізму під впливом Мороза, пізніше перейшла на студію малярства в Коледжі „Менор” та в університеті штату Коннектикат. Працюючи над собою невпинно, Ірина Гомотюк-Зелик виробляє свою мистецьку мову - працює в галузі портрета, в урбаністичних мотивах („Ринський Колізей”, „Собор Св. Софії в Римі”, „Куфштайн” і т.д.). Її пейзажі відображають природу штатів Масачуссеттс, Мейн, Вермонт, Коннектикат, Катскільських гір. Ірина виконала теж цикл олійних пейзажів з Австрії, Швейцарії, Італії, Сан-Маріно, зокрема цикл альпійських пейзажів. Всі вони зворушують глядачів надзвичайно милою кольоритом і особливим чаром. Пейзажі Ірини широкого, панорамного характеру. Вона має теж низку композицій - „Козаки на Чорному морі”, „Богема” та інші, а також нахвалювала безліч квітів - серії „Калина”, „Ромі”, „Півонії”, „Хризантеми”, „Конвалії”, „Незбудьки” і т. д.

Христина Оленська (1941-1979) народилась у Збаражжі, а студіювала мистецтво у Студентській Мистецькій Лізі в Нью-Йорку.

Малювала переважно акрилом, в дусі експресіонізму, а також олійні пейзажі і натюрморти. Була знаменитою кольористкою. Її твори „Міст“, „Ліс“, „У п'ятницю“, „Вересень“ та цикл квітів свідчать про особливий талант мисткині. Христина експериментувала з пап'є-маше в комбінації зі скульптурою та рельєфами і досягнула великих успіхів на виставках по всій Америці. Її твори були репродуковані в американських журналах „Вог“, „Гарперс Базар“, „Авангард“, „Лаяф“ та в інших. Ці оригінальні твори були виставлені в Музеї модерного мистецтва в Нью-Йорку, на „Експо-67“ у Монреалі, в Музеї торгівлі та в численних експозиціях по різних галереях та в університетах. Твори Оленської зберігаються в Культурному Центрі імені Кеннеді у Вашингтоні та у Світовій штаб-квартирі „Пепсіко“ у Вестчестері, штат Нью-Йорк.

* * *

На особливу увагу заслуговує філадельфійський осередок українського мистецтва, де існує філія ОМУА з її довголітнім головою Петром Мегником і де від 1952 року існує Українська мистецька студія, що згуртовує дуже активних і визнаних мистців та знаменитих педагогів - таких як Петро Мегник, адміністратор і викладач рисунку та історії мистецтва, Петро Андрусів, викладач графіки, перспективи, композиції і графічної техніки, д-р Стефанія Березницька, яка викладає плястичну анатомію, Володимир Кивелюк - викладач малярства, Степан Рожок - теж викладач малярства, Андрій Дараган - моделювання і різьба, Василь Дорошенко - графіка, літографія і буквознавство, о. Станіслав Дашо - гуцульська різьба, Петро Капшученко - різьба й кераміка, Наталія Стефанів - кераміка, д-р Роман Голубінка - плястична анатомія, викладач літографії Роман Василюк-Гармаш, д-р Григорій Лужницький - підстави глибинного мистецтва, Володимир Мацьків - предмети з українознавства. В основі Студії було коло п'ятнадцяти викладачів, а якісний склад педагогів був на висоті справжньої Академії Мистецтва.

У 1967 році, в п'ятнадцятиліття заснування Студії, реєстр учнів налічував 150, а пізніше там стало їх 200 - не тільки українців, але й чужинців, які бажали отримати солідні основи рисунку і малярства. Велика кількість учнів Студії здобула чільні позиції в українському і американському мистецтві. Дивлячись із перспективи десятиріч, можна сміливо заявити, що філадельфійська Українська мистецька студія зіграла велетенську роль в формуванні та збереженні української духовності в усій діаспорі. Місцева філія ОМУА влаштувала багато збірних та індивідуальних виставок українського мистецтва, там же видають від 1963 року журнал „Нотатки з мистецтва“, прекрасно редагований Петром Мегником.

При цьому слід додати характеристики кількох мистців, що виявлялись, або я досі виявляються на філадельфійському терені. Вони різного віку, різних стилів і жанрів. Деякі були викладачами в Студії, інші були її учнями, а згодом доповнювали мистецьку освіту в американських та європейських університетах і коледжах. Крім згаданих вище, там працювали, або працюють ще й інші наші мистці, що пов'язані з Українською мистецькою студією, - як ось Наталя Стефанів, 1904 року народження, родом із Микитинців на Коломиїщині. Початки мистецької освіти здобула в Олені Кульчицької, студіювала в Українській образотворчій студії у Львові. В Галичині і на скитальщині працювала в театральній декорації. Переїхавши до США, доповнила там свою мистецьку освіту, а згодом долучилась до гона викладачів філадельфійської Студії й викладала кераміку, а також розгорнула свою особисту малярську творчість. Її твори переважно виконані олійною технікою і пастеллю. Це пейзажі, натюрморти, квіти і деколи портрети. Серед найвартісніших слід згадати "Бавнд-Брук", "Кипарисовий город", "Сади", "Стара церква", "Річка", "Над озером", композиції "Школярка", "Мої матері" та цикл квітів. Вони відзначаються м'яким, упевненим кольоритом. Керамічні праці Наталі Стефанів - "Ваза", "Свічник", "Макітра", "Ляпа", "Збавочки" і т.п. відзначаються виразним стилем, пропорціями та технічною майстерністю.

Оригінальний маляр Степан Рожок народився 1917 року в Рожнятові Долинянського повіту, а в 1945-47 рр. навчався малювання в Українській образотворчій студії С. Литвиненка в Карлсфельд-Верхтесгадені, Німеччина, а в 1948-49 рр. в Німецькій Академії Мистецтв у Мюнхені. Переїхавши до США, Рожок у 1951-57 рр. доповнював свої студії в Пенсильванській Академії Мистецтв. Він виявляє себе в різних жанрах - в портреті, фігуральних композиціях, в пейзажі і натюрморті. Його твори під аспектом рисунку, кольориту, різноманітної та оригінальної стилізації, виконані олійною технікою і пастеллю, позначені рисами постімпресіонізму, експресіонізму і напів-абстракціонізму. Відзначимо хоч би такі із них: "Жіночий портрет", "Приятель", "Без опіки", "Мати", "Утомлена", "Картярі", "Відпочинок", "Молитва", "Танцююча дівчина", "Життя в просторі", "Колір в житті", "Середина року", "Поле", "Над океаном". Є в Степана Рожка також низка композицій без назви. В пошуках за стилем і технікою виконання мистець вдало експериментує і намагається знайти свою самобутню мову.

Євгенія Лукавська народилась 1914 року в Західній Україні, початки мистецької освіти дістала від Олені й Ольги Кульчицьких у Перемишлі, а закінчила освіту в філадельфійській Студії, де протягом п'яти років пильно вивчала олійне малювання і темпера, а також кераміку. Євгенія Лукавська - майстриня пейзажу, натюрмортів і квітів, що відзначаються солідним рисунком, добром

композицією та переконливи, спрощени кольоритом з найсубтельнішими переходами і півтонами. Її пейзажі („Сади цвітуть” та ін.) і натюрморти та квіти („Кукурудза”, „Хризантеми” тощо) позначені своєрідним реалізмом, привертаять до себе увагу вдумливи, неускладненим кольоритом, а також лаконічністю творчого вислову.

В 1964 році до США із Канади переїхав Артемій Кирилюк і осів на філадельфійському терені. В тих роках він малював переважно пейзажі та урбаністичні картини, хоч і створив кілька портретів та композицій, які позначені рисами реалізму та багаті під кольористичним аспектом. Найпомітніші з них „Місто”, „Осіній красид”, „Над озером”, „Доми”, „Шопа”, композиція „Жива”, „Квіти” тощо. Кирилюк помер передчасно в 1970 році і зі скромної його спадщини створено фундація імені А. Кирилюка, яка уділяє допомогу мистецьким виданням в діаспорі та нагороди за твори молодих мистців на річних виставках ОМУА.

В галузі графіки помітну позицію здобув Василь Дорошенко, народжений 1925 року в Західній Україні. В 1943 році закінчив друкарську школу і, будучи в рядах УПА, друкував часопис „Кратер” і репродукував дереворити Ніла Хасевича. В 1946-47 рр. студіював фотографію в УТГІ, а згодом студіював у Вншій Школі друкарства у Мюнхені. В 1949 році Дорошенко прибув до США і в 1955-60 рр. студіював малярство і графіку в філадельфійській Студії. В 1960-62 рр. доповнював освіту у Меморіальній мистецькій школі в тому ж місті і опанував там різні техніки гравєрства - дереворит, лікорит, літографію й інші. Його твори „Проскт марки в честь М. Шашкевича”, „Проскт ювілейної Шевченківської коверти”, „Керамічний знак Студії”, „Знак Літературного Допомогового фонду”, „Грамота СУА”, інші грамоти на пергаменті, низка фірмових знаків, обкладинки до книжок і журналів та листівки „Гетьман Петро Дорошенко” й інші виконані надзвичайно солідно, ясно і відзначаються чіткою композицією та технічною майстерністю. Такими ж якостями позначені і лікорити Дорошенка: „Церква”, „Осінь”, „Повстанець”, „Голова” та серія літографічних творів. Від 1969 року Василь Дорошенко виконував обов'язки асистента професора графіки УМС, а згодом сам став викладачем. Виявляє себе також у малярстві.

З огляду на обмеженість цієї праці слід відмітити тільки деяких наймолодших вихованців філадельфійської Української Мистецької Студії. Історія мистецтва кінця не має, і можливо за той час, що пройде від написання цих рядків до прочитання їх шанувальниками мистецтва, виринуть нові імена видатних мистців цього грона. Ними зайнуться нові історики мистецтва...

З виглядами на великі успіхи, хоч усе це в стадії експериментування, виявляє себе Ніна Климовська, яка працює в олії, гваші та акварелі. Її твори позначені символізмом і своєрідною філософією: „Дівчина з конем”, „Далеко від світу і

людей", „Розл'яття", „Корабель шалених", „Самотність" і дуже цікаві рисунки пастелею і вуглем. На літній відпочинковій оселі в Лігайтоні вона виконала панно для каплиці Св. Ольги зі сценами з її життя, та низку театральних декорацій. Кольори Ніни знаходяться в чистому виді і нагадують твори французького фовіста Гогена. Ніна Кликовська з успіхом виявляє себе в різних техніках гравєрства та в ілюстраціях до українських видань (журнал „Наше життя" та інші). Її ілюстрації ляконічні, вивчені і співзвучні з текстами („З нотатника лікарки" і „При кімці" Марії Кейван).

Роксоляна Лучаковська-Армстронг виявляється майже в усіх техніках малярства, зокрема в олії і акварелі, спеціалізується у вітражі і пробує сили в скульптурі. Цікаві її твори „Дерева", „За столом", „Христина", „Красвид з Еспанії", „Село в Еспанії" та цикл пейзажів. Протягом кількох років Роксоляна працювала в ділянці вітражу в Еспанії. Зі скульптурних творів найцікавіші „Роксоляна" в гірлі.

Христина Зелінська виявляє себе переважно в прикладній графіці, але працює також в малярстві та викладає рисунок у філадельфійському Мистецькому коледжі. Христина - майстриня в рисунку олівцем і тушем. Про це свідчать її твори „Сандгрубе", „Базель" (із Швейцарії), „Кони". Вартісні також цикли рисунків „Дерева", „Місто-порт", „Обличчя жінки", і дуже цікаві рисунки олівцем „День і ніч", „Відтворене уявлення" і т.п., які позначені буйною творчою помисловістю й надзвичайною технічною майстерністю та прецизністю. Глибоке знання малярства виявляє вона в оліях („Квіти") і акварелях („Дерево"). Ілюструє журнал „Наше життя" та інші українські видання.

Софія Білінська передусім добра рисувальниця вуглем і тушем („Проект печатки" тощо). Її твори відзначаються доброю композицією і технічним виконанням.

Максими Німець, за фахом доктор мікробіології, студіював різні техніки малярства - олію, акварелю, енкастику, колаж та серіографію. З його олійних творів найпомітніші „Піскові види", „Ріка в Гаїті", „Затока", „Золоте небо", „Дуб у воді", „Старий Дон Хуан", акварелі „Ямайка", „Пристань ловців", „Кармель", „Килариси", серіографи „Жовтень", „Красвид з Піджен-Свамп", „На подвір'ї", „Домашнєптаство". З творів, виконаних енкастикою і колажем, найпомітніші „Візантійський мотив", цикл свічників тощо. Олійні твори Максима Німеця мають деякі риси імпресіонізму. Він мистець солідний, з високою культурою.

Софія Лада-Зубар - оригінальна мисткиня з буйною творчою уявою. Виявляє себе в різних техніках малярства, в Іконографії, графіці та ілюстрації. Виконує проекти прикладного мистецтва і навчальні посібники-іграшки для українських дітей. Олійні твори Софії „Елегія", „Богиня Лада", „Пісня лісу", акриліки „Тіні ночі", „Збочення", а також твори, виконані кольоровим чорнилом - „Кінець мандрівки", „Пробудження" і т.п. вводять глядача у

казковий світ фантазії, у природу та фолкльор.

Марко Зубар виявляється в малярстві та в проєктах вітражів для церков. У своїй філадельфійській майстерні "Marat Zubar Studios" він виконав низку вітражів, металевих скульптур та інших творів для чужинських церков і депо для українських. Оригінально стилізовані його вітражі для каплиці Коледжу Імени Лясаля, а з кераміки - «Христос, обожнюваний ангелами». Його олійні твори «Ідилія», «Очікування», «Ехо», цикл архангелів та «Портрет д-ра Марії Лялевич» (олія з темперою), «Сон Якова» та інші цікаві своїм оригінальним композиційним укладом, рисунком та кольоритом, а особливо своєрідною стилізацією.

Оксана Ванчицька, яка останньо живе в Нью-Йорку, протягом кількох років реставрувала порцеляну в Голівуді. Виявляється в мистецтві та в інших галузях Тетяна Бульба, Ванда Завадовська, Богдана Казанівська, Тетяна Кравців, Віктор Корсун, Іван Бережницький, Володимир Халко, Олег Черняхівський та низка інших молодших вихованців філадельфійської студії. В сумі їхні твори - це поважний вклад у скарбницю українського мистецтва в Америці та у вся діяспорі.

* * *

В різних місцевостях США виявляються українські малярі і графіки середньої й молодшої генерація. Годі їх споріднювати під стильовими аспектами, хоч деякі з них майже чисті реалісти, інші імпресіоністи, експресіоністи, а деякі належать до неокреслених стилів.

Вікторія Варварів, наприклад, студіювала в l'Ecole des Beaux Arts в Парижі, вивчаючи різні галузі образотворчості - малярство, графіку, скульптуру, кераміку, мозаїку, малювання на склі й на текстильних матеріалах, зокрема на шовку. На виставці Асоціації французьких мистців вона була нагороджена золотим медалем за мозаїку «Селянка». Виявляється Вікторія теж у малюванні ікон, що їх вона стилізує по-своєму, хоч і на основі візантику. Її малярські твори «Бандуристка», «Три постаті», «Чорнобривці», «Маки» і низка картин на шовку й бавовні, передусім квіти, відзначаються оригінальною стилізацією й милим кольоритом. Теж оригінальні дереворити Вікторії «Ліс», «Дерево», «Дівчина», «Березовий ліс», «Церква» та інші. Вікторія Варварів, крім того, студіювала мистецтвознавство в Сорбонському університеті в Парижі, де отримала докторську дисертацію за працю «Передхристиянські впливи на українське народне мистецтво». Мала низку виставок своїх творів у містах Європи, США і Канади.

Андрій Гіриняк веде свої традиції від візантику Київської Держави, інтерпретуючи їх по-модерно. Галина Мирошниченко - ніжна акварелістка («Ставок у горах», «Провесна», «Осінні клеї», «Каміня в лісі», і т.д.). Олександр Вельничук створив цикл

мертвої природи пастелею, Богдан Савчук має філософічний, навіть метафізичний підхід до малярства. Лідія Грицан-Сущків має замишування до олійних пейзажів і темпер: „Потік у горах“, „Зламане дерево“, гравюри „Нічний красунд“, „Ватра на Союзівці“. Олена Кононенко-Трохимовська виявляє себе в гірських пейзажах, Мотра Яшкевич-Головінська - в олійних композиціях („Молода і свашка“, „Мавка“ і т.п.), Катерина Луцишин малює олійні пейзажі і натюрморти, Євгенія Куриловська - пейзажі темперою, Ака Перейма відома своїми олійними і акварельними малярствами, дерев'яною та металеву скульптурою і керамікою, Лавро Полон - першорядний рисівник, як теж і Іван Матула. Надійні малярі-кольористи Оксана Лукашавич-Полон, Тарас Шумилович, Олена Богачевська, Христина Головачук, Василь Панчак, Олександра Дяченко-Кохман та низка інших, що їх годі всіх відмітити у цій праці загально-описового характеру.

* * *

В останніх роках почали виявляти себе в малярстві і графіці, як також у інших ділянках образотворчості, українські мистці наймолодшої генерації. Андрія Мадай відзначився в графіці і брав участь у понад сорока збірних виставках та влаштував багато своїх індивідуальних виставок в Америці. Ждан Ласовський, син славетного маляра Володимира, виявляє себе в акварелі, графіці й рисунках в дусі експресіонізму, ба навіть супрематизму, хоч і не пориває з предметних, або сюжетних мистецтвами. Винятково талановитий Юрій Крохмалюк, який виявляє себе в пастелі, акриліку, малюванні тушем, кольоровими олівцем та мішаною технікою - пастелі, крайдки, олівець і т.п. Його твори „Барокко“, „Через ніч“, „Дивний гуцул“ та інші, з численними символічними, сюрреалістичними і фантастичними елементами, свідчать про багату творчу увагу мистця.

Вже формуються кадри наймолодших українських мистців-малярів і графіків у США, проте ще зарано характеризувати їхні твори, хоч багато які з них заповідають блискуче мистецьке майбутнє.

* * *

Коли розглядаємо каталоги найважливіших виставок українського мистецтва у США, зокрема Виставки в Детройті 1960 року, або „Книгу творчості українських мистців поза Батьківщиною“ 1981 року видання, то довідуємося, що в цьому понад 30-річному періоді брали участь у виставках ОМУА та в інших виставках в Америці й Канаді понад три десятки мистців маловідомих і досі невідомих, хоча й талановитих, що з різних обставин ширше не виявлялись на мистецькому форумі. Це мистці різного віку, різних жанрів і стильових прикмет: Роман Баранник, Лідія Боднар-

Балагутрак, Григорія Доценко, Стефанія Бернадин, Лідія Візерканюк, Юрія Бредзень, Долорес Гайдучко, Марта Гіряк-Восвідка, Стефанія Гнатченко, Анна Дідух, Михайло Качуровський, Олекса Каратюков, Роман Мараз, Богдан Осичка, Ольга Остап'як, Софія Петеш, Наталія Погребинська, Володимир Свириденко, Богдан Кондра, Андрій Коваленко, Анатолія Криносний, Ляриса Мартинюк, Ольга Маришук, Тамара Орловська, Уляна Салевич, Ярослав Стедник, Ірина Твердохліб, Аня Фарлон, Євгенія Курилович-Чапельська, Тома Шепко, Діонізія Шолдра, Марія Широцька-Крамаренко та Іреней Юрчук. Всі вони зробили свій помітний внесок в українське мистецтво у США.

* * *

Знаменною віхою в розвитку українського мистецтва в Америці було те, що в 60-их роках суди прибули українські мистці з інших країн Заходу, які до того вже астигли здобути чільні позиції в мистецтві тих країн. Це значно зміщило потенціал українського мистецтва у США.

В 1962 році до США переїхав з Німеччини Северин Борачок, який мав за собою поважний творчий дорібок і вироблене ім'я – починаючи від України, Парижу й Німеччини. Це в 1956 році він брав участь у виставці українського мистецтва у Пенсильванії творами „Іздець і кінь“, „Дівчина“ й „Мертва природа“, та у Світовій виставці в Детройті 1960 року, де показав твори „Спляча дівчина“, „Приятельки“, „Танцюристка“ і „Мертва природа“, виконані восковою крайдкою. Северин Борачок здобув собі широку славу серед чужинців, зокрема у французькому мистецькому світі, як виразний представник постімпресіонізму, а вірніше – дивізіонізму високої класи.

Олекса Грищенко, мистець світової слави, хоч проживав постійно в Парижі і так помер, відвідував Америку, мав постійні контакти з українськими мистцями, що влаштовували його виставки в Америці. В 1956 році ОМУА влаштувало виставки Грищенка в Нью-Йорку та інших містах, і тоді мистець особисто прибув до Америки, а пізніше пожертвував понад 70 своїх творів новій фундації його імені, яка діє при Українському Інституті Америки в Нью-Йорку.

Найбільша кількість українських мистців приїхала до США з Аргентини. Це Віктор Цимбал, подружжя Надія Сошко й Сергія Макаренко, Борис Макаренко, Іван Денисенко, Олександр Кличко і Володимир Пономаренко. У виставках ОМУА брав також участь Борис Крюков, який, хоч і помер в Аргентині, значно зміщив творчий потенціал українського мистецтва у США. Ширшу характеристику цих мистців ми подамо на тлі Аргентини, де вони широко виявили себе, – крім Володимира Ласовського, що про нього вже була мова. Тут слід тільки відітнути їхню присутність у США.

Віктор Цибал, геніяльний графік, що здобув велику славу не тільки в Аргентині, але й у багатьох країнах Південної Америки та в Англії, переїхав до США у 1960 році. Брав участь у виставках ОМУА, зокрема в 1960 році, коли в Гемтреку біля Детройту відбулась його виставка разом з творами Михайла Дмитренка. Виставка ця мала релігійний характер. Були там виставлені такі олійні твори Віктора Цибала: „Бог-Творець“, „Архангел Михаїл“, „Собор Святої Софії в Києві“, „Божа Мати з Північними Сявом“, „Золоті Ворота в Києві“, „Лицар і дракон“, „Ненарушима“, „Переображення Господнє“, „Проповідь“, „Христос у пустині“, „Ангел“, „Хрест в Охтирці“ та інші, що передусім позначені виразним символізмом. Віктор Цибал – безконкуренційний графік і незрівняний майстер мікрокосму, який під технічним аспектом дійшов до геніяльних висот. Про це буде ширша мова в нашому розділі про Аргентину.

Дуже поважний внесок у скарбницю українського малярства в США вклало подружжя малярів високої класи – Надія Сомко і Сергій Макаренко. Вони прибули до Америки в 1960 році, спершу осіли в Нью-Йорку, а згодом переселились до Каліфорнії. У роках 1949–1960 в Буенос-Айресі їх високо цінував аргентинський мистецький світ. Але повністю бути оціненими українською діаспорою їм перешкоджала вбогість нашої еміграції в Аргентині – як матеріальна, так і духовна. Зате в Америці вже перші виставки їхніх творів у різних містах Сходу і Заходу цієї країни викликали велике зачудування глядачів. Були це переважно картини на теми історії України, виконані в реалістичному дусі і з високою майстерністю, що відзначається сильною перекопливістю у своєму трактуванні сюжету.

Надія Сомко в цьому американському періоді блискуче виявила себе передусім у історичних та баталістичних композиціях на теми Київської Княжої Держави та доби Козаччини. На особливу увагу заслуговують її картини „Хрещення Руси-України“, „Анна Ярославна“, „Святання Анни Ярославни“, „Свято в стародавньому Києві“, „Святослав“, „Іду на ви“, „Князь Олег під Царгородом“, „Оя на горі, там жінці жнуть“, „Оборона святині“, „Вїзд Богдана Хмельницького в Київ“, „Гетьман Іван Мазепа в Св. Софії в Києві“, „Тарас Бульба з синами на Січі“, „Вій під Конотопом“ та інші, що позначені тим своєрідним реалізмом, який притаманний тільки історичній тематіці. Ці багаті й ускладнені композиції вражають надзвичайним динамізмом і правдивим відтворенням правил тодішньої баталістики й побуту, що свідчить про солідні знання мисткині з історії України. Особливе враження створив багатий, гарячий кольорит картин Надії Сомко – справжня кольористична розкіш. Цю кольористичну витонченість бачимо особливо в гетьманських атрибутах – „Клейноди і зброя“, „Скарби“ і т.п.

В своїй основі твори Надії Сомко реалістичні, хоча в манері відтворення княжої доби вона дотримується традицій старої

української образотворчості. Але в побутових композиціях „Великдень“, „Жива“ та в інших у неї вже помітні риси імпресіонізму. Ще виразніше помітні вони в її пейзажах „Красанд“, „Захід сонця“, „Вечір“, „Літо в Кетскільських горах“ „Озеро“ і т.д., а найвиразніший її імпресіонізм у натюрмортах і квітах - „Бузок“, „Цитрини й помаранчі“, „Золота ваза й овочі“, „Квіти“ і т.д. Усі вони - справжня кольористична поезма, бо Надія Сомко - це справжня поетеса, що пише кольорами сонячної України.

Сергія Макаренка своєю творчістю відрізняється від дружини хіба тим, що він виразніший реаліст і в його творчості не помітно впливів інших стилів, і тільки в церковно-релігійних творах він дотримувався церковних канонів. Макаренко передусім знаменитий рисуваним і в малярських творах в нього домінує перфектна лінія над кольором. В портретистиці Макаренко відзначається передусім вірним сполученням зовнішніх рис портретованого, хоч відмічас і психологічні риси. Найвартісніші портрети - „Гетьман Іван Мазепа“, зображений історично правдиво і з вірним відтворенням тієї доби козацького бароко, і цей портрет слід вважати за один з найвартісніших у жезепинській „іконографії“. Реалістичні портрети Макаренка, виконані олійною технікою: „Джон Кеннеді, президент США“, „Тарас Шевченко над Дніпром“, „Д-р Р. Смаль-Стоцький“, „Маркіян Шашкевич“, „Професор Антін Лотоцький“, „Професор О. Архивович“, „Артист-маляр Д. Горняткович“, „В. Дипинський“ та „Редактор Євген Зіблікевич“. Вони відзначаються глибокою вдумливістю і можуть служити зразками портретистики.

В жіночих портретах Сергія Макаренка зумів із хистом передати чар жіночості, що наглядно бачимо в портретах „Пані Ліна А. Ворд“, „Пані Кевін Кеннеді“ та в інших, що виконані з надзвичайною субтельністю.

Ікони Макаренка, зокрема „Спаситель“ - запрестольна ікона до церкви в Бостоні, „Св. Княгиня Ольга“ та „Св. Князь Володимир“ в своїй основі теж реалістичні, хоч у манері стилізації одягів легко позначені візантинізмом. А вже більш реалістичні „Тайна вечеря“, „Різдво Пресвятої Богородиці“, „Благовіщення“, „Успіння Богородиці“ та „Чотири Євангелісти“, виготовлені для церков у Нью-Йорку, Брукліні, Бостоні, Лонг-Айленді. В іконах Сергія Макаренка домінує рівновага, блаженний спокій, повна гармонія, оптимістичний настрій, насичений сонцем кольорит.

Сергія Макаренка не тільки славився своїми іконами в Америці, але й як конструктор і тонкий різьбар іконостаїв. Він виготовив іконостаї для Троїцької церкви в Нью-Йорку та для церков у Пармі, Бостоні, Трентоні й Клівленді. Для різьби іконостаїв Макаренко використовує декоративні елементи минулих епох - традиційної виноградної лози та елементи української фльори, з яких він творить синтезу української різьби. Розглядаючи творчість Сергія Макаренка в цілості, можемо тільки

ствердити, що вона значно збагатила здобутки української образотворчості в діаспорі.

Іван Денисенко, який приїхав до США з Аргентини в 1963 році, поселився в Сіетлі. Він виявив себе, як монументаліст і портретист. Працює передусім у галузі релігійного мистецтва - поліхроміях церков, іконах, іконостасах. Виконав низку іконостасів для українських церков у США, Канаді та Європі. Можна з них згадати хоча б іконостас з різьбою та іконами для катедрі Св. Йосафата в Едмонтоні, для церкви у Ванкувері, для української православної церкви Св. Симона в Парижі та для української католицької місії в Сен-Жермені. Твори Івана Денисенка відзначаються ясністю композиції, солідним рисунком та м'яким, соняшним кольоритом.

Олександр Клишко, який найраніше прибув з Аргентини, передусім мистець-декоратор. Він виконав проєкти декорацій для кількох фільмів телевізії NBC, оформив панораму „Futurama“ компанії „Дженерал Моторс“ на Світовій виставці в Нью-Йорку, оформив музичну комедію „Один ясний день“ Алена Лернера, декорації для оперети „Я слухаю вальс“ Р. Роджерса і т.п. Клишко був членом Об'єднання Сценічних Мистців Америки. Виявляв себе також у карикатурі.

Володимир Пономаренко, один з молодших мистців, прибув до США 1961 року, осів у Нью-Джерсі і працює творчо в сценічному малярстві. Пробує свої сили також у скульптурі. У своїх композиціях Пономаренко торкається незвичайних явищ людського життя та зображує особливі явища природи. Найцікавіші його твори - „Невідомий шлях“, „Поворот“, „Тіні мовчанки“, „Рух хвилі“, „Мряка спадає“, „Після бурі“, „Падіння метеора“, „Переображення хмар“, „Ідилія“, „Життя“, „Тягар життя“, „Місто“, „Забуті городи“, „Міст проти сонця“, „Полковник“, „Анонімний герой“ та інші. В. Пономаренко - чистий експресіоніст. Оперуючи великого розміру пензлями, він широченними мазками передає крізь свою суб'єктивну призму тільки враження, а винятково сильний кольорит надає його творам особливої цікавості та інтригує глядачів.

Борис Макаренко виявляється в церковному мистецтві - в поліхроміях, іконах та в мозаїці, а також у вітражі. Він був співтворцем великої мозаїки „Хрещення Русь-України“ на фронтоні церкви Св. Володимира та Ольги в Чикаго 1979 року, разом із С. Гординським і М. Білинським. На цій же мозаїці зображено княгиню Ольгу і Володимира Великого в оточенні владик і княжих достойників на березі Дніпра з народом, що приймає хрещення. На тлі небес в медальйоні зображено Матір-Покрову, а медальйон піддержують ангели. В цій картині український візантик і риси реалізму органічно поєднані в синтезу українського стилю.

Борис Крюков, першорядний ілюстратор українських та аргентинських видань і маляр історичних та побутових композицій, хоч і проживав у Аргентині від 1948 до 1967 року і там помер,

тримав тісні контакти з українськими мистцями в Америці, зокрема з ОМУА. Крюков брав часто участь у виставках ОМУА разом з дружиною Ольгою Гурською, а ОМУА тричі влаштовувало в Нью-Йорку виставки їх творів. Борис Крюков був в основі реаліст, хоч деякі його твори позначені романтизмом.

* * *

І нарешті - про початки еміграції мистців із-за „залізної заслони“, з УРСР. Таким першим мистцем найновішої хвилі емігрантів став у 1973 році Рем Багаутдін. Він народився 1927 року в Казані, столиці Татарстану на Волзі, в дитинстві пережив велику трагедію - арешт і розстріл батька органами НКВД та запроторення матері в мордовські табори. Самого ж Рема, його брата і сестру розіслали по дитячих притулках. Рем попав в Україну, закінчив там середню освіту, а в 1957 році закінчив Художній Інститут у Києві. Студіював монументальне малювання і графіку, зокрема книжкову, і глибоко, до дна душі, сприйняв українську культуру і ментальність. Багаутдін студіював у майстернях К. Трохименка, Т. Яблонської та Є. Волобуєва. Він не сприйняв офіційного соцреалізму, зате захоплювався творами українських монументалістів школи М. Боячука, старовинними виданнями Києво-Печерської друкарні й козацького барокко, на основі яких побудував свій суто український стиль. Він, зокрема, заблистів творами металоплястик, технікою карбування з застосуванням черні, протягнувши нитку традиції аж до скитської доби та Київської Княжої Держави. Творами цього роду Рем Багаутдін заімпонував глядачам на виставках ОМУА в містах Америки і Канади. Особливої уваги заслуговують його твори „Князь Ігор“, „Плач Ярославни“, „Білий князь Ігоря з Кончаком“, „Души мої, души“ до поеми Т. Шевченка та інші твори на теми Київської Держави і козацької доби. Вони стоять поза всякою конкуренцією, якщо зважити на їхній композиційний аспект, стилізацію і технічну майстерність виконання.

Підсумовуючи здобутки українських мистців у Сполучених Штатах Америки протягом сорока років, можна ствердити, що вони створили за той час набагато більше мистецьких цінностей, ніж наші мистці в УРСР, які мали обрізані творчі крила під московською окупацією з „казьонними“ соцреалізмом. З огляду на необмежені можливості творчого вияву, українські мистці в Америці зробили великий внесок у скарбницю рідного мистецтва та виконали велику місію пропагування українського мистецтва серед чужинців.

У КАНАДІ

Умови склалися так, що українці в Канаді і у США неподібні за способом свого первісного розселення: у Америці вони з'явилися раніше і почали губитись у чужому морі, у великих містах і промислових осередках, в той час як канадська українська імміграція молодша, українці тут у більшості поселялись компактними масами на преріях Західньої Канади. Виглядало, що в Канаді могли постати сприятливіше умови для розвитку української образотворчості. Проте так звана „піонерська" доба нашої імміграції не сприяла розвитку українського мистецтва, бо перша імміграція була зарібкова і в більшості сезонна. Були це самотні чоловіки, які, заробивши гроші фізичною працею, поверталися назад на рідні землі, що належали в той час Австро-Угорській імперії. Деяка кількість їх, голодна на землю, що їй було обмаль удачі, поселялася в глухих закутках Канади, далеко від міст, де не було не тільки залізниць, але й примітивних доріг. Слід також пам'ятати, що, маючи гіркий досвід з рідного краю, де місто вороже ставилося до села, бо було в більшості заселене чужим елементом, перші українські поселенці в Канаді ставилися з певним упередженням до всяких міст і промислових осередків. До того ж перші українські поселенці в Канаді були малописьменні, або й зовсім неписьменні селяни, які не знали жодної чужої мови.

Хоч перші поселенці важко працювали, аби перетворювати прерію на урожайні землі та будувати примітивні захистки для своїх родин, вони вже в 90-их роках минулого століття відчували дошкульний брак духової поживи, бо майже не мали ніж собою інтелігенції - ні вчителів, ані навіть священників, які прибули згодом.

Брак рідної Церкви відчувався в той час особливо. Бажаючи якнайвидше мати свій Дім Божий, наші піонери почали будувати церкви - дуже примітивні будівлі, що за своєю конструкцією мало чим різнилися від примітивних і тимчасових фермерських будинків. Це були церковні будівлі з дерев'яних бревен, на взір селянських хат з рідних земель. Вони були віддалено подібні до дерев'яних церков, форми яких пам'яталися з рідних околиць. Аж згодом почали з'являтися дерев'яні й муровані церковні будівлі, які мали справжні прикмети українських стилів. Розмальовування тих церков та виготовлення ікон для них було тоді єдиним полем для маярства, про що буде мова в окремому підрозділі.

Українська скульптура в Канаді від ранньої, піонерської доби не існувала аж до прибуття наших скульпторів із скитальщини наприкінці сорокових і на початку п'ятдесятих років. Єдиними позначками скульптури були стандартні, латинського характеру гіпсові відливи Ісуса Христа, Божої Матері та інших святих. Такими «фігурами» були прикрашені українські католицькі церкви, а насаджували їх оо. Василіани, які, на жаль, виконували суцільну роль латинізаторів українського церковного обряду. Про якусь мистецьку вартість цих «фігур» годі й говорити. Зрештою, після очищення нашого обряду від всякого чужого хламу, при кінці 50-их років ці «фігури» зникли безслідно.

Зате українська прикладна різьба в дереві виявляється досить виразно від початків нашого поселення в Канаді. Це церковна різьба - хоч ремісничого рівня, проте шире українського - іконостасів, кивотів, престолів, аналоїв, хрестів, рам для ікон і тому подібного.

Аж після приїзду українських скульпторів з Німеччини і Австрії в Канаді почала підноситись до мистецького рівня скульптура і різьба, зокрема - виготовлення іконостасів до наших церков. Найкращі з них - це іконостаси для церкви Св. Володимира в Торонто, що його виготовили мистці Володимир Балас та Іван Кубарський у стилі козацького барокко, для катедри Св. Івана в Едмонтоні, виконаний Іваном Денисенком у стилі барокко і класицизму, високої якості іконостаси церкви Св. Миколая в Торонто та Св. Володимира і Ольги у Вінніпезі, виконані, мабуть, Сергієм Литвиненком; іконостас православної церкви в Саскатуні, католицької церкви Христа Царя в м. Лондоні в провінції Онтаріо. В подібному ж дусі виконано іконостас із горіхового дерева в стилі сецесії церкви Св. Кирила і Методія в Сейнт-Кетрінсі, провінція Онтаріо, автор якого А. Галаті, із такого ж матеріалу і в подібному стилі іконостас церкви Колегиї Св. Володимира в Робліні, провінція Манітоба (автор невідомий). Це найвартісніші іконостаси католицьких і православних церков у Канаді. Декілька іконостасів для церков Едмонтонської спарції виконав у диктї Василь Залуцький, взявши в основу українські народні орнаменти. Він також зробив низку престолів, кивотів та обрамування для похідних ікон - у тому ж дусі. Різьба іконостасів та іншої церковної утварі виявилася на досить високому мистецькому рівні, хоч призначення їх практичне і хоч це ще не скульптура, яка є, як відомо, предметом чисто естетичним і неужитковим.

Єдиними професійними скульпторами із новоприбулих мистців є Леонід Молодожанкин (приїхав 1948 року - про нього буде мова нижче) і Петро Магденко - скульптор і маляр, який спочатку виявлявся тільки в малярстві. Пробували свої сили у скульптурі українські малярі і графіки Володимир Балас (паперова

скульптура), Михайло Дмитренко (в Канаді прожив 10 років), Вадим Доброліж, Роман Коваль, Анатоль Струвер та інші, проте це був тільки показ різногранності талантів згаданих мистців, експерименти, які мало заважили на розвитку української скульптури в Канаді.

* * *

Помітним твором української монументальної скульптури в Канаді, що започаткував добу розвитку цього виду скульптури, є пам'ятник Тарасові Шевченкові у Вінніпезі, споруджений за ініціативою і стараннями Комітету Українців Канади (тепер це Конгрес Українців Канади). В конкурсі на проєкти цього пам'ятника першу нагороду отримав скульптор Андрій Дараган із Нью-Йорку, і в 1961 році, в Сторіччя від дня смерті Великого Кобзаря, проєкт був зреалізований в будові на площі перед Законодавчою Асамблеєю провінції Манітоби. Постаць Шевченка зображена в сидячій позі, дею похилий, з останніх років його життя. Скульптура виконана в дусі реалізму, з дею народницьким характером, проте пам'ятник цей наскрізь монументальний і виконує своє високе завдання своєю вишуканістю до своїх і до чужинців.

Чільну позицію репрезентанта української монументальної й камерної скульптури в Канаді здобув Леонід Молодожанин, відомий ще як Лео Мол, народжений 1915 року на Волині в сім'ї ганчаря. Студіював скульптуру у Віденській Академії Мистецтв, а переїхавши до Берліну, продовжував свої студії в Берлінській Академії. Завершував студії в Академії Мистецтв у Гаазі, Голляндія, де опанував різні техніки скульптури, зокрема відливання, карбування і т.п. До Канади прибув у 1948 році, спочатку проживав у містечку Гадсон-Бей-Джанкшен, потім осів у Вінніпезі й широко розгорнув свою творчу діяльність. Спочатку Молодожанин виконував керамічні фігури з релігійною тематикою, потім виявився знаменитим вітражистом і виконав біля тридцяти вітражів, переважно для протестантських церков. Проєкти його вітражів були неодноразово нагороджували на виставках, зокрема медалем від Королівського Інституту Архітекторів - а це найвище канадське відзначення. В камерній скульптурі Молодожанин відзначився погруддями президента США Д. АЙзенгауера, прем'єра Канади Джона Діфенбейкера, Патріярха і Верховного Архiepіскопа Йосифа Сліпого, папи Івана XXIII-го, папи Павла VI-го, кардинала Е. Тіссерана та інших, а також бюстом Миколи Лисенка. Бюсти Молодожанина позначені чистим реалізмом, без жодної стилізації, відзначаються якнайвірнішим схопленням зовнішніх рис портретованих осіб і перфектною технікою виконання.

Якнайвищу популярність скульптора-монументаліста здобув Леонід Молодожанин своїм пам'ятником Тарасові Шевченкові у Вашингтоні, що був збудований 1964 року в Стоп'ятдесятиріччя від

дня народження Великого Кобзаря. Це Шевченко в молодому віці, в стоячій позиції, а на чотирьох боках постаменту встановлені барельєфи зі сценами з найважливіших творів поета.

Для відзначення століття провінції Манітоби Молодожанин виконав також статую королеви Єлисавети II, що від 1964 року стоїть на площі перед Законодавчою Асамблеєю Манітоби. Його авторству належить також пам'ятник Шевченкові в Буенос-Айресі в Аргентині, який є одним із найвартісніших монументальних творів скульптора. Л. Молодожанин виконав також низку скульптурних портретів-голів, серед них папи Івана Павла II, митрополита Іларіона, мистця А. Джексона, скульптора А. Дарагана, мистця С. Гординського, та інших, які особливіми схопленнями зовнішніх і духовних рис належать до найвартісніших його творів камерної скульптури. В кераміці він виконав низку фігурок - тигрів Індії, ескімосів, а також птахів. Він є членом УСОМ в Канаді, обраний віцепрезидентом Канадського Товариства Скульпторів в Оттаві, почесним членом Манітобського університету, а від 1974 року - академіком.

В Торонто в українській скульптурі працює Петро Магденко, який раніше був дещо відомий, як маляр і протягом років брав участь у виставках УСОМ в Торонто. Народився Магденко 1922 року в Україні, скульптури вчився у Вищій образотвірній студії С. Литвиненка у Берхтсгадені, якийсь час студіював у Мюнхенській Академії Мистецтв, а переїхавши до Канади у 1950 році, доповнював свою мистецьку освіту в Мистецькій школі в Торонто, вивчаючи малярство і скульптуру. Петро Магденко працює передусім у камерній скульптурі, в портретах і бюстах, із яких найпомітніший „Володимир Великий” (бронза), позначений динамічністю, з рисами справжнього володаря.

На початку 80-их років у скульптурі почала виявляти себе Аріядна Шум (Стебельська), яка дебютувала на Світовій виставці українських мистців у Торонто в 1982 році своїми скульптурами „Непереможна” і „Матір Евкліда”, що привернули увагу глядачів оригінальною стилізацією. Аріядна Шум - дуже кольоритна постать, і про неї буде мова ширше у розділі про малярство і графіку.

* * *

Вияв української монументальної скульптури в Канаді стимулювали історичні події великої ваги. В 1984 році за ініціативою КУК у Вінніпезі збудовано пам'ятник в 50-річчя голодомору українського народу московськими більшовиками в 1932-1933 роках. Пам'ятник запроскував Роман Коваль, відомий маляр і скульптор. Пам'ятник вартісний під аспектом композиції, глибокої символіки, вишуканості і переконливості. З нагоди цього ж ювілею того ж року в Едмонтоні побудовано пам'ятник проєкту малярки Людмили Темертей з Монреалю. Цей монумент зображує розірване

„коло життя“, він наскрізь символічного характеру, хоча мало переконливий і невразливий. В підготові до 1000-річчя хрещення Руси-України, в 1987 році побудовано пам'ятник Володимирові Великому біля православної катедри Пресвятої Трійці в Саскатуні. Пам'ятник монументального характеру, хоча з деякими диспропорціями постаті у відношенні до постаменту, хреста і т.п. Слід відмітити, що його проєктував чужинець, проф. Вільям Епп, скульптор із Саскатуна. Все ж пам'ятник Володимирові Великому у Саскатуні сповнив своє високе призначення.

В останніх роках почали виявлятися мистці-українці молодшої генерації, які здобули освіту в університетах, коледжах і всяких мистецьких школах у Канаді та згідно з програмами вивчали різні галузі образотворчості. Кожен спеціалізувався в окремій ділянці, а деякі в скульптурі. До таких належить Едвард Зеленька, народжений у Сейнт-Томасі, провінція Онтаріо. Він працює в різних жанрах скульптури і виставляє свої твори в найсолідніших галереях Канади - в Оттаві, Торонто, і Америки - у Вашингтоні, Нортфілді, Карлтоні та в Українському Інституті модерного мистецтва в Чикаго. Брав участь у понад тридцяти виставках, в тім числі в Європі - в Парижі і Льозанні. Про успіхи Зеленьки широко писала англомова і франкомовна преса. На жаль, він майже невідомий в українському мистецькому світі.

З огляду на несприятливу атмосферу - низький естетичний рівень наших поселенців у піонерській добі та брак матеріальних засобів - українська скульптура в Канаді почала свої вияви досить пізно, тому вона найслабше представлена з-поміж усіх галузей образотворчості. А все ж зарисовується надія, що в майбутньому ця галузь розвиватиметься буйніше, беручи до уваги молодих скульпторів, перед якими широке майбутнє.

Українське малярство в Канаді від піонерської доби до Другої Світової війни стояло на дуже низькому рівні, коли розглядати його з мистецького аспекту. Єдиним полем для малярства було малювання церков та ікон. В піонерській добі інтер'єри церков розмальовували самі парафіяни, одніи чи двома кольорами, а на стінах вішали низької якості репродукції святих в латинському дусі, які не мали нічого спільного з українським обрядом. В хроніках зустрічаємо замітки про те, що «церква була помальована біло і голубо» (Кровленс, Онтаріо), «внутрі церкву помальовали жінки при допомозі мужчини» (Вотерфорд, Онтаріо), «церкву гарно помальовали Сестри Службениці» (Сифтон, Манітоба) і т.п. Звичайно, стіни церков малювали чи білили шпательми, одною-двома фарбами - й кінець.

Українські церкви, зокрема в провінціях Західньої Канади, будували з вузьких бервен-диль, тому стіни були густо порізані рівцями. Годі було на них малювати не тільки ікони, але й прикрашати їх орнаментом. Стіни були, звичайно, покриті темним «варнішом» (лаком), тому їх можна було тільки прикрасити поодинокими іконами або нужденними репродукціями, що їх продукували переважно жидівські фірми, а згодом «оригіналами», що їх малювали всякі самоуки-халтурники. Все ж деякі наші церкви вже тоді були розмальовані орнаментами, навіть зображеннями святих, а то й релігійними композиціями.

Згадується прізвище маляра Івана Сича, який розмальовував церкву Св. Миколая в Вінніпезі, в Іст-Кілдонені і в Елмі, а в 1921 році - церкву в Босежурі, в 1933 році - в Розі, церкву Успіння Богоматері в Портж-ля-Прері - все це в Манітобі; а в Альберті той же І. Сич у 1928 році розмальовував церкву Св. Петра і Павла в Мондері. Він виконав також багато декорацій для українських аматорських постановок у Канаді, а помер у Торонто 1966 року.

В церковному малярстві виявляв себе також Яків Майданик (1891-1984), про якого буде ширше характеристика, як про маляра-карикатуриста. Він розмальовував декілька українських церков у Манітобі - у Сейнт-Ендрюсі, Вішербричі, Попларфілді, Мелобі, Мавтен-Ровді, в Долинах та в селі Ольга.

В Західній Канаді, зокрема в Саскачевані й Альберті, в розмальованні українських церков працювали малярі-аматори, про яких досі не вдалося знайти жодних даних: Лука Маковський

розмалював церкву в Гарленді в Манітобі, Брик - церкву Біла Паркови в Саскачевані, А. Пикет - церкву в Годжвілі в Саскачевані, Іван Збодніський - церкву в Дайсарті в Саскачевані, П. Заболотний - церкви в Айку і Доброводах, Саскачеван (1936 р.), Семен Микитишин - церкву в Чехові, Саскачеван (1937 р.), Йосиф Піско - церкву в Летбріджі, Альберта (1939 р.), М. Лисаковський - церкву в Москаліках, Альберта (1935 р.), в П. Пісоцький - церкву в Скаро, Альберта (1937 р.). У хроніках загується також маляр о. Г. Мещера, який намалював низку ікон для церкви Б.М.Н.П. в Йорктоні (для первісної будівлі), а також ікони для інших наших церков у Саскачевані.

Церкву Св. Николая у Верноні, Британська Колумбія, розмалювали і. Щерба та О. Никитюк, мабуть звичайні парафіяни, „назовні і внутрі одних кольором“, що не мало нічого спільного навіть з ремісничим малярством.

Найширше в церковному малярстві в Альберті і частково в Саскачевані вживався Петро Липинський (1888-1975), маляр-самоук, що народився в Гадинківцях, Західна Україна. До Канади він переїхав у 1914 році і поселився в Едмонтоні. Липинський розмалював церкву Пресвятої Євхаристії в Геффордї, Саскачеван, проте найбільше церков у Альберті: Пресвятої Трійці в Ледуку, Івана Хрестителя в Гіллідрї 1925 року, і з того часу і аж до 1930 року продовжував роботу, розмальовуючи церкви в Дельфі, Лішорї, Успіння Пресвятої Богородиці в Мирнаї, церкву Вознесіння в Новому Квеві, Пресвятої Трійці в Плейн-Лейку, церкву Успіння Богоматері в Старї, церкву Покрова Богоматері в Ельдорні, Різдва Богоматері в Чипкенї, церкву Св. Петра і Павла в Мондерї 1938 року. „Артистичне виконання його малюнків з імітацією штучних марморів, із небом, засіяним зорями, надає мондерській церкві гарного і милого виду“ - писала хроніка. Петро Липинський розмалював у Альберті, Саскачевані й Манітобі понад 40 українських церков, проте багато церков помалював загально, назовні та внутрі, одним чи кількома кольорами, а до того ж „поварнішував“ стіни, складені з бервен-дрилів. Липинський виготовляв іконостаси та поодинокі ікони, якими люди прикрашували драбнясті стіни церков, майстрував пламениці і т.п. Творчим мистцем Липинський не був, зате вправно копіював з різних репродукцій, часто латинського характеру, що не мали жодного відношення до української духовності і національного характеру. Серед інших малярів-аматорів вирізнявся хіба тим, що звів поремісничому володінні олійними фарбами і працював надзвичайно продуктивно.

На передове місце між тодішніми українськими малярами вийшов Степан Неуш, про якого не маємо досить особистих даних - тільки те, що приїхав він із Західної України. Він став широко відомим, розмалювавши церкву Божої Матері Н.П. в Йорктоні, Саскачеван, у 1939-1941 рр., дуже вдало використавши її внутрішню

архітектуру та створивши навіть певну синтезу. Особливе враження викликає та ж центральна картина „Прославлення Пречистої Діви Марії, Цариці України“, яку оточує безліч ангелів у різних ракурсах. Тут зображені Бог-Савваф, Христос-Цар і Святий Дух, а на стінах – святі, апостоли, пророки, херувими, а далі – дрібний орнамент, виконаний з великою прецизністю. В цій поліхромії відчувається певний ритм, солідний рисунок, що домінує над кольорами – соняшними, привітними й згармонізованими. На жаль, поліхромія Меуша у цій церкві свого виразного стилю не має, це неорганічне нагромодження різних елементів – реалізму, натуралізму, навіть сецесіонізму в орнаментіці. Все це досить вдало скомпоноване в одну цілість, але загалом поліхромія Меуша чужа нашому обрядові і не позначена українськими рисами.

Степан Меуш розмалював кілька інших церков, передусім у Саскачевані: Преображення Господнього в Ковалівці 1935-36 рр., Івана Хрестителя в Аррані 1938 р., Св. Василя в Реджайні, Різдва Івана Хрестителя на Прийовімі і т.д. Церкві поліхромії Меуша свідчать, що він був добрим малярем, знав добре рисунок і локальний колорит, змів достосовуватись до внутрішньої архітектури кожної церкви і вирізнявся технічною майстерністю. На жаль, він не мав вищого і глибшого розуміння стилів, зокрема не знав старої української поліхромії та іконографії. Усе ж, беручи до уваги низький рівень тодішнього українського церковного малярства, Степан Меуш вигідно вирізняється на тлі інших.

В церковному малярстві виявляв себе також відомий у Канаді архітект, о. Пилип Ру, який 1935 року розмалював українську церкву Св. Михайла в Тиндалі, Манітоба, та ще декілька церков. Хоч поліхромії о. Ру не мають особливої вартості, усе ж вони вказують його багатогранний талант.

В церкві Св. Йосафата в Торонто були ікони славетного маляра зі Львова Осипа Куриласа, а в церкві Св. Покрови в Вінніпезі – ікони визначного мистця Модеста Сосенка, подарунок єпископа Никити Будки в 20-их роках. До Другої Світової війни це були єдині високомистецькі твори в цій галузі.

В тій же добі церковне малярство – поліхромія та іконографія – були єдиним мистецьким виявом серед українських поселенців. Не було запотребування на портрети, композиції й пейзажі, і тільки спорадично – на сценічні декорації для вистав. Проте, крім вартісніших декорацій Я. Майданника, усе це була нужденна мазанина, не вартя жодної уваги.

Про українську графіку піонерської доби в Канаді не могло бути й мови, бо навіть про графіку ужиткову, зокрема книжкову. Українські видання були дуже вбогі, вони мали стандартні друковані заголовки, а коли й були репродукції, то їх брали з галицьких видань, або ж це були „твори“ всяких самоуків, незугарні рисунки тощо. В літературі з релігійною тематикою часто були репродукції з різних чужих видань, латинських

звичайно, які тільки засмічували видання.

На цьому тлі яскраво виявив себе Яків Майданик (1891-1984), що був поетом, церковним малярем, декоратором, прозаїком-гумористом і карикатуристом. Народився він у Свидовій, Західній Україні, ходив до гімназії в Коломиї й навчався в Текстильно-орнаментальній школі в Ракшаві під Краковом. До Канади прибув 1911 року, а після закінчення учительської семінарії в Брендоні вчителював і виявив себе, як маляр, письменник-гуморист, карикатурист і видавець у Вінніпезі. Майданик - автор гуморесок „Серафимидина" і „Ксьондз", комедія „Манігрула", „Гейби комедія", „Бог долар", „Засідання виділу". Він видавав і редагував журнал „Вуйко", „Календар вуйка", в 1931 році з'явилась його „Вуйкова книга", а в 1959 р. - збірка гумористично-сатиричних оповідань „Вуйко Штіф Табачник". Усі свої видання Яків Майданик сам ілюстрував. Хоч його ілюстрації були в натуралістичному дусі, усе ж вони хвилювали нашу спільноту в Канаді в піонерській добі.

* * *

Епохальною подією, що започаткувала нову добу українського малярства й графіки, було прибуття до Канади в 1948-50 рр. зі скитальщиною, з Німеччини й Австрії, українських мистців. Більшість із них вже мала вироблені позиції в Україні, а деякі вже навіть діпнялися європейської слави. Проте вони стрінулися спочатку з поважними перешкодами, незважаючи на свої попередні здобутки і на те, що прибули до демократичної країни - без знання мови і побуту цієї країни, через брак мистецьких традицій серед давніших українських поселенців, які не мали елементарного розуміння ваги і значення рідного мистецтва. Багатьом новоприбулим мистцям довелося спочатку тяжко працювати фізично і тільки мізерні уривки вільного часу присвячувати творчості.

Поволі наші мистці почали брати участь у канадських виставках: в Едмонтоні Юліян Крайківський у 1948 році взяв участь у Міській виставці мистців і отримав першу премію за картину „Аркан". Іван Кейван взяв участь у виставці Асоціації Мистців Альберти в 1950 році та в мандрівній всеканадській виставці, як також Вадим Доброліж та інші новоприбулі мистці. Для старої української еміграції це була невидана й нечувана до тих часів подія. Деякі новоприбулі наші мистці почали виявлятися в церковному мистецтві. Вадим Доброліж розмалював церкву Св. Володимира в Вегревілі, Альберта, а згодом і в інших місцевостях, і влаштував свою індивідуальну виставку в Едмонтоні; Юліян Буцманюк розмалював катедру Св. Йосафата в Едмонтоні, Леонід Перфецький розмалював ораторію Св. Йосифа в Монреалі, Володимир Балас разом з Іваном Кубарським розмалювали кілька церков у Манітобі. Іван Кейван теж розмалював три церкви в Альберті, доїжджаючи до них із далекого Едмонтона, після чого перейшов до

монументальної й меморіальної графіки, а пізніше до граверства.

Володимир Балас, Михайло Дмитренко і Мирон Левицький почали оформлювати українські видання, і відтоді вони набрали естетичного вигляду і високої мистецької якості та наблизились до подібних видань інших народів у XX столітті. Інші новоприбулі мистці також почали виявляти себе в різних галузях - з більшими чи меншими успіхами - і таким чином творили ґрунт під українське мистецтво в Канаді, яке згодом буйно розквітло.

* * *

Заходами Комітету Українців Канади в 1951 році відбулась у Вінніпезі Виставка українського образотворчого мистецтва з нагоди 60-річчя поселення українців у Канаді. Організатором виставки був Мирон Левицький. Це була перша така виставка від початків поселення українців у Канаді, і було експоновано на ній 47 творів. Особливу увагу звернули глядачі на твори Катерини Антонович, Надії Білецької, Романа Ковала, Івана Кейвана і кількох інших.

Це більшою за чисельністю творів (майже 100) стала Виставка українського мистецтва в Едмонтоні у вересні 1953 року, організована з нагоди з'їзду УНО Західної Канади. Організував виставку Іван Кейван, а участь у ній взяли не тільки місцеві мистці - Юліян Бушманюк, Юліян Крайківський, Василь Залуцький, Стефанія Базюк, Іван Кейван та Вадим Доброліж, але й були експоновані твори І. Труша, О. Новаківського, І. Іванця, С. Борачка, В. Іванюха, Е. Козака, М. Мороза, С. Гординського, С. Лущика, А. Малюци, І. Винників та М. Неділка, твори яких вдалося зібрати з приватних колекцій в Едмонтоні. Були навіть призначені нагороди за найкращі твори: першу нагороду отримав Ю. Бушманюк, другу - Ю. Крайківський; за графіку першу нагороду отримав І. Кейван, другу - В. Залуцький, а С. Базюк отримала вирізнєння.

Ця Виставка стала стимулом для влаштування подібної виставки заходами Осередку української культури і освіти в Саскатуні 1954 року, в якій взяли участь також мистці з Едмонтону Юліян Крайківський та І. Кейван. З нагоди Першої зустрічі українських мистців Америки і Канади в червні 1954 року в Торонто відбулась виставка українського мистецтва, більша за всі попередні, бо в ній взяли участь 56 мистців, які виставили 156 експонатів високої мистецької якості. У Монреалі в червні 1955 року відбулась Виставка українського модерного малярства, що в ній брали участь корифеї українського мистецтва Олександр Архипенко і Олекса Грищенко та визначні мистці М. і В. Кричевські, П. Холодний, С. Борачок, П. Мегик, М. Мороз, С. Ольшанська, С. Гординський, М. Осінчук, Г. Мазєпа, Л. Кузьма, В. Ласовський, Р. Пачовський, В. Вайлянд, Ю. Крайківський та І. Кейван. Селекція жері була

дуже сувора, тому слабші твори не були допущені.

Але ж українське мистецьке життя в Канаді не було ще скоординоване, наші мистці в різних осередках виявлялись поодинокі або льокальними групами. Аж у 1956 році, за ініціативою трійки мистців - Дмитренка, Стебельського і Кейвана, постала в Торонто Українська Спілка Образотворчих Мистців, яка своєю назвою ніби продовжила УСОМ в Німеччині. Її ідеологом був д-р Богдан Стебельський, який написав статут УСОМ. Були запроєктовані філії УСОМ у Монреалі, Сьєнт-Кетеринсі, Вінніпезі та Едмонтоні, проте цей задум не вдалося зреалізувати. В Едмонтоні в 1957 році філію УСОМ організував Іван Кейван, проте з волі більшості членів вона перетворилась у Спілку Українських Образотворчих Мистців Альберти (СУОМА), що проіснувала вісім років і була ліквідована 1965 року.

УСОМ у Торонто протягом кількох років була дуже активна, влаштувала низку виставок малярства, графіки і скульптури - 1956 року - виставку сучасної української книжкової графіки, що в ній брали участь мистці з Канади, Америки, Аргентини і Венесуели, виставку 1957р. і 1959 р. в 300-річчя Конотопської перемоги гетьмана Івана Виговського та 250-річчя Мазепинського Зриву; далі 1960 р., 1961 р. в сторіччя смерті Тараса Шевченка, виставку малярства і графіки 1965 р. та пізніше кілька інших.

Згадані виставки УСОМ мали великі успіхи, кожен мистець виявлявся новим творчим доробком, хоч матеріальний тягар несли самі мистці - учасники виставок. У газеті „Гомін України” існує й досі місячний додаток „Література і мистецтво”, започаткований у ті роки. Там друкується вартісні статті на літературні і мистецькі теми. Ініціатором цього додатку був Богдан Стебельський, знаменитий науковець-мистецтвознавець, який зробив багато для формування мистецького світогляду української діаспори.

УСОМ у Канаді об'єднувала спочатку тридцять і кілька членів, довголітнім її головою був Б. Стебельський, якийсь час І. Кейван, а вкінці М. Левицький, за каденції якого УСОМ почала занепадати. Пізніше УСОМ реорганізували в льокальну Спілку Мистців Торонто, головою якої стала Ірина Шукська-Мороз. Але жодної діяльності Спілка після цього не виявляла.

В Едмонтоні ж СУОМА фактично стала доменом її голови Юліана Буцманюка і він почав використовувати Спілку для особистої реклами, виставляючи переважно свої твори і праці учнів своєї школи. У 1959 р. І. Кейван ще зумів zorganizувати в Едмонтоні імпозантну Мазепинську виставку, а 1965 р. СУОМА - слід ствердити - безславно самоліквідувалась.

* * *

Українські мистці, які прибули до Канади із скитальщини, поселились передусім у великих містах - Монреалі, Торонто,

Вінніпезі, а частково в Сейнт-Кетеринсі й Ванкувері. Це величезна територія, і характеристику творчості цих мистців варто починати зі Сходу, з міста Монреалю, де в 1954 році осів відомий баталіст Леонід Перфецький, який здобув визнання в Парижі, а за німецької окупації виявляв себе у Львові. У пошуках тематики для своїх баталістичних композицій він вступив у ряди Української Дивізії „Галичина” і створив серію картин, які для історії Дивізії мають особливу вартість. Леонід Перфецький творив безперервно на скитальщині, в Австрії, беручи участь у виставках Об'єднання Українських Образотворчих Мистців, у якому він був членом Управи, а головою в той час був Ю. Крайківський.

В Монреалі Перфецький продовжував свою творчу працю, розмалював церкву Св. Духа і виконав фрески для каплиці Ораторії Св. Йосифа, найбільшої французької церкви в Монреалі, де мистець прожив до 1977 року, до самої смерті. Л. Перфецький брав участь у виставках українського мистецтва в різних містах Канади, а 1962 року заходами філії УНО в Едмонтоні відбулась персональна ретроспективна виставка його творів, що нараховувала 72 експонати. За винятком нечисленних творів галерійного характеру, велетенську їх більшість представляли етюдні твори, виконані олією, крайкою та пастелею. Всі вони скромні й начебто непокітні, проте повні руху, динаміки і переконливості. Леонід Перфецький посвятився майже виключно баталістиці на теми історії України, Київської Держави, Козацької доби, Визвольних Змагань 1917-21 рр. та Української Дивізії 1943-45 рр. Створив також серію картин „Пластове життя на чужині” і працював над серією „Апокаліпсис”. Перфецький був уродженцем баталістом і мав усі дані виявлятися на світовій мистецькій арені. На жаль, як майже кожен український мистець, він не мав сприятливих творчих обставин.

Інша мисткиня з Монреалю - Наталія Геркен-Русова, яка народилась у Києві, там же, в Академії Мистецтва, почала вивчати мистецтво, а від 1920 року студіювала театральну декорацію в Ніщі й університеті Сорбонни в Парижі. Працювала в галузі театральної декорації в Парижі („Казіно де Пари”), у Празі, Брно, Братиславі й Берліні. Робила проєкти театральних костюмів і була дорадницею при дирекції Королівського театру в Бухаресті. В Канаді Наталія Русова виявляла себе досить слабо, тільки оформила праці Юрія Русова „Карга” й „Поезія резистансу”, твори Дмитра Донцова та власну працю „Героїчний театр”. Її праці особливо не вирізняються стильовістю чи самобутністю, проте цінна низка її статей з ділянки театрального мистецтва, що були надруковані в англійській та французькій пресі.

Визначний маляр старшої генерації Володимир Гаврилук також поселився в Монреалі. В Україні він належав до нечисленного гурту скрайніх модерністів, був мистцем особливого таланту і високої мистецької культури. Перед ним заповідалося світле

майбутнє, але так не сталося. З невідомих причин В. Гаврилюк від кінця 30 років раптово перестав творчо працювати в малярстві і брати участь у виставках, що є великою шкодою для нашої образотворчості. Зате, будучи обдарованим різногранним талантом, ще на рідних землях він почав виявляти себе, як непересічний поет (збірка „Тінь і Вандрівник“). В Монреалі В. Гаврилюк блискуче писав рецензії на виставки українського мистецтва, що відзначаються глибоким аналітичним підходом до мистецьких творів і досконалим знання стилів. Рецензії Гаврилюка мали особливу вартість у той час, коли дошкульно почав відчуватися брак фахових рецензентів, які б писали українською мовою.

Помістом між мистецькими традиціями України і Канади є творчість Люби Генуш, яка народилась 1924 року в Одесі. Свої малярські студії вона почала в Художньому Інституті в Києві, де всевладно панував соцреалізм, на скитальщині студіювала в Академії Мистецтв у Відні, де вперше зустрілась із модерними мистецькими течіями. Завершила свою мистецьку освіту в студії при Монреальському музеї мистецтв і протягом кількох років студіювала твори мистецтва в музеях і галереях Америки і Європи.

Люба Генуш – наскрізь модерна мисткиня. В її творах помітні риси реалізму, конструктивізму, елементи мікрокосму, проте переважає абстракціонізм. Всі ці суперечні собі риси вона намагається убити в один стиль. Люба постійно експериментує, вдаючись до різних засобів. Про це свідчать її твори „Автопортрет“, „Мати з дитиною“, „Чоловік, жінка й дитина“, „Екзотичний танок“, „Композитор Ю. Фіала“, „Обличчя війни“ та інші, виконані олійною технікою. Оригінальні шокдруки Л. Генуш „Машини“ (1971 р.), „Третє око“ (1973 р.) та інші. На особливу увагу заслуговують проекти фресок для павільйону Канади на Всесвітній виставці в Брюсселі.

Працює Люба Генуш також в ліногравюрі та в колажі, виявляючи в цих жанрах багато винахідливості і застосовуючи безліч часто несподіваних засобів. Її цікавить не сюжет, а тільки лінія, композиційне розв'язання й гармонія кольорів. Інспірацію для своїх творів черпає передусім з уяви й марень, що значно відбігають від реального життя.

До цієї ж генерації в Монреалі належить Андрій Задорожний, народжений 1921 року в Україні. Від 1942 року навчався мистецтва на скитальщині, згодом в університеті ім. Сера Джорджа Вільякса (нині „Конкордія“) та в Школі Рисунок і Малярства при Монреальському музеї мистецтв. В основі він пейзажист, хоч виявляє себе і в інших жанрах – у портреті („Олена читає“), в натюрморті („Мертва природа з квітами яблуні“) і т.п. Працює комбінованою технікою, передусім акварелею і чорнилом. Твори Андрія Задорожного позначені своєрідним постімпресіонізмом.

Володимир Назепа теж належить до імпресіоністичної школи, виявляє себе в пейзажі та в монументальному малярстві.

Народжений в Україні (дата невідома), початки мистецької освіти отримав у Мистецькій школі у Львові у Осипа Куриласа, а 1948 року закінчив її в Німеччині. В. Мазепа розмалював у Канаді і США декілька церков у візантійському стилі, проєктував іконостаси, престולי, проповідниці і т.п. Цікаві його рисунки-етюди краєвидів, зрубів лісів, пнів дерев і т.п., що виконані тушом.

Помітну позицію серед мистців Монреалю займає Адріана Лисак - оригінальна мисткиня з буйною творчою помисловістю та з багатими технічними засобами. Вона народилась 1930 року в Яворові, навчалась малярства спочатку в Граці, Австрія, а в Канаді продовжувала студії малярства і графіки на відділі мистецтва університету ім. Сера Джорджа Вільямса; пізніше студіювала в Інституті Красних Мистецтв (Ecole des Beaux Arts) в Монреалі, отримавши в 1969 році диплом. Діапазон творчих засобів і технік у Адріани дуже широкий та різноманітний. Мисткиня виконує свої твори гвашем, пастелею, казеїною, акриліком, технікою коляжу, випалюванням гарячим залізом на дереві, використовує теж лущиння горіхів та кісточки з овочів, наклеюючи їх на дерево, що нагадує своєрідну мозаїку. Граверські твори виконує сухою голкою на штучному склі (плексигласі) і часто кольорує їх акварелями, наче естампи.

Шукаючи нових засобів, Адріана експериментує в тривимірній скульпто-конструкції, тобто укладає картини з різнокольорових плиток штучного скла, що викликає враження тривимірності. Цю техніку мисткиня постійно вдосконалює. Адріана Лисак у першу чергу - скульпто-графік, а кольорів уживає тільки для підкреслення деяких складових частин. В побудові своїх композицій Адріана вживає безліч елементів, людських рук - переважно жіночих - в різних ракурсах, рослинних елементів, архітектурних фрагментів, фрагментів пейзажів, нот, літер, шахових дошок, павутиння і чисто абстрактних елементів. Її рельєфи з ранньої доби - „Павутиння вікінгів“, „Павутиння моря“, „Павутиння осени“, „Павутиння помаранчове“, „Павутиння жовте“ і т.п. - це переважно композиції абстрактного характеру, в яких домінують лінії - гострі, овальні, плетінчасті, просто хаотичні, хоч цей хаос відображає певну ідею. Гравюри Адріани на плексигласі - „Гра“ (руки на тлі шахівниці), „Грачі“, „Руки прерія“, „Патетична соната“, „Дружба“, цикл „Молитва“, „Дорога життя“ та інші, а також естампи „Знову“, „Чарівна флейта“, „Загублене літо“, „Місячне сяяво на руках“, „Двічі я“, „Чотирь аси“ і т.д. позначені передусім символізмом з деякими рисами футуризму, сюрреалізму і навіть чистого реалізму. Крізь усе це чітко пробивається індивідуальність і самотність мисткині. Такими ж рисами позначені її скульпто-конструкції, барельєфи, горельєфи і коляжі. Адріана Лисак брала участь у понад 80-ти українських і чужинських виставках, почавши від 1965 року, і мала кільканадцять персональних виставок своїх творів.

Серед молодшої генерації українських мистців у Канаді чітко вирізняється Руслан Логуш, який народився 1950 року в Монреалі. Студіював на відділі мистецтва в університеті ім. Сера Джорджа Вільякса, спеціалізувався в графіці, а вже поза студіями спеціалізувався в шовкодруках і довів цю ділянку майже до перфекції. Працюючи самостійно в своїм „Studio Graphia“, Логуш шукав нових технічних засобів у графіці. Особливо ж зацікавився глядачами своїми оригінальними мистецькими світосприйняттями та своєрідною мистецькою філософією. Про це свідчить виразно його цикл у 25-ох картинах „Трансформація“ на космічні теми, серед них „Міжзоряний лет“, „Космічний дух“, „Космічний спектр“, „Космічний дощ“, „Космічні спалахи“, „Поспіх Всесвіту“, „Нуклеарні далечі“, „Ультрафіолетові промені“, „Кучерявий Всесвіт“ і т.п., виконані в шовкодруках та мішаними техніками - акриліком, олівець, чорнилом та іншими. Руслан Логуш творить під впливом фантазії про польоти на планети Сонячної системи та під впливами астрології. В його творах домінує блакитна барва, яка переходить в ультрафіолетову, що має специфічний вплив на нервову систему, - як сам він висловлюється. Проте Логушеві не чужі й українські теми: „Гуцулка“, „Старий козак“, „Було колись“, „Верба весною“, „Верба над річкою“, „Синя чічка“, цикли „Соняшники“ і „Сонцевіт“. Руслана Логуша важко назвати абстракціоністом, бо елементи в його творах наскрізь предметні, вони тільки позначені своєрідною модерною інтерпретацією. Руслан також автор багатьох ескісів, що відзначаються не тільки технічною майстерністю, але й чіткістю ідеї та українським характером.

Звертають на себе увагу також інші мистці молодшої генерації, народжені в 40-их роках, які брали участь у Виставці графіки в Монреалі 1973 року. Виставку організували мисткині Літературно-мистецького клубу в Монреалі.

Андрій Дуткевич народився 1944 року в Австрії, студіював малювання у Англії і США, виставляв свої твори в Королівській Академії в Лондоні, в Музеї сучасного мистецтва в Монреалі й на різних виставках. Твори Дуткевича „Сітка“ (коляж), „Без назви“ (акварель) та інші позначені чистим абстракціонізмом. До абстракціоністів чи сюрреалістів можна зарахувати також Михайла Колодку, який народився 1947 року в Бельгії, студіював історію мистецтва в МакГільському університеті та в університеті ім. Сера Джорджа Вільякса в Монреалі, а також засоби інформації в коледжі ім. Лойоли в Монреалі. Брав участь у виставці „Людина і світ“, виставлявся в Музеї мистецтва і в Павільйоні гумору в Монреалі. Працює в галузі графіки, і його твори „Без назви“ (що нагадує краба, птаха чи людину) та „Людина“ виконані в дузі сюрреалізму, що набуть персоналіфікує духово здегенеровану людину майбутнього.

Галина Кошарич народилась в Україні, студіювала мистецтво в Каракасі, Венесуела, а доповнювала освіту в Монреалі. Працює переважно в лінориті. Її композиції квітів стилізовані в дусі народного мистецтва і нагадують візерунки, якими прикрашували селянські печі, висинки та інші декорації селянських кімнат.

Дві мисткині-ровесниці, Лариса Мельник та Оксана Сербни, обі з 1945 року. Л. Мельник народилась в Монреалі, закінчила відділ мистецтва в університеті ім. Сера Джорджа Вільякса (нині це університет „Конкордія“) в Монреалі і здобула педагогічну освіту в університеті ім. Єпіска в Ленноксвілі. Працює в графіці пером і чорнилом, розв'язуючи проблеми ліній та світлотіні. Її твори „П'ять кіл“, „Замерзле вікно“ та інші можна зарахувати до капіа-абстрактних.

Оксана Сербни народилась в Німеччині, закінчила гуманістичний відділ Маріанопольського коледжу, потім спеціалізувалася в графіці в університеті ім. Сера Джорджа Вільякса. В композиціях розв'язує передусім проблеми ліній, шукаючи нових мистецьких висловів. Твори Оксани Сербни „Прощання з осінню“ (офорт), „Північний вітер“ (лінорит) та інші свідчать про добре опанування техніки виконання.

Лариса Лугова народилась в Тернополі 1942 року, від 1943 року жила з батьками в Бельгії, а в 1950 р. прибула до Канади. Мистецьку освіту отримала в Інституті Красних Мистецтв у Монреалі, в Мерілендському університеті та на мистецькому відділі університету ім. Джорджа Вашингтона. Виявляє себе передусім у акриліку й офорті. Її твори-композиції відзначаються оригінальністю сюжетів, декоративністю та своєрідною експресіоністичною стилізацією. Від 1975 до 1979 року вона працювала в Єгипті, Марокко, Ємені, Шрі-Ланці, Північній Кореї, а в 80-их роках поселилася в Нью-Йорку. Від 1968 року бере участь у групових виставках українського мистецтва та в чужинських виставках у Канаді й Америці, влаштувала біля десяти персональних виставок, які пройшли з великими успіхами.

Людмила Павлів народилась 1953 року в Торонто, переїхала з батьками до Монреалю, мистецтво студіювала в університеті „Конкордія“, вивчаючи малярство і графіку. Студії закінчила в 1975 р. і виявляє себе передусім у графічних рисунках акварелем і тушем. Лаконічні композиції Людмили відзначаються оригінальністю, вона, зокрема, прекрасно зображує обличчя жінок і дітей у своєрідній стилізації. Надзвичайно симпатичні її різдвяні листівки з підписом „Люда“. Виконує мисткиня також різні плакати, візетики і програмки для українських національних свят.

В Монреалі працює також Людмила Темертей, народжена в Канаді. Вона студіювала в монреальських мистецьких школах, твори її наскрізь реалістичні, зокрема, жіночі постаті, які викликають миле враження з огляду на вірне відтворення.

У Вінніпезі, місті, яке довго вважали українською духовою столицею Канади, яскраво виявляла себе Катерина Антонович (1884-1975), сеньйорка українських мистців. Народилась вона в Харкові, там закінчила гімназію і навчалася в міській Школі рисунку та малювання, а пізніше 4 роки студіювала в Медичному інституті в Петербурзі. За часів УНР Катерина Антонович студіювала малювання в Академії Мистецтва у Києві, а вже в еміграції протягом трьох років студіювала мистецтво у Німеччині, Швейцарії і Франції. Потім переїхала до Праги, де почала вправлятися в малюванні. Довгий час працювала в Музеї визвольної боротьби України, засновником якого був її чоловік, професор Дмитро Антонович, відомий мистецтвознавець. Брала участь у виставках українського мистецтва в Празі, Берліні та Римі, ілюструвала празький український журнал „Наши дітям“. До Канади Катерина Антонович прибула 1949 року, завідувала бібліотекою та архівами УВАН і співпрацювала з Осередком української культури і освіти в Вінніпезі. Виставляла свої твори - почавши від Виставки українського образотворчого мистецтва у Вінніпезі 1951, що була організована з нагоди 60-річчя поселення українців у Канаді. Брала участь у виставках у Монреалі, Торонто, Нью-Йорку, Детройті та в інших містах українського поселення на континенті.

Найбільш відомі твори К. Антонович такі: „Проф. Дмитро Антонович“, „Мій син Михайло“, „Тарас Шевченко“, „Бабуся з Волині“, „Буковинка“, „Карпатська Україна“, ікони „Божа Мати“ і „Голова Христа“, ілюстрації до дитячих видань „Мурик спить“, „Інка та її забавки“, „Ізясик-Телесик“, обкладинки до книжок і театральні костюми. Творчість Катерини Антонович позначена рисами реалізму, добрим рисунком та бездоганним локальним кольоритом. Але найбільшою заслугою її було те, що вона понад двадцять років вела свою мистецьку школу в Вінніпезі і випустила низку молодих adeptів мистецтва. Деякі з них (Д. Зельська-Даревич, М. Назроцька-Кудрик та інші) закінчили згодом студії на відділі мистецтва Манітобського університету і стали відомими в нашу мистецьку світі.

Надія Білецька, про яку вже була мова в розділі про скитальщину, переїхала до Канади 1949 року і осіла в Вінніпезі. Багато не створила, а все ж її портрети („Портрет О.Б.“), композиції („Легенда Карпатських гір“, „Доля“ та інші), пейзажі і цикл квітів („Хризантеми“, „Бузок“ тощо) приваблюють ніжним кольоритом і настроєм. В своїй основі твори Надії Білецької позначені реалістичними рисами з деякими прикметами імпресіонізму. Надія Білецька брала участь у Виставці українського образотворчого мистецтва у Вінніпезі 1951 року з нагоди 60-ліття поселення українців у Канаді, у виставці з нагоди Першої зустрічі українських мистців Америки і Канади в Торонто

1954 року та у виставках „новоканадців" в „Аудиторіумі" у Вінніпезі.

У Вінніпезі ж творчо виявляє себе Роман Коваль, народження 1922 року в Башні Любачівського повіту. В 1942-43 рр. навчався малювання у Мистецько-промисловій школі у Львові, а в 1945-48 рр. - у Вишій образотвірній студії С. Литвиненка в Німеччині. До Канади прибув 1948 року, працював спочатку у фірмах декоративного мистецтва, а згодом посвятився творчій праці у Вінніпезі. Романа Ковалю слід розглядати, як мистця з кількома зрівноваженими талантами - як станкового маляра і монументаліста, скульптора, різьбаря й кераміста. Він першорядний урбаніст, добрий портретист, пейзажист і монументаліст. Особливо цікаві такі його твори, як олійний етюд „Весна", „Портрет дружини", „Перед купіллям", „Відгомін в горах" та низка урбаністичних мотивів з тенденцією імпресіонізму. Р. Коваль разом із С. Гординським розкалював українську католицьку церкву в Вінніпезі і самостійно розмалював церкву Божої Матері, каплицю митрополита Максима Германюка та кілька інших церков. Виконав багато ікон для церков і кільканадцять вітражів - для церкви Св. Покрови в Вінніпезі, церкви Святого Духа в Босезур, Манітоба, і мозаїку святилища катедри Св. Івана в Едмонтоні.

Роман Коваль виконав також низку пласкорізьб для державних будинків, музеїв, шкіл, бібліотек, шпиталів, церков і на замовлення фірми „Кенейдіан Бронз" - у кованій міді з застосуванням кольорового скла. Вирізьбив іконостас для православного собору Св. Покрови в Вінніпезі, престоли для церкви Св. Євхаристії в Іст-Кілдонені і т.д. Скульптурні твори Романа Ковалю позначені модерними рисами, зокрема кубізмом та експресіонізмом, коли йдеться про камерну скульптуру. Співпрацював Р. Коваль із скульптором Андрієм Дараганом, автором пам'ятника Т. Шевченкові в Вінніпезі, а в конкурсі на пам'ятник Т. Шевченкові в Вашингтоні здобув третє нагороду. За проєктом Романа Ковалю побудовано у Вінніпезі 1984 року пам'ятник на 50-річчя голодомору в Україні, що позначений глибокою символікою. Мистець здобув також велике признание за свої керамічні твори на міжнародній виставці в Каннах 1956 року.

В Манітобі виявляє себе низка мистців молодшої генерації, більшість яких - уродженці Канади. Із них карикатурист Петро Куць (1917-1980), мабуть, єдиний, що належить до відносно старшої генерації. Протягом довгих років він своїми карикатурами ілюстрував щоденну газету „Winnipeg Free Press". Вийшла окремо збірка його карикатур, присвячена прес'єрві Джозові Діфенбекеру. П. Куць оформив низку видань, серед яких виділяється монументальна праця д-ра М. Марунчака „The Ukrainian Canadians: A History".

Тарас (Тед) Король, закінчивши відділ мистецтва Манітобського університету, навчав малювання в середніх школах

Вінніпегу і виявився добрим декоратором у Манітобському театральному центрі.

Степан Репа народився 1937 року в Вінніпезі, студіював мистецтво в Манітобському університеті, був директором Мистецького центру в Брендоні. Він також основоположник та інструктор у галузях ганчарства, малярства і рисунку Інституту „Форум" у Вінніпезі і був головою Мистецької федерації Манітоби. Репа - автор емблеми Школи Н.С.Д. Марії у Вінніпезі. Він скульптурні роботи в Киларні Я Неверлілі. Степан Репа вчителював у школах Вінніпегу і виставляв свої праці в Канаді і в Америці, але не на українських виставках.

В малярстві і графіці на терені Манітоби виявляють себе Галліна Когуська (Гомес-Перелес), М. Пересунька-Гарасинчук, Лідія Оброца (1939-1971), яка народилася в Стрії і приїхала до Канади з батьками 1948 року. Студіювала малярство і внутрішню архітектуру в Манітобському університеті, а згодом в Академії Красних Мистецтв у Римі. На виставці Via Marguta Premio Gubbio була нагороджена чашою S. Vito Romano, а на конкурсі сучасного мистецтва в Римі (1969 р.) отримала першу нагороду. Лідія Оброца брала участь у Виставці жіночої творчості в Едмонтоні, яку організувала ЛУКХ, а також у Вінніпезі.

Михайло Ахтініячук народився 1935 року в Саскачевані, студіював мистецтво в Торонто і відкрив своє малярське підприємство і школу в Йорктоні. Марія Онуфріячук-Сокульська народилася 1945 року в Німеччині, навчалася малярства в школі Катерини Антонович у Вінніпезі та в Манітобському університеті. Брала участь у вінніпезьких виставках і якийсь час вела школу ім. К. Антонович.

Ірина Кузів народилася 1950 року, закінчила Манітобський університет, виявляється в ілюстрації, виставляла свої праці в Вінніпезі, Давфіні, Торонто і т.д. Працювала в музеї Осередку української культури і освіти в Вінніпезі.

* * *

Наприкінці 50-их років центр мистецького життя переїхався в Торонто. Там у 1956 році постала УСОМ, там за редакцією д-ра Б. Стебельського видавався додаток „Література і мистецтво" до „Гомону України", а неподалік, у містечку Наягара-Фоллс, була заснована галерія „Ми і світ" М. Колянківського, що сьогодні існує, як Дім ім. Василя Курилика, та найбільша в Канаді галерія Канадсько-Української Мистецької ундації, яку заснували Михайло і Ярослава Шафраньки. Там часто влаштовуються виставки відомих українських мистців і молодих adeptів, що сприяє широкій популяризації українського мистецтва серед своїх і чужинців. В Торонто сконцентровано найбільше наших мистців старшої, середньої та молодшої генерації.

Там жив і творив маляр-реаліст Іван Кубарський (1896-1961), відомий в Україні, як Курочка-Аришавський, знаменитий театральний декоратор. Опинившись у Канаді, Іван Кубарський відкрив своє мистецьке ательє. В 1948 р. разом з Володимиром Баласом розмалював церкву в Зорі біля Сифтону, Манітоба, в 1950 році - церкву в Оттаві, а в 1952-54 рр. разом з В. Баласом і М. Дмитренком працював над поліхромією собору Св. Володимира в Торонто. Це поліхромія з кількома десятками великих настінних картин з іконостасом - прекрасна синтеза українського барокко у сполучі з духом сучасного українського мистецтва. Кубарський оформив у Торонто низку театральних вистав, академічних вечорів та інших імпріз. Виявлявся також у станковому малюванні, створив низку композицій на історичні й побутові теми та мотиви з творчості Т. Шевченка, а також багато пейзажів. Найвидатніші його твори - «Палац гетьмана І. Мазепи», «Кобзар», «Причина», «Гамалія», «На полі», «Вечір».

В 1949 р. осів у Торонто один з найвидатніших українських графіків Володимир Балас, що прибув до Канади в 1947 р. і спочатку жив і творив у Вінніпезі. Як безконкуренційний майстер книжкової графіки, Балас оформив низку українських видань в Канаді і підніс мистецтво книги на високий рівень. Працюючи для фірми «Ітон», виготовив велетенське панно, що було окремо віділене на виставі в Торонто. Як вже було згадано, Балас разом з Кубарським розмалював церкви в Зорі і Оттаві, а разом з Кубарським і Дмитренком - собор Св. Володимира в Торонто. У стилі українського барокко вони втріох виконали в цій церкві іконостас.

Володимир Балас виявив себе, як знаменитий декоратор і першим серед наших мистців почав застосовувати паперову скульптуру. Майстерним викручуванням картону він давав цікаву інтерпретацію форми і створював подиву гідні твори сильної експресії й динамізму: «Весна», «Балерина», цикл гербів, сценічні і комерційні декорації. Він використовує в цій ділянці, крім картону, паперову масу і цемент. Останньою сторінкою творчості Володимира Баласа в Канаді стали мозаїки - «Козак Мамай», «Княгиня Ольга», «Князь Володимир Великий», «Купальниці», «Ватаг гуляє», що винятково цінні своєю стилізацією, кольоритом, динамічністю, технічною майстерністю і суто українським духом.

Найважливіший із українських мистців у діаспорі, Михайло Дмитренко, проживав у Торонто в 1950-58 рр. Виконав за той час низку знаменитих жіночих портретів і виявив себе в оформленні обкладинок українських видань та в ілюстраціях. Особливо вартісні його ілюстрації до читанки М. Овчаренко «Золоті Ворота», до оповідання І. Шигельської-Кликевич «Найкраща нагорода», Л. Полтави «Бочівочка із золотом», заголовні сторінки й кінцівки збірок «За волю України», «Хрест і тризуб», «Під сявом

Віфліємської зірки" та інші, що характеристичні ясністю композиції, буйною помисловістю та майстерним технічним виконанням. Володимир Січинський у своїй статті до каталогу виставки „Сучасна українська книжкова графіка" писав 1958 року: „М. Дмитренко в своїх обкладинках, форзацах та ін. оформленнях книжки дотримується виразно українського стилю, що гармонізує з цілою славетною школою Ю. Нарбута. Його графіки в „Білому світі" Василя Барки та інші ілюстрації дивують легкістю і природністю виконання фігурових композицій".

Михайло Дмитренко блискуче виявився також у монументальному малюванні. Він виконав поліхромію катедри Св. Володимира та іконостас разом з І. Кубарським і В. Балясом, про що вже була мова. Про його творчість в Америці також вже згадувалося в попередньому розділі.

До наймаркантніших постатей на тлі українського мистецтва в Канаді належить Богдан Стебельський. Ще в часах своїх студій у Краківській Академії Мистецтв він виявився талановитим організатором, був співзасновником і головою „Зарева", а пізніше в житті, в Німеччині і Канаді, був відомий, як педагог, маляр, співорганізатор УСОМ, знаменитий теоретик мистецтва, блискучий журналіст і науковець. До Канади Стебельський прибув із хвилею „переміжених осіб" із скитальщини, спочатку жив із сім'єю в Ванкувері, а від 1956 року - в Торонто. Він маляр-імпресіоніст з виразними українськими рисами. Хоча в Канаді Стебельський створив небагато, його твори вартісні своєю мистецькою глибиною, проникливістю, вдумливістю та оригінальністю. Особливо вартісні олійні твори Стебельського - портрети, пейзажі, релігійні композиції („Співств'є Святого Духа" для церкви в Чилівеку, Б.К. та ін.). Він цікаво оформляв українські видання і виконав темперою низку обкладинок для творів „Чудасія", „Жайра" і „Камінія під хосою" Ольги Мак, Івана Франка і його родина" Анни Франко-Ключко, „Берега Картузька" В. Макара, ілюстрації тушем до казки „Чарівний кораблик" Іаги Шугай та інші. Оформив також низку плакатів, книжкових знаків та обкладинок до календарів „Гомону України".

На всю широчінь Богдан Стебельський виявився, як організатор українського мистецького життя в Канаді та як науковець-мистецтвознавець. Він був довголітнім головою УСОМ у Канаді, головним редактором „Літератури і мистецтва" - цього цінного додатку до „Гомону України", написав безліч статей, розвідок, нотаток і рецензій на мистецькі теми. Слід відітнити його поважні праці про Т. Шевченка („Естетика Шевченка"), про Юрія Нарбута, М. Бойчука, М. Бурачека й інших. Статті Богдана Стебельського відзначаються глибокою аналізою, вони синтетичні й сумарні. Звичайно, при цьому потерпіла образотворча сторінка його життя, бо він змінив пензель на перо, але й у цій галузі зробив великі досягнення. За свою працю „Дитячий рисунок і його

періодичний розвиток" Богдан Стебельський отримав ступінь доктора мистецтвознавства від Українського Вільного Університету, а Наукова Рада НТШ надала йому звання дійсного члена. У 80-их роках Б. Стебельський спробував повернутись до творчої праці в малярстві. На Виставці українського образотворчого мистецтва в Детройті, присвяченій Тисячоліттю християнства в Україні, було два його акварельні твори - "Етюд з вікна" та "Етюд з моря". Він був також довголітнім головою Канадського НТШ і Культурної Ради при СКВУ (тепер СВУ). Помер Богдан Стебельський у Торонто 1995 року.

До найпопулярніших українських мистців у Канаді належить маляр і графік Мирон Левицький, що народився у Львові 1913 року, навчався там малярства у Мистецькій школі О. Новаківського, згодом закінчив Академію Мистецтв у Кракові, де студіював малярство і графіку. Брав участь у виставках АНУМ у Львові, за часів московської окупації 1939-41 рр. працював у відділі археології Академії Наук, а в 1943-45 рр. був звітодавцем в українській дивізії "Галичина". В часах скитальщини М. Левицький проживав у Австрії і час від часу брав участь у виставках.

Свій великий та різногранний талант Мирон Левицький виявив аж у Канаді, куди прибув 1949 року. Як маляр і графік, він відзначається широкою творчою уявою, різногранністю і продуктивністю - і не тільки в темах, жанрах і техніках виконання, але й у манерах, напрямках і навіть стилях. Розглядаючи його малярські твори, бачимо в них передусім яскраву оригінальність і самобутність. Слід згадати при цьому такі твори, як "Портрет дружини", "Марта", "П.Н. Спольска", історичні картини "Скоплення Насті", "Іван Мазепа", жанрові - "Щокотухи", "Грачі в карти", пейзажі "Прерії", "Берг Ізель", урбаністичні й архітектурні мотиви з Південної Європи, Північної Африки, Туреччини, Індії, Мексики, Вартісні, зокрема, його картини "Дев'ятий вал" і "Порт Гаар". З 70-их років походять твори Мирона Левицького "Три царі", "Останній пророк", "Ковчег Ноя", "Кабали" та інші, в яких мистець, пориваючи з класичною традицією, зобразив біблійні постаті в модерному дусі. З тих часів походять також його твори на теми феєрії Лесі Українки "Лісова пісня". Згадані малярські твори М. Левицького позначені рисами й манерами різних стилів - візантинізму, реалізму, імпресіонізму, кубізму, експресіонізму, ба навіть абстракціонізму - залежно від тематики й настрою. Все ж у нього домінує експресіонізм і при всій різноманітності стильових рис його творчість складає єдине ціле, має мистецьку тяглість і системність. Мистець залишається виразно самобутнім і безпосильно "впізнається" у таких різноманірних картинах, як "Автопортрет", "Портрет дружини", "Арабські жінки", "Жінки з Маракешу", "Рут", "Водоноски", в архітектурних пейзажах "Св. Софія в Константинополі", "Церква в Барсельоні", "Турецький

міст", „Альгамбра в Гранаді", „Місто в Дальматії", „Базар в Танжері", „Передкістя Бомбею", „Великодні свята в Україні" і т.д.

Мирон Левицький виявляв себе також у графіці. У станковій графіці найпокітніші його твори „Поцілунок", „Адам і Єва", „Дума про трьох братів", „Козак Мамай", „Плач Ярославни", „Дажбог" та інші. Блискуче виявив себе кистець в оформленні українських книжок: твори Т. Шевченка видавництва „Тризуб", „У неділю рано зілля копала" і „Земля" Ольги Кобилянської, „Історія українського війська" і „Велика історія України" Івана Тиктора, „Під тихий вечір" Б. Лепкого, „Археологія України" Я. Пастернака, „Кобзар" Т. Шевченка за редакцією В. Сімовича, „Дорога" Б. Кравцева, „Броди" і „Люди такі, як ми" Б. Лисяка та багато інших. З огляду на композиційний підхід, невичерпну творчу увагу, стилізацію я досконале розуміння оформлення книги М. Левицький надав нашим виданням особливої кистецької вартості. Він виконав також безліч ілюстрацій до дитячих видань і своїми оригінальними стилям здобув у цій галузі велику популярність. В. Січинський у своїй статті „Сучасна українська книжкова графіка" до каталогу виставки, що відбулася в Нью-Йорку 1958 року, відмітив: „М. Левицький зайняв провідне становище в оформленні нової української книги та карикатури у видавництвах І. Тиктора та інших у Канаді. Особливо адалі я поміслюві його обкладинки книжок з ласким, двоімрним трактуванням рисунку".

При цьому слід відмітити, що Мирон Левицький виявлявся також як малаер-монументаліст. Розмалював у Альберті церкву Св. Петра і Павла, виконав поліхромію катедрі Св. Йосафата в Західньому Торонто (поліхромія М. Осічука була знищена пожежею у 1964 р.) та кілька церков у Австралії у стилі змодернізованого візантйку.

У Торонто проживав Богдан Битинський (1893-1972), малаер, графік і знавець геральдики, що належав до найстаршої генерації наших мистців. Вік народився в Літні, закінчив Мистецько-промислоу школу в Кам'янці-Подільському. Як старшина армії УНР, із табору інтернованих у Польщі дістався до Чехословаччини, закінчив у Празі педагогічну освіту в Українському Високому педагогічному інституті ім. Драгоманова, а приватно студіював графіку, зокрема геральдику. Виконав низку композицій на теми визвольної боротьби України: „Розстріл 359 героїв під Базаром", „Чорний буревій", „Ангел помсти" та інші. Створив чимало праць з української геральдики та проєктів відзнак, прапорів тощо. Заслугують особливої уваги такі праці Битинського, як „Альбом гербів українських земель" (32 таблиці), „Герби українських гетьманів" (20 таблиць) та „Уніформи Українського Війська доби Визвольної боротьби 1917-1921 рр." (186 таблиць). Битинський розмалював кілька церков у Канаді і США, виконав низку обкладинок до українських видань і навіть кілька проєктів нагробників. Твори Б. Битинського не позначені рисами якого-будь стилю, хіба що прикметами натуралізму, але вирізняються солідним рисунком.

Протягом тринадцяти років у Торонто проживав маляр Артем Кирилюк (1911-1970), який народився в Загайцях на Волині. Навчався у Школі малярства і прикладного мистецтва у Варшаві, студії закінчив 1939 року. В часі Другої Світової війни Кирилюк закінчив також педагогічні курси в Криниці і працював якийсь час, як вчитель рисунку в Ремісничій школі в Коломиї. В часах скитальщини Кирилюк проживав у Австрії і брав участь у виставках Австрійського Мистецького Об'єднання. До Канади прибув 1951 року і працював у Торонто. Малював пейзажі, картини з урбаністичними мотивами та композиції, переважно олійною технікою. Твори Кирилюка цього періоду - „Острів“, „Осінь“, „Озеро“, „Вісячі копи“, „Місто“, „Відпочинок“ та інші відзначаються багатим кольоритом і певною самотністю. Свої картини він виставляв на виставках УСОМ у Канаді, а переїхавши до США, був там членом ОМУА філадельфійського відділу.

Від 1949 року виявляється в Торонто Галина Новаківська, з роду Молодешька, яка в останніх десятиріччях здобула чільну позицію в українському малярстві. Народилась 1923 року в Перемишлі, студіювала малярство в Кракові, згодом доповнювала освіту в Відні та Мюнхені. За німецької окупації працювала в українських театрах у Львові й Станіславові як сценічна декораторка і те саме продовжувала робити на скитальщині в 1945-1949 рр. Протягом десятиріч інтенсивної праці над собою Галина Новаківська в пошуку за мистецькою „істиною“ і за самотньою мистецькою мовою еволюціонувала, почавши від імпресіонізму краківської доби через символізм, візантизм, експресіонізм, навіть умовний суперреалізм (картини з горіхами) аж до творів з рисами абстракціонізму. Всі ці риси, подекуди виразніші, а часом менш помітні, бачимо в її творах і стверджуємо, що її пошуки за самотньою мистецькою мовою увінчалися певними успіхами.

Галина Новаківська віддає перевагу олійній техніці, а тематика її творів дуже широка: теми з історії України, з поетичної творчості Т. Шевченка („і слово правди понесли“, „Тільки дівчата та соловейко не затих“), з „Лісової пісні“ Лесі Українки, з українського побуту. Малює пейзажі, натюрморти, зокрема квіти. Новаківська створила низку жанрових картин: „Голова хлопчика“, „Під яблуном“, „Відпочинок“, „Дівчата в садку“, „Свячення пасок“, „Мексиканське дівча“, „Тінь минулого“, „Гончарі“, „Рибалки“, „Перед дзеркалом“, пейзажі „Буря“, „Весна“, „Осінь“, „Тінь на землі“, а з натюрмортів і квітів - „Бузок“, „Пільні квіти“, „Соняшники“, „Тюльпани“, „Жовті нарциси“, „Синє і жовте“ та інші. Такі твори Г. Новаківської, як „Князь Ігор“, „Перед весіллям“, „Народний танець“, „Таскиця“, „Кам'яна баба в степу“ та „Мавка“ відзначаються особливо добрим композицією, декоративністю, експресією, динамічністю і ритмом.

Обставини так склалися, що саме в Торонто зосередилась група українських мисткинь-жінок непересічного таланту, які значно збагатили українське мистецтво в Канаді, а то й в усій нашій діаспорі.

Ірина Носик народилася в Чорткові на Тернопіллі, рисунок і малярство студіювала в Інсбруцькому університеті в Австрії у професора Кірхмайера, свою освіту доповнювала в Онтарійському Коледжі Мистецтва в Канаді. Від 1951 року працює як рисувальниця відділу біології Торонтського університету. Творчо Ірина виявляє себе в рисунку кольоровим чорнилом, в олійній техніці, в акриліку й мозаїці. Її рисунки «Автопортрет», «Олень», «Дерева», «Осінь», «Квіти», «Наки» вирізняються передусім досконалою технікою виконання. Солідним рисунком, оригінальним інтерпретацією та кольоритом відзначаються олійні картини Ірини Носик - «Портрет», «Портрет батька», «Портрет студента», «Мадонна», композиції «Дружба в природі», «Початок буття», «Вилісь день і билісь другий» (на тему «Слова о полку Ігоревім»), натюрморти і квіти. Оригінальні також її мозаїки «Ріба», «Соняшники» та інші.

Активна в українському мистецькому житті також Ірина Шумська-Мороз. Вона народилася 1927 року в Радехові, Західній Україні, студіювала мистецтво в торонтській Технічній школі, в Онтарійському коледжі мистецтва та в Українській мистецькій студії у Філадельфії. Отримала докторський ступінь від УВУ в Мюнхені, написавши дисертацію на мистецьку тему. І. Шумська-Мороз віддає перевагу олійній техніці, малює портрети, композиції, урбаністичні мотиви, натюрморти і квіти. Цікавою стилізацією, декоративністю, сміливим кольоритом і високою малярською культурою відзначаються її твори на шевченківські теми «Портрет», «Автопортрет», «Співають ідучи дичата», «Втомила», а з інших циклів - «Музика та вино», «Детройт» та інші. Ірина Шумська-Мороз здобула широку популярність, відкривши галерію мистецьких творів «Фокус» у Торонто, де вона влаштовувала виставки найвизначніших українських мистців діаспори, сповнюючи цим високе завдання популяризації нашого мистецтва.

На тлі творчості українських мисткинь чітко вирізняється акварелістка Марія Стиранка, народжена 1922 року. В різні часи вона проживала в Німеччині, в Південній Африці, у Франції, у США і нарешті осіла в Канаді. Навчалася спочатку в Мистецькій студії Петра Сидоренка в Торонто, а згодом в Онтарійському коледжі мистецтва, спеціалізуючись в акварелі. Студіювала також олійну техніку і рисунок тушом і пером. Її твори «Самота», «Дует», «Рання імла», «Пізня осінь», «Пальми», «Ранні квіти» та інші вирізняються суто акварельною технікою, ніжним кольоритом і відповідним настроєм. В деяких творах пробиваються риси символізму. Мисткиня брала участь у багатьох виставках українського мистецтва і з великим успіхом влаштувала кільканадцять персональних виставок своїх творів у Торонто,

Парижі, Брюсселі, Нью-Йорку (галерея ОМУА), Едмонтоні та в інших культурних осередках. „Марія Стиранка здивувала своїх глядачів тонким відчуттям кольористичних проблем, що їх успішно розв'язує - особливо в техніці акварелі" (Б. Стебельський).

Маркантиною поstattю є Аріядна Шум (Шумовська; шлюбне прізвище Стебельська), яка народилась 1919 року в Гнівані на Вінниччині, мистецтва навчалась в Кракові, продовжувала студію в Оттавському університеті, який закінчила 1969 року з магістерським ступенем. Здобула також ступінь бакалавра в галузі педагогіки в Торонтському університеті (1975 р.) і студіювала в УВУ у Мюнхені. Аріядна Шум виявляє себе в скульптурі, малярстві і графіці, в педагогіці й журналістиці. Вона поетеса, прозаїк і драматург, працює науково в мистецтвознавстві та літературознавстві, написала понад 150 статей та есеїв на літературні й мистецькі теми. Відзначається зрівноваженим виявом свого таланту в усіх перелічених галузях.

Крім скульптури, про яку вже була мова, Аріядна Шум виявляється в портретистиці, фігуральних композиціях, пейзажах, ілюстраціях до казок, проєктах театральних костюмів. Її твори „Лицар і Пан" (спроба портрету гетьмана І. Мазепи), „Портрет батька", „Портрет М. Полонської-Василенко", „Алкідова мати" (на тему поеми „Неофіти" Т. Шевченка), „Щедрівка" вирізняються своїми рисами українського народнього мистецтва, як також і обкладинка до праці Ігоря Калинича „Поезії з України", монтаж-графіка до твору Б. Сороки „Мистецтво" і низка святочних листівок. Малярська і графічна творчість Аріядни Шум нерівної вартости, в її творах пробивається то імпресіонізм, то символізм, або й експресіонізм, а особливо виразні риси українського народнього мистецтва.

* * *

В цій прці ми намагаємось триматися хронологічного порядку, тобто розглядати мистців за роками народин, хоч це й не завжди вдається з різних причин, коли починають переважати інші критерії.

Цікавою мистецькою особистістю є Одарка Онишук, народжена 1914 року в Угорщині. До Канади прибула разом з родиною, осіла спершу в Вестоні, Онтаріо, згодом переїхала до Торонто. Навчалась в мистецькій студії Петра Сидоренка, а доповнила свою освіту в Онтарійському коледжі мистецтва (1959-1964). Одарка Онишук виявляє себе в різних жанрах технікою олій, акварелі й тушу, відзначається солідним рисунком і гармонійно з'єднанням кольоритом. Її твори виконані в дусі традиційної школи, без жодної інтерпретації й стилізації, проте в них домінує передусім графічна лінія й ілюстративність. Особливу увагу вона присвятила студіям українського народнього орнаменту від часів нашої

праїсторії - включно з християнством в Україні. В цій галузі Одарка Онисух діпнялась великих успіхів, зокрема як глибинний знавець писанкарства. В 1985 році в Торонто вийшла друком її книга «Символіка української писанки» з докладною аналізою писанок етнографічних районів України. Для етнографів ця праця має виняткову вартість.

* * *

Нашу галерію слід поширити жінками-мисткинями молодшої генерації, які продовжують збагачувати українське мистецтво в Канаді.

Ніна Мудрик-Мриц народилась у Львові й опинилась із батьками на скитальщині в Німеччині. Малярство почала студіювати у Вищій образотворчій студії С. Литвиненка в Карлсфельді й Берхтесгадені. Переїхавши до Канади, Ніна студіювала в Онтарійському Коледжі Мистецтва та на відділі мистецтва Технічної школи в Торонто, спеціалізуючись у таких граверських техніках, як офорт, тонування і суха голка. Успішно закінчила студію 1977 року. Ніна Мудрик-Мриц - це унікальне явище в нашому мистецтві взагалі й у дитячій літературі зокрема, вона знаменита ілюстраторка й поетеса. В 1955-78 рр. вийшло друком десять книжечок її авторства і з її ілюстраціями для дітей та дорослих, що їх видали ОПДЛ, Учительська громада, Пластовий музей в Клівленді, ОУП «Слово» і сама авторка. Про надзвичайний хист мисткині свідчать ці її книжечки, включно з обкладинками й ілюстраціями: «Намистечко», «Світанки і сумерки», «По ягідки», «Пригоди горішка», «Вогник», «Легенди», «На світанку», «Пригоди гордої киці», «Соняшні казки» і «Прогулянка в абетку». Особливої уваги заслуговують ілюстрації до книжечки «Ягідки», виконані силуетною технікою - силуети дітей, рослин і позежелля трактовані реалістично, із справжньою майстерністю. Тому Ніна Мудрик-Мриц безконкурунційна в сучасному силуетному мистецтві української діаспори.

Крім того, Н. Мудрик-Мриц ілюструвала безліч книжечок для дітей і молоді різних авторів, з яких найвартісніші «іскри», «Ростикова казка», «Забавка Мартусі» ті інші книжки Лесі Храпливої, «Такий він був...» С. Парфеновича, «Мої матусі» та «Котикова пригода» К. Перелісної, «Прилетіла зима біла» В. Радзюкевича, «Олеся» Б. Грінченка, «Забавки» Г. Чернобицької, «Блакитний коваль» О. Бердника, «Чарівний діамант» і «Мандрівка ляльки Мелі» М. Погідного-Угорчака, «Зайчикова хатка» та «Хлюп-хлюп» З. Хабурської, «Святотечірна зірка» К. Червоняка, «Медуна» В. Мацькова, «Моя Україна» М. Кравців-Барабаш, і т.д. У читанці «Промені» були надруковані оповідання Ніни з її ілюстраціями. Як автор та ілюстратор Ніна співпрацює з різними журналами - «Готуєсь», «Веселка», «Наше життя», «Жіночий світ», «Прокінь» і своїми творами надає цим видавцям високої мистецької вартості.

Як мисткиня й поетеса, Ніна Мудрик-Мриц своїм наскрізь зрівноваженим талантом творить прекрасну синтезу образотворчості з поезією.

Ровесниця Ніни, Лідія Палія народилася в Стрию і виростала у Львові, до Канади прибула з батьками 1948 року, студіювала спершу архітектуру, а згодом археологію й антропологію в Торонтському університеті. Остаточко перейшла на відділ графіки й реклами. Закінчила чотирирічний курс Онтарійського коледжу мистецтва і від 1955 року працювала як графік-проектант у провінційній Гідро-електричній компанії. До 60-их років Лідія Палія виявлялася в олійному малюванні, працювала „широкою технікою“, передусім шпатель, а її твори „Мексиканські діти“, „Самотність“ і т.д. з того періоду цікаві спробою стилізацією, узагальненнями та чисто малярською фактурою, хоч малярство вона потім майже покинула і зосередилась на графіці, виявляючись іноді в акварелі.

В графіці Лідія виконала низку творів меморіального характеру – гербів, печаток, плякатів, екслібрисів, обкладинок до українських видань і т.п. Працює тушем та акварелю в модерній стилізації, з рисами експресіонізму і з елементами українського народного мистецтва. Найоригінальніші екслібриси Лідія Палія виконала для Данила Струка, Хариті Голод, Івана Котульського, Пета Гарві і Д. Шпраля. В них бачимо глибоке розуміння композиції, чіткість, ясність, лаконічність і синтетичність. Останнім часом Лідія Палія присвятилася фотографії, а також літературі. Вона авторка низки поем, есеїв та критичних статей. Привертає до себе увагу збірка оповідань „Мандрівка в часі і просторі“. Талант Лідії Палія наскрізь зрівноважений у образотворчості й літературі, а це заповідає поважний внесок її в українську культуру.

Дарія Даревич народилася 1939 року у Влоцлавку, Польща, прибула з батьками до Канади 1948 року і поселилась у Вінніпезі. Початкову мистецьку освіту отримала у Мистецькій студії Катерини Антонович у Вінніпезі, згодом студіювала у Манітобському та в Йоркському університетах. Закінчила студії зі ступенем бакалавра 1961 року, а в малюванні виявляється від 1960 року, зокрема в рисунку. Тематика її різноманітна – портрет, пейзаж, натюрморт; виставляла свої твори на збірних виставках, а персональні виставки творів Д. Даревич відбулись у Вінніпезі, Едмонтоні, Калгарі, Торонто і Нью-Йорку. Оформила низку українських публікацій, зокрема пластових, коли була виховницею, крайовою коменданткою і головою крайової Пластової Старшини в Канаді в 1978-80 рр. Була також ведучою першої дитячої телевізійної програми „У тітки Квітки“, а в 1972-76 рр. працювала як режисер та ілюстратор цієї програми.

Працювала Дарія Даревич як педагог, викладаючи мистецтво у вищих класах шкіл і англійську мову та літературу в Вінніпезі та Едмонтоні, а також українську мову у школі при церкві Св. Софії в

місті Міссісага. Вона є членкинею професійних учительських організацій Манітоби, Альберти і Онтаріо.

Дарія Даревич написала багато статей та рецензій на мистецькі теми, що були надруковані в українській пресі, в журналі „Готуйся!”, газетах „Новий Шлях”, „Свобода” та деінде. У 80-их роках Д. Даревич виготовила цінну монографію „Мирон Левицький”.

До цієї генерації належить також Христина Мудрик (з роду Навроцька), яка народилась 1940 року в Перемишлі. Початки мистецької освіти отримала в Мистецькій студії К. Антонович у Вінніпезі і доповняла її в Манітобському університеті (ступінь бакалавра, 1960 р.) та в Торонтському університеті (ступінь бакалавра з педагогіки, 1965 р.). Дебютувала 1965 року на Виставці мalarства і графіки УСОМ у Торонто. Її перші твори виконані технікою акриліку: „Баб-ель-Монсюр”, „Медіна”, „Фез” та інші - всі з Марокко, в яких вже виявились виразні риси самотності, зокрема у розв'язанні проблеми геометричних площин в урбаністичних пейзажах та проблеми кольориту. Христина - знаменита декораторка. У мalarстві схильна до крайнього модернізму, зокрема абстракціонізму, хоча в деяких її олійних творах - „Дажбог”, „Кульбаби” тощо - пробиваються риси символізму, а також вияв містики в стилізації орнаментів, що нагадують прикладне мистецтво Трипільської культури на землях України.

Христина обдарована винятковим розумінням композиції та відчуттям кольорів, а застосовуючи емальові кольори, часто створює несподівані ефекти. Вона не відтворює природу, а лише творить на основі свого світосприйняття.

Дарія Залуцька народилась 1940 року в Бжеско біля Кракова, Польща. Протягом трьох років навчалась у канадського мистця А. Шотта, вивчаючи мalarство й кераміку. Дебютувала на 4-ій Виставці УСОМ у Торонто 1959 року, брала участь у Світовій виставці українського мистецтва в Детройті 1960 року. Глядачам особливо заімпонували такі твори Дарії: олії „Тиша”, „Овочі та квіти”, пастель „Над Онтаріо”, темпера „Абстрактна візія” та керамічні плоскорізьби „Шевченко” і „Півень”. Оригінальний підхід до об'єктів, глибоке розуміння композиції та відчуття кольору, який у мисткині багатий, ніжний і згармонізований, - це ті прикмети, що свідчать про непересічний талант Дарії Залуцької і обіцяють їй великі успіхи в майбутньому.

Віра Юрчук народжена 1941 року у Львові, студіювала мalarство і графіку в Онтарійському коледжі мистецтва. Виявляється передусім у техніці акриліку, монотипії, колографії й батику, вирізняється перфектним рисунком, оригінальним кольоритом та композиційною поінсловистістю. Про це свідчать її „Профілі” та твори з рослинними мотивами. Віра Юрчук отримала відзнаку „Найкраща на виставці” на Канадській виставці в Торонто 1969 р.

Почавши від 1967 року, бере участь у багатьох виставках українського мистецтва в Канаді, мала низку індивідуальних виставок своїх творів - в Торонто та Оттаві. Виставлялась також на Світовій виставці українських мистців у Торонто 1982 року.

Христина Сеньків належить до ще молодшої генерації, народжена 1950 року в Канаді, студювала мистецтво в Торонтському університеті. Працює Христина в ілюструванні різних видань, виконала ілюстрації до „Букваря”. Виставляла свої твори в павільйоні ім. Гарта в Торонтському університеті, в інституті Св. Володимира в Торонто і на інших виставках. У своїх творах Христина Сеньків намагається розв'язувати проблеми кольорів. Має також хист до писання її праці, зокрема рецензії, часто з'являються друком у пресі.

Мисткиня цієї ж генерації, Віра Яцик, теж народилася в Канаді, закінчила в Торонто Комерційно-мистецький коледж. Особливий хист виявила в графіці, а своєю композицією „Я і вони”, візією в дусі символізму, виконаною олівцем, викликала справжню сенсацію і здобула першу нагороду на виставі молодих мистців — у сальоні Сейнт-Льоранс 1974 року, де було представлено понад 200 експонатів. Віра постійно ілюструє українську телевізійну передачу „У тітки Катки”, пластовий журнал „Юнак”, виконала обкладинку до книжки І. Боднарчука „Покоління зійдуться”. Вона створила також низку проєктів костюмів до дитячих вистав, а особливо чудові її проєкти до оперети „Коза-дереза”.

Більшість із згаданих мисткинь вже сформували свої мистецькі обличчя і значно збагатили скарбницю українського мистецтва. Останнім часом вже форкується наймолодша генерація українських мисткинь, що закінчили чи закінчують мистецьку освіту в канадських мистецьких школах та університетах. Особлива творча атмосфера для українських мисткинь склалася в Торонто, і яка б не була причина такого явища, воно значення і безпрецедентне.

* * *

В окрему групу можна умовно виділити низку мистців, що утавердили себе в Торонто в малярстві і графіці своєю солідною традиційною манерою виконання творів. Непересічним талантом, оригінальністю і творчою продуктивністю вирізняється серед них Петро Сидоренко, народжений 1926 року на Криворіччині в Україні. Початки мистецької освіти Сидоренко отримав від Петра Андрусєва на скитальщині в Німеччині, потім в Ecole des Beaux Arts в Парижі, а в 1955 році закінчив Онтарійський коледж мистецтва в Торонто. Від того часу він бере участь в українських і канадських виставках своїми малярськими і графічними творами, виконаними олійною технікою, пастелею, тушем і т.д. Ще на виставці УСОМ в Торонто в 1957 році Сидоренко демонстрував свої пастелі „Забуте місце”, „Осінь”, „Ніч”, „Берега” та виконав

олівець і тушем твори „Павлинка“, „Після бурі“, „До світла“, „Рондо“, а також низку екслібрисів. Проте найвартісніші твори Сидоренка з 1959-61 рр., що виконані олією, пастелею, акварелею, тушем та в лікоритах - це „Полковник Гуляницький“, „Тарас Шевченко“, „Йосип Бала, столітній піонер“, „Катерина“, „В.Ревуцький“, „Водоспад“, „Зима“ та пейзажі і квіти. Петро Сидоренко присвятив багату творчої наснаги тематичі українських піонерів у Канаді. В 1966 році він зробив подорож по західноканадських провінціях і виконав підготовчі етюди до циклу композицій „Українські піонери в Канаді“. До цього надихнула мистця повість-трилогія „Сини землі“ Іллі Киріяка. Найвартісніші його картини з цього циклу - „Корчуть ліс“, „Копають корінці сенеки“, „Перша оранка“, „Глибоко пустили перший корінь“, „Громадять сіно“, „Будують дорогу“, „Піонерка Герега з дітьми проганяє ведмеда“, „Після усіх зусиль“, „Воркун востаннє оглядає свої землі“, „Започаткування цвинтаря“ і т.д. Твори Петра Сидоренка з погляду стилю зазнали певної еволюції від реалізму з імпресіонізмом до модерністичних течій - включно з абстракціонізмом („Композиція з глеком“). Його твори на піонерські теми позначені реалізмом, зокрема портрети наших піонерів - Василя Єлиняка, Івана Пилипова, Івана Гереги, Йосифа Балн, Марії Танчак, письменника Іллі Киріяка, культурного діяча Сави Чернецького та інших. Сидоренко виконав також портрети видатних канадців - славетного маляра А. Джексона, д-ра Пітера Сваана, оперних співаків Марії Палігріні та Луїса Кіліка, китайської балерини Лі Тейлор та індіанки Сезара Невшіша - майстра човнів. Портрети виконані у своєрідному імпресіоністичному дусі. Створив Сидоренко також низку картин на теми Української Дивізії та московсько-більшевицького Геноциду („1933 рік“). Майстерно виконані його екслібриси, серед яких особливої уваги заслуговують екслібриси Г.Брума, П.Андрусєва, Л.Полтави та інших відомих осіб.

Протягом вісімнадцяти років Сидоренко вів Дитячу мистецьку студію, через яку пройшло майже 600 учнів. Але навчалося в цій студії також кілька дорослих, зокрема Дарія Онисук і Марія Стиранка.

Анатоль Струвер - зрівноважений талант, бо він не тільки маляр, але й скульптор. Народився в Україні, студіював мистецтво в Художньому Інституті в Харкові, завершив студії в Ленінградській Академії Мистецтв. Був членом Спілки Радянських Художників України. Виставляв свої твори в УССР, в Німеччині і, нарешті, в Канаді. Виявляє себе в малярстві олійною технікою, зрідка в пастелі. Його твори виконані в реалістичному дусі і вартісні прецизністю рисунку та гармонією кольориту: „Портрет Аллі“, „Жіночий портрет“, „Автопортрет“, „Шевченко слухає скрипаля“, „Остання подорож по Україні“, „Гра тіней“, „На пляжі“, „Надвечір'я“, „Осінь біля озера“, „Червоні дуби“, „Лісовий

закуток", „Півонії", „Хризантеми" та інші олії, а також пастелі „Портрет дівчини", „Автопортрет", „Бізон", „Острів", „Перший сніг", „Верби" й низка натюрмортів.

Петро Магденко, що про нього була мова в розділі про скульптуру, виявився також в малярстві, переважно олійною технікою. Відзначаються доброю технікою та вірним скопленням об'єктів його натюрморти й реалістичні твори „Портрет П.С.Степа", „Портрет мистця М. Голинського", „В дорозі", „Прачка", „Вечір на фармі", „Ліс", „Осінь", „Ніжгара", „Стара пристань", „Затока", „Атлантичний океан".

Талановитий малярем виявився Андрій Бабич, народжений 1921 року на Поділлі в Україні. Малярства навчився в Петра Андрусєва й Михайла Квіта в Німецьчині, студіював у Берліні й Інсбруку, закінчив мистецьку освіту в Онтаріоському коледжі мистецтв. Виявляє себе в портреті й пейзажі олійною технікою й пастелею. Його твори „Портрет у синьому", „Портрет в зеленому", „Портрет дівчини", „Перед бурею", „В парку" та інші позначені деякими рисами імпресіонізму та вирізняються особливою солідністю в рисунку й кольориті. Бабич брав участь у виставках українського мистецтва в Торонто і в інших містах Канади, в Парижі, Нью-Йорку й Чикаго.

Від 1948 року в Торонто працює творчо Омелян Теліжин, що народився 1930 року в Ракові, Україна. Початки рисунку й малярства отримав в Образотворчій студії в Ашафенбурзі. У Торонто доповнив свої студії на відділі реклами в Технічно-комерційній школі, до якої аступив у 1948 році. Спеціалізується в театральній декорачії та в прикладному мистецтві. Свій хист виявив передусім в оформленні вистав театру „Загрова" в Торонто - „Адвокат Мартіян" Лєсі Українки, „Украдене шастя" і. Франка, „Прижари" Г. Ібсєна, „Танок смерті" Стріндберга, „Одруження" М. Гоголя, „Миша Назайло" М. Куліша та інших. Його декорачії стали важливим чинником успіху цих вистав. Омелян Теліжин виконав також низку декорачій для телебачення СТВ й кінофільмів. Намалював багато ікон для наших і чужих церков, володіючи майстерно темперою і глибоко розуміючи стилі, зокрема, візантійський. В станковому малярстві Омелян Теліжин віддас перевагу олійній техніці. Його твори „Портрет", цикл „Осінь", „Зима", „Гірський красвид", „Водоспад", „Озеро", „Нова оселя", „Сад", „Яблуни", „Подвір'я" та інші вартісні оригінальними малярськими трактуваннями, багатим кольоритом, передачею настрою і сильною декоративністю. В них бачимо творчий пошук та розв'язання проблеми світлотіні.

* * *

Унікальними мистецькими явищем - і то не тільки на тлі українського мистецтва в Канаді - є Микола Відняк, який працює

творчо, не зважаючи на тяжке каліцтво. Він народився 1930 року в Торонто, а коли йому було чотири роки, він поїхав з батьками на рідну Ім Буковину. Щоб не потрапити під повторну московсько-більшовицьку окупацію наприкінці Другої Світової війни, сім'я виїхала до Німеччини, і там Микола натрапив на польову міну, яка відірвала йому обі руки. В 1950 році він з батьками повернувся до Канади, а навчався винятковий хист до малярства, закінчив із великим успіхом Технологічний інститут в Калгарі, провінція Альберта, а згодом і Онтарійський коледж мистецтва. Невгамовне покликання до мистецтва навчило Миколу винахідливості. На обрубок правої руки він натягає еластичний гумовий бандаж, який міцно притискає до руки пензель, перо чи олівець, і часто допомагає собі зубами. Таким способом Микола виконує надзвичайно прецизні малярські й навіть графічні роботи, технічній досконалості яких ніг би позаздрити який-небудь мистець зі здоровими руками. М. Бідняк творить композиції, церковні ікони, портрети, пейзажі, натюрморти та обкладинки для книжок. Бере участь у різних виставках у системі USOM, а від 1965 р. також і в чужинських - на яких демонструє олійні картини, гравюри (акватинту, літографію і т.п.) та рисунки пером і тушею. На особливу увагу заслуговують його олії й акватинти „Монах Олімпій“, „Евген“, „Юр“, „Гетьман Іван Мазепа“ (два варіанти), „Похорон Теодора Б.“, „Бандурист“, „Крізь берези“, „Красида“, „Композиція“, „Квіти“, цикл ілюстрацій та обкладинок („Із джерел“, „Поезії“ В. Скорупського та ін.). В своїй основі твори М. Бідняка реалістичні, з деякими рисами символізму. Вони привертають увагу передусім надзвичайно прецизним рисунком і гармонійним кольоритом, а в іконах мистець дотримується візантинізму з виразними українськими рисами.

Своїм оригінальним стилем, мистецьким світосприйнянням, філософією, як також велетенською творчою продуктивністю здобув широку славу в українському і канадському малярстві Василь Курилик (1927-1977). Він народився в сім'ї фермера у Вудфордї в Альберті, а виростав у Манітобі. Змалку мав непереможний нахил до мистецтва, „...відчував у мистецтві щось більше за професію. Покликання було таке сильне, що ніяке горе не могло перервати дороги до його мрії“ (Б. Стебельський). Закінчивши Манітобський університет, Василь Курилик пішов на студії малярства до Онтарійського коледжу мистецтв і продовжував їх у Мистецькому інституті ім. Альянде в Мексиці. Проте він прагнув ширших мистецьких горизонтів, хотів збагнути мистецькі здобутки Європи. На прохання і на подорожі Курилик заробляв, працюючи лісорубом у провінціях Онтаріо і Квебек. Таким коштом він з видатними успіхами завершив мистецькі студії в Лондоні, Англія, де навчався від 1952 до 1959 року.

Але це були також найтрагічніші часи в житті мистця, бо він тяжко захворів на очі, що грозило повною сліпотю. Хоч до того

часу Курилик був атеїстом, жахливе нещастя спонукало його звернутись до Бога - єдиної надії й пристановища людини в розпуці - і він дійсно чудесно прозрів. Ставши глибоко віруючим християнином, він присвятив християнству майже всю свою творчість. Поїхав до Святої Землі, майже всю її пройшов пішки і змалював майже кожне місце, де ступав Ісус Христос: Вифлиси, Назарет, Єрусалим, Єрихон, Генесаретське озеро, красавди, архітектурні об'єкти і людські типи, що прислужилось йому для створення велетенського циклу „Пасії Св. Матея" із 160 картин.

Зі своїми творами Курилик вперше виступив 1960 року в галерії АЯзека в Торонто, безмірно здивувавши глядачів і критиків. З того моменту ця галерія влаштувала його виставки щорічно, і кожна з них була присвячена окремій темі - серія на теми з життя українських фермерів-піонерів, ремінісценції з дитячих років („Зима й літо хлопця на преріях" і т.п.), картини з побуту і релігійних звичаїв українських фермерів, картини стихійного нещастя на фармах („Град в Альберті"), сцени з життя лісорубів. Привертала особливу увагу картина „Господи, коли б я міг бачити!" - твір автобіографічного характеру з періоду його сліпоты. В творчості Василя Курилика тематика життя фермерів-українців тісно переплітається з історичними українськими темами, від Київської держави до найновіших часів. Про це свідчать його твори „Пустельник у печері святої Лаври Київської", „Вибирають гетьмана" та інші. Окрему виставку мистець присвятив геноцидові, зобразивши картини народовбивства у різних тоталітарних країнах, зокрема геноцидові московських більшовиків, здійсненому над українським народом („Трагедія у Вінниці" і т.д.), що зовсім не сподобалось тодішнім „піснікам" - блазням Москви.

Як мораліст, а точніше - проповідник християнської моралі, Василь Курилик присвятив окрему серію - понад 20 картин - містові Торонто: „Візія ядерної зброї", „Торонто, Торонто" та інші. Це сатира на вульгарний гедонізм перед обличчям атомного катаклізму, протиставлення двох протилежних світів - світу духовного світові матеріалістичному. Ця конфронтація, на думку мистця, може завершитись або трагічним фіналом, або ж перемогою Правди, християнської любови.

На окрему увагу заслуговує капітальне оформлення Куриликом „Ліси Никити" і. Франка. Книжка вийшла друком у Монреалі 1978 року в видавництві „Tundra Books" в англійському перекладі Богдана Мельника. Мотив обкладинки та 75 ілюстрацій геніяльно пов'язані з текстом, проте там зображена сучасна доба - канадська природа, типи українських фермерів та їх одяг, місцеві тварини і т.д. Деякі звірі символізують представників тоталітарних режимів: Ведмідь - московський „енкаведист", вовк-ненажер, що проковтує земну кулю - символ московського імперіалізму. Тваринний світ Василя Курилика зображає з великим хистом, з легкістю та вірністю, у тільки йому притаманній стилізації. При цьому його ілюстрації

надихнуті майже дитячою простотою та ширим, непідробним гумором.

Василь Курилик - це унікальне мистецьке явище і його творчість годі вбачати у який-небудь конкретний стиль, бо він талант стихійний. Його твори наскрізь сюжетні і між не споріднені з натуралізмом, навіть реалізмом, вони ближчі до символізму. В генезу його стилю увійшли риси середньовічного примітивізму, проте він створив свою самобутню мистецьку мову, не думавши про стилі, а тільки про велику місію, яку він широко висловив у своїй творчості. Про особисту славу Курилик не думав і спочатку навіть не підписував своїх творів - як це робили іконописці-схиєтики Печерської Лаври. Василь Курилик - це окрема епоха на тлі українського і чужинецького мистецтва. Це синтез духовності нашої діаспори та збірний вислів духу світових мистців, які змагають за духовне відродження людства на основі християнської моралі. Його слід уважати гордістю нашого мистецтва XX століття, він залишив колосальну спадщину, хоч прожив тільки 50 років. Твори Василя Курилика користувались величезним успіхом на збірних та індивідуальних виставках у Канаді, Америці та в інших країнах і зберігаються в 15 галереях Канади й Америки. Вийшло друком кілька монографій про нього та кольорових альбомів, а також 5 кінофільмів. «Для українського мистецтва Курилик важливіший тит, що він показав українську людину в Канаді, ту, яка творила цю Канаду й залишається в ній жити, продовжувати себе в ній... Без Курилика не можна говорити про українців у Канаді, як не можна без нього говорити про канадське образотворче мистецтво взагалі». (Б. Стебельський).

* * *

У виставках УСОМ в ті ж добі брали участь малярі-аматори, які не студіювали мистецтва в жодних школах і тільки талантом та самовдосконаленням добилися помітних успіхів. До таких належить Михайло Кравців (1887-1974), який після закінчення Промислової Школи студіював у Львівській Політехніці і був інженером-землекіром, а малярство було його побічним фахом. Його акварельні картини «Осіньні красавиці», «Монумент Говарда в парку», «Літнє «Полтава», «Літо», «Верби над рікою», «Соняшники», квіти та цикл пейзажів і натюрмортів виконані в реалістичному дусі, доброю акварельною технікою і з тонким відчуттям обраного сюжету.

Юліян Тарнович народився 1903 року, він відомий письменник і журналіст, тому докладніша характеристика його творчості належить до галузі літературознавства. Тарнович - маляр-самоук, він виконав коло 300 ікон для українських церков Лемківщини. Брав участь у виставках УСОМ у Торонто в 60-их роках, демонструючи такі олійні пейзажі й натюрморти. Найбільш помітні серед цих творів - «Рибалки», «Святий Єр», «Бальзак-озеро», «На озері», цикл квітів і натюрмортів, що виконані олійною технікою. Підсвідомим

відчуттям перспектив, світлотіньових вальорів та гармонією кольорів вони нагадують твори наївних малярів-примітивістів і в деякій мірі споріднені з творами Никифора Криницького (Дровняка).

В одній з перших виставок УСОМ у Торонто брав участь Андрій Бешта своїми олійними творами „Приятелі“, „Дівчина“, „Актор“, „Провесна“, „Вілла“ та інші. На жаль, мистець пізніше перестав виявлятися і ми навіть не маємо даних про його життя і ранішу чи пізнішу творчість. Немає жодних даних і про маляра Павла Мелашенка, який брав участь у виставках УСОМ у Торонто в 1957 і 1960 роках. Його олійні твори „Портрет“, „Портрет дівчинки“, „Розкуркулений“, „Кури“, „Красвид з березою“ та інші виконані олією і сангіною й позначені рисами реалізму.

В Торонто працює в малярстві Іван Бельський-Стеценко, народжений 1923 р. в Петриківцях, Україна. Мистецьку освіту здобув у Дніпропетровському художньому училищі. Із скитальщини емігрував спочатку до Венесуели, де розмалював катедру в місті Меріда, музей в місті Існоту та виконав низку інших робіт у періоді від 1949 до 1964 року, після чого переїхав до Канади. В Торонто Іван Бельський виявив себе в монументальному малярстві, портретах, композиціях, в ілюстраціях до книжок. Розмалював катедру Св. Йосафата, церкву Пречистої Діви Марії в Торонто, намалював ікони для церкви Св. Володимира у Віндзорі і т.д.

Бельський також намалював низку портретів найвизначніших постатей, серед них - Патріярха Йосифа, єпископа Ісидора Борещького, ігумена оо. Василія Атанасія Великого, міністра С. Романа, майора Гросмана та інших. З його композицій на теми історії України найбільш помітні „Князь Ярослав Мудрий віддає під Покрову Пречистої Діви Марії місто Київ“ та „Бія під Конотопом“. Створив картину з третьої дії драми Т. Шевченка „Назар Стодоля“. Іван Бельський-Стеценко часто ілюструє журнал „Світло“, переважно роблячи на замовлення редакції портрети князів та гетьманів. Загально його творчість позначена реалізмом, хоч деколи перегукується з романтизмом, зокрема з творчістю К. Трутовського.

Яків Креховецький народився 1940 р. в Галичині, мистецьку освіту почав здобувати 1968 р. у приватній студії Роберта Веляско, а завершив її в Онтарійському коледжі мистецтв. Протягом довгого часу жив у Парижі і захопився французькими імпресіоністами, тому його твори, реалістичні в своїй основі, позначені виразними рисами імпресіонізму. Креховецький виявляє себе в портреті, пейзажі - зокрема архітектурному - та в натюрморті і квітах. Свої олійні твори „Жінка в жовтій хустці“, „Молода жінка в синій суконці“, „Церква в Гантері“, „Пристань“, „Безлюдна пляжа“, „Відблиск у ставі“, „Протока біля Торонтських островів“, „Малий хутір“, „Хатинка на пляжі“ та інші Яків Креховецький експонував на персональних і групових виставках у Торонто, Нью-Йорку та Детройті (Виставка праць українських образотворців поза межами Батьківщини, 1987 р.).

Протягом вісімдесятих років творчий потенціал українського мистецтва в Торонто постійно зміцнювався. З'явилися нові імена, про що свідчить, наприклад, Світлова Виставка українського мистецтва 1982 року та Виставка праць українських образотворчих мистців поза межами Батьківщини у Воррені, штат Ілліной. На обох виставках були експоновані твори українських мистців, які вперше ступили на мистецьку арену, мистців, які прибули з європейських країн, східноєвропейських сателітів СССР, або навіть предісталися з-поза „залізної заслони“, з УССР до Канади і поселились у Торонто. Вони люди різного віку, різних стилів та різних середовищ, проте їхні твори виразно позначені українською духовістю.

Володимир Беднарський народився 1927 року в Західній Україні, студіював прикладне мистецтво в Монреалі в університеті ім. Сера Джорджа Вільямса. Працював над оформленням монреальської щоденної газети „The Gazette“, а за оформлення брошури про відкриття водного шляху Beauway був нагороджений грамотою. Беднарський оформив виставку „Україна-Експо-67“ у Монреалі, виставку до 100-ліття Манітоби і виставку „L'avenir des Ukrainiens du Quebec“. Він же автор Слани УПА на оселі „Київ“ у Оаквіллі, провінція Онтаріо. Виявляється в малярстві і графіці, в проєктах пам'ятників, в декорації і оформленні різних видань. Цікава і своєрідно стилізована аквареля Беднарського „Легінь“.

Віталія Литвин народився 1937 року на Рівненщині, від 1954 року навчався мистецтва в Ужгородському художньому училищі, згодом студіював декоративне і прикладне мистецтво у Львівському училищі ім. Івана Труша, а вкінці у Львівському Художньому інституті. Жив і працював у Рівному, де виявлявся, як маляр-монументаліст. В 1979 році вдалося йому виїхати з УССР на Захід і від 1980 року він живе і творить у Торонто. Працює в олійній техніці, мозаїці, кераміці, деревориті й лінориті. Твори Литвинна відзначаються передусім українською тематикою. Особливо вартісні його дереворити й лінорити з серії „Козацькі могили“ й „Лісова пісня“ та до творів Т. Шевченка („Над водою гме з вербою“, „Послання“ та ін.), що стилізовані під українське народне мистецтво.

До українських мистців молодшої генерації, які продерлися крізь „залізку завісу“, належить також Павло Лопата, народжений на Лемківщині 1945 року. В роках 1966-68 студіював малярство різних технік, а також комерційне, в Університеті художньої творчості в Братиславі, Словаччина, а переїхавши до Канади, 1972 року закінчив студії комерційного малярства в Коледжі ім. Джорджа Брауна у Торонто і Онтарійський коледж мистецтв у 1985 році. Виявляє себе в олійній техніці, в акрилі й темпері. Його „Богонатір“ в душі українського візантизму свідчить про опанування

візантійського стилю й про глибоке знання старої техніки темпера доби Княжої Держави.

(У Вінніпезі вийшов український календар на 1977 рік, ілюстрований Василем Лопатою, з циклом дереворитів „Запорізька січ“ на високому мистецькому рівні під композиційними і технічними аспектами, але порівняння стилів свідчить про те, що це інший мистець, що його не можна ідентифікувати з Павлом Лопатою, який не виявляється в деревориті та в інших граверських техніках.)

Від 1977 року в Торонто виявляється в графіці Роман Раделицький, що народився 1952 року в Бельгії, мистецьку освіту отримав у Королівській Академії Мистецтва у Генніті, Бельгія, в 1965-71 рр. перебував у Римі, а в Канаді студіював у Онтарійському коледжі мистецтв. Раделицький виявляється в графіці та в різних техніках гравери - в деревориті, лінориті і офорті. Виконує також ілюстрації тушем для різних видань. Оригінальний твір Раделицького „Туга“, виконаний в дусі символізму, а також особливо виділяються 107 знаменитих рисунків неіснуючих вже українських церков Пережиської єпархії, що виконані тушем для книги „Церква в руїні“ Олега Володимирів Іванушева, 1987 року видання.

В Торонто живе і працює Василь Фаркавець, народжений в Україні 1945 року. Він проживав у Чехословаччині і Франції, а в 1970 р. прибув до Канади. В Чехословаччині В. Фаркавець студіював літературу, а навчання продовжив у Манітобському університеті. Виявляє себе в олійному малярстві, в акварелі та в емалі. Його твори відзначаються передусім сміливим кольоритом („Над ясним озером“ і т.п.).

* * *

В різних місцевостях провінції Онтаріо також є чимало українських мистців, які зробили значний вклад в українське мистецтво в Канаді. До таких належить Михайло Гаула, який живе в місті Сєрній. Він народився 1910 року в Городенці, Західна Україна, навчався в Музичному інституті ім. М. Лисенка у Львові, а малярство студіював у Мюнхені в роки скитальщини. Перед тим, як стати співаком і малярем, М. Гаула був якийсь час питомцем Духовної семінарії в Станиславові і отримав початки освіти від Осипа Сорохтея, вчителя малювання в українській гімназії в Станиславові. В Канаді М. Гаула від 1948 року виступав з індивідуальними концертами як соліст-баритон і одночасно посвячувався малярству олією і акварелею. Виявляється передусім у пейзажі й натюрморті в реалістичному дусі, а його твори відзначаються ніжним, субтельним кольоритом.

Помітна також невелика група українських мистців із міста Сєянт-Кєтерінсу, а серед них Степан Стеців (1905-1964), який народився в Добровлянах на Дрогобиччині. Спочатку навчався

малярства в Школі А. Терлецького в Кракові, потім в Королівській Академії Мистецтва у Львві, Бельгія. Отримав диплом вчителя рисунків і ручних робіт у Варшавському університеті. Від 1932 р. Стеців брав участь у виставках українського мистецтва у Львові та у виставках гуртка „Спокій" у Варшаві. На Третій виставці УСОМ у Львові 1942 року глядачі мали нагоду бачити його олійні твори „Ліс" і „Віви на дорозі", що мали великий успіх. На скитальщині в Ляндеку, Австрія, Степан Стеців авів свою мистецьку студію і навчав малювання в українській гімназії в Інсбруку - аж до від'їзду до Канади в 1948 році.

Спочатку Стеців жив у Давфні і Сен-Боніфасі у Манітобі та у Ванкувері, Б.К., де розмалював українську церкву і був членом Мистецької Галерії. Після оселення у Сейнт-Кетеринсі, вчителював у приватному коледжі, а в малярстві олійною технікою створив низку композицій, портретів та пейзажів. Твори Стецева „Втікачі", „Жіночий портрет", „Орач", „Етап", „Коні" „Замок", „Альпи", „Осітній день", „Над річкою", „Пленер" та інші позначені солідним рисунком та дбайливо підібраним кольоритом і витримані в дусі реалізму. Степан Стеців був, крім того, типовим громадянським діячем: організував „Рідну школу", курси українознавства, вів аматорські гуртки та хори, часто виступав з різними доповідями, деклямаціями і т.п., а в результаті сталося так, що він насправді розсіяв свій великий образотворчий талант.

В Сейнт-Кетеринсі виявлялась якийсь час мисткиня Ольга Онциук-Руденська, народжена 1917 року в Добротолі на Станіславщині. Мистецьку освіту отримала в Мистецькій школі Ярослава Лукавецького в Коломиї, як одна з перших його учениць. В 1944 році Ольга доповнювала свою освіту в перехідній Мистецькій школі в Лабовій на Лешківщині, де тимчасово опинились професори вищої образотворчої студії, які тікали зі Львова від московської навали. В 1948 р. Ольга Онциук-Руденська осіла з родиною в Сейнт-Кетеринсі і в 1957 році вже взяла участь у першій виставці УСОМ своїми олійними картинами „Портрет Дозі", „Тюльпани", „Снігові кулі" й „Натюрморт". Виконала також „Портрет дочки" та цикл квітів „Петунії", „Цинії", „Рожі", „Маки" і т.п., проте з різних причин перестала брати участь у виставках. Твори Ольги Онциук-Руденської в своїй основі реалістичні, проте з виразними рисами імпресіонізму. Пізніше Ольга посвятилася писанкарству і її писанки з покутськими й гуцульськими мотивами можна вважати шедеврами з огляду на композиційну помисловість, гармонію кольорів і техніку виконання.

В 1977 році осіла в Сейнт-Кетеринсі малярка Парася Іванець, переїхавши туди з Едмонтону. Творчу освіту вона отримала теж у Едмонтоні. В Сейнт-Кетеринсі П. Іванець виявилася дуже активною, влаштувала понад десять індивідуальних виставок у Торонто, Нью-Йорку, Філадельфії, Мюнхені, Сейнт-Кетеринсі. Особливо знаменною стала виставка П. Іванець, тематично присвячена виключно

українським церквам Альберти. Виставка відбулася в міській бібліотеці Едмонтону, а також в університеті під патронатом КУК з нагоди 1000-ліття хрещення Руси-України.

Деякі мистці-українці, народжені в Канаді, хоч і виявили непересічні таланти, в українському мистецькому житті майже не беруть участі. Таким є Петро Колісник, народжений 1934 року в Торонто, де навчався в Технічно-комерційній Школі в 1951-54 рр. Свою освіту він поглиблював у Європі та Мексиці. Колісник, в основному, скульптор модерністичного напрямку, проте виявляє себе і в малярстві різними техніками і засобами, а в 1962 р. був нагороджений Канадською Асоціацією Малярів за акварельні картини. Отримав низку нагород і відзначень на канадських, американських і міжнародних виставках. Колісник підтримує деякі контакти з Українським Інститутом Модерного Мистецтва в Чикаго і деколи виставляє там свої твори.

В Нью-Маркеті, Онтаріо, виявляється творчо Василь Романов, народжений 1940 року в Кенорі, Саскачеван. Він закінчив Онтарійський коледж мистецтв у 1962 році, часто бере участь у різних виставках у Канаді, Америці та Європі. На жаль, не брав участі у жодній виставці українського мистецтва. Твори Романова позначені виразно модерністичними рисами, проте він продовжує експериментувати в пошуках за виразністю і самобутністю.

Окрему позицію в українському мистецтві в Канаді займає знаменитий іконограф Ювеналія (Йосиф) Мокрицький, народжений 1911 року в Хлопівці на Гусятинщині. В 30-их роках розпочав мистецькі студії у Василя Дядинька у Львові, згодом вчився техніки емалі в Марії Дольницької у Відні, а в 1944-47 рр. студіював у Віденській академії Мистецтв у майстернях Андерсена і ААгенбергера, а також вивчав технологію малярства і консервацію картин. Продовжував свої студії в Празі, а в 1948 р. студіював техніку мозаїки в Мистецько-промісловій школі в Крефельді, Німеччина. В роках 1950-54 Мокрицький студіював портретистику у Льєжі, Бельгія.

В 1954 р. прибув до Канади і вступив як ієромонах до монастирської обителі Студитів у Вудстоку, Онтаріо. Як знаменитий мистець-іконограф, о. Ювеналія Мокрицький виявився ще в Європі. Накальював ікони до каплиці монастиря в Буке, Німеччина, ікони для іконостасу в молитовниці сс. Бенедиктинок у Куралі-Лугано в Швейцарії (1953-54 рр.), для іконостасу оо. Василіян у Римі (1952-54), ікони для іконостасу собору Св. Софії в Римі, а також багато ікон для іконостасів монастиря Студитів у Кастельгандольфо в 1976 році. Мокрицький відреставрував Ікону Матері Божої Н.П. для парафіяльної церкви у Фюоне, Італія, навілював пламаницю для церкви у Льєжі, Бельгія і для катедр в Мельбурні, Австралія (1980 р.), виконав антимінси - грецький і церковнослов'янський - для Східньої Конгрегації в 1955 р., ініціали і заставки для видання „Апостола” в 1955 р., для чотиритомного „Антологіона” в 1964-67 рр. та виконав

„Животворящий Хрест“, що дістав назву „Патріарший Хрест“. У Канаді о. Ювеналія намалював ікони для наших церков: ікону Успення Божої Матері для церкви в місті Міссісага, ікони для церкви Св. Володимира і Ольги у Віндзорі і церкви в Брантфордї, а в 1957 р. він відреставрував церкву Св. апостолів Петра і Павла.

Ікони ієромонаха Ювеналія Мокрицького можуть бути зразком українського візитику. Виконані на основі реалізму, вони стилізовані по-візантійському, відзначаються прекрасною композицією і сонячним та надзвичайно згармонізованим кольоритом, на противагу до суворих і темних кольорів старої візантійської школи, що домінувала за часів Київської Держави. Ікони ієромонаха Мокрицького дещо зближені до іконографії Галицько-Волинської Держави. Беручи до уваги стилізацію, кольорит і безконкуренційну технічну майстерність ікон Ювеналія Мокрицького, які виконані старою темперою, наско всі підстави вважати його найвидатнішим українським іконографом української діаспори.

* * *

Оце галерія українських мистців у Торонто і в провінції Онтаріо, більше чи менше відомих, зокрема тих, які брали участь у різних виставках українського мистецтва. Групування мистців за місцем проживання - річ також зрадлива, тому що люди часто переїжджають з міста до міста, або я до іншої країни, але ми вибрали цей спосіб групування, як оптимальний варіант.

Українська Спілка Образотворчих Мистців з осідком у Торонто була активною протягом кількох років, але згодом почала нидіти і послаблювати свої контакти з іншими осередками на великій території Канади. На початку 80-их років УСОМ Канади реорганізовано в льокальну УСОМ міста Торонто, що значно обмежило її діяльність. До цього занепаду причинилось і те, що більшість українських мистців молодшої генерації дуже неохочі вступати в члени УСОМ, хоча належать до різних канадських і американських мистецьких асоціацій. А частина мистців-українців не належить до жодних асоціацій.

* * *

Поважним осередком скупчення українських мистецьких творчих сил стало в 50-60 роках місто Едмонтон, столиця провінції Альберти, де до кінця Другої Світової війни і прибуття українських мистців із скитальщини, з Європи, про високе українське мистецтво наші поселенці зроду-віку не чули. Перші висококваліфіковані мистці-українці прибули до Альберти з Німеччини і Австрії в 1948 році. Чи не найпершими були Юліан Крайківський та Вадим Доброліж, а в 1949 р. до них долучилися Василь Залуцький (Оробець) та Іван Кейван. У 1950 р. приїхав

Юліян Буцманюк, а в 1951 - Стефанія Рудакевич-Базюк. Розглядаючи їх за роками народження, слід почати з Юліяна Буцманюка, що здобув собі позицію ще на рідних землях, зокрема поліхромією церкви Св. Йосафата оо. Василіян у Жовкій та низкою портретів. В Едмонтоні Буцманюк у 1950-55 рр. виконав поліхромією місцеву катедрі Св. Йосафата - понад 30 композицій, низку християнських символів та багату орнаментуку з мотивами української фльори. Підхід Буцманюка до цієї поліхромії виразно декоративний та оснований на традиції поліхромій українських церков змодернізованого візантинізму. Чіткий рисунок, оригінальна стилізація, кольористична гармонія та єдність композиції - все це свідчить про Юліяна Буцманюка, як про визначного монументаліста. Він знайшов у церковній поліхромії свою самобутню мову, хоч до кінця свого життя не міг визволитися з-під могутніх впливів свого ментора Модеста Сосенка.

У Едмонтоні Буцманюк виконав низку ікон для українських церков Едмонтонської єпархії, з яких найвартісніші „Вог Саваоф“, „Христос-Учитель“, „Хрещення в Йордані“, „Розп'яття“, „Воскресіння“, „Св. Володимир і Ольга“, „Св. Василій Великий“, „Св. Михайло“ та інші. Як портретист, Буцманюк у цьому періоді виконав десятки портретів церковних достойників, діячів науки і мистецтва та визначних громадян: єпископа Ніля Саварина, митрополита Максима Германюка, синкела о. д-ра Василя Лаби, о. Я. Хана, Т. Шевченка, І. Франка, отамана С. Петлюри, полковника Д. Вітовського, А. Мельника, С. Бандери, Т. Чупринки, професора Р. Смаль-Стоцького, д-ра С. Вертипороха, д-ра М. Росляка, мистця д-ра Б. Стебельського та багатьох інших. Виконав також серію автопортретів і портрети сина Богдана Я онука.

Проте між творами монументального мalarства і портретами Юліяна Буцманюка існує діаметральна різниця. Його портрети позначені впливами імпресіонізму Краківської Академії Мистецтва, з деякими рисами реалізму Празької Академії. В портретах Буцманюк оперує досить обмеженою гамою кольорів з лагідними півтонами, і хоч вони виконані олією й темперою, викликають враження пастелі. Мистець зосереджувався передусім на зовнішніх рисах портретованих осіб, не вглиблюючись у їхню духову суть. В загальній композиції, в укладі голови і трактуванні тла портрети Буцманюка схематичні, що можна приписувати впливам церковного ієратізму. Ці портрети радше стандартні.

Якщо говорити про пейзаж Буцманюка, то його він використовував тільки фрагментарно в деяких церковних поліхроміях з елементами архітектурного пейзажу. Юліян Буцманюк аж ніяк не був майстром пейзажу.

Найбільшою заслугою Буцманюка була його Мистецька школа, яку він відкрив 1957 р. і вів до 1967 р., тобто протягом десяти років. Це була перша і єдина українська школа такого типу в

„Животворящий Хрест“, що дістав назву „Патріярший Хрест“. У Канаді о. Ювеналій намалював ікони для наших церков: ікону Успення Божої Матері для церкви в місті Міссісага, ікони для церкви Св. Володимира і Ольги у Віндзорі і церкви в Брантфордї, а в 1957 р. він відреставрував церкву Св. апостолів Петра і Павла.

Ікони ієромонаха Ювеналія Мокрицького можуть бути зразком українського візантизму. Виконані на основі реалізму, вони стилізовані по-візантійському, відзначаються прекрасною композицією і сонячним та надзвичайно згармонізованим кольоритом, на протинагу до суворих і темних кольорів старої візантійської школи, що домінувала за часів Київської Держави. Ікони ієромонаха Мокрицького дещо зближені до іконографії Галицько-Волинської Держави. Беручи до уваги стилізацію, колорит і безконкурентну технічну майстерність ікон Ювеналія Мокрицького, які виконані старою темперою, маємо всі підстави вважати його найвидатнішим українським іконографом української діаспори.

* * *

Оце галерія українських мистців у Торонто і в провінції Онтаріо, більше чи менше відомих, зокрема тих, які брали участь у різних виставках українського мистецтва. Групування мистців за місцем проживання - рід також зрадливо, тому що люди часто переїжджають з міста до міста, або я до іншої країни, але ми вибрали цей спосіб групування, як оптимальний варіант.

Українська Спілка Образотворчих Мистців з осідком у Торонто була активною протягом кількох років, але згодом почала шидіти і послаблювати свої контакти з іншими осередками на великій території Канади. На початку 80-их років УСОМ Канади реорганізовано в локальну УСОМ міста Торонто, що значно обмежило її діяльність. До цього занепаду причинилось і те, що більшість українських мистців молодшої генерації дуже неохочі вступати в члени УСОМ, хоча належать до різних канадських і американських мистецьких асоціацій. А частина мистців-українців не належить до жодних асоціацій.

* * *

Поважним осередком скупчення українських мистецьких творчих сил стало в 50-60 роках місто Едмонтон, столиця провінції Альберти, де до кінця Другої Світової війни і прибуття українських мистців із скитальщини, з Європи, про високе українське мистецтво наші поселенці зроду-віку не чули. Перші висококваліфіковані мистці-українці прибули до Альберти з Німеччини і Австрії в 1948 році. Чи не найпершими були Юліян Крайківський та Вадим Доброліш, а в 1949 р. до них долучились Василь Залуцький (Оробець) та Іван Кейван. У 1950 р. приїхав

Юліан Буцманюк, а в 1951 – Стефанія Рудакевич-Базюк. Розглядаючи їх за роками народження, слід почати з Юліана Буцманюка, що здобув собі позицію ще на рідних землях, зокрема поліхромією церкви Св. Йосафата оо. Василіян у Жовкій та низкою портретів. В Едмонтоні Буцманюк у 1950-55 рр. виконав поліхромією місцеву катедрі Св. Йосафата – понад 30 композицій, низку християнських символів та багату орнаментику з мотивами української фльори. Підхід Буцманюка до цієї поліхромії виразно декоративний та оснований на традиціях поліхромій українських церков модернізованого візантинізму. Чіткий рисунок, оригінальна стилізація, кольористична гармонія та єдність композиції – все це свідчить про Юліана Буцманюка, як про визначного монументаліста. Він знайшов у церковній поліхромії свою самобутню мову, хоч до кінця свого життя не міг визволитися з-під могутніх впливів свого ментора Модеста Сосенка.

У Едмонтоні Буцманюк виконав низку ікон для українських церков Едмонтонської єпархії, з яких найвартісніші „Вог Саваоф“, „Христос-Учитель“, „Хрещення в Йордані“, „Розп'яття“, „Воскресіння“, „Св. Володимир і Ольга“, „Св. Василій Великий“, „Св. Михайло“ та інші. Як портретист, Буцманюк у цьому періоді виконав десятки портретів церковних діячів, діячів науки і мистецтва та визначних громадян: єпископа Ніля Саварина, митрополита Максима Германюка, синкела о. д-ра Василя Лаби, о. Я. Хана, Т. Шевченка, І. Франка, отамана С. Петлюри, полковника Д. Вітовського, А. Мельника, С. Бандери, Т. Чупринки, професора Р. Смаль-Стоцького, д-ра С. Вертипороха, д-ра М. Росляка, мистця д-ра Б. Стебельського та багатьох інших. Виконав також серію автопортретів і портрети сина Богдана Я онука.

Проте між творами монументального мalarства і портретами Юліана Буцманюка існує діаметральна різниця. Його портрети позначені впливами імпресіонізму Краківської Академії Мистецтва, з деякими рисами реалізму Празької Академії. В портретах Буцманюк оперує досить обмеженою гамою кольорів з лагідними півтонами, і хоч вони виконані олією в теперюю, викликають враження пастелі. Мистець зосереджувався передусім на зовнішніх рисах портретованих осіб, не вглиблюючись у їхню духову суть. В загальній композиції, в укладі голів і трактуванні тла портрети Буцманюка схематичні, що можна приписувати впливам церковного ієратизму. Ці портрети радше стандартні.

Якщо говорити про пейзаж Буцманюка, то його він використовував тільки фрагментарно в деяких церковних поліхроміях з елементами архітектурного пейзажу. Юліан Буцманюк аж ніяк не був майстром пейзажу.

Найбільшою заслугою Буцманюка була його Мистецька школа, яку він відкрив 1957 р. і вів до 1967 р., тобто протягом десяти років. Це була перша і єдина українська школа такого типу в

Західній Канаді. Це не була мистецька школа в повному значенні цього слова, бо вона не мала повної програми. Буцманюк не навчав ґрунтовного рисунку, анатомії, перспективи, літаричства, історії мистецтва і т.п. Він у першу чергу навчав своїх учнів малярства, тому його школу слід вважати малярською. При обмеженій програмі годі було навчити учнів різнобічно, зате Буцманюк зумів розбудити любов та ентузіазм до мистецтва у майже тридцяти мистців-початківців. В 1957-64 рр. він із помітним успіхом влаштував кілька виставок праць вихованців своєї школи. Юліян Буцманюк був головою Спільки Українських Образотворчих Мистців Альберти (СУОМА) від її заснування в 1957 р. до ліквідації в 1964 році.

Маркантоном постать між наших мистців в Едмонтоні був Юліян Крайківський. Він прибув до Канади 1948 року і жив у Едмонтоні до самої смерті - до 1975 року. Мистецьку освіту здобув у Віденській Академії Мистецтва і широко виявився своєю творчістю як на рідних землях, так і на скитальщині, в Австрії. До Канади Крайківський привіз декілька олійних і темперних картин, і серед них „Похід Богдана Хмельницького“, „Карпатська Україна“, „УССР“, „Колективізація“, „Віженці“, „Аркан“ і незакінчену „ґагілки“. Хоч протягом довгих років він працював на утримання родини, малюючи кімнати, навіть дахи, творчої праці не покидав. Вже в рік приїзду до Канади він взяв участь своїми творами у річній західньоканадській виставці „Edmonton Exhibition“ як перший і єдиний із українських мистців степових провінцій. Його картина „Аркан“ своїми мистецькими валорами - композиційною пов'язаністю, динамізмом та світлотіньовими, просто рембрандтівськими ракурсами - викликала справжню сенсацію.

В Едмонтоні Ю. Крайківський закінчив олійну картину „ґагілки“, що вирізняється особливим ритмом і соняшним кольоритом, створив картини „Танцювальна романтика“ і „Чортківська офензива“. Для сценічних вистав виконав декорацію „Атака кавалерії УГА“, „Собор Назепи в Києві“, „Оренбурзька кріпость“ та низку інших. З олійних портретів Крайківського найвартісніші „Тарас Шевченко“ і „Дочка Оксана“ та рисунки вуглем „Наталія Кобринська“, „Ольга Басараб“, „Олена Теліга“ я інші. Крайківський виконав темпераю серію різдвяних листівок. Твори Юліяна Крайківського солідно опрацьовані в рисунку і завершені в кольорах. Він був вірний принципом реалізму Віденської Академії, хоча в деяких його творах помітні риси романтизму і символізму.

У 1961 році Ю. Крайківський взяв участь у конкурсі проєктів на пам'ятник Т. Шевченкові у Вінніпезі, виславши на розгляд комісії свій проєкт у рисунку.

В Едмонтоні виявився в малярстві та в церковній різбї Василь Залуцький (Оробець) що народився в Залучі над Черемошем у 1895 році, а помер у 1973 р. тут-таки, в Едмонтоні. Він був однокласником Василя Касіяна в Реальній школі в Снятині. Як член „Пресової Квартири“ УСС, у 1918 році виїхав на Наддніпрянщину і

там залишився жити. Під час більшовицької окупації України Залуцький протягом короткого часу навчався в Поліграфічному інституті в Києві, і це була вся його мистецька освіта. Працював як ілюстратор у видавництвах «Радянський селянин», «Селякка України» та інших у Києві, Харкові, а якийсь час у Москві.

Опинившись на скитальщині в Авсбургу, Німеччина, Залуцький намалював низку олійних портретів і декорацій для сценічних вистав. Тоді він вперше познайомився з олійною технікою, бо до того часу виконував свої праці тільки аквареллю і тушем. З того ж періоду походять пропам'ятні марки і оформлення українських видань – «Син України» Федіва і Злотіпольця, «Юність Василя Шеремети» Уласа Сажчука, «Тисяча я одна ніч» та інші.

До Едмонтону В. Залуцький приїхав 1949 року і там виконав низку сценічних декорацій для акторських вистав. З них варто згадати «Різдво Христа», «Ой не ходи, Грицю», «Зоря над Почасвом», «Мойсей», «Лісова пісня» та «Оргія». Широко виявився Залуцький і в церковному малярстві, виконавши низку намісних ікон для церков Альберта Я Саскачевану, що відзначається прецизним рисунком і згармонізованими кольоритом. Добре відома також цього різьба в дереві – кілька іконостасів, кивотів тощо, в яких мистець застосовував українську народню орнаментіку, а в останніх роках життя виконував тільки святочні листівки з покутських і гуцульських мотивами, відмічаючи найдрібніші деталі.

Ядучи за роками народження мистців, слід відмітити, що в Едмонтоні якийсь час виявлялась малярка Стефанія Рудакевич-Базик (1904–1985), з фаху інженер хемії, яка закінчила Львівську Політехніку. Проте перед тим протягом трьох років вона студіювала малярство в Мистецькій школі О. Новаківського у Львові і належала до мистецького гуртка «РУБ», що його заснували колишні учні Новаківського. Стефанія брала участь у виставках Школи О. Новаківського, у виставці «РУБ», експонуючи там цикл пейзажів із Підлютого, а також у Ретроспективній виставці українського мистецтва у Львові 1935 р. та у львівських виставках УТПМ.

Приїхавши з родиною до Канади в 1951 р., Стефанія Базик долучилась до українського мистецького життя і брала участь у виставках в Едмонтоні та Торонто, у Виставці Ніночої творчості у Філадельфії та інших. Малувала виключно олійною технікою і найпокіткіші її твори – це переважно пейзажі: «Захід сонця в Тьдєві», «Став у Зинній Воді», «Хата, що в ній лякає», «Жовті квіти в Космачі», «Квітуча груша», «Перед моїм вікном», «Сосянники», «Зина», «Автопортрет», «Мертва природа» і цикл канадських гірських пейзажів. Твори С. Базик не індивідуалізовані виразно, це бо ремінісценції постімпресіонізму школи О. Новаківського, проте виконані вони чистою малярською технікою та м'які своїми ніжними кольоритом. Пейзажі Стефанії Базик позначені в більшості сірими тонами, в них пробивається тонка мистецька культура. На жаль, несприятливі життєві обставини не

дозволили їй зосередитись на малярстві.

На тлі Альберти, зокрема Едмонтону, широко виявляв себе церковний маляр, декоратор, станковий маляр і графік Вадим Доброліж (1913-1973), родом з Ніжинна. Початкову мистецьку освіту - знання рисунок і малярства - він отримав у Школі С. Трохименка, згодом студіював малярство в Художньому Інституті в Києві в майстерні Ф. Кричевського, і закінчив освіту в Ленінградській Академії Мистецтв, де спеціалізувався в монументальному малярстві, зокрема в театральній та кінофільмовій декорації, в майстерні М. Струнникова.

В 30-их роках, за часів „смовщини“, Вадим Доброліж перебував протягом трьох років на засланні в Північному Сибірі і там брав участь у розмальовуванні Нікольсько-Усурійського Дому Червоної Армії. Після повернення до Києва в 1938 р. Доброліж працював над оформленням кінофільмів Київської Кіностудії та виявлявся в станковому малярстві.

В 1943 р. Вадим Доброліж подався на скитальщину і опинився в місті Гайденау, Німеччина, де почав малювати театральні декорації, церковні ікони, портрети, оформляв різні українські видання.

Прибувши до Канади в 1948 р., Доброліж найперше розмалював православну церкву Св. Володимира у Вегревілі, Альберта, в реалістичному дусі, намалював ікони для церкви Святого Духа в Дервенті та для церков у Мирнамі, Вілінгтоні, Мусідорі, Брудергайні, Голлов-Лейку, Лемонті, Атабасці і т.д., а також намісні ікони для церкви Св. Володимира в Едмонтоні. Вадим Доброліж відомий також, як автор низки іконостасів з різьбою та іконами. Найартістичніші з них - іконостас для церкви в Мирнамі, Св. Івана в Норт-Батлфорді, Св. Іллі в Едмонтоні, що виконані в широкій українському дусі, передусім в дусі українського барокко та в інших стилях - залежно від внутрішньої архітектури даної церкви.

Вадим Доброліж був знаменитим декоратором. Працював кілька років у компанії „Гадсон Бей“ і виконав низку декорацій і панно для ресторанів та готелів: „Сагара“, „Север Сіс“, „Селкирк“, „Йорк“, „Парк“, „Карпатія“, „Коскейд“, „Кінгсвей“ у Бенфі. Оформляв ковбойські гриз-„степпіди“ в Калгарі, і т.д. Доброліж виконав безліч декорацій для різних українських сценічних вистав, ювілейних академій, концертів тощо, зокрема для Шевченківських академій, відзначення Мазепинського зриву, Свята Державности, виступів танцювального ансамблю „Шужка“, вистави „Наталка-Полтавка“, знамениті декорації для інсценізації „Лиса Микити“ й балету „Білосніжка“. Вадим Доброліж оформляв також англомовні вистави, опери й оперети - „Травіату“, „Кармен“ та інші, за що отримав широке признание в рецензентів.

В цьому періоді Вадим Доброліж виявлявся теж у станковому малярстві, виконав низку портретів олією і темперою, акварелею й

олівцем. Набільш помітні з них - портрети Королеви Єлисавети, Митрополита Іларіона, дружини, дочки, Миколи Лисенка, Тараса Шевченка, „Автопортрет” та інші. З композицій націкавіші „Кодня”, „Втікачі”, „Покинута хата”, „Різдвяна ніч”, „Колядники”, „Біля криниці”, „Сузанна”, „Лижники” і т.д. Багато уваги присвятив він пейзажам Західньої Канади, з яких найвартісніші „Сінклер Кенйон”, „Ріка Атабаска”, „Осінь поблизу Едмонтона”, „Сонячна Альберта”, „Озеро біля Джесперу”, „Тиха затока”, „Лісові тіні” тощо. Створив Доброліж також цикл шовкодруків: „Гопак”, „Бандурист”, „Хлопчик з кутею”, „Зима”, „Навесні”, „Соняшники” та інші. Офорив низку українських видань, виконав плоскорізьби на пластику („Танцюристи” та „Яки я соняшники”), навіть пробував сил у скульптурі („Тарас Шевченко”). Вадим Доброліж був у основі реалістом. Його твори станкового малярства неоднакової вартості з мистецького аспекту, проте його внесок у скарбницю українського мистецтва, зокрема Західньої Канади, поважний.

Чітко окреслену позицію в українському мистецтві в Едмонтоні, Канаді і в українській діяспорі взагалі зайняв Іван Кейван, про якого вже згадувалося в попередніх розділах. Він прибув до Канади з родиною в 1949 р. і осів напостійно в Едмонтоні. Брав участь у багатьох виставках українського мистецтва, зокрема у виставках УСОМ у Торонто, якої він був співзасновником, а в одній каденції - головою. На канадських виставках Іван Кейван отримав 12 перших нагород і одну спеціальну. Вузька спеціалізація І. Кейвана - гравюра, зокрема граверські композиційні портрети. Крім згадуваних вже портретів, що їх мистецтво виконав на скитальщині, він виконав низку творів цього жанру також в Канаді, серед них „Поет Тодось Осъмячка”, „Рецитатор Ю. Генник-Березовський”, „Гетьман Іван Мазепа”, „Моя дружина”, „Поет Вадим Лесич”, „Автопортрет” та інші. „Портрети І. Кейвана - це особлива ділянка його творчості, що має виняткове значення для нашої історії, культури й мистецтва. Портрети нашого мистця, виконані графічним способом, мають і матимуть постійну вартість. Це глибокі студії психологічних особливостей портретованих, адуливі, синтетичні і сумарні” (В. Січинський). Кейван виконав низку творів з ділянки меморіальної графіки, передусім грамот, а також пропам'ятних марок, видавничих і друкарських знаків. Він оформив низку українських видань, за що нерідко отримував схвалення критиків за майстерність і композиційну виразність. Всі ці роботи позначені рисами українського барокко. „Кейван є зовсім новим явищем в українській графіці; мабуть, не помилиться, коли скажемо, що це явище самобутнє й неповторне. Перед ним уже були Нарбут і Кричевський, Ковжун і Бутович, Петро Холодний-молодший, Олександр Кравченко та Олена Сахновська, Василь Касіян і Василь Масютин. Іде поряд із Кейваном Яків Гніздовський. Усі вони видатні графіки. Виросли на ґрунті великої культури українського

народу, на традиціях барокко, на досягненнях таких майстрів, як брати Тарасевичі та Ширський" (Б. Стебельський).

Іван Кєйван у канадському періоді своєї творчості виконав гравєрський композиційний портрет Т. Шевченка («Свою Україну любить») та І. Франка. І хоч він в основі графік і гравєр, з періоду його життя в Едмонтоні відома також низка малюнків творів, виконаних олійною технікою – композиційний портрет Т. Шевченка «Рече та стогне», портрети Т. Шевченка для бібліотек Альбертського і Ванкуверського університетів, низка жіночих портретів та гірських і морських пейзажів Канади.

В пізніших десятиріччях Іван Кєйван присвятився мистецтвознавству і з-під його пера вийшли численні статті, а також монографії «Тарас Шевченко – образотворчий мистець», «Володимир Січинський», «Дмитро Антонович», «Василь Кричевський – творець українського національного стилю». (Від упорядника: частиною незакінченого машинопису «Історії українського мистецтва» І. Кєйвана є ця книжка, видана посмертно.)

В 1967 році Патріарх Йосиф Іменував Івана Кєйвана професором Історії мистецтва Українського Католицького університету в Римі, а в 1976 р. Наукове Товариство ім. Шевченка надало йому ступінь дійсного члена Сєкції Історії України.

Восени 1957 р. І. Кєйван скликав сходини едмонтонських українських мистців з метою заснування філії УСОМ у цій місті. Головою філії обрали Юліана Крайківського, який зрезигнував зі свого посту на користь Юліана Буцманюка. Буцманюк же, одержимий великими мистецькими амбіціями, не бажав підлягати торонтському центрові і домігся того, щоб ця організація стала самостійною і називалася Спільною Українських Образотворчих Мистців Альберти (СУОМА). В роках 1957-1964 відбулося шість виставок під фірмою СУОМА, проте вони репрезентували в більшості твори самого Буцманюка та його школи. Юліан Буцманюк виявився особою скрайньо егоцентричною, дбав лише про свої твори та праці учнів своєї школи, ігноруючи інших мистців-членів СУОМА. Це виявилось особливо на виставці з нагоди 250-річчя Назєпикського зриву, в червні 1959 р., як також на інших виставках. Між головою СУОМА Ю. Буцманюком і членами Управи від самих початків не було гармонії і на засіданнях доходило до частих конфліктів. Тому в 1964 р. СУОМА самоліквідувалась, вимушено визнавши себе мертвонародженою організацією. Проте СУОМА залишила свою фірму в мистецькій Історії Едмонтону, зокрема в травні 1960 року, коли відбувалась виставка творів Ю. Буцманюка з нагоди його 75-річчя та у вересні 1961 р., коли була організована виставка Шевченківського року – з шевченківською тематикою та з участю Ю. Крайківського, В. Залуцького, С. Базюк, В. Доброліжа та І. Кєйвана.

Відбувались у Едмонтоні також інші виставки українського мистецтва, до їх влаштовували різні організації незалежно від

СУОМА, а також після її ліквідації. У 1962 р. заходами філії УНО в Едмонтоні відбулась виставка творів мистця-баталіста Леоніда Перфецького і три виставки було влаштовано під патронатом Клубу Українських професіоналістів і підприємців - творів О. Архипенка в 1962 р., дереворізів Я. Гніздовського у 1967 р. і творів В. Курника в присутності самого мистця в 1970 р. В жовтні 1967 року під патронатом КУК і з активною організаційною участю В. Доброліжа відбулась виставка українського мистецтва і прикладного мистецтва в Ювілейній аудиторії в Едмонтоні. На жаль, численна участь аматорів і халтурників обнизила мистецьку вартість цієї виставки. Восени 1968 р. заходами Ліги Українських Католицьких Жінок відбулась виставка, присвячена Патріархові Йосифові Сліпому, але, на жаль, теж на невисокому мистецькому рівні.

Навесні 1971 р. Вадим Доброліж влаштував персональну виставку своїх творів, що мала ретроспективний характер. Від 21 листопада до 31 грудня 1976 р. в Галерії Мистецтва у Едмонтоні пройшла виставка творів мистця світової слави Олексія Гриценка - олійних картин, гвашів, акварель, кольорових літографій та рисунків. Рецензію, що її написав І. Кейван і яка була надрукована в газеті „Новий Шлях“, мистцеві вручили, коли він лежав на смертній постелі в Паризі.

Творча праця українських мистців старшої генерації в Едмонтоні протягом майже тридцяти років виявлялася інтенсивно і залишила виразні сліди. Ця доба закінчилась напередодні 80-их років, тобто тривала вона до часу, поки ця генерація жила і творила. В 1967 р. помер Ю. Буцманюк, в 1973 р. - В. Залуцький та В. Доброліж, в 1975 - Ю. Крайківський, а в 1985 - Стефанія Рудакевич-Базюк. Залишався тільки єдиний, як палець, Іван Кейван, що в останніх часах посвятився виключно мистецтвознавству. (Від упорядника: Іван Кейван помер 18 вересня 1992 р.)

* * *

Юліян Буцманюк випустив зі своєї Студії низку adeptів мистецтва, між якими виразно вирізняються дві жінки - Парася Іванець та Ольга Манастирська. П. Іванець народилась 1920 р. в Піддубівцях, Західна Україна, проте свою мистецьку освіту розпочала аж в Едмонтоні, в студії Ю. Буцманюка, в 1957 р. Закінчила студії 1962 р. і в 1962-1970 рр. доповнювала освіту на вечірніх курсах Альбертського університету, а потім невпинно працювала над собою та досягла поважних успіхів у мalarстві. Виконала низку портретів, жанрових композицій, пейзажів. Серед них найпомітніші „Дорога“, „Катруся“, „Індус“, „Сінокоси“, „Жива“, „Маляр при праці“, „Гіппівське життя“, „На березі“, „Скелі“, „Коріння“, „Гірське озеро“, „Серед літа“, „Захід сонця“, „Ріка Гінтон“ і т.п. Парася Іванець виконала теж низку

архітектурних пейзажів - „Хата“ (три варіанти), „Початки Едмонтону“, „Хата з вітряком“, „Опущена фарма“ та інші. Проте найбільшим досягненням Парасі є „Сто українських церков Альберти“ - фактично 165 церков. Цей великий цикл матиме особливу вартість для дослідників історії церковного будівництва в Канаді, зокрема в Альберті. Мисткиня підійшла до церковних об'єктів не з аспекту архітектури, а з погляду чистого малярства, щоб зобразити якнайвірніше дану церкву на тлі природи і в реалістичному дусі. П. Іванець намалювала також ікони до Іконостасу катедрі Святого Йосафата в Едмонтоні, достосовуючись знаменито до стилю Юліяна Буцманюка, який їх почав малювати. В 1977 р. Парася Іванець переїхала до Сейнт-Кетеринсу і там продовжує свою творчу працю.

Ольга Манастирська, з роду Оленюк, була теж ученицею студії Буцманюка від початків її заснування. Протягом кільколітнього навчання в Студії виявляла свій талант передусім у пейзажі. Брала участь у виставках Студії, проте не виявила ще тоді свого творчого обличчя. Згодом Манастирська студіювала на літньому курсі мистецтва в Ванфі, спеціалізуючись у кераміці, і то з великим успіхом, досконало опанувавши техніку виконання. Протягом довгих років Ольга Манастирська вела свою керамічну майстерню в Едмонтоні й продукувала посуд високої якості. Опанувала всі етапи розвитку української тематики, починаючи від Трипільської культури до найновішої доби, і таким чином дала вірну картину еволюції української кераміки. У своїй керамічній майстерні вона в 60-70-их рр. підготувала кілька талановитих учениць.

Продовжувачи мову про кераміку, треба сказати, що в цій галузі виявила непересічний талант Іванна Іванусів, народжена 1909 р. в Західній Україні. Спочатку цікавилась мистецтвом тільки теоретично, і аж при кінці 60-их років, вже живучи в Едмонтоні, звернула особливу увагу на кераміку. Пройшла усі етапи курсу кераміки в майстерні О. Манастирської: формування посудини власноручно, далі на колесі, розмальовування посудини, нарешті випалювання - і все це Іванна докладно засвоїла. Хоч улюблені мотиви Іванни Іванусів - це гуцульська кераміка з її безмежним багатством декоративних елементів, вона глибоко збагнула також київську, полтавську й закарпатську кераміку. Знаменито збагнула також елементи Трипільської доби. З огляду на форму, чіткість стилів, орнаментику й технічну майстерність кераміка І. Іванусів має високу вартість. На жаль, мисткиня присвячується цій прекрасній галузі мистецтва тільки спорадично.

* * *

Від 70-их рр. в Альберті, зокрема на терені Едмонтону, почала виявлятися молода генерація українців, які свою мистецьку освіту діставали не з „перших рук“, тобто не з українських приватних шкіл чи студій. Вони студіювали на відділі мистецтва

Альбертського університету чи в різних коледжах. Усе ж вони, почуваччись членами української спільноти, часто творять на українські теми, виявляючи свої індивідуальні сприймання та стилі.

Один із них - Ігор Джитрук, що народився 1938 р. в Західній Україні. Студіював малярство і графіку в 1959-61 рр. в Альбертському університеті, а потім до 1963 р. в Мистецькій школі в Ванкувері. Працював інструктором відділу мистецтва Альбертського університету та в Технологічному Інституті Північної Альберти. Джитрук виявляє себе в різних жанрах малярства і графіки, зокрема в портретах і композиціях, і твори його позначені модернізмом, особливо ж експресіонізмом. Свої твори, що звертають на себе увагу певною оригінальністю, Ігор Джитрук виставляє в Едмонтоні, Калгарі, Віндзорі та в містах Америки.

Ксеня Аронець виявляє себе в малярстві і графіці. Ця едмонтонська мисткиня народилась 1943 р. в Західній Україні і прибула з батьками до Канади 1948 р. Спочатку закінчила гуманістичний відділ Альбертського університету (1965 р.), а згодом студії на відділі мистецтва цього ж університету, включно з дипломом (1972 р.). В 1970 р. відбулась перша персональна виставка Ксені Аронець в корпусі „Атабаска“ цього ж університету. Потім вона брала участь у виставці українських мистців Едмонтону, організованій під патронатом КУК, у Виставці українсько-канадського фестивалю мистецтва в Тандер-Бей 1971 р., а 1973 р. у виставці графіки українсько-канадських мистців у Монреалі. Виставлялася також у Америці, зокрема в Чикаго. Ксеня Аронець увійшла в мистецький світ, в основному, як абстракціоністка, безсюжетна, а її твори цього жанру позначені інтелектуальним абстракціонізмом. Її картини „Сірі бурі“, „Співаючі риби“, „Минуло“, „Хвилі“, „Говерля“, „Нічна пісня“, „Подорож на схід“ і т.п. виконані олійними фарбами і технікою „стейтінг“. Швидкодруки Ксені, які не мають заголовків і позначені тільки числами - це спіралі, сітки, плетінки і т.п., виконані з особливою прецизністю, що свідчить про велику наснагу мисткині. Кожен стиль, напрямок і манера, в тім числі й абстракціонізм, можуть бути конструктивні в збагаченні українського мистецтва, якщо вони позначені українськими рисами. І з цією метою в своїх творах Ксеня Аронець деколи застосовує орнаментику українських килимів.

Недавно з Монреалю до Едмонтону переїхала талановита мисткиня Галина Кошарич. Автор, на жаль, не встиг познайомитись, як слід з її творчістю і знає про неї тільки з повідомлень третіх осіб.

Цікавин мистецьким звичем є Лена Костюк, з роду Катеринчук, народжена 1930 р. в м. Макреї, провінція Альберта. Лену слід вважати мисткинею-самоуком, бо вона не дістала жодної мистецької освіти і, почавши від 42-го року життя працювала самотужки над

свою технікою. Не маючи жодних вказівок та інформації про основи рисунку й малювання, не знаючи перспективи, анатомії, пропорції і т.д., Лена підходить до об'єкту зображення з дитячою щирістю й наївністю. Вона ніколи не каже з природи, не послуговується людськими чи тваринними моделями або натурою. Оптика і враження – це основи її мистецького сприймання. Наче губка воду, втягає вона в себе докільця, втілюючи його в свої твори – в олійні картини. Відчуває добре просторовість, своєрідну перспективу, кольорит, зокрема світлотініві ефекти, проте все це – з власного пункту бачення, радше наївно. Про це свідчать картини Лени з побуту українських фермерів – „Молотьба“, „Іздиці“ та інші. Твори Лени Костюк можна було б долучити до групи французьких примітивістів кінця XIX ст., або ж до американських тієї самої доби – якби такі хронологічні перескоки були практиковані в історії мистецтва. Творами Лени Костюк, як явищем особливим, зацікавився мистецький світ, і багато їх попало в різні колекції.

В Едмонтоні виявляють себе в малюванні Анна Лукомська, Марлена Калиновська, Анна Кравець та інші, які закінчили вечірні курси відділу мистецтва Альбертського університету і працюють тепер в різних жанрах.

Група українських мистців творчо активна також у м. Калгарі, провінція Альберта. Серед них Василь Дума, що народився 1936 р. в Калгарі і закінчив з великим успіхом Альбертський коледж мистецтв. В 1962 р. студіював мистецтво в Європі, а 1963 року здобув золоту медаль на виставці в Італії. В 1964 р. отримав Мистецьку нагороду провінції Альберти. Василь Дума – спеціаліст в рисунку, зокрема пером і тушем, і його твори „Ангел і людина“, „Містерія смерті птаха“ й інші свідчать про буйну творчу уяву мистця і позначені рисами експресіонізму. Дума брав участь у групових виставках і влаштовував індивідуальні виставки в Калгарі, Едмонтоні, Монреалі, Лондоні (Онтаріо), Келовні і т.д. Отримав низку нагород. Твори Василя Думи знаходяться в галереях Канади, США і навіть Японії та в різних приватних колекціях.

Оригінальною мисткинею українсько-Ірландського походження була Ірина Пририва Дяків (1944-1986), теж народжена в Калгарі. В 1962-1966 рр. студіювала малювання, графіку, скульптуру й кераміку в Альбертському коледжі мистецтв у Калгарі. Протягом двох років Ірина Пририва студіювала українську мову в Калгарському університеті та українську іконографію. Виявляла себе в малюванні олійною технікою, акриліком та аквареллю, а в гравюрі – різними техніками, зокрема аква-тінтою. Виконала низку рисунків кольоровими олівцями й тушем, переважно з українською тематикою – релігійною і побутовою. Малювала портрети, пейзажі й натюрморти. В творах Ірини Пририва Дяків домінує виразно лінійна, а локальні кольори тільки доповнюють рисунок. Незважаючи на кількалітнє студії в Альбертському

коледжі мистецтва, вона пішла власним шляхом наївного мистецтва, своєрідного примітивізму, і стилізація її творів споріднена з елементами українського народного мистецтва. Особливу виразність Ірина Примровз виявила у відтворенні релігійної тематики, зокрема коли зображувала технікою акриліку український церковний обряд. На особливу увагу заслуговує її триптих великого розміру „Небесна брама“, „Миропомазання“, „Христос-Любитель Людства“, а також картини „Великодні свячення“, „Візантійська ікона в Гваделупі“ та багато інших. Із портретів Ірини Примровз Дяків найпомітніші „Маруся“, „Норма“ та кілька інших. Це варто згадати композиції „Українська думка“, „Очікування“, „Українська готика“, „Пам'ятники прерія“, „Українська хата“, „Історична церква в Україні“, „Зимова елегія“, цикл соняшників та низку натюрмортів. Всі вони виконані з подиву гідною прецизністю.

З такою ж прецизністю і в тому ж дусі виконані акварелі Ірини Примровз Дяків – „Мій хрест“, „Вербі“, „Дерева взимі“ тощо, а також ритовини, часто комбіновані з акаватнтою – „Божа Мати“, „Ми поклоняємося Христу“, „Молитовна контемпляція“, „Три мудреці“, „Юні ірїї“ і т.д. Відомі її рисунки тушем „Поклін Христові“, „Пшеничне поле“, „Три стовбури“ та інші. Ірина Примровз Дяків була надзвичайно продуктивною мисткинею, що своїми творами з їх самобутнім примітивізмом намагається вивістити те, що її хвилює до глибини душі – а це українська проблема в Канаді і в Україні та українська Церква. З огляду на оригінальність, Ірина Примровз Дяків отримала низку нагород на групових виставках у Канаді, зокрема першу нагороду за проєкти возів на ковбойських змаганнях „Степвідс“ у Калгарі 1973 року.

* * *

Найслабше українське мистецтво розвивається в провінції Британська Колумбія, де українське поселення невелике, хоч є й так деяка кількість мистців українського походження, які, на жаль, не мають належної творчої атмосфери. Дві індивідуальності виділяються в цій провінції – а це Петро Шостак і Теодор (Тед) Дяків.

Петро Шостак живе і працює в Вікторії, а народився 1943 року в Боннівілі, провінція Альберта. Відділ мистецтва Альбертського університету закінчив 1970 р., а потім доповнював свою фахову освіту в інших мистецьких школах. Викладав мистецтво в університеті міста Вікторії, та зкінці посвятився тільки творчій праці. У творах Шостака домінує українська тематика, передусім побут і культура українських фермерів у Канаді – у першу чергу в Альберті. На особливу увагу заслуговують варіанти фермерського кохуха – „Забутий“, „Забутий приятель“ та „Провітрювання“, що виконані з великою майстерністю і наївною ширістю, яка вводить

глядача в справжню ілюзію дійсності. Високої якості картини Шостака „Хата в гуцульському стилі“, „Буковинська хата“, „Годування худоби“, „Принесли ялинку“, „Молотилка“, „Околиця Стівні-Плейн“, „Квітневий сніг“, „Весняне тепло“, „Маки в червні“ та інші, скрайньо упрощені й лаконічні в своїх елементах, з вірною передачею об'єктів, неба і хмар і з своєрідним кольоритом та несподіваними контрастами. Шовкодруки Шостака відзначаються передусім добрим рисунком, чіткими композиційними підходами і надзвичайною прецизністю у виконанні. Привертають увагу шовкодруки „Тягнуть дерево“, „Дуб при заході сонця“, „Поля вліті“, „Залишений-заржавілий“ (плуг), „Чи можу їхати трактором?“. Відомі коляжі Шостака „Чому вони відходять?“, „Місяць зповні“, „Весілля піонерів на фармах“ з вірною передачею українського побуту і духовності взагалі. У творах Петра Шостака можна знайти риси реалізму, натуралізму й примітивізму, проте він вже скристалізував свою самотню мистецьку мову.

Теодор Дяків виявляє себе у Ванкувері переважно в кераміці. Він народився 1938 р. в Гай-Прері, Альберта, і довгий час жив і творив у Калгарі. В 1957-62 рр. вчився малярства і графіки в Альбертському коледжі мистецтва у Калгарі, а в 1969-69 рр. спеціалізувався в кераміці. Його керамічні вироби, передусім посуд, у яких помітні виразні риси українського народного ганчарства, відзначаються творчою уявою, досконалими формами та незрівняною технічною майстерністю. Вони мали особливий успіх на індивідуальних виставках мистця, починаючи від 1962 р., коли він у Торонто отримав почесне відзначення ім. Дж. Е. Ріда. З таких же успіхами пройшли його індивідуальні виставки у США, Англії, Франції, Австралії, Японії і Гонконгу. Керамічні твори Дякова знаходяться в найсолідніших галереях світу. Теда Дякова з повинни підставати слід зарахувати до найвидатніших українських керамістів у нашій діаспорі.

Виявляється Т. Дяків також у рисунках тушом, а його композиції (без заголовків) позначені виразними рисами експресіонізму. За свої рисунки Дяків здобув нагороду Pool Award на Альбертській виставці 1963 р. Брав участь у виставці графіки українських канадських мистців у Монреалі 1973 р. Проте Теодора Дякова слід передусім розглядати, як кераміста, якого заслужено заприїтила мистецька критика країни його поселення та загал українських шанувальників традиційного мистецтва.

* * *

Плеяда українських мистців у Західній Канаді збільшується з кожним роком, все молодші й молодші генерації здобувають мистецьку освіту в місцевих університетах, коледжах та вищих мистецьких школах. Деякі вже, в часі написання цієї розвідки, виявляють себе на різних виставках, проте вони ще в стадії

дукання і експериментів. Багато хто з них виявляє непересічні таланти з усіма даними на творче майбутнє. Правда й те, що після ліквідації СЮОНА в Едмонтоні та по смерті майже всієї старшої генерації українських мистців організоване мистецьке життя на цьому терені завмерло, бо молода генерація українських мистців не зуміла створити якийсь об'єднання, і кожен мистець дбає тільки про особистий успіх.

Але українське мистецьке життя зуміло набрати інших форм. В Едмонтоні протягом довгих років Софія Скрипник влаштовує виставки творів українських мистців, які часто проходять на високому рівні і притягають до себе не тільки українську, але й чужиницьку публіку. Протягом багатьох років ці виставки відкривав І. Кейван і писав рецензії на них. Відбуваються, хоч і нерегулярно, виставки українського мистецтва в Українсько-канадському архіві-музеї та в залах культурно-освітніх організацій.

Після ліквідації мистецьких українських шкіл і студій Ю. Буцивнюка в Едмонтоні та П. Сидоренка в Торонто традицію Школи Катерини Антонович у Вінніпезі продовжує Марія Онуфріячук-Сокульська, колишня учениця К. Антонович. Вона веде Школу рисунку і малярства ім. К. Антонович. Марія Сокульська закінчила мистецький і педагогічний відділи Манітобського університету, працює як педагог і виявляє себе в мистецтві. Оформлює обкладинки книжок, різдвяні листівки для Товариства „Волинь” і т.п. Твори Сокульської відзначаються прецизним рисунком, оригінальними кольоритом і своєрідною стилізацією. Вона бере участь у різних виставках у Вінніпезі, Калгарі та в інших місцевостях.

Розглянувши здобутки українського образотворчого мистецтва в Канаді та його еволюцію від піонерської доби до наших днів, можемо зробити цілком обґрунтований висновок, що це мистецтво блискуче сповнило своє високе завдання - нести у світ добру славу про талановитий нарід України.

В ІНШИХ КРАТНАХ УКРАЇНСЬКОГО ПОСЕЛЕННЯ

Як вже була мова в попередніх розділах, більшість наших мистців після Другої Світової війни виїхала із таборів „переміщених осіб“, розташованих у Німеччині й Австрії, до країн нового поселення. Значна частина їх дістала змогу жити і працювати у США та Канаді, а деякі поїхали далі – до Венесуели, Бразилії, Аргентини, Австралії – хто за власним вибором, а хто вимушено, не знайшовши спонсора в Північній Америці.

Кілька визначних українських мистців з різних причин залишились у Європі, переважно в Німеччині і Франції, а дехто переїхав до Англії і Швейцарії. І буквально два-три із них продовжували працювати в Польщі і Югославії, де умови для творчості залишались кращими, ніж в УРСР. Вони долучились до національного мистецького життя цих двох країн, току що специфіка української діаспори у Східній Європі децю інша.

У країнах Південної Америки українське мистецтво зуміло здобути собі розголос і шанобливе ставлення місцевих шанувальників, особливо своїми досягненнями в галузі малярства і графіки, а почасти і в скульптурі. Архітектура не мала поля для виїву – за винятком побудови кількох українських церков та установ, мистецька вартість яких часто була мінімальною.

АРГЕНТИНА

Зі скитальчих таборів у Німеччині й Австрії до країн Південної Америки переселилась деяка кількість українських мистців, переважно зі східних земель України, які бажали якнайдалі поселитись від московсько-большевицького пекла. Деякі з малярів і графіків попало таким чином до Аргентини. Творчі умови там аж ніяк не можна було назвати задовільними, з огляду на розпорошеність української еміграції по величезній території - на фэрмах-„чакрах" і по малих провінційних містах. Біль-менш компактно поселились українці в цій країні тільки в її столиці, місті Буенос-Айресі. Усе ж наші мистці намагались працювати творчо і навіть заснували Спілку Науковців, Літераторів і Мистців. До часу прибуття мистців зі скитальщини в Аргентині творчо працював упродовж кільканадцяти років знаменитий Віктор Цимбал, проте він був самотній, як дуб серед степу - єдиний український мистець на всю Аргентину. А тому що Віктор Цимбал був графіком світового виміру, він - з огляду на повну відсутність інших українських мистців - намагався і почасти зміг заманіфестувати перед чужинцями здобутки українського мистецтва в усіх найважливіших його галузях. Від 1947 р., коли зі скитальщини почали прибувати інші наші мистці, цю місію Цимбала почала виконувати ширша група людей.

* * *

Серед нечисленних українських скульпторів у Аргентині найчіткіше виявив себе Костянтин Бульдин (1897-1966), який мав поважні творчі здобутки в Україні і на скитальщині. Скульптуру і малярство К. Бульдин студіював в Академії Мистецтв у Києві, а закінчував студію там же, за большевицької окупації, коли Академія стала Художнім Інститутом. К. Бульдин був автором численних творів декоративної скульптури, якими й досі оздоблені найкращі будівлі і площі Києва, Харкова, Одеси, Дніпропетровська. Виявлявся також у монументальній скульптурі, працюючи над розв'язкою деяких її проблем. Брав участь у конкурсі на пам'ятник Т. Шевченкові в Харкові, побудувати який вирішив уряд УССР. Жюрі не прийняло проєкт Бульдина, але його ідеї використав М. Манізер у побудові цього ж пам'ятника в 1935 р. Найвидатніші твори К. Бульдина в камерній скульптурі - це глибоко одуховлене погруддя французького письменника Ромена Роллана, а також алегорична плоскорізьба „Мистецтво", в чисто українському дусі, якою Бульдин показав шлях до нових можливостей української скульптури. Він був одним з організаторів видавництва „Мистецтво" та протягом якогось часу - його редактором. За часів скитальщини Бульдин проживав в Зальцбургу в Австрії, був членом Об'єднання Українських Образотворчих Мистців в Австрії, працював

творчо в камерній скульптурі та брав участь у виставках. Найвартісніші його твори цього періоду - „Бездомні“, „Смерть Андрія“ (на тему з „Тараса Бульби“), „Голова дівчинки“ та інші. В Аргентині виявився в 1950 р. оформленням Економічної виставки в Авельянеді і комплексу будівель „Республіка дітей“ в Буенос-Айресі. Пробував сил також у малярстві - з деяким успіхом. Скульптурні твори Костянтина Бульдіна позначені виразними рисами реалізму, при чому цей реалізм наскрізь динамічний.

Впродовж кільканадцяти років у Буенос-Айресі працював талановитий скульптор Петро Капшученко, народжений 1915 р. в Україні. Скульптуру студіював вже на скитальщині, в Німеччині. Виявив себе своїми непересічними творами „За волю України“, „Дума“ та етюдом композиції „Або волю здобути, або дома не бути“ на виставці українського мистецтва в Регенсбурзі 1947 року. Скульптури ці, виконані в гіпсі, відразу засвідчили про великий талант мистця з погляду композиції та техніки виконання. Переїхавши до Аргентини і осівши в Буенос-Айресі, П. Капшученко працював у різних матеріалах - у бронзі, штучному камені, дереві, порцеляні, теракоті й керамічній масі. Створив низку погрудь та групових композицій, за що отримав ступінь почесного члена Вільного Гуманітарного університету в Аргентині. В 1963 р. Петро Капшученко переїхав до США і там почався новий етап його творчості.

В Буенос-Айресі впродовж майже 20 років працював український скульптор Микола Голодик, що теж прибув до Аргентини з хвилею еміграції. Народився 1924 р. в Україні, скульптуру студіював у Відні й Зальцбургу, Австрія. В Буенос-Айресі Микола Голодик створив низку скульптурних композицій камерного характеру, з яких найбільшу вартість мають „Альфатрон“, „Політ“, „Пошуки“, „На межі“, за які він отримав на аргентинських виставках перші нагороди, а за скульптуру „Екзодус“ - золоту медаль. Згодом Микола Голодик переїхав до США, як майже всі українські мистці з Аргентини.

* * *

Серед українських образотворчих мистців найкраще представлені в Аргентині малярі й графіки. Про першого мистця-емігранта до цієї країни, Віктора Цибала, вже була коротко мова у вступі до цього розділу. Цей графік унікального значення своїм колосальним талантом здобув славу ще в Чехословаччині, в Празі, і своїм хистом здивував не так своїх, як чужинців. В 1928 р. Цибал виїхав до Аргентини, осів у Буенос-Айресі і незабаром здобув колосальну популярність своїми винятковими графічними творами. Тоді бо В. Цибал дійшов до верхів'я творчої майстерності і здобув провідне становище в аргентинському та взагалі південноамериканському мистецькому світі. Крім

Ілюстрування найсолідніших аргентинських видань Цимбал виявив себе широко у комерційній графіці, створивши і в цій ділянці величезну кількість просто неперевершених зразків реклами. Найбільш відомі фірми Аргентини і банки заовладнали в нього рекламу. Він виконав, зокрема, низку проєктів державних документів з ділянки меморіальної графіки - грамоти, дипломи, державні герби і т.п. В часі Другої Світової війни В. Цимбал виконував замовлення не тільки аргентинського уряду, але й урядів Бразилії, Уругваю, Чиле і навіть британського уряду - всілякі герби, плякати, грамоти, оголошення. За свої твори В. Цимбал, крім високих гонорарів, отримав безліч подяк і нагород від аргентинського, англійського, американського та інших урядів. Брав часто участь у аргентинських мистецьких виставках, влаштував кілька своїх персональних виставок у Буенос-Айресі, де отримав багато перших нагород і чотири золоті медалі - за рисунки для журналів „Асідар" і „Орбіс" та за графічну працю „Мистецтво пропанди" (1948 р.).

Хоч Віктор Цимбал зробив велику кар'єру в чужинському світі, він завжди почувався передусім українцем. Зрештою, він був вояком того самого Студентського куреня, який вилонив із себе героїв Крут. А тому мистець ніколи не припиняв своєї праці в ділянці українського мистецтва і присвячував себе українській культурі взагалі. Зовсім безкорисливо виконав велику кількість оформлень та ілюстрацій до різних українських видань і багато графічних, гравєрських та малярських творів на теми минулого України. На особливу увагу заслуговують його твори „Золоті ворота", „Капище Перуна", „Кам'яна баба", „Курган в степу", „Київська Богородиця Ненарушима", „Руїни Київської Лаври" (знищеної більшовицькими мінами восени 1941 р.), „Київ над Дніпром", а також твори з чисто релігійною тематикою: „Бог-Творець", „Переображення Господнє", „Христос в пустелі", „Пророк", „Непорочна", „Божа Мати з північних саямов", „Аріель", „Архангел Михаїл", „Проповідь", „Ангел", „Лицар і дракон", „Хрест з Охтирки" та інші, зокрема „1933 рік". Релігійні твори В. Цимбала, як і його інші твори, виконані в своєрідному, йому притаманному стилі і ніяк не пов'язані з візантійськими традиціями. Він виконав також низку портретів найвидатніших постатей нашої історії - Т. Шевченка, Василя Доманицького, Петра Скоропадського та інших. Крім віртуозної майстерності, ці виконані прецизною графічною технікою портрети вирізняються глибокою психологічною проникливістю.

З найвищою майстерністю виконав Цимбал обкладинки до „Кобзаря" із зображенням самого Т. Шевченка в профіль, з надзвичайними контрастами світлотіні. З такою ж переконливістю промовляє до читача його обкладинка до „Історії України" Миколи Аркаса. Навіть ілюстрації до дитячих видань - „Світ дитини", „Пригоди вовка неситого" О. Білуспенка, „Тихе слово" І. Липи,

„Зоряний хлопчина“, „Сонечко“ та інші позначені виразими п'ятком його стилю. Особливим прецизністю під оглядом світлотіневий і технічний вирізняється екслібриси Віктора Цимбала, які можуть служити класичними зразками для інших мистців у цій жанрі. Навіть кожна заставка чи кішівка авторства В. Цимбала захоплює глядача і читає винятковою переконалістю його могутнього таланту (вінста до молитовника, „Св. Юрія“ та інші). Не менше хвилюють нас граверські твори В. Цимбала на різні теми - як от офорт „Венеція“, дереворити „Ханля“ і „Револуція“ (в кольорах) та олійні картини - „Людові скелі“, наприклад, а також низка його фантастичних квітів і кольористичних з'яв, виконаних олійною технікою. Проте Віктор Цимбал - графік з крові і кости, і в його малярських творах неподільно домінує лінія і форма, а кольори служать тільки засобом для завершення рисунків, для доповнення його мистецької мови. Аналізуючи глибше його граверські і графічні твори, переконаємось, що Цимбал аж ніяк не керувався поверховними ефектами, підходячи до них з аспекту холодного інтелекту. В його творах гармонійно поєднана аналіза з синтезом. Всі його твори позначені особливим і наскрізь самобутнім стилем, який має велику сугестивну силу. Цей стиль мистець удосконалює ще в ранній молодості, в Празі, і жодні модерні „-ізми“ не зуміли його здеформувати. Деякі критики намагались убити цей стиль в рамки реалізму, навіть натуралізму, проте надаремне, бо стиль Цимбала надто самобутній. Його твори можна децю споріднити з творами найбільших мистців-граверів доби Козацького барокко, зокрема братів Л. і О. Тарасевичів, І. Мигури, І. Ширського, Д. Галуховського й інших, що були граверами світової миру. Навіть найдрібніші графічні проєкти без назви В. Цимбала - рука з окулярами, окуляри на часописі при засвіченні свічці в канделябрі, гриб у лісі зі слимаком і жуком - характеризують Віктора Цимбала, як визначного графіка й неперевершеного майстра мікрокосму. З цього аспекту В. Цимбала слід вважати справжнім модерністом, виразником нашої доби прецизного підходу до прецизної технології. Це антитеза до так званих „модерністів“ і „авангардистів“, які повертають колесо розвитку мистецтва до первісної, печерної доби, тих безталанних експериментаторів, які бажують здобути популярність дешевим коштом. Модернізм, слід це підкреслити, не рівнозначний нецштау. Справжнім бо модерністом і виразником цієї доби високої технології є Віктор Цимбал, який з цього погляду займає першорядне й унікальне місце не тільки в українському, але й у світовому мистецтві.

Слід розповісти ще про В. Цимбала, як про великого українського патріота, мецената і громадського діяча в Аргентині. Крім безплатної роботи над оформленням українських видань і малювання театральних декораций, Цимбал організував „Просвіту“ в Буенос-Айресі та українську школу і щедро допомагав їй матеріально, із власних засобів, влаштовував концерти, академії,

виступав з проковами й доповідями - коротше кажучи, майже самотужки активізував українське життя в Аргентині. В 1931 р. Товариство „Просвіта" найменувало В. Цимбала та його дружину Членами-Добродіяни. При кожній нагоді В. Цимбал брав участь у виставках українського мистецтва. В 1960 р. В. Цимбал переїхав до США, осів наостіжно в Детройті з дружиною і творчо працював та брав участь у виставках ОМУА аж до своєї смерті в 1968 р.

Глибокий слід своєї творчості в малярстві, зокрема в графіці, і не тільки на тлі Аргентини, але й українського мистецтва в усіх нашій діаспорі, залишив по собі Борис Криков (1895-1967). Уродженець м. Оргісава в Бесарабії, він студіював мистецтво і графіку в Київській рисувальній школі, яку закінчив 1918 р. Спочатку працював вчителем малювання у Художньо-промислового технікумі в Кам'янці-Подільському, згодом був декоратором Оперного театру в Києві, а вкінці став членом видавництва „Мистецтво" і впродовж 30-их років, аж до початку війни, присвятився виключно оформленню української книги. В тому періоді Б. Криков виконав величезну кількість обкладинок до творів українських письменників, таких як „Захар Беркут", „Борислав сміється" і „Вибрані твори" Івана Франка, „Ксеня" Бориса Грінченка, „Твори" Юрія Федьковича, „По шляху життя" Івана Саксаганського, „Смерть" Бориса Антоненка-Давидовича, „Вибрані твори" Архипа Тесленка, „Приспівки" Наталі Забіли, „Твори" Григорія Епіка, „Повна збірка творів" Степана Васильченка, твори М. Коцюбинського, П. Панча, І. Ле, Оксани Іваненко, Ю. Смілича та інших. Виконав також обкладинки до перекладів з Васериана, Дікенса, Дж. Лондона, А. Франса, А. Сінклера, Е. Вергарна, П. Істраті та інших. У тому ж періоді Б. Криков зробив чудові ілюстрації до „Кобзаря" Т. Шевченка, до „Казки про Івана Голика" Л. Первомайського, „Давіда Коперфільда" Ч. Дікенса, „Повістей Белкіна" А. Пушкіна та інших. Працюючи для видавництва „Культура", „Держвидав України" і „Радянський письменник", Борис Криков оформив тоді також низку творів російською мовою та мовою їдиш. Не сприймаючи московсько-більшевицького режиму в Україні, мистець дуже нерado ілюстрував тенденційні твори советських письменників із славослов'ями „старшому братові" і перейшов незабаром на ілюстрування дитячих видань, щоб бути далі від жорстокої дійсности.

Хоч Борис Криков вклав багато хисту і наснаги в оформлення книг в УССР, про нього немає найменшого натяку в мистецтвознавчих публікаціях СССР, тому що він під час війни опинився на Заході. Як і всі інші наші мистці в діаспорі, Б. Криков був для большевиків „изменником родини". Він виїхав з сім'єю до Львова в 1943 р., перед поверненням сталінських полчун в Україну, а потім подався на скитальщину до Австрії, у м. Гмунден. В 1948 р. він виїхав до Аргентини і працював у Буенос-Айресі аж до своєї смерті - до 1967 р. Як знаменитий ілюстратор, Б. Криков відразу ж почав

працювати в цьому жанрі в найсолідніших аргентинських видавництвах і швидко досягнув блискучих успіхів. Він, зокрема, чудово ілюстрував видання „El Atepeo“, що публікує твори найбільших світових класиків. Із ілюстраціями Крюкова вийшли, зокрема, „Тисяча й одна ніч“, „Божественна комедія“ Данте, „Декамерон“ Бокаччо, „Фантастичні оповідання“ Едгара А. По, „Дон Кіхот“ Сервантеса, „На заході без переміж“ Е.М. Ремарка, „Клясичний еспанський театр“ і багато інших. Чи не найбільшою майстерністю позначені ілюстрації Крюкова до „Дон Кіхота“: не зважаючи на існування знаменитих ілюстрацій Г. Доре, видавництво не репродукувало їх, а замовило нові у Б. Крюкова. Мистець-українець збагнув до глибини твір Сервантеса-еспанця, і може навіть краде, ніж не один еспанський мистець. За ці ілюстрації, зокрема, за зображення самого Дона Кіхота, на конкурсі видавництва „Кодекс“ Крюков отримав нагороду в Мадриді 1964 р. На такому ж рівні виконані його ілюстрації до творів Едгара По (особливо увагу привертає тут „Чорний кіт“), що доповнюють макабричний настрій цих оповідань. Надзвичайно співзвучки зі змістом твору також його ілюстрації до „Божественної комедії“ Данте. В тому ж дусі виконані його ілюстрації до дитячих видань, зокрема до казок К. Вігіля, де мистець прекрасно увівався у дитяче світосприймання. Офорни Б. Крюков також безліч українських видань, зокрема для видавництва М. Денисюка і Ю. Середяка, значно збагативши туди самим мистецтвом української книги в діаспорі.

Друга блискуча сторінка творчості Б. Крюкова - це малярство, ніці основи якого дав йому славетний Ф. Кричевський у Київській рисувальній школі. Це в Київському оперному театрі декорації Крюкова були позначені виразними рисами монументалізму. Той самий монументалізм потім завжди виявлявся в його портретах, композиціях, навіть у пейзажах. Монументальність М. Бойчука заваяла на малярську творчість Крюкова так само, як витонченість Ю. Нарбута - на його графічну творчість (хоч у стилях вони відмінні). Театральні декорації Крюкова пропали безслідно під московсько-більшовицькою окупацією України, але деяку кількість малярських творів він нам залишив. Малярству мистець присвятив трохи більше уваги під час німецької окупації Києва, коли видання української літератури було практично припинене. В тій добі він створив низку історичних та побутових олійних картин на українські теми, на теми грецької мітології, а також портретів. На особливу увагу заслуговує олійна картина „Жарти Бахуса“, до своїх стілець нагадує флімандську школу, і німецькі „сплци“ її помилково вважали... украденою з Ериштажу. Пейзажі Б. Крюкова (наприклад, „Шлях крізь руїни“) основним кольоритом і трактуванням світла нагадують нідерландську школу, особливо Рембрандта. Подібними рисами позначені його малярські твори австрійського та аргентинського періодів. Про стиль Б. Крюкова в малярстві важко говорити, бо він вживався в кожен стиль і в кожному

епоху. В нього можна стрінути стилеві прикмети Ф. Гальса, Рембрандта, Ф. Гойї, і навіть А. Ватто чи О. Ренуара. Справедливо зауважив М. Фесолович, що «Крюков, маляючи, не тільки вчувається в кожну епоху, в кожне оточення. Він свобідно володіє кожною малярською технікою і в нього однаково цінні образи в яким-небудь малярським стилі».

Вартісними є портрети Б. Крюкова, передусім портрети дружини і дочки, а також серія глибоко психологічних автопортретів з різних часів. Поза портретами Борис Крюков, в основному, не послуговувався моделями і користувався виключно творчою уявою. Він бо належить до роду мистців-ейдетиків, тобто таких, що вміють затримувати в пам'яті докладно всі спостережені коліса явища природи, навіть найдрібніші деталі. Таких був у нас Іван Айвазовський, а почасти й Тарас Шевченко.

Борис Крюков - це передусім мистець книги, прекрасний ілюстратор. Його здобутки в цій галузі велетенські, він оформив майже п'ятисот видань, із них біля сотні в Аргентині - як еспанських, так і українських. Помер Б. Крюков у Буенос-Айресі 6 березня 1967 р.

Графічна техніка творів Б. Крюкова в ілюстраціях діаметрально відмінна від техніки В. Цимбала, бо коли в творах Цимбала кожна лінія, кожен штрих підпорядковані цілості і виведені досконалою технікою, то Крюков передусім схоплював рухи і життя і передавав загальне враження від даної події чи постаті, при чому технічне виконання в цілому залишається в нього досконалим. Він був передусім майстром схоплення конкретної акції, змів, зокрема, дивовижно глибоко увійти в світ письменника, ілюструючи його твори.

Мисткинею-маляркою непересічної міри була Ольга Гурська (1902-1975), дружина Б. Крюкова, родом з Чернігівщини. Малярство студіювала в Академії Мистецтв у Києві і закінчила студії 1929 р. вже в Київському Художньому Інституті, після реорганізації Академії. Коли брати до уваги, що її професорами були такі видатні особистості нашої доби, як В. і Ф. Кричевські, М. Бойчук, І. Падалка, В. Седляр, то можна вважати, що Ольга отримала солідну мистецьку освіту. Працювала в повній гармонії зі своїм чоловіком Борисом, хоча стильово вони різні. Виявляла свій талант у портретах, що відзначаються м'яким і згармонізованим кольоритом, вдалині схоплення зовнішніх рис та психологічною глибиною («Лідія», «Портрет скульптора» і т.п.). Створила низку жіночих типів. Багато творчої винахідливості із субтельною передачею кольорів виявила також у натюрмортах, зокрема в квітах, яких вона створила велику кількість. Твори Ольги Гурської-Крюкової відзначаються впевненим рисунком та скіливими мазками пензля. Вони мають імпресіоністичний характер.

Слід також згадати дочку Бориса і Ольги, Лідію Крюкову, яка виявляє себе передусім у кераміці. Вона достосовує до

аргентинських керамічних форми мотиви української орнаментики, зокрема гуцульської й полтавської, продовжуючи нитку традиції до трипільської орнаментики.

В Буенос-Айресі жив і творив маляр-пейзажист Микола Неділко (1902-1979), який також приїхав до Аргентини з хвилею української еміграції з таборів скитальців, розташованих у Німеччині й Австрії. Неділко займав видну позицію в Україні передусім у театральній декорації, зокрема у Львові за большевицької окупації. Брав участь у виставках Спілки УОМ і у виставках на скитальщині в Німеччині. В Аргентині М. Неділко мав великий успіх, передусім своїми пейзажами, і аргентинська мистецька критика дуже прихильно про них висловлювалася. Після майже двадцяти років побуту в Аргентині М. Неділко переїхав до США і там продовжував свою творчу працю. Малював олійною технікою передусім пейзажі, хоч виявлявся і в портретах. Він був справжнім малярем, акіло і шедро послуговувався олією, і кожен нюанс, кожен тазок його пензля був дощільний. Це був мистець-лірик, його твори викликають у глядача ліричний настрій. Його пейзажі створені на міцній основі реалізму, з багатими рисами імпресіонізму. Микола Неділко належить до найкращих сучасних українських пейзажистів. Мистець помер в Америці 1979 р.

В Буенос-Айресі деякий час проживав маляр великого формату Микола Азовський (1903-1947), який, на жаль, не встиг виявити свій великий талант. Про нього вже була мова в попередніх розділах. Варто згадати, зокрема, його цінні здобутки в УССР та у Львові за німецької окупації, на виставках Спілки УОМ в 1941-1944 рр. Залишилися для нагадків його композиція „Жинва“, портрет „Хінка в капелюсі“, картини „Верба“, „Нагробок Івана Франка“, „Хата народження Івана Франка“, „Мерлець в хаті на Гуцульщині“, „Хрест на роздоріжжі“, „Дерев'яна церква в Галиччині“, „Хата в квітах“, на урбаністичні теми - „Львів у мряці“, „Гребенів“, „Белз“, „Зима в місті“ та інші, а також низка натюрмортів, переважно квітів.

Другий етап творчості Азовського належить вже до країн поза Україною. З краківських часів походять його урбаністичні пейзажі „Краківський етюд“, „Вулиця“, „Індустріальний пейзаж“, „Краківський пейзаж“, „Красвид міста“ та інші. Опинившись в Італії, Микола Азовський за стараннями єпископа І. Бучка в грудні 1945 р. переїхав до Риму, і з того часу почався третій етап його творчості, що тривав два роки. В часі побуту в Дезенцано над озером Гарда М. Азовський створив низку урбаністичних та архітектурних пейзажів. В Римі він виконав значну кількість вартісних портретів найвидатніших постатей Української католицької і римокатолицької церков, зокрема митрополита Андрея Шептицького, єпископа Івана Бучка, священюченника Йосафата, кардинала Тіссерана та зробив етуди до портрета папи Пія XII. Виконав низку проєктів пропаг'ятних поштових марок, що їх видав

Український Комітет допомоги втікачам в Італії, та в 350-ліття Берестейської Унії, що на них зобразив папу Климентія VIII, спископа І. Потія, митрополита Рутського, св. Йосафата, папу Пія XII в митрополита А. Шептицького. З римських часів походять олійні твори М. Азовського „Ватиканський етюд“, „Італійський етюд“, „Римський етюд“, „Церква“, „Дві скелі в море“ (Капрі), „Красвид Капрі“, „Прохід у гондолах“ (Венеція), „Гондоли на Великому каналі“ (Венеція), „Церква Св. Марка“ (Венеція), „П'яцетта“, „Канал у Венеції“, „Італійська мініатюра“, „Квіти на чорному тлі“ в низка інших. Восени 1947 р. М. Азовський з донечкою виїхав до Аргентини, але, на жаль, після прибуття до Буенос-Айресу захворів несподівано на запалення сліпої кишки і помер після операції, залишивши самотню донечку, здану на людське милосердя.

Микола Азовський був чистим реалістом, хоча з притаманними тільки йому рисами. Володів досконало рисунком і мав перфектно опановану форму, що гармонійно поєднувалася з кольоритом. Був, поза всяким сумнівом, мистцем високої класи. Помер на 44-ху році життя.

Подружжя мистців Надії Сошко і Сергія Махаренка блискуче виявляло себе на тлі Аргентини впродовж одинадцяти років. Це були мистці-малюрі дійсно високої класи. Надія Сошко народилася 1916 р. в Комотопі на Чернігівщині, що славний блискучою перемогою 1659 р. гетьмана І. Виговського над московським військом та славними традиціями доби Назепа. Там мисткиня виростала і формувалась духово. Спершу навчалася мистецтва у студії А.Е. Гофмана, де виявила великий талант до малювання, і її перша спроба побутової композиції „Ярмарок“ здобула високу оцінку на виставці в Чернігові і навіть попала в Чернігівський музей. В 1934-1941 рр. Надія Сошко студіювала малювання і архітектуру в Харківському художньому інституті в професорів М. Козика і М. Бурачка та в архітектора К. Жукова. Пізніше у Київському художньому інституті її професорами були відомі архітектори В. Заболотний, І. Грабовський, І. Моргілевський, В. Риков та інші, а в малюванні і рисунку їй допомагали В. Кричевський та І. Форостецький. Таким чином, Надія отримала солідну мистецьку освіту, проте в Україні їй не довелося виявити свій талант: вибухнула нацистсько-більшевицька війна.

В 1943 р., відступаючи перед московськими полчищами, Надія Сошко зі своїм чоловіком, вже відомим мистцем, подалась на Захід. Якнясь час жила і творила в Югославії, працювала в ділянці церковного малювання, виконуючи ікони для сербських церков. Там же вона влаштувала першу персональну виставку своїх творів. Від 1944 до 1949 р. мисткиня жила в Італії, і це сприяло завершенню її мистецького світогляду. Надія оглянула найважливіші галереї мистецьких творів Риму, Флоренції, Болоньї, Генуї в Неаполі. Там вона виконала низку замовлень для грецьких церков, змальовала

багато архітектурних пам'яток, створила багато італійських пейзажів і натюрмортів.

В 1949 р. Надія Сошко виїхала з чоловіком і сином до Аргентини, поселилась у Буенос-Айресі і швидко привернула увагу аргентинських мистецьких критиків своїм великим талантом. Розгорнула широко мистецьку творчість у різних жанрах, зокрема в пейзажі й натюрморті. Її твори завойовували великий успіх, вони почала отримувати задоволення від визначних осіб Аргентини та від музеїв і галерій столиці. Вона стала членкинею Аргентинського Мистецького Об'єднання і почала влаштовувати індивідуальні виставки своїх творів. З цього періоду походять її пейзажі „Надходить зори“, „Мар-де-Ахо“, прекрасний цикл квітів „Жовті хризантеми“, „Троянди“, „Білі хризантеми“, „Глядіолі“, „Гвоздики“, „Жоржини“, а також „Цитрини і помаранчі“, натюрморт „Рибки“ та інші, в яких Надія показала себе винятковою кольористкою, можна сказати - безпрецедентною.

А все ж мистецькі успіхи серед чужинців не надто радували мисткиню, яка передусім прагнула виявитись у рідній тематичній, перед рідною спільнотою, яка в Аргентині була нечисленною і бідною з погляду матеріального і духового. Тому українських тем у Надії Сошко в тому періоді дуже мало, а з картин на ці теми особливу цінність із погляду композиційного та кольористичного має „Яриарок на Чернігівщині“. Саме ця туга за рідною тематикою і рідним оточенням та українською духовістю спонукали Надію Сошко з чоловіком С. Макаренком виїхати 1960 р. до США, де вона почала новий творчий етап, який має набагато більше значення для українського мистецтва. Про це вже була мова у відповідному розділі.

Сергія Макаренко (1904-1979) - маляр високої класи, творчість якого гармонійно доповнювала мистецькі здобутки дружини. Він теж народився на Чернігівщині, звідку виявив покликання до мистецтва, будучи ще учнем Конотопської гімназії. Мистецьку освіту розпочав у студії А.Є. Гофмана, де пізніше навчалась також його дружина Н. Сошко. В 1925-1930 рр. Сергія Макаренко студіював малярство в Київському Художньому Інституті. Його професорами були Лев Крамаренко в монументальному малярстві й техніці темпера, Андрія Таран в мозаїці та славетний Федір Кричевський у станковому малярстві й портретистиці. Сергія Макаренко ґрунтовно засвоїв усі техніки монументального і станкового малярства, ще під час навчання став членом ОСМУ (Об'єднання Сучасних Мистців України) і закінчив студію з великим успіхом. Після їх закінчення С. Макаренко був керівником малярської майстерні і очолював катедру мистецтвознавства Харківського Педагогічного Інституту. У той самий час виявив себе творчо в малярстві і в оформленні дитячих книжок Держвидаву. На чільне місце йому вибитись не довелося: кар'єру гальмувало його скрайньо вороже ставлення до сталінського режиму, що в той

час виявлявся в терорі жакливиx розмірiв. До кар'єристiв-пiдлабузникiв С. Макаренко явно не належав.

За нiмецької окупації України в 1941-1943 рр. мистець проживав то в Києві, то в Конотопі й працював передусім у галузі церковного малярства, а коли наближалось до України московсько-большевицькі полчища, він подався з дружиною на Захід. Дальші його мандри були тiсно пов'язані із долею його дружини Надії. В Югославії він виконав низку замовлень у дiлянці церковного малярства і портретів і набагато ширше виявляв себе вже в Італії, в 1944-1949 рр., коли він жив у Сан-Ремо, а згодом у Римі. Значні успіхи він мав саме в Сан-Ремо. З цього періоду походять його твір „Голгофа“, який дістав високу оцінку Італійської мистецької критики і нагороду-стипендію на один рік творчої праці від релігійного ордену, що опікувався творами літератури, науки і мистецтва. З тих же часів походять твори С. Макаренка - портрет дружини бурнiстра Сан-Ремо і портрет короля Черногорії Миколи, а також низка Італійських пейзажів, зокрема з Італійської Рів'єри. У той час мистець значно поширив свій мистецький світогляд, оглянувши галерії на історичні пам'ятники Італійських міст. Тоді ж він наві'язав контакти з Італійськими мистцями і виступив зі своїми творами на виставці в Римі 1947 р., досягнувши великих успіхів в Італійському світі.

В 1949 р. С. Макаренко з дружиною і сином переїхав до Аргентини і осів у Буенос-Айресі, де почалась нова фаза його творчості, зокрема в портретистичі, в якій він виявився блискуче. Класичними зразками віртуозності С. Макаренка можуть служити портрети визначних постатей Аргентини, зокрема Буенос-Айресу: „Донна Марія Суарес Лястра Саржендіа“, „Акіта Тереса Луніа де Альсака“, „Сеньор Беніто Вілліакуеа Серано“, „Донна Аделяїда Люкресія де Олівера Сесар“, „Сеньора Гарсія Мансілла де Мантілля“, „Пані Еллен Р. Алесі“, „Після балю“, „Дон Мануель А. Мартінес де Гос“ та інші, в яких С. Макаренко показав себе справжнім майстром портрету. Їх композиційний уклад досконалий і в них С. Макаренко зумів надзвичайно вдало схопити зовнішні риси і пов'язати їх із внутрішньо-психологічною сторінкою портретованої особи. Рисунок його чіткий та впевнений і гармонійно поєднується із лагідним та спокійним кольоритом, або ж іноді з бурхливим і контрастним. В портретах С. Макаренка особливо майстерні півтони.

Сергія Макаренко - справжній реаліст, зокрема в портретистичі, з якою реалізм найбільш співзвучний. Поза усталеною самотньою манерою в його портретах відсутня будь-яка стилізація. Портрети С. Макаренка аргентинської доби зворушують глядача вірною передачею фізичних і психологічних рис портретованих, прекрасною гармонією під кольористичним аспектом і надзвичайною тонкістю виконання. В Аргентині С. Макаренко не створив майже нічого, крім портретів, зате у США, куди він

переїхав з сім'єю 1960 р., він виявив свій великий талант на увесь діапазон - як у тій же портретистиці, так і в церковно-релігійному мalarстві.

Понад 10 років жив і працював у Буенос-Айресі Володимир Ласовський - мистець виняткової культури і глибокий аналітик світового мистецтва, широко відомий в Західній Україні та в Європі. Після Другої Світової війни він прожив кілька років на скитальщині в Австрії, а потім у Парижі. Про ранню добу його творчості вже була мова попередньо. Прибувши до Аргентини, Ласовський передусім виявив свій організаційний хист - організував Спільку українських науковців, літераторів і мистців у Буенос-Айресі і став її головою. Викладав малювання у мистецьких школах і працював творчо в мalarстві та виконав низку портретів і композицій у притаманному йому стилі, який можна вважати синтезом образотворчості минулих епох із модерними течіями, зокрема з експресіонізмом. В тому ж періоді В. Ласовський написав багато статей на теми українського і світового мистецтва. В 1959 р. він переїхав із Аргентини до США, і з того моменту розпочалась його остання творча фаза, про яку вже була мова.

В Аргентині протягом певного часу жив і творчо виявляв себе Олександр Клико (1909-1970), народжений в Західній Україні. Мalarство і архітектуру він студіював у Львові та в Відні, хоч відомості про його навчання надто суперечливі: він, в основному, як виглядає, був самоучком, хоч і талановитим. В 30-их роках О. Клико виявлявся у Львові та у Відні, як карикатурист та ілюстратор - в гумористичних газетах „Змі" і „Комар" та в часописах „Українські вісті", „Неділя" й „Новий час". Пробиував сил у композиціях, із яких найцікавіші „Сагайдачний під Хотином" та „Бій під Крутами". На скитальщині в Австрії Клико виявлявся в різних ділянках образотворчості: намалював серію картин для ловецького замку в Лянгбаді, виконав проєкт пам'ятника жертв концтабору в Ебензее і архітектурний проєкт костела. Працював у Мадриді і Лондоні, виконуючи церковні ікони і поліхромії для латинських церков, як також театральні і фільмові декорації.

Осівши в Буенос Айресі, О. Клико виконав низку проєктів приватних і комерційних будівель, пanno для Політехнічного інституту, поліхромію української церкви в Берісо. В рисунку і в мalarстві помітні його праці „Аргентинські гавчо" „Табун коней" та інші, що позначені реалізмом. Намагався виявлятися в різних галузях образотворчості й остаточно розгубився та залишився класичним дилетантом. В 1958 р. переїхав до США, де працював переважно в ділянці сценічної декорації. Помер у 1970 р., не внісши, на жаль, нічого оригінального в мистецтво, зокрема ж в українське.

На тлі аргентинсько-українського мистецтва яскраво зарисувалась постать мистця Івана Денисенка, який виявляв себе творчо в Аргентині від 1948 року. Народився 1910 р. в селі

Бараїнок на Харківщині у сім'ї мистця, від якого дістав основи рисунку й малярства. Закінчивши мистецьку профшколу в Харкові, І. Денисенко вступив до Художнього інституту в тому ж місті і закінчив студію в 1934 році. Студіював графіку у славетного І. Падалки, учня М. Бойчука. Згодом доповнював свою освіту в малярстві, вступивши до Художнього інституту в Києві, де вчився у знаменитого педагога і мистця Федора Кричевського, який брав до своєї класи тільки особливо талановитих учнів. Іван Денисенко закінчив свої мистецькі й педагогічні студії 1936 року, саме тоді, коли розпочався страшний терор «єжовщини» та нагінка на українських мистців-формалістів і «бойчукістів». Тоді заарештовано й заслано М. Бойчука, С. Нелепинську-Бойчук, В. Седяра, І. Падалку та інших та розгромлено Інституту в Києві і Харкові. В Україні почали насильно насаджувати соцреалізм. Іван Денисенко працював спершу в Києві, а коли впала Польща і більшовики «визволили» Західню Україну з-під польських «панів», мистець переїхав 1940 р. до Луцька і почав працювати там у Домі непродної творчості. В 1941 р. він був керівником відділу графічного оформлення при Спілці радянських художників України, а з вибухом німецько-більшевицької війни його мобілізували до Червоної армії. Він пасливо відістався з німецького полону і стрінувся з дружиною і сином, побував на Бойківщині, де виконав ікони для церков у Стрию, Головацьку і Плав'ї, а згодом виїхав до Відня. Після війни жив у Парижі, де студіював малярство в Академії Шон'є аж до часу переїзду в Аргентину. Оставши 1948 р. в Буенос-Айресі, І. Денисенко широко розгорнув свою творчу працю. Блискуче виявився передусім у церковному мистецтві, виконавши безліч ікон для українських церков - оо. Василіян в Буенос-Айресі, церкви в провінції Місіонес, каплиці сс. Василіянок в Беріссо, а також для латинських церков - у Санта-Росі в провінції Кордобі, семінарії «Сан Альфонсо» оо. Редemptористів, а також виконав колосальну працю для катедрального собору в місті Ля-Ріоха, за яку отримав подяку місцевого єпископа від імені аргентинського народу. Іван Денисенко також виконав низку іконостасів в різьбі та в іконах, зокрема іконостас для Євхаристійного Конгресу в Куритібі, Бразилія, для каплиці в Малеті, для церков у Антоніо, Іваї, Ірасіні, Порто-Уніоні, Прудентополісі, Олінто та в багатьох інших бразилійських містах. Український мистець став відомим не тільки в Аргентині і Бразилії, але й у Чіле, Уругваї і Парагваї. Він виявив себе також як портретист і створив портрети аргентинської еліти, зокрема диктатора Хуана Перона та його дружини Евіти, що загарантувало І. Денисенкові велику славу в тому періоді, коли Перон був на верхів'ях панування.

Денисенкові твори в своїй основі реалістичні, проте в церковному малярстві він досконало вмів достосуватись до будь-якого стилю. Усе ж, незважаючи на колосальні успіхи в

аргентинському світі, він створив не надто багато для українського мистецтва - поза численними і нужденно оплачуваними церковними замовленнями. Не маючи творчої української атмосфери в Аргентині, І. Денисенко 1962 р. з родиною переїхав до США, щоб почати новий шлях в країні з далеко більшими зкупченнями української еміграції і з далеко кращими перспективами для вияву в рідній тематиці.

В Буенос-Айресі впродовж кільканадцяти років виявлявся маляр Володимир Пономаренко, народження 1933 року. Будучи малим хлопцем, він наприкінці Другої Світової війни опинився в Австрії разом з батьками, які втікали перед московсько-більшевицькими полчищами. Малювати почав спершу акварелею в Інсбруку, де також дістає мистецьку освіту, яку потім продовжував в Аргентині, куди виїхав 1949 року. Як талановитий маляр, звернув на себе пильну увагу аргентинських мистецьких кіл, коли на виставці молодих мистців отримав першу нагороду за темперу. Працював акварелею, темперою та олійною технікою і швидко здобув широке визнання аргентинської критики, як один з найпопулярніших мистців Аргентини. Працював у різних жанрах, зокрема в пейзажі з особливими явищами природи, а також у композиціях, намагаючись відтворити надзвичайні явища життя. В. Пономаренко - чистий експресіоніст, і оперуючи пензлями величезних розмірів, він широкими мазками створює винятково сильний кольорит, передаючи тільки загальні враження від даного об'єкту, розглядаючи його крізь цілком суб'єктивну призму. В. Пономаренко винятково продуктивний: у 60-их роках його дорібок налічував коло двох тисяч олійних творів та рисунків. Виявлявся теж в гравюрі («Молодий ловець китів» - монотип) та в скульптурі, що в ній почав працювати 1958 року.

Усе ж ці великі успіхи в аргентинському світі не вбили в Пономаренка туги за рідною тематикою й духовістю. В 1961 р. він переїхав до США і осів напостійно в Нью-Джерсі, де почав новий етап своєї малярської творчості в далеко сприятливішій творчій атмосфері. Як майже всі наші мистці - Ю. Цимбал, Н. Сомко, С. Макарченко, М. Неділко, В. Ласовський, П. Капшученко, О. Клишко, І. Денисенко та інші, так і В. Пономаренко покинув Аргентину, хоч не один з них мав там великі мистецькі успіхи. Вони, на жаль, не мали в Аргентині творчого ґрунту, а особливо - рідної атмосфери, яка давала б їм умови для збагачення української образотворчості. І все це, передусім, з огляду на духову вбогість нашої еміграції в тій частині світу. Залишились в Аргентині такі наші досить помітні мистці, як М. Борсальський, Л. Грицай, М. Крушельницький, Л. Прокопович, А. Симончук та інші, проте в суто українському мистецтві вони й досі ширше не виявились.

БРАЗИЛІЯ

Українську образотворчість у Бразилії можна було б не брати до уваги, коли б не кілька об'єктів української церковної архітектури та не творчість дослівно двох українських малярів. Українська Бразилія - це винятково убога еміграція і несприятливі, просто безнадійні обставини для хоча б слабенького розвитку української культури. Українська еміграція в Бразилії - це переважно селяни, розсіяні по величезній території з жарким тропічним кліматом, з малими згуртуваннями української спільноти в Сан-Паулу, Прудентополісі і Ріо-де-Жанейро.

Про українську скульптуру немає жодних підстав згадувати, бо вона буквально не існує. В усякому разі, досі не вдалося віднайти який-небудь твір нашого скульптора. Повний брак розуміння серед нашої еміграції цієї прекрасної галузі нашого мистецтва - це найбільша перешкода для її існування. Якщо, можливо, хтось із українців і виявив свій талант у скульптурі, то це, мабуть, на чисто бразилійському ґрунті, без жодного пожитку для нашого мистецтва.

Коли ж ідеться про українське малярство в Бразилії, зокрема, про українських малярів, які збагатили бразилійське мистецтво, то нам відомо про двох таких. Перший - Михайло Вацик (1898-1967), який народився в Тернополі, шістнадцятирічним юнаком вступив в ряди УСС, пройшов Визвольні Змагання як старшина УГА, а 1923 р. вступив до Академії Мистецтв у Кракові. Був учнем професора-Імпресіоніста В. Яроцького, автора низки картин з українського побуту і пейзажів Гуцульщини. На жаль, М. Вацик залишив студії в Академії з огляду на брак матеріальних засобів, а 1926 р. емігрував до Бразилії. Маємо тільки скупи відомості про його малярські праці, зокрема про портрети його пензля президентів Муніципальної палати міста Сан-Каetano-ду-Сул та виконання інших замовлень (про що повідомляв проф. Д. Горнякевич). На жаль, нічого не можна сказати про стиль творів Михайла Вацика, бо оригінали і навіть фотографії з них нам недоступні.

Другим українським малярем, що працює в Ріо-де-Жанейро, є Дмитро Ізмайлович. На жаль, не маємо жодних даних про його дату і місцевість народження, або хоча б студії. Відомо тільки, що він став жодним портретистом дипломатичних кіл бразилійської столиці. Здобув собі широку популярність передусім портретами жінок дипломатів Індії, Пакистану та інших, переважно азійських держав. Цікавини мають бути картини Ізмайловича зі східною тематикою, зокрема урбаністичні, що виконані візантійською манерою („Ая-Софія" та інші), яких у нього величезна кількість. Д. Ізмайлович створив також цикл архітектурних пейзажів Галичини, зокрема із зображенням церков, низку релігійних композицій та картин із урбаністичними мотивами. З його портретів найвартісніший „Пані в балетній сукні". Стиль творів Дмитра

Ізмайловича в портретах більш реалістичний, з деякими рисами імпресіонізму, а його релігійні й екзотичні твори цікаві своєю екодернізованою візантійською манерою виконання.

В Бразилії взагалі не існує організованого українського мистецького життя, бо тільки двоє наших малярів попало випадково в цю країну – М. Вацк та Д. Ізмайлович. Вони опинились у чужій духовій атмосфері, створивши лише нечисленні твори для наших церков. Про рівень бразилійського малярства взагалі знаємо небагато, проте воно, мабуть, не на високому рівні, коли уряд Бразилії та приватні компанії зверталися з заохоченнями до В. Цибала з Аргентини, а церковні чинники – до І. Денисенка... Можливо також, що це були тільки окремі випадки.

ВЕНЕСУЕЛА

Венесуела вперше почала приймати до себе українську еміграцію тільки в 1947-1948 рр., і в цій першій (і останній) хвилі новоприбулих зі скитальщини виявилось кілька мистців. Троє з них - Василь Кричевський-старший, Федір Ємець і Галина Назепа - посприяли тому, що Венесуелу слід відмітити, як одну з країн нового поселення, де розвивається українська образотворчість. Їхня творчість - це особливий вклад в українське мистецтво взагалі, хоч для розвитку його в цій країні умови вкрай несприятливі. Наша еміграція мала числом, а її матеріальний стан нужденний. Вся наша еміграція скупчена переважно в столиці Венесуели, в місті Каракасі.

З українських скульпторів у Венесуелі опинився Федір Ємець, один з найповажніших представників нашої скульптури, який мав великі успіхи в Європі, зокрема в Німеччині. Його твори відзначаються динамічністю і ритмом та глибокою передачею духових прикмет, особливо безмежного болю, терпіння і трагедії, і майже вартість не тільки для українського мистецтва: вони універсальні. Про це свідчать його камерні скульптури монументального характеру - „Мати“, „Отаман при скопі“, „Купіль“, „Танець“, „Невільник“, а також анімалістичні - „Сплячий лев“ та інші. Ємець, як про це була вже згадка в іншому розділі, це визначний майстер різних технік скульптур, зокрема у відливах та в карбуванні, з прецизністю великих скульпторів Ренесансу. На превеликий жаль, досі не вдалося повністю дослідити життя і творчість цього виняткової вартості скульптора в Венесуелі, невідомі для нас його творчі обставини і навіть не знаємо, чи він ще живе. І про його твори венесуельського періоду також не відомо нічого. Це, очевидно, вина тамознього українського поселення, відсутність преси тощо.

Особливим подією було поселення в Каракасі на схилі своїх літ одного з наших найвидатніших мистців старої генерації, Василя Кричевського. Навесні 1944 р. він виїхав зі Львова, втікаючи перед московсько-більшевицькими полчищами на Захід. Через Словаччину, Австрію й Німеччину він потрапив до Парижу, де постійно протягом десятків років жин і творив його син Микола - славний аквареліст, який здобув широку славу у Західній Європі. Вирушивши зі Львова, зупинився на кілька місяців на Лемківщині і разом із М. Бутовичем розмалював церкву Покрови Пресвятої Богородиці. В 1947 р. В. Кричевський, якому було тоді 75 років, виїхав з дружиною й дочкою з Парижу до Венесуели, втративши буквально всі свої твори в воєнній завірюсі. Осівши в Каракасі, він почав свій останній творчий етап, не занепавши духом. Маливав екзотичні венесуельські пейзажі й працював над ілюстраціями до творів М. Гоголя. Тримав живі зв'язки з українським мистецьким світом в діаспорі і посилав свої твори

на виставки до Парижу, Нью-Йорку й Лос-Анджелесу. Помер у листопаді 1952 р. в самому розпалі своєї творчої праці, за місяць до словення свого 80-річчя. Поховали його в Каракасі за українськими звичаєм (це відкрито проф. В. Щербаківський), а через два десятки років тлінні останки Василя Кричевського перевезли до США і похоронили на українському кладовищі в Бавнд-Бруку.

В останніх десятиріччях чи не єдиною постаттю з українських мистців у Венесуелі залишалася Галина Мазепа (Коваль), яка жила й творила в Каракасі (1910-1995). Вона вже давно зайняла одну з передових позицій у нашому мистецтві. Про її життя і ранні етапи творчості та характеристики її стилю були вже згадки попередньо в цій праці. Венесуельський період творчості Галини Мазепа досить багатий та різногранний, з цієї доби походять її олійні твори „Дівчина з намістом“, „При ватрі“, „Зустріч“, „Дерево“ та низка інших, як też керамічний твір на тему „Пісня про Байду“. Вартісні також її композиції на теми поезій Т. Шевченка „Причина“ й „Садок вишневий коло хати“. Особливо великий хист і творчу наснагу вкладала Г. Мазепа в ілюстрування українських видань. Найцікавіші її ілюстрації до творів Миколи Понеділка „Зорепад“ і „Говорить лише поле“, до збірки поезій Володимира Янова „Життя“ та до численних дитячих видань, у яких її малюнки співзвучні з текстами й доступні дитячому світосприянню. Виконала також низку ілюстрацій для журналу „Tricolor“ у Каракасі, працювала в кіноіндустрії, виконуючи рисункові фільми на свої композиції. Свої твори Г. Мазепа виконує передусім темперою та олією, а ілюстрації, звичайно, тушем. Стиль Галини Мазепа своєрідний і наскрізь самобутній, антиреалістичний у формі й кольорах. Впадає в око передусім ризик експресіонізму, дещо з сюрреалізму, навіть дадаїзму, хоч елементи українського мистецтва, які переважають в її творах, стають вирішальними у визначенні стилю мисткині. З-поміж усіх наших мистців у діаспорі Галина Мазепа найтісніше зуміла поєднати здобутки стихійного генія українського народнього мистецтва з модерними течіями. Тому вона займає одне з найвиразніших місць в нашій образотворчості останньої доби ХХ століття. „Галина Мазепа – своєрідна артистка легкого рисунку в душі французької школи, але суто українського змісту. Її гротескові ілюстрації до казок О. Олеся, О. Лятуринської та інші мають сугестивну силу і легкі до сприймання своєю лаконічністю і стилевою формою“ (В. Січинський). У формуванні обличчя українського мистецтва сьогоднішньої доби Галина Мазепа відіграла одну з найвидатніших ролей.

В тому ж Каракасі впродовж 25-ти років виявлявся маляр Іван Бельський-Стещенко, народжений 1923 р. в Україні. Малярство студіював у Художньому інституті в Дніпропетровську. Двадцятирічним юнаком у 1943 р. покинув рідні землі й подався на Захід. Продовжував творчу працю в Польщі, Австрії, Німеччині,

Італії й Англії. До Венесуели приїхав 1949 р. і там широко виявив себе у станковому малярстві, зокрема в портретистиці та в монументальному малярстві, і дістав визнання в венесуельських культурних колах. Виконав замовлення для Морського генерального штабу в Каракасі, для Академії повітряних сил та Військово-повітряного порту в місцевості Маракаї, намалював картини для залі міських управ у Маракаї та Сан-Крістобалі, поліхромії для залі міської управи, латинської катедри та Історичного музею в Меріді, для Релігійного музею в Існоту, Історичного музею в Трухільяо, мальовила для церкви Св. Франсіска в Чігуарі і т.д. Виконав також низку портретів визначних осіб Венесуели, Колумбії та інших країн. На жаль, нічого в цьому періоді не створив з українською тематикою, що можна в деякій мірі виправдати браком української атмосфери. На підставі репродукцій деяких його творів можна ствердити, що стиль І. Бельського реалістичний. Він має солідно опанований рисунок, що тісно в'яжеється з кольоритом, переважно локальним, а також вміє опановувати форму і розв'язувати композиційні проблеми. В 1964 р. Іван Бельський-Стеценко переїхав до Канади, осів у Торонто і з того часу почав нову сторінку своєї творчості.

Загалом же картина українського мистецтва в Південній Америці не надто рожева, і в цьому слід винувати специфічні обставини, зокрема матеріальні труднощі української діаспори в цій частині світу.

В АВСТРАЛІЇ

Доля розкинула українських скитальців по всій земній кулі і поважна їх кількість поселилася в Австралії. На величезній території, яка мало що менша за Європу, наша спільнота розпоршилася. А все ж маємо поважніші скупчення нашої еміграції в головних містах провінцій Австралії, зокрема в Канберрі, Аделаїді, Сіднеї, Мельбурні, Перті, Брісбейні та в інших. Там існує організоване українське життя і виявляють жваву діяльність наші церкви, Православна й Католицька, світські організації, і навіть виходять українські часописи. Зрозуміло, що в такій атмосфері, хоч і не надто сприятливій для нашої еміграції, виявляються творчо і наші образотворчі мистці. Їх у Австралії обмаль, а все ж є кілька більших індивідуальностей, які своїми творами не тільки заімпонували австралійським культурним колам, але й добились великих успіхів та широкого визнання, а також зайняли поважні становища в урядах австралійських провінцій та у федеральному уряді. Наші мистці в Австралії також створили високої якості твори з українською тематикою, а зокрема – великі цінності в ділянках церковного мистецтва і архітектури, малярства і графіки.

Роман Павлишин – архітектор високої класи і солідної освіти, що виявляється також у мистецтві іконостасів. Народився 1922 р. в Чернихові на Тернопільщині, студіював архітектуру в Відні в 1941–1945 рр., а диплом отримав 1946 р. в Дармштадті, Німеччина. До Австралії емігрував 1948 р. і вже 1952 р. став членом Королівського Інституту архітектури. Свій визначний архітектурний талант Р. Павлишин виявив ще в Німеччині, працюючи у відомого архітектора Л. Дельгера, а про його архітектурну кар'єру в Австралії слід було б написати окремо. Не торкаючись у цій книжці архітектурного аспекту мистецької творчості українців у діаспорі, відзначимо тільки його проекти іконостасів – для католицької церкви Св. Верховних Апостолів Петра і Павла в Мельбурні та католицької церкви у Перті, Західня Австралія. Про ці проекти іконостасів Роман Павлишин сам каже, що вони є „дальшим висловом шукання синтези сучасного функціонального конструктивізму з засобами, близькими старому дерев'яному будівництву, з декоративними історичними елементами старої Візантії, з часово неокресленою народньою орнаментикою“. У цьому випадку шукання синтези українського модерного стилю для Р. Павлишина завершилося надзвичайно вдало. У церкві Покрови пресвятої Богородиці в Брісбейні, збудованій на початку 60-их років за проектом Р. Павлишина, встановлено також упрощений, модерний іконостас його проекту (іконостас у цій церкві виконав, до речі, Мирон Левицький). Іконостас творить чудову синтезу з інтер'єром церкви, він виконаний з місцевого австралійського дуба, що нагадує наш український дуб.

Про українських скульпторів у Австралії знаємо небагато. Людмила Гриценко (див. нижче) тільки частково виявляється в скульптурі і відома більше, як педагог. Про Ореста Кейвана, сина автора цієї монографії, є докладніші відомості. Він живе і творчо працює в Сіднеї. Орест народився 1944 р. в Марісбаді (сьогодні Мар'янське Лазне, Чехія), вкостав у інтелектуальному мистецькому оточенні своєї родини. Середню школу закінчив у Едмонтоні в Канаді, але формальні мистецькі студії розпочав лише в Австралії, куди дістався інакше - як моряк далекого плавання. Закінчив Державний Мистецький коледж у Сіднеї, працює в системі Міністерства культури Австралії, постійно виставляє свої твори на групових та індивідуальних виставках модерної скульптури. Мистецький критик Джон МакДональд ось як оцінює творчість О. Кейвана у газеті „Сідней Морнінг Геральд“, порівнюючи його з іншими австралійськими модерністами: „Кейван не оточує своїх праць витонченими інтерпретаційними схемами і не намагається відвернути нашої уваги від самого об'єкту. Скульптури Кейвана могли б розповісти нам щось про самого артиста, тому що ясно, що всяке мистецтво - це вияв автопортретування. Але він докладає всіх зусиль, щоб залишати свої праці холодними і безособовими... Кейван напевно не має уявлення про „значення“ кожної своєї окремої речі. Він, здається, працює за інтуїцією, дотикально, без будь-якої „задньої думки“ про фройдизм. ...Твори Кейвана стають предметними тільки тоді, коли включають такі деталі, як „віднайдені об'єкти“ - стілець і стіл, наприклад... Усі твори О. Кейвана можна розглядати, як діалог протилежних кількостей і якостей. Лінія перемовляється з масою, сталь або алюміній - з деревом і плястиком. Кольори вживаються вряди-годи - як от у довгій блідо-зеленій поперечці у скульптурі „Похилена відсутня постать“, що нагадує мені твір Антоні Каро. Іноді вони вживаються більш агресивно - як от у „Червоному столі“, де густий синій лак накладений на червоний стіл, утворюючи затемнений, але прозорий пурпур... Типовою рисою праць Кейвана є повторення розламаних, видовжених форм. Ніщо не має чіткого викінчення: створюється враження, що той чи інший металевий стрижень продовжується без кінця поза стіну залу, або ж що його відкусив невидимий монстр із Недоступної Плянети“.

(Н.В. Творчий портрет О. Кейвана та біографічну нотатку про нього, як також переклад рецензії, додав до монографії І. Кейвана її упорядник.)

* * *

З хвилею еміграції українських скитальців до Австралії прибуло декілька наших майстрів і графіків, які творчо активні в тлі української спільноти, а ще активніші на форумі австралійського мистецтва. У той час, коли передову ролу в

архітектурі в Австралії відіграв Р. Павлишин, в малярстві таку ж роль сповняв Михайло Кміт. Він відомий ниніше іде з рідних земель та зі скитальщини. Прибувши на австралійський континент і осівши в Сіднеї, Михайло Кміт своїми творами дуже швидко звернув увагу австралійської публіки і критики, взявши участь у кількох виставках. Крім того, маючи публіцистичний талант, він став популяризатором української справи в Австралії. Своїми творами М. Кміт здобув колосальний успіх впродовж короткого часу. Виставляв їх спершу на виставках у Сіднеї, а згодом майже в усіх головних містах провінцій Австралії. Привернув до себе особливу увагу творами з релігійною тематикою, у основу яких він поклав своєрідний візантинізм у самотутній інтерпретації та з введенням елементів українського народного мистецтва і модерних течій. Цим М. Кміт створив оригінальну синтезу і відчуття тягlosti українських образотворчих традицій від іконографії Київської Книжої Держави, крізь народне мистецтво, аж до модерних форм Яого. В 1953 р. М. Кміт дістав першу нагороду - «Блейк прайз» - за релігійну композицію-ікону «Евангелист Марко». Австралійські критики вважають М. Кміта неовізантиністом, проте це надто спрощене окреслення: він пішов далі, сполучивши візантинізм з українськими народними образотворчими елементами та з елементами експресіонізму. Про це свідчить Яого ікона «Три царі», яка лише позначена ремінісценціями візантинізму - певними рисами ієратичности Я статичні з декоративністю, а в дієности має риси примітивізму народного мистецтва та імпресіонізму. А ікона М. Кміта «Вознесіння» - це вже чистий експресіонізм. Вона ґрунтовно порушує іконографічні канони, тобто канонізований сюжет, згідно з яким в часі Вознесіння Христа на небо Він був у білій одязі, праворуч від Нього був Мойсей, а ліворуч - пророк Ілля в небесному сяві. А Михайло Кміт наче зірвав Ісуса з хреста і поніс Яого на небо без одягу, з виразом людського терпіння та із знаками розп'яття на руках і на ногах. Експресію Вознесіння підкреслює також багряне тло з рослинним орнаментом. Анатомічної пропорції в цій іконі годі шукати, бо вона наскрізь експресіоністична. Ідея мистця була - показати найбільшу трагедію, яку пережило людство. І цієї мети М. Кміт досягнув.

В Україні і на скитальщині Михайло Кміт виявляв у своїх творах тільки тенденцію до експресіонізму, зате в Австралії став чистим експресіоністом і навіть пішов далі. В душі ікони «Евангелист Марко» виконаний Яого твір «Страсті», вітражі до катедрі і твори із світською тематикою «Поетеса», «Громовий птах» та інші, зокрема, «Едда» - зображення жінки в сидячій позі на абстрактному тлі. Це не дружина мистця, ані інша конкретна особа, а тільки загальна характеристика сьогоденної модерної жінки в модерному оточенні. Постає цілком узагальнена, і годі в ній шукати жіночого чару чи навіть пропорції. Проте цей композиційний портрет особливо вирізняється своїми

кольористичними вальорами. Композиція М. Квіта „Музиканти” – це напівабстракт, а вірніше – супрєкатизм, відгалуження абстракціонізму у своєрідному вислові мистця. Це більше орґія кольорів, ніж форми і ліній, хоч лінія в цьому творі все ж домінує. Картина упорядкована і зрівноважена під кольористичним аспектом. В ній є все й нічого, а все ж інтригують глядача її ідея і кольорит разом з ориґінальною увагою мистця. Композиція „Сприт” витримана в ультрамаринно-синіх тонах і має теж яскраво виражений експресіоністичний характер з деякими рисами символізму. Вона надзвичайно ориґінальна і змушує глядача вирішувати проблему, що її поставив мистець. А ідея мистця тут свіжа й інтригуюча.

Михайло Квіт, як вже згадувалось, здобув собі визначну позицію в австралійському мистецтві, як сміливий і „магічний” кольорист. Австралійський критик Джим Шварцман у газеті „The Sun Herald” пише, що М. Квіт належить до числа найбільших та унікальних кольористів світового масштабу, а критик Гей Річардсон відзначає, що М. Квіт „без сумніву – геній”. Так оцінюють творчість українського мистця поважні австралійські мистецькі чинники.

Михайло Квіт у 1958 р. виїхав до Америки, щоб докладніше та ближче ознайомитись із мистецькими течіями в цій країні, досліджуючи мистецтво в різних музеях нашого континенту, та щоб навізати тісніші контакти з українськими мистцями та організаціями, зокрема з ОУА. Проживши в Америці сім років, повернувся 1965 р. до Сіднею, значно збагативши свій мистецький світогляд. М. Квіт відіграв передову роль в формуванні австралійського мистецтва, особливо малярства. Крім нагороди „Пріз Блейка”, отриманої 1953 р., він дістав у Австралії багато інших перших нагород, зокрема „Пріз Перту” 1954 р., „Пріз критиків” для мистців-модерністів 1955 р., „Пріз Селмена” 1957 р. та інші. Його твори знаходяться в Державній галерії в Мельбурні, а також у кожній провідній галерії, зокрема в мистецьких колекціях університетів в Сіднеї, Брісбейні, Канберрі, Аделаїді і навіть в Гобарті на Тасманії та в численних приватних колекціях. Прізвище М. Квіта відмічене в австралійських довідниках „Who is Who”, в британських виданнях „Who is Who in the Art”, у поважній праці „Австралійське малярство: 1788-1970”, автор якої – Сер Бернард Сміт, а в альбомі „Шедєври австралійського мистецтва” Джеймса Глісона на цілу сторінку поміщена кольорова репродукція твору М. Квіта. У інших численних публікаціях Михайло Квіт виразно відкочений, як один з найвдатніших австралійських мистців. Мистець помер у Сіднеї 1981 року.

На терені Австралії виявляються й інші українські мистці, переважно малярі, які не тільки зробили цінний вклад в австралійське мистецтво, але й в українське також – і може й більше, ніж Квіт – хоч їх твори нерівної вартости. Маляр

Володимир Савчак, народжений у Бережанах, навчався малювання у Школі прикладного мистецтва у Варшаві, а потім у Вільні. Якийсь час був директором побутового театру в Бережанах. До Австралії приїхав з Німеччини після Другої Світової війни. Спочатку був учителем рисунку в Технічній школі на півночі Тасманії, згодом навчав малювання дітей аборигенів у Центральній Австралії і жив у близькій приазні зі славним пейзажистом-аборигеном Альбертом Намт'юу, членом племені аранда. В Австралії В. Савчак виявляється переважно в олійному малюванні, зокрема в австралійських пейзажах («Ранок в Брісбейні» і т.д.), намалював багато картин з релігійною тематикою, з яких найзавітніші «Свята Покрова», «Божа Мати», «Богородиця з Дитятком» та інші, що позначені виразними українськими рисами. Влаштував низку своїх виставок у Баттерсті, Аліс-Спрінгу та в Мельбурні. Від 1950 р. він є членом Об'єднання Мистців Австралії та Мистецького клубу в Сіднеї. Щорічно бере участь у збірних виставках мистців штату Вікторія у Мельбурні і має також біля десятка персональних виставок. Отримав першу нагороду у збірній виставці «Мистці Синіх гір» у Сіднеї, коли вже став відомим, як один з найвидатніших малювців Австралії. З виставками своїх творів В. Савчак об'їздив майже півсвіту: в 1980-84 рр. мав свої персональні виставки в Лондоні, Парижі, Нью-Йорку, Вашингтоні, Чикаго, Торонто, Оттаві, Едмонтоні, на Союзіві. Жив один рік у Канаді, в арктичних регіонах, але, як сам розповідав авторові цієї праці в червні 1985 р., не приїхав в цю країну і вирішив повернутися до Австралії. Серед його творів найбільшу популярність мають австралійські та канадські пейзажі, а також позначена рохактичними рисами композиція на українську тему «Свято Купала» (1984 р.), виконана темперою.

В Джілонгу, штат Вікторія, виявляє свою творчість малюв-декоратор Василь Цибульський, народжений в Україні 1929 року. Малювання він студіював у Художньому Інституті в Харкові та в Академії Мистецтва у Ленінграді. Виявлявся в УРСР у станковому малюванні та як малюв-декоратор і виставляв свої твори на тодішніх виставках Спілки Радянських Художників України. До Австралії приїхав зі скитальцями десь наприкінці 40-их років, працював декоратором різних австралійських та українських імпрез, виконав цикл портретів українських письменників та гетьманів. Бере участь у виставках українського мистецтва і влаштував свою індивідуальну виставку в Джілонгу. Твори Василя Цибульського позначені реалізмом.

В Аделейді виявляє себе малюв Мисак, який часто бере участь у виставках австралійського мистецтва і одержує нагороди за свої малювські твори. На жаль, ближчі дані, навіть ім'я його, нам не відомі, а тим більше - рік народження, час і місце студій, заголовки і стиль його картин.

Останнім часом у Австралії став відомим Леонід Денисенко,

який виявив свій великий талант у графіці. Його твори відзначаються високою мистецькою якістю - глибокими ідейними концепціями, цікавою композицією і майстерною технікою.

Деякі вартісні твори, зокрема в українських церквах Австралії, залишили наші мистці, які живуть у інших країнах. Мирон Левицький з Канади виконав поліхромію української католицької церкви Святої Покрови в Брісбейні, достосувавшись прекрасно до стилю Інтер'єру проспекту Р. Павлишина, а Святослав Гординський з Америки виготовив ікони для іконостасу української католицької церкви в Перті, Західня Австралія, теж достосувавши їх до стилю іконостасу проєкту того ж архітектора. Іконостас Павлишина є синтезом візантизму з елементами народного мистецтва.

* * *

Михайло Садовський народився в Україні, має незакінчену мистецьку освіту з Київського Художнього інституту, з якого його викинули, як сина куркуля. Для заробітку малював портрети більшовицьких вождів, „стахановців" та різні лозунги. Згодом вчителював, а здобувши музичну освіту, став хоровим диригентом. У 1943 р., напередодні відступу німецької армії з України, Садовський разом з сім'єю подався на Захід. Осів у Брегенці в Австрії і аж тоді повернувся до малярства. Згодом переїхав до Австралії і поселився в Мейнлі біля Сіднею. Виявився надзвичайно продуктивним, як маляр-реаліст. Виконав безліч олійних портретів, серед них - митрополита, Слуги Божого Андрея Шептицького, митрополита В. Липківського, Патріярха Йосифа Сліпого, Симона Петлюри, С. Бандери, Р. Шухевича, мистця М. Кміта, Л. Плиша, російського письменника А. Солженіцина, Ізраїльського генерала Моше Даяна і багато інших. Створив М. Садовський низку композицій, як от „Наступ відділу УПА" та „Жнива на Уманщині" на теми осені Я зими в Україні, цикл „Сільські пейзажі", „Жертви колективізації", велику історично-баталістичну картину „Іван Виговський під Конотопом" і картину „Хрещення України". Михайло Садовський віддає перевагу українським темам, хоч створив також низку австралійських пейзажів, у яких виявляє особливе відчуття перспективи. Виконав чимало натюрмортів і квітів, що вирізняються свіжими і субельними кольоритом. З-під його пензля з'явилися тисячі картин, що само собою викликає щирий подив. Його картини розійшлися майже по всьому світі.

Степан Хвиль народився, як гадають, в Галичині, а між двома світовими війнами закінчив Учителську семінарію і навчався малярства у польського маляра Вісьневського. Мистецтву не приділяв особливої уваги, а тож в Австралії, у Сіднеї, куди він переїхав наприкінці 40-их років, виявився передусім, як добрий сценічний актор, режисер і співак. Аж у 60-их роках С. Хвиль

ралтом відчув покликання до малярства і почав завзято над собою працювати, в результаті чого виробив свою власну малярську манеру, а може й навіть стиль, що можна окреслити як напів-абстракт. Його зображення в основі фігуральні, але їх він свосвідно стилізує рисами експресіонізму, кубізму тощо - коли йдеться про пропорцію, анатомію, перспективу. Степан Хвиля заімпонував публіці передусім оригінальною гармонією кольорів - від брутално-контрастних до ніжно нюансованих, що в його творах домінують над рисунком. С. Хвиля тісно пов'язаний зі Спілкою Українських Образотворчих Мистців Австралії (СУОМА) і своїми творами брав участь у її кільканадцятиох виставках у Сіднеї, Канберрі, Мельбурні і т.д. На виставі в Університеті ім. Мекворі 1977 р. дістав відзнаку за картину „Біле дерево гам“, а в 1978 р. отримав нагороду ім. Вівієн К. Паркер за картину „Деві“. В 1981 році С. Хвиля влаштував свою персональну виставку в Літкомбі, одній з дільниць Сіднею, а в 1983 р. брав участь в інтернаціональній виставі в Сіднеї. Степан Хвиля працює в різних жанрах - в портреті (переважно жіночому), в композиціях на українські, австралійські та інтернаціональні теми, в пейзажі і в натюрморті.

Ганна Цибульська - дочка Василя і Антоніни Цибульських, мистців із Харкова. Ганна народилась в Австралії, виростала в мистецькій атмосфері, а будучи десятилітньою ділянкою, вже дуже вдало рисувала кіноакторів. В 17 років стала ученицею свого батька, який дав їй солідну підготовку. Згодом студіювала комерційне мистецтво й малярство в коледжі в Джіллонгу, а також український народний орнамент у своєї матері. Разом зі своїм батьком Ганна нахиливала низку ікон для українських церков в Австралії та багато портретів, із яких найвартісніший портрет співачки Стефанії Ковалик. В портретах Г. Цибульської переважають риси реалізму з деякими прикметами імпресіонізму. Мисткиня бере участь у загальноавстралійських та етнічних виставках. Належить до Мельбурнської групи образотворчих мистців і прикладного мистецтва. Крім того, вона членкиня Австралійської інтернаціональної жіночої організації прикладного мистецтва і декілька разів на виставках цієї організації показувала свої тарілки з українським народним орнаментом. Деякі з них досить оригінальні - наприклад, із вкомпуваннями реалістичного портрета письменника Дмитра Чуба в оточенні стилізованого орнаменту. Ґрунтовно збагнувши українську орнаментику, Ганна Цибульська широко і з великим успіхом пропагує її на виставках прикладного мистецтва.

Святослав Чорній теж належить до молодшої генерації українських мистців в Австралії. Він народився 1954 р. в Аделяїді, де здобув середню освіту в коледжі Christian Brothers. Початкову мистецьку освіту отримав від матері, яка теж займалась малярством. Будучи ще одинадцятирічним учнем середньої школи,

С. Чорній разом з матір'ю 1971 р. взяв участь у виставці в місцевій мистецькій галерії „Пірі“. Пізніше С. Чорній чотири роки навчався в Мистецькій школі в Аделаїді. Свої олійні картини почав виставляти 1978 р. - спочатку у власній майстерні, а потім у галерії „Формат“. Привернув увагу глядачів оригінальною інтерпретацією форми та кольорам. В 1979 р. він отримав стипендію для поглиблення своїх студій і зумів оглянути мистецькі галерії Європи та Північної Америки. Створив ювілейну картину „Тисячоліття хрищення України“, де звертається до візантійських традицій, проте трактує зображення під кутом примітивізму. Картина вартісна своїм композиційним укладом. Святослав Чорній цікавиться також кіномистецтвом і якийсь час працював сценарним артистом у відомих австралійських фільмах. Працює одночасно в ділянці скульптури і навіть виконав проєкт річкового туристського катера на 20 осіб.

Людмила Гриценко народилась 1926 р. в Україні, початкову мистецьку освіту отримала від свого батька - мистця і педагога, пізніше навчалась малярства в „Студії 130“ в Києві, де викладав її батько. Переїхавши 1943 р. до Львова, була деякий час ученицею Вищої образотворчої студії, брала участь у таборових виставках на скитальщині. У Австралії Людмила Гриценко студіювала мистецтво в Інституті мистецтва в Мельбурні, а 1983 р. взяла участь у виставці, що відбулася в Ессендоні біля Мельбурну. В ній брало участь 15 мистців з 256 експонатами, із яких 22 малярські і скульптурні праці належали Людмилі. Особливу увагу привернули портрет Богдана Хмельницького і картина „Дівчина з мандоліною“, хоч це були майстерно виконані копії з репродукцій. Л. Гриценко відома в мистецькому педагогічному світі, як коректор праць студентів-початківців, при чому не тільки австралійських, а й новозеландських та південноафриканських.

Люба Кириленко-Дессі - одна з найталановитіших наших мисткинь в Австралії. Ширших даних, на жаль, про неї не маємо. Почала виявлятися у 80-их роках в малярстві і графіці. Її твори „Париж“, „Орли“ (з 1984 р.) та інші надзвичайно цікаві зіставленням контрастів світла й тіні, що непоміжно свідчить про її винятковий талант. Виконала низку красавців штату Вікторія. Виявляє себе також у оформленні українських видань. Виконала прекрасно обкладинку до альманаху „Новий обрій“, що вийшов друком 1985 року.

Оце і все, що знаємо на цей час про українське мистецтво в Австралії.

В ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ

В цьому підрозділі зроблено спробу загальної характеристики українського образотворчого мистецтва в країнах Західньої і Центральної Європи після Другої Світової війни, зокрема після доби скитальщини. Йдеться тут про творчість наших мистців, які поселились у Європі - як у вільних країнах, так і в країнах советського блоку. Хоч їхня творчість у Польщі, Чехословаччині, Югославії і т.д. була обмежена існуючими режимиами, все ж вони мали набагато більше творчої свободи, ніж в УССР, де неподільно панував культурний етноцид.

Становище українських мистців у європейських країнах зовсім інакше, ніж у країнах за океаном, де існують далеко кращі умови для репрезентації нашого мистецтва, де наші мистці об'єднані в свої організації і живуть хоча й умовно, а все ж компактною масою. Наші мистці в Європі розкидані поодинокі по різних країнах, без професійних об'єднань, серед чужих національних монолітів, часто ворожих українству, та в незавидних матеріяльних умовах. Тому в цьому випадку всі галузі української образотворчості слід розглядати не за країнами поселення наших мистців, а загально, щоб дати сукупну картину української образотворчості на старому континенті.

СКУЛЬПТУРА

Українську скульптуру, як і всі галузі нашої образотворчості в Європі, будемо розглядати, починаючи від сусідньої з Україною Польщі. Після Другої Світової війни деяким нашим мистцям довелося жити і творити на терені соціалістичної Польщі - сателіта ССРСР, де вони не мали відповідного для творчості ґрунту і були позбавлені рідної атмосфери в результаті виселення польським урядом українців з Лемківщини, Надсяння, Холмищини та з інших районів сукупного проживання українців. Розпорощення української людности по всій польській території і переселення її на колишні німецькі землі ("ziemie odzyskane") вирвало українців з рідних земель з корінням. Крім того, в Польщі традиційно існує дискримінація національних меншостей, а українців особливо.

Українська скульптура не мала жодного практичного застосування в роки панування там комуністичного режиму, що створювало несприятливий ґрунт для її розвитку. Єдиний українець, який репрезентував нашу скульптуру в Польщі - це архипримітивіст Григорій Печух, що народився 1923 р. у Фльоринці Новосандоцького повіту в сім'ї церковного паламаря. В часі німецької окупації був заборонений на примусові роботи в німецького "бавера", а 1945 р. повернувся в рідне село. Змалку мав хист до різьби в дереві, але, щоб фізично існувати, зайнявся спочатку кравецтвом. У вільні хвилини різьбив, а ножки і долота сам робив у коваля. В 1946-50 рр. навчався в Різьбарській школі ремісничого рівня в Закопаному. Далі студіював на відділі скульптури Академії Мистецтв у Варшаві в майстерні професора М. Внука. В 1955 р. став викладачем різьби в Державному ліцеї мистецтва в Закопаному. Г. Печух інтенсивно працює в скульптурі, переважно в дереві, знаючи змалку всі властивості дерева. Свою творчу винахідливість вкладає переважно в анімалістичну тематику, рідко виконуює твори з людськими штафажми. Найвизначніші його твори - "Зубр", "Домашнє звіря", "Полонина", "Сліди природи", "Рись", "Дикий кабан", "Кіт", "Тигр", "Ведмідь", "Пука", "Бізон", "Лев", "Лось", "Рогач", "Старий кінь", "Саміці", "Звірятка", "Орел" та інші. Композиції Г. Печуха "Зоо", "Буря", "Полонина", "Осінь", "Міст" позначені передусім символізмом і своєю стилізацією нагадують найпримітивніші племенні зображення богів, зокрема фетиші африканських племен чи тотеми американських Індіан. При цьому вони мають ще й деякі риси сюрреалізму та навіть абстракціонізму - цього стилю, що поєднує в собі архаїзм із скрайнім модернізмом. Григорій Печух створив також низку портретів та композицій із зображеннями людських персонажів, що нагадують антропоморфних кам'яних баб у степах України. Треба ще відзначити його твори "Автопортрет", "Портрет батька", "Портрет Марії Лешко", "Лешко", "Іван Франко", "Бандурист", "Родина", "Немовля", "Спокуса", "Коханець", композиції "Материнство",

„Лемківський танець“, „Золота осінь“, „Зустріч“, „Переможець“, „Цирк“, „Подорож“, „Кітв“, „Учітєся, брати мої“, „Тарас Шевченко“ (настінна декорація Дому туриста в Законопому), барельєфи та різьби для кінофільмів. Групові композиції Григорія Пєцуха („Материнство“, „Родина“, „Учітєся, брати мої“) стилістично й технічно зображені грубо, вони наче тєсані сокирою, а все ж характерні зображуваних осіб схоплені вдало, увиразнюють певні ідеї, навіть передають духові риси. Тварин мистець зображує скрайньо примітивістичними засобами, їх форми наче б то створила сама природа в час якогось катаклізму. Стилє іншої групи його композицій („Зоо“, „Весна“, „Космос“, „Сад“, „Світ“ та ін.) можна окреслити, як примітивістичний архаїзм із виразними рисами символізму.

Проте замало було б називати Г. Пєцуха примітивістом. Він має вироблений, самобутній стилє, який не так наївний, як ширій. Цю ширість добачасно в манері мистця передавати загальне враження і характер своїх об'єктів, з упрощенням до крайніх меж. Коли рисунки первісного мистця, що виконані на стінах печер, мають тенденцію до зображення реальної дійсности, то твори Г. Пєцуха далеко примітивніші і свідомо архаїзовані. Ось чому його можна, з одного боку, зараховувати до архипримітивістів, а з другого - до скрайніх модерністів. В будь-якому випадку Григорія Пєцух - особливе явище в українській скульптурі.

Помітко збагатила українську скульптуру Ніна Левитська (1902-1974), з роду Шиманська, яка жила й творила в Чехословаччині аж до своєї смерті. Народилася в Луцьку на Волині, де 1918 р. закінчила гімназію. В 1923 р. перед загрозом арешту польською поліцією втекла до Чехословаччини і закінчила філософський факультет Карлового університету в Празі, а в Педагогічному інституті ім. Драгоманова студіювала музику. Від 1925 р. студіювала скульптуру на вечірніх курсах української Плястичної студії в професора К. Стаховського і удосконалювала свій талант в Мистецько-промисловій школі в професора Дворжака, закінчивши студії з дипломом у 1944 р. Виявляла себе переважно в камерній скульптурі, зокрема в бюстах, портретах, композиціях, а частково - в монументальній скульптурі. Працювала переважно в глині з відливами в гіпсі, а камені-пісковіку, в теракоті, навіть в порцеляні й майоліці. Найвидатніші портрети-погруддя Ніни Левитської - це погруддя генерала Всеволода Петрова (1928 р.), декілька варіантів портрету Т. Шевченка, Дмитра Антоновича, Зінаїди Мирної, „Студія чоловічої голови“, три варіанти портрету поета О. Олеся, з яких найвартісний передсмертний портрет хворого вже поета з 1943-44 рр. Портрети Ніни Левитської не позначені якимось одним, виразним стилем, проте вони мають деякі загальні характерні особливості: обличчя портретованих своєрідно реалістичні, у той час як торс, елементи одягу і часто також волосся потрактовані в імпресіоністичній манері і виглядають наче

невикінчені. Мисткиня робить це нависно, щоб виразніше виділити обличчя, і ці обидві техніки виконання гармонізують між собою і творять певну цілість. Зосереджуючись передусім на обличчях, мисткиня вміє передати не тільки зовнішній характер, але й найсубтельніші психічні нюанси - радість, смуток, розпач тощо. В цьому й вартість портретів Н. Левитської, вони не шаблонні й не повторюються. Під оглядом стилів Ніна Левитська різноманітна і до кожної зовнішності портретованих осіб застосовує той стиль, який цієї зовнішності відповідає.

Особливий талант виявила Н. Левитська в дитячих портретах. Так, наприклад, більше надається на пам'ятник, ніж на монументальну скульптуру портрет малого Шевченка в композиції „Мені тринадцятий минало“, де втілені всі психологічні риси дитини, до того ж дитини незвичайної. Такня же промовистий портрет Лялі Гаєвської, в якому мисткиня незрівняно тонко схопила психіку малої дівчинки. Ці твори, а також „Голова хлопчика“, „Голова дівчинки“, „Юрко“ та інші свідчать про Н. Левитську, як про дитячого портретиста високої класи. Композицію „Метелик“ мисткиня створила 1934 року: це танцюристка в екстазі, під враженням лялкотиву мелодії. А етюд „Танцюристка“ - це ремінісценція старовинного Єгипту, що помітно в стильовому трактуванні цієї скульптури.

До найвартісних творів Н. Левитської належать „Погруддя з рукою“ з незрівняно тонкою передачею жіночої психіки та „Ранений“, що персоналізує Визвольні Змагання в Карпатській Україні 1939 р. й показує жорстокість нацистських наїзників. Зображення юного борця в передсмертній агонії переконливо звертається до нас своєю сильною драматичною мовою. Глибоко психологічна композиція Н. Левитської „Зажурена Україна“ своїм укладом, позицією кожної постаті промовляє до глядача, зворушуючи його до найглибшого болю трагічною долею нашої Вітчизни. Композиція „Казка“ з постаттю молодої дівчинки має в собі риси готики, дещо з барокко, а в настрої обличчя - навіть риси романтизму. Знову ж таки, „Сидячий фавн“ віддзеркалює майже чистий імпресіонізм, „Мавка“ позначена рисами класицизму з імпресіоністичним трактуванням образу, що викликає відчуття чогось матеріально-астрального. Подібне враження створює „Студія акту“ - зображення дівчинки (1964 року). Деякі скульптури Левитської мають також риси експресіонізму, як от маска „Жах“ - глибоко психологічний твір, у якому пробивається також бунт, протест і гнів. Отже, в скульптурах Ніни Левитської бачимо елементи різних стилів - від класицизму до експресіонізму, та їх синтезу. Мисткиня доволіно послуговується ними відповідно до форми зображуваного та для підкреслення бажаного настрою. В більшості її фігуральні композиції мають символічний характер, де гармонічно поєднуються контрасти з нюансами. Слід також згадати про її релігійний твір „Голова Христа“: в шляхетних рисах його

обличчя вілені невимовні людські страждання разом з надлюдською лагідністю та божевиським спокоєм.

До останніх скульптур-композицій Левитської належить „Задухана навка“, що нагадує гелленські скульптури, хоча в модерній інтерпретації. „Музика“ і „Прокст пам'ятника“ виконані в 1956-57 рр. в тому ж дусі. В монументальній скульптурі, крім згаданого пам'ятника, Н. Левитська створила ще два горельєфи для пам'ятника жертвам нацистів у селі Чеський Малин на Волині. У 40-их роках вона виконала низку керамічних скульптур жанрового характеру - „Кобзар“, „Колядники“ та інші - що, хоч були призначені передусім на продаж, все ж не були стандартні, а потрактовані оригінально і самобутньо. На жаль, живучи в напівтоталітарній, а від 1968 р. цілком тоталітарній Чехословаччині, Ніна Левитська не могла мати сприятливого ґрунту для своєї творчості. Проте її портрети й композиції з їх оригінальністю й самобутністю - це значний вклад в українську скульптуру. А тому можна твердити, що Ніна Левитська зайняла чітко окреслене місце в нашій образотворчості другої половини ХХ століття.

Скульптор Григорій Крук, який залишився в Німеччині й постійно живе і творить в Мюнхені - це один з найвидатніших українських скульпторів нашої доби, що не тільки здобув широку славу в нашій діаспорі, але й зайняв одну з провідних позицій в європейській скульптурі. Шукаючи невпинно свіжих мистецьких засобів вислову та експериментуючи із новими технічними засобами, Г. Крук у післявоєнному періоді своєї творчості остаточно оформив свій самобутній стиль. Передусім він упростив форми своїх творів до крайніх меж, поглибив риси характеру своїх персонажів, надав їм ще більшої лаконічності та експресії. Можна вважати, що цей свій стиль Григорій Крук вже оформив, в основному, ще в 50-их роках і вже тоді виявився завершеним та оригінальним скульптором. Одержимий винятковою працьовитістю, він створив велику кількість скульптур високої мистецької вартості, і багато з них можна зарахувати до шедеврів світової мистецтва. На особливу увагу заслуговують твори Г. Крука, виконані в періоді від 1950 до 1968 року. З них найхарактернішіші - це зареґістровані і спримітивізовані до максимуму, наче живцем видерті із земного ґрунту, скульптури „Злодій“, „Віят“, „Паламар“, „Поранена в ногу“, „Голова рабина“, „Айнштайн“, „Жінка з горщиком“, „Священик при молитві“, „Сопілкар“, „Жінка з торбиною“, „Чатус“, „Жінка на залізничній роботі“, „Селянин на мильцях“, „Помивачка“, „Вартівник“, „Стоячий священик“, „Монах з Атосу“ (два варіанти), „Козачок“, „Танцюристка“, „Прачка“, „На снігу“ й низка подібних, які свідомо упрощені, виконані найгрубшою технікою. Вони глибоко психологічні, в них помітна передусім шалена життєва експресія, що її мистець довів до вищого ступеня. Ці згадані твори Г. Крука можуть конкурувати з найвидатнішими творами світових

скульпторів. Деяко „вигладженіми“ виглядають інші його твори з цієї доби – „Сидяча жінка“ (теракота), „Вагітна“, „Дитяча група“, „Бандурист“, „Танцююча“, „Відпочинок“, „Селянин в церкві“, „Дівчина з вінцем“, „Родина вітківців“ – монументальна скульптура на пам'ятник померлим українцям у Гвінді, в Австрії.

Григорій Крук – передусім незрівняний знавець української селянської й робітничої психіки. Його селяни твердо стоять на рідній землі, в їхніх обличчях та в постах взагалі мистець незрівняно тонко передає усі їх найкращі духові прикмети – і в цьому Г. Крук безконкурентний. Він, зокрема, неперевершений знавець психіки покутського селянина. Деякі його типи і характери („Злодій“, „Віят“, „Паламар“, „Голова рабина“, „Жінка з горщиком“ „Чатує“ тощо) в багатьох випадках нагадують експресіонізм, вони своєю гіперболізацією доходять до гротеску, карикатури, шаржу – і в цей спосіб уяскраблюють психологічну сторону об'єкту. При цьому техніка виконання конгеніально пов'язана з цими часто незугарними типами. Своєю метою Г. Крук досягає комбінацією перелічених способів, створюючи враження, що про техніку виконання він не дбає, а насправді доцільно застосовуючи її для зображення особливо характеристичних типів. Надаремно шукати в його творах класичної – гладкої й „солодкової“ техніки, яка викликає враження статичного спокою. Класичні риси трохи помітні в нього лише що в бюстах-портретах, але справжня стихія мистця – це зображення постатей людей несправедливо покривджених, тих же селян та робітників, а також композиції на теми творів Т. Шевченка і В. Стефаника („Катерина“, „На Великдень на соломі“, „Канітний хрест“, „Переселенці“, і т.п.). Не бракує в нього і творів, позначених гумором – „Скулар“, „Жид з півнем“, „Філософ“. Гумором насичені деякі його жіночі типи – „П'яна жінка“, „Танцюристка“, „Чатує“ – в яких проте відсутні риси злобного сарказму. Лягтихотів Григорія Крука – це зображення людського життя як з додатними прикметами, так і з недоліками, з підкресленням людської хивди. Тематика його творів широченна, її тяжко класифікувати і групувати. Тут стрічаємо і селянські типи, і паламарів, і віятів, священиків, юнаків, баб, типи робітників, поденних заробітчан, жидів, навіть злодіїв. Масою й умовно класичні твори – зображення юнаків, дівчат, монументальні й елегантні твори, бюсти-портрети.

Знаменитим портретистом зарекомендував себе Г. Крук виконанням портретів С. Петлюки, В. Липинського, А. Мельника, В. Залозецького, А. Жука, патріарха Йосифа Сліпого, папи Павла VI та інших видатних осіб. Для підкреслення духовості кожного з портретованих Г. Крук застосовує відповідну техніку виконання. Під цим оглядом наш скульптор – своєрідний філософ: він має свій самостійний погляд на мистецький твір, свій самотній стиль і свою техніку з достосуванням відповідних матеріалів, які є органічною частиною твору і вирішують його вартість, допомагають

скульпторові в досягненні його мистецької мети. Працює він переважно в гіпсі з призначенням для відливу в бронзі, ліпить в теракоті твори, що призначені для виконання в камені, бо його твори надаються тільки для твердих матеріалів. Григорій Крук - професор Мюнхенської Академії Мистецтв, і хоч цей почесний пост співмірний із його освітою, великим досвідом та високими людськими прикметами, він воліє посвячуватись творчій праці, вільній та необмеженій, якою він дав велетенський вклад в українське мистецтво другої половини ХХ століття.

Спорадично виявлялася в Німеччині Єлисавета Скоропадська (1899-1976), дочка колишнього гетьмана України Павла Скоропадського. Вона народилася в Тростяниці на Полтавщині, скульптуру студіювала спершу в Петербурзі, а пізніше в Берліні й Флоренції. Працювала в скульптурі камерного характеру, в бюстах-портретах, в групових композиціях з жіночими фігурами, а також створила низку монументальних творів у гіпсі, камені і бронзі. Стиль її творів наскрізь реалістичний, в портретах вона вміла схопити психологічні риси портретованих осіб, а її групи композиційно чітко пов'язані й позначені індивідуальними рисами. На жаль, її твори дуже мало відомі, хоч були публіковані в деяких українських і чужинських журналах. Можна гадати, що на цьому заважила також і пересадна скроєність Єлисавети, бо про яку-небудь її участь у мистецьких виставках нічого не відомо. Єлисавета була всесторонньо обдарована, вона також добре малювала і навіть пробувала сил в літературі. Надруковані були її фрагменти зі спогадів, що починаються від 1918 року. Вона та її брат, гетьманчик Данило, володіли українською мовою, в той час коли гетьман та вся його родина говорили виключно російською. Тривалий час Єлисавета була секретаркою свого батька-гетьмана, від 1945 р. проживала з родиною в німецькому містечку Оберсдорфі, а після смерті Данила і сестри Марії де Монтрезор навіть «трикала гетьманську булаву» - аж до своєї смерті 1976 року.

В Австрії залишився скульптор і різьбар Микола Станько, народжений 1913 р. в Яворові. Там він закінчив Деревно-промислову школу, а згодом, вже у Львові - Мистецько-промислову школу. Брав участь у виставці Спілки УОМ у Львові в 1942 р. своїми скульптурами «Юнак» та «Голова Ганни Совачевої». На скитальщині в Австрії виконав у глині велетенську фігуру «Прокетей», що кабуть так і не була зреалізована у відливі. Твори М. Станька позначені реалізмом. Перешкодою його популярності стала, знову ж таки, пересадна скроєність, тому відомо дуже мало про його життя і творчість.

МАЛЯРСТВО І ГРАФІКА

Українське малярство, а також графіка в європейських країнах, виказуються далеко багатшими здобутками. Особливу увагу слід звернути на Польщу, яка опинилася на довгий час в орбіті СРСР. Там виявлялось і досі виявляється декілька українських мистців - графіків і малярів. Працюючи в невідрадіній творчій атмосфері, вони все ж мали ширше поле для своєї творчості, ніж мистці в УРСР.

До найвидатніших належить Вячеслав Васьківський (1904-1975), що народився в Рівноку на Волині в сім'ї батька-поляка і матері-українки. Сам же мистець від самого дитинства пристав цілому душем до української духовості. Малярство студіював у Варшавській Академії Мистецтв. Німецька окупація застала Васьківського у Варшаві і він тяжко її пережив, особливо Варшавське повстання. Після Другої Світової війни В. Васьківський залишився в «народній» Польщі, був якийсь час учителем Мистецько-проміслової школи в Закопаному, згодом повернувся до Варшави і став професором Академії Мистецтв та керівником майстерні графіки. В тому ж періоді пролілюстрував низку польських видань, зокрема перекладів на польську мову російських письменників та поетів - Пушкіна, Есеніна, а також книжку про Сочі - місто, до якого тоді часто навідувався «батько народів» Сталін - за що мистець отримав у 1950 році високі нагороди. На виставі польських мистців «Повіслає» 1952 р. Васьківський дістав особливе відзначення, і того ж року його нагородили «Золотим хрестом» і орденом «Відродження Польщі». Він був визнаний одим із шістдесяти найвидатніших польських мистців. Будучи професором Академії Мистецтв у Варшаві, В. Васьківський виховав цілу плеяду молодих польських мистців-графіків. В останніх роках виконував тільки гравюри кислотами та робив усілякі експерименти. На жаль, цей унікальний мистець, що розпочинав свою кар'єру, як українець, змарнувався майже повністю, віддавши всі свої сили, увесь хист і досвід для збагачення чужої культури, з дошкульною шкодою для українського мистецтва. Подібних випадків, як це не прикро, є багато в нашій історії. Упродовж століть бездержавного існування наші видатні особистості часто ставали погноєм для чужих, ба навіть ворожих культур.

Талановитим і оригінальним графіком на терені Польщі виявився Тирс Венгринович, народжений в Дрогобичі 1924 року. В юних роках він проживав у Сяноці на Лемківщині. В 1945-51 рр. студіював в академії Мистецтв у Кракові й спеціалізувався в графіці, хоч мав упіхи також і в малярстві. Після закінчення студій у Краківській Академії Тирс Венгринович працював у Польській Академії Наук, як рисовник-дослідник, мав нагоду подорожувати по Лемківщині та досліджувати і зрисовувати вартісні об'єкти української дерев'яної архітектури, переважно церковної.

Збирав експонат кародного мистецтва Лемківщини та створив у той самий час низку графічних творів, які позначені особливим оригінальністю. Мав великі успіхи на виставках у Кракові, Любліні, Штетині, Перемишлі, а також за кордоном - у Празі, Будапешті, Софії, Ляйпцигу, Берліні, Нью-Йорку, Філадельфії, в галерії „Фокус" у Торонто (1972 р.) та в Монреалі.

Особливим оригінальністю відзначається Тирс Венгринович у екслібрисах, яких він виконав сотні. Всі вони надзвичайно оригінальні і мають високу мистецьку вартість. Як мистець-психолог, він зміг прекрасно схопити й передати найбільш характерні прикмети замовника - чи то працюючи для приватних осіб, чи для загальних бібліотек та книгозбірень. Він доскопало збагнув замишування, уподобання, навіть основні елементи світогляду власника бібліотеки чи колекції, висловивши все це лаконічною мовою твору-мініатюри. Творча увага мистця в цьому жанрі невщерблена.

Проживаючи у Кракові, він створив безліч екслібрисів для книголюбів-українців та поляків. Зустрічаємо в його екслібрисах багато українських елементів. Особливий хист і творчу наснагу вкладає Венгринович у виконання екслібрисів з релігійною тематикою для духовних осіб, послуговуючись при цьому відомими символами - „Розп'яття", „Піста", „Ісус Христос в контемпляції" тощо. В своїй основі екслібриси Венгриновича потрактовані наскрізь площинно, при чому композиційне використання площі у цього мистця бездоганно економічне. Все безмірне багатство елементів Тирс Венгринович зміг бездоганно пов'язати в композиційну цілість і створити екслібрис, оригінальний формою і стилем. Жоден з них не повторюється навіть в дрібних рисах, вони сильно декоративні і мають виразні риси експресіонізму й конструктивізму з суворою дотриманням індивідуально окреслених меж естетики. Екслібриси Т. Венгриновича виявляють передусім високу культуру мистця. Розглядаючи їх під композиційним аспектом, побачаємо в них доскопалу рівновагу та ритм. Створюється враження, що ці лаконічні композиції, сконцентровані на мініатюрній площині, можна було б розвинути в широкого формату олійні картини. Вони передусім синтетичні, в них багато українських елементів, стилізованих в модерну дусі. Можна сміливо твердити, що в ділянці сучасного українського екслібрису Т. Венгринович веде перед.

Надзвичайно цікаві, основані на традиціях візантинізму в модерній інтерпретації та позначені рисами експресіонізму його твори станкової графіки на релігійні теми - „Воскресіння Христа", „Змісборець", а також твори на тему мартирології українського народу - „За волю", „Минуле", „Поворот", „Замок в Перемишлі", „Команча", „Устякова" та цикл українських церков і дзвіниць Лемківщини.

Тирс Венгринович виявляється також і в малярстві в олійній

та акварельній техніках. Його малярські твори не поступаються перед його графікою, їх характеризує та сама оригінальна самотність і неповторність. А все ж Тирс Венгрінович - передусім графік і майстер екслібрису.

* * *

Один з найвидатніших наших мистців, Лев Гец, зайняв чітку позицію в нашому мистецтві ще з часів «Пресової Кватри» УСС. За польської окупації він виставляв свої твори на виставках українського мистецтва у Львові й Кракові, зокрема на львівських виставках АНУМ. Був засновником і керівником музею «Лемківщина» в Сяноці і до Другої Світової війни присвячував себе всеціло цьому музеєві, виступавши як археологічний дослідник Лемківщини, колектор мистецьких цінностей і мистець - автор багатьох малярських та рисункових творів із зображенням лемківських церков.

Після Другої Світової війни Лев Гец опинився у Кракові й працював професором рисунку в Академії Мистецтв у 1950-1962 рр. В тому ж періоді він виконав кілька сотень рисунків з архітектурних пам'яток Кракова, які стали власністю міста. На українські теми майже нічого за той час не створив - з огляду на несприятливі для такої праці творчі обставини. Про ці обставини та про свій тяжкий моральний стан Гец написав кілька томів споминів, що опинились на Заході, але, на жаль, і досі не вийшли друком.

Крім виняткового мистецького таланту Лев Гец вирізнявся таким же винятковим українським патріотизмом. Його спомини з останнього періоду життя й творчості в «народній» Польщі, яка не позбулася зоологічного шовінізму - це широка картина трагедії нашого мистця, що помер 23 грудня 1971 р. у Кракові, самотній та опущений всіми.

Проте найкольоритнішою, а заразом найтрагічнішою постаттю в українському мистецтві в Польщі є уродженець Лемківщини, що сьогодні окупована Польщею, Никифор Криницький (1865-1968), маляр-примітивіст світової міри. Його ім'я, прізвище і дата народження впродовж довгих десятиліть були уковні, бо не знайдено було його метрики і ніхто не знав навіть імені його матері - глухонімої жабрачки. Відомо було тільки, що народився він у Криниці, по-лемківському його називали Нитифор, а деяких польських паперях - Ницифор Дровник, а найчастіше просто Никифор-маляр. Згодом його почали глузувати прозивати «Матейком», натякаючи цим на відомого польського мистця.

Багато виснує про Никифора гарна стаття В. Стебельського «Мистець Никифор» («Гомін України», додаток «Література і мистецтво», 1956 р.), а також чудовий нарис «Никифор з Криниці» В. Лесича («Сучасність», 1971 р.). До цього ще багато

відомостей додають численні статті в українській пресі (Г. Пешух, О. Волинець, С. Пельц, С. Шах), а також советські автори (В. Вітрук, М. Самвелян, І. Красовський). Польською мовою також написано кілька монографій про Никифора (Е.А. Банаха, Е. Вольфа, І. Віца та інших). Найправдоподібніші інформації, ґрунтовані на найновіших дослідженнях метричних книг з Устя Горлицького, дає В. Лесич. Виходить, що Никифор Криницький - це насправді Епіфаній Дровняк, народження 21 травня 1895 р. від матері Євдокії Я охрещений 25 травня. Священники, як звичайно, самі давали ім'я нешлюбній дитині того ж дня, коли вона народилась. Був охрещений в українській греко-католицькій церкві в селі Криниці, тому немає жодного сумніву, що Никифор, чи то пак - Епіфаній Дровняк, чи Криницький - народився українцем і почувався ним усе своє життя, хоч у різних польських мистецьких публікаціях він фігурує, як поляк. Глухоніма мати не навчила хлопця навіть говорити, а від своїх земляків він трохи навчився лемківського діалекту, що його пізніше мішав з польськими словами. Читати й писати теж не вмів, бо до школи не ходив, або ж ходив дуже коротко. Був такбіж частково глухонігий, мало що чув і говорив з труднощами та невиразно. Як вважає В. Лесич, Никифор був „майже глухонігий не так з фізичних, як із психологічних причин. Чув лише те, що хотів чути, хоч слух його і фізично також погіршився з бігом років”.

Малювати Никифор почав ще в дитячих роках, коли ровесники ставились до нього з повною погордою, як до сина жебрачки, безбатченка і майже глухонімого. У своїй абсолютній самоті він почав рисувати й малювати на знайдених клатках паперу, картону, обкладинки із зошитів, на сірникових коробках. Ніхто абсолютно не давав йому не то що лекцій рисунку, але й найменших вказівок, навіть заохочення. „Тоді то не раз довелось йому зазнати справжнього голоду і матеріальних наруг від людей, які вважали, що він непотріб і ледар, бо ж малювання - то не праця... І він малює, бо мусить малювати, як мусить спати, їсти чи дихати. Це єдине його завдання, його призначення” (В. Лесич). Для Никифора „Академією Мистецтв” стали ікони по лемківських церквах (до речі, в більшості своїй притітви народніх іконописців), лемківська мальовнича природа, величний Бескид. В ранньому періоді Никифор малював передусім українські церкви, їх інтер'єри та каплички, лемківські „хижі” без людських штафажів, а також гірські краєвиди. Архітектура в творах Никифора фантастична, уявна, наче з казки чи фантастичних оповідань, і його будівлі - звичайно, церкви - ніяк не можливі для практичного зреалізування. В цій же архітектурі Никифора надаренно було б шукати якогось стилю - за винятком виразних елементів української архітектури, часто ніби з бароковими рисами. Никифор ідеалізує ці будівлі і ці свої почування показує у своїх творах. Він змальовує також інші будівлі - криницькі пансіони, вілли, фантастичні міста із своєї

уяви, пейзажі Бескиду у формі листівок – і продає їх за безцінь, ради куска хліба насушного, найчастіше польській публіці. Тоді ж і почали прозивати його „Матейком”.

В другому періоді творчості у Никифора з'являється вже портрет і взагалі людські постаті, пов'язані з красвидом, а також зображення святих – відомих та уявних – з іконостасів лемківських церков. Він починає малювати релігійні композиції, ікони, жанрові картини – „Церковний інтер'єр з людьми”, „Йорданська візія” тощо. Тоді ж з'являється його автопортрет – при кожній важливій оказії. Його автопортрети бачимо в релігійних і жанрових композиціях „Страшний суд”, „Святі з Никифором в човні”, у фантастичному іконостасі, де він зобразив себе кількакратно – як єпископа, як святого в авреолі, як мудреця-вченого, як пророка і як звичайну людину. Відомі також його картини „Автопортрет перед школою”, „Сон про славу” – як фантастичний пам'ятник на тлі міста, „Автопортрет на тлі дому”, „На проході”, „Никифора вітають у лемківській хаті”. Часом він з'являється на своїх картинах, як синавол – як маляр з касетою на тлі міста чи красвиду тощо.

Проте зображення фантастичних форм лемківських церков – це його пасія, улюблена тематика, що стала лейтмотивом його творчості на все життя. Малював він переважно акварелею, темперою, часом олією, або комбінацією цих фарб в одній картині. Техніка виконання його картин нагадує настільки розписи пераїсних племен, багато в ній також народних мотивів, рис, запозичених від сільських іконописців – авторів візантійсько-українських ікон. Зовсім випадково з'являється в його творах щось ніби від експресіонізму чи інших модерних „ізмів”, проте зовсім не зауважуємо в них натуралізму. Це чистий примітивізм, або ж відгалуження народнього малярства під кутом дитячого сприйняття.

„Він трактує малярство подібно, як це роблять діти. Він висловлює малярством не тільки естетичне враження, але в першу чергу оповідає про те, чим живе його душа й ціле єство. Чисто мистецькі проблеми ніби не існують в його „програми”, але власне вони й існують на першому плані, і власне тому, що вони спонтанні, безпосередні, стихійні, не збудені ніякими впливами, школами. Його індивідуальність незаймана, не спляклена, цира, хоч дитячо наївна, але недоторкана, як первісний світ, як краса його Лемківщини, бо ж був малописьменний. Нова цих заголовків – українсько-польська мішанина. Крім заголовків, він пише ще й довгі пояснення, ніби доповнення до своїх картин. Мав Никифор також свої печатки, поздовжні й круглі, вирізані власноручно і незугарно в лінолеумі. На деяких викарбувано латинкою його ім'я в лемківському звучанні – „Нетифор”, а в круглих печатках

поміщені його фантастичні автопортрети. Ники Никифор опечатував свої твори на звороти.

Никифор був „професійним” жебраком, мав бо навіть жебрачі листи, написані спершу українською, а пізніше польською мовами. Один такий його лист зберігся: на ньому бачимо автопортрет маляра в аверолі святого на тлі церкви. Ці листи Никифор аживав, коли, будучи в скрайній нужді, змушений був просити милостині.

Хоч польські мистецтвознавці відкрили Никифора ще між двома світовими війнами (Я. Вольф, „Малярі наївного реалізму в Польщі”, „Аркади”, 1938 р.) і намагались його присвоїти, він впродовж усього життя залишався „впертим лемком”. Влада „народньої” Польщі, окупувавши Лемківщину, виселила з неї українське населення, в тім числі й Никифора, угліб Польщі. Мандруючи по Польщі в 1947-49 рр. від Щеціна різники шляхами і долами й жебраючи, він малює морські пейзажі й красавиди, а повертаючись назад через Краків, Тарнів та інші міста, змальовує урбаністичні образки – залізничні двірці, тунелі, рейки і т.п.

Так почався третій період його творчості, який завершився поверненням до рідної Криниці й тривав аж до смерті – 10 жовтня 1968 року. До цього ж періоду належить занепад творчості Никифора, який через свої старі вже роки, послаблений зір та частковий параліч пальців став втрачати свою технічну хайстерність. Кольоровими олівцями він ще рисує в мініатюрі пейзажі, лемківські церкви (більше з уваги, бо вони вже зруйновані) та маленькі іконки. Але він вже широко визнаний не тільки польськими мистецькими світом, але й за межами Польщі, отже досяг майже світової слави. Він має задовільні матеріальні засоби для існування, виручені за свої твори, та не віє й не хоче жити розкішно. Слава й добробут прийшли до народнього мистця запізно, а тяжка хвороба геть відібрала радість життя.

На його незвичайну творчість польські мистецтвознавці звернули особливу увагу після виставки українських мистців-самоуків, на якій експонувалося 105 творів Никифора. Виставку влаштувала АНУМ у Львові 1938 року, а ще раніше, 1932 р., кілька творів Никифора виставлялися в галерії „Марсей” в Парижі. Починаючи від 1949 р. твори Никифора мали особливі успіхи. Їх виставляли кількаразово у Варшаві в 1949-1967 рр., а також у Познані, на Другому фестивалі пластичного мистецтва в Сопоті, у Щеціні, Краківі, Старому й Новому Саночі, Тарнові, Кельцах, Олькуші, Любліні, Закопаному й Криниці. За кордоном твори Никифора виставлялися в Києві, Парижі, Амстердамі, Львві, Брюсселі, Баден-Бадені, Франкфурті, Ганновері, Кельні, Зальцбургу, Лінци, Капфенбергу, Загребі, Базелі, Братиславі, Стокгольмі, Нью-Йорку, Філадельфії, Чикаго, Норт-Гілліс і навіть у Сан-Паулу в Бразилії.

Никифор таки здобув позицію мистця світової слави в ділянці наївного малярства, хоч сам цього не усвідомив собі до кінця

життя. Про нього написано сотні статей польською та іншими мовами, він потрапив на сторінки історії мистецтва, в словники й лексикони. Польська історія мистецтва відносить його, до речі, до польської національності. У великій праці Мечислава Валліса «Автопортрети польських артистів» (Варшава, 1966) міститься дошка характеристика Никифора з репродукціями двох його автопортретів. Автор теж вважає мистця поляком і прирівнює його стиль до творчої манери світових примітивістів і найіших малярів – таких як Руссо, Божбу, Боант, Метеллі, Кан, Гіршфільд та інші.

Никифор, як здається, намалював коло тридцяти тисяч картин, з яких велетенська більшість пропала в часі Другої Світової війни, а особливо в часі переселення. Про життя Никифора створено кінофільми, телевізійні сценарії й репортажі, написано літературні твори. Його ім'я нарешті попало в найпопулярніші історії світового мистецтва.

Що б не писали про цього мистця-безбатченка, Никифор впродовж усього свого життя залишався «впертим лежком» – українцем за своєю природою і творчістю.

* * *

В Румунії живе і творить Всеволод Каковський-Кармазин, народжений 1897 р. в Галичині. Студіював у Київській Академії Мистецтва, спеціалізуючись в архітектурі (мабуть, у Василя Кричевського), в графіці – в Ю. Нарбута і В. Кричевського та в історії мистецтва – в С. Таранушенка. Студії закінчив вже в Художньому Інституті в Києві, після реорганізування Академії в Інститут, що відбулося в 1923 році. Згодом В. Каковський-Кармазин переїхав до Румунії, осів у Яссах і викладав в університеті теорію архітектури та історію мистецтва упродовж півсторіччя. В 1976 р. заснував при Яському університеті музей своїх наукових і мистецьких праць. В графіці виконав низку творів граверськими техніками і тушем («Графіка», «Ніч у Крику» і т.д.). Вони характерні своїм реалістичним духом і вирізняються цікавими світлотіньовими вальорами й прецизною технікою виконання. В ділянці архітектури В. Каковський-Кармазин – своєрідний філософ, що намагається створити певну синтезу архітектури з природою та людською психікою. Його творча мета, як сам він пише – це «...боротьба за такий синтез мистецтва, поєднаних з природою, який активно естетизує, віталізує, гуманізує і в цілому гармонізує змістовне і радісне довголіття людей». Написав працю про церкви Леківащини та «Мистецтво української книжки» (за Тисячоліття) і закінчує монографію «Мистецтво . гармонізації довголіття людей і нації».

В Угорщині, в Будапешті, проживав після Другої Світової війни маляр Микола Цербак (1895-1970), уродженець Катеринослава (тепер Дніпропетровськ). Після закінчення Реальної школи від

1914 р. студіював малярство в Харківській мистецькій школі, а згодом в Академії Мистецтв у Києві. За часів Визвольних Змагань і УНР був моряком-мічманом Чорноморської фльоти, з армією УНР понав до Польщі і перебував час Інтернування в Каліші. Переїхавши до Варшави, працював разом з П. Омельченком та А. Жуковим, як маляр у Вишій Військовій школі, виконуючи копії історичних портретів польських воєнних героїв та баталістичних картин. Для польського офіцерського касина М. Щербак разом з А. Жуковим виконали цікаву поліхромію в українському дусі. В 1922-27 рр. М. Щербак студіював малярство в Академії Мистецтв (яка спочатку називалася Школою Красних Мистецтв). Був там вільним слухачем, а окремо студіював реставрацію й консервацію картин. Був членом українського мистецького гуртка «Спокій» у Варшаві від часу його заснування і брав участь у виставках цієї групи у Варшаві. За німецької окупації проживав у Холмі і працював творчо в іконографії, архітектурному пейзажі та в інших жанрах. Брав участь у Третій виставі Спілки УОМ у Львові 1942 р. своїми олійними картинами «Поліська Мадонна» і «Дзвінниця в Холмі». Твори М. Щербака позначені реалістичними рисами з виразним українським характером. При кінці Другої Світової війни опинився в Будапешті, де я пожеж, ізольований від рідного середовища, в наскрізь чужому оточенні.

В чеській столиці Празі жив і творив впродовж майже шістдесят років маловідомий маляр Павло Громиницький (1889-1977), що народився в Громиницях на Харківщині. Навчався спочатку на правничому факультеті в університетах Харкова і Санкт-Петербургу і одночасно студіював малярство в славетного Іллі Рєпіна та Дубовського. Будучи сином багатих батьків, подорожував по світу, оглянув Західню Європу, Америку, Близький Схід та Африку. В часі Визвольних Змагань був командиром сотні Чорних Гайдамаків і в 1919 р. перейшов зі своїми частинами Ариї УНР та УГА в Чехословаччину. Якийсь час був асистентом відділу малярства Академії Мистецтв у Празі, в проф. Енгельєлера і працював творчо та з великим успіхом. В 1923-25 рр. студіював малярство в Анрі Матіса в Парижі, астиг побувати 1924 р. на Сіцилії та в Єгипті, а 1925 р. влаштував у Парижі свою індивідуальну виставку. Згодом відвідав Норвегію, побував у слов'янських Татрах та в Карпатській Україні і намалював низку вартісних пейзажів, зокрема з околиць Ясіня. Ці картини закупив чеський Парлямент. Проживав і творив постійно в Празі, де я схопили його москалі в 1945 р. я вивезли примусово до ССРСР. Пізніше йому все ж вдалося повернутись до Праги і там він у 1977 році помер.

Павло Громиницький був малярем досить високої класи, мав солідну освіту й опанував перфектно рисунок і кольорит, а особливо досконало розумів засади композиції. Малював переважно олійною технікою портрети, пейзажі, натюрморти і квіти. Особливої уваги заслуговують його твори «Портрет княгині Орлової»

(опинився в Москві в Третьяковській галерії), „Портрет дами“ (Люксембурзький музей, Париж), „Портрет проф. І. Горбачевського“ (1935 р.), два портрети поета О. Олеса (1941 і 1944 рр.), два автопортрети (пастеля з 1954 і олія з 1968 р.), „Портрет дочки Одарки“, „Портрет пані Танасевич“ та інші. Вартісні також композиції П. Громицького, зокрема „Піста“, „Чека в Україні“, „Будівельники“ та „Зміна шхти“ зі 150-ма постатями робітників, жінок і дітей (над цією композицією мистець працював 7 років).

Високої мистецької якості пейзажі Громицького, яких він намалював багато, подорожуючи по різних країнах. Серед них найпримітніші „Буря в Татрах“, „Вечір над Попрадом“, „Осінній настрій“, „Прага: Вишеград“ та цикл пейзажів з Карпатської України. Коли ж розглядати стиль П. Громицького, то ранні його твори, зокрема портрети, мали переважно реалістичний характер, а пізніше він еволюціонував до імпресіонізму. Здійснивши кілька подорожей по світу і перейшовши студії в Парижі у школі Анрі Матіса, мистець остаточно визначив свій стиль, як постімпресіонізм. В пізніших його творах домінує тільки кольорит, і тільки кольорами він розв'язує мalarські проблеми.

На жаль, Павло Громицький, цей високої культури мalar, майже невідомий, і завважила на цьому його пересадна скромність. Не любив себе афішувати і ненавидів саморекламу. Подібною прикметою відзначається багато наших мистців, і це понад міру розвинуте почуття скромності шкодить не тільки самим мистцям, але й нашій образотворчості.

В Югославії народився і довгий час творив мистець, якого можна сміливо зарахувати до унікальних не тільки в українській, але й у європейській, а може й світовій образотворчості. Це Юліян Колесар, народження 1927 р. в районі Бачки, в селі Дурдьове, тобто в середовищі бачванських колоністів-українців з Пряшівщини, які витворили своєрідне „русицьке“ відгалуження українського народу. Юліян Колесар дістав загальну освіту й початки мистецької освіти в центрі бачванських українців - в Новому Саді. Це своєрідне середовище під духовним оглядом, яке на основі української духовності створило оригінальний комплекс, увібравши багато елементів південних слов'ян, зокрема сербів і хорватів. В Новому Саді Ю. Колесар студіював графіку, мalarство й скульптуру, а закінчив студії в 1953 році. В роках 1956-1960 мистець доповнював свої мистецькі знання і світогляд у Брюсселі в Бельгії. Своєрідний комуністичний режим у Югославії дозволяв творчим людям виїжджати за кордон, на відміну від СССР, де мистці жили ізольовано від західного світу. Ю. Колесар відвідав також Париж, щоб ознайомитись із французькою культурою, що значно поглибило й поширило його мистецький світогляд. Повернувшись в рідні околиці, мистець розпочав глибокі студії побуту й культури бачванських українців - матеріальної культури, тобто архітектури церков, хатнього влаштування, одягу, орнаментики, а також

народнього малярства і всіх здобутків цієї вітки українського народу, яка створила своєрідні зразки, схрещені з іншими слов'янськими елементами, залишивши в основі український хребет культури. Шукаючи творчої інспірації в народньому мистецтві своїх рідних бачванських українців, Ю. Колесар оформив свій оригінальний синтетичний стиль.

Юліан Колесар виявляється в олійному малярстві, у гвашах, в графіці й граверстві різними техніками. Найперше слід його розглядати, як оригінального графіка, проте він створив також наскрізь оригінальні й самобутні твори в малярстві. Його олійний твір „Мотив з „Лісової пісні“ Лесі Українки” та гваш „Композиція” вражають глядача передусім багатоманітністю й оригінальним помисловістю. Зустрічаємо тут риси чистого реалізму в зображенні постатей та з прямо фантастичними візіями декоративного характеру, часом риси експресіонізму, а то й футуристичного симультанізму. При цьому його твори мають виразно український характер, зокрема стилізація орнаментів, що нагадують орнаменти народніх майстрів, передусім же опішнянську кераміку.

Коли йдеться про кольори його малярських творів, то вони своєю вогняністю в дечому нагадують твори мексиканського маляра Хосе Ороска. „Юліан Колесар буде, либонь, одним з останніх українських мистців, що мав щастя повними пригорщами черпати засоби для формування своєї індивідуальності з нескаламучених і незатруєних джерел фольклору бачванського острівчика українства в Югославії. Сьогодні ці джерела на просторі цілої України затруєні московськими окупантом шляхом індустриалізації народньої творчості з постійним нівелюванням свободного вияву поодиноких мистців” (В. Ласовський).

Але Юліан Колесар передусім графік та гравер, що опанував різні техніки - рисунок пером і тушеч, літографію і т.д. Коли розглядати його твори „Графіка” (без титулу: зображення якоїсь релігійної процесії), „Свати”, „Ліричний мотив”, „Слава сонцю”, „Під промінням сонця”, „Стародавній символ”, „В чорно-білому ритмі”, „Жінка з гітарою” й інші, то помітно той же неповторний характер з іма багатими декоративними елементами. Крім досконалого рисунку й чудової композиційної пов'язаності, твори Ю. Колесара мають самобутній стиль, подібного до якого не зустрічаємо в українській образотворчості - та й не тільки в українській. Стиль цей самобутній наскрізь, його годі підпорядкувати якимсь стандартам історичних чи модерних стилів. Цей стиль - власність виключно Юліана Колесара.

Більшість згаданих творів мистця виконана вже на американському континенті, бо 1968 року він переїхав до Філадельфії у США і так розпочав новий етап своєї творчості, збуджуючи подив у глядачів на виставках своїми унікальними творами. Його стиль асимілював багато течій і культур, в нім перетоплені елементи мистецтва бачванських поселенців,

південнослов'янські мотиви та західноєвропейські стильові надбання. „Мистець дозволяє собі користати не лише з традицій слов'янсько-українського світу, але віє асимілювати для своєї мови манеру вислову... мексиканців доби ацтеків та інків. Він знаходить елементи мистецької мови в таких фізично далеких народів, як тубільці Австралії... Через свій винятковий талант і особовість Колесар "українізує" побачене й позичене та творить власне. Колесар - виняткової сили самобутній мистець!" (Б. Стебельський).

* * *

Після еміграції за океан майже всіх українських мистців - малярів і графіків - у Західній Німеччині залишився мало хто. Переїхав до Парижу, щоб там жити і творити, майже єдиний помітний із усіх, хто не виїхав, маляр Северин Борачок, що раніше виявляв себе у Мюнхені і за часів скитальщини виставляв свої твори на всіх виставках УСОМ, якої він був співзасновником та активним членом. Він здобув собі одну з найвизначніших позицій в українському й французькому малярстві. Борачок - своєрідний імпресіоніст, що відзначається оригінальними зіставленнями кольорів, а також першорядний майстер композиції. Його твори - це своєрідна кольористична поема.

С. Борачок працював творчо в Німеччині, виставляв свої твори в німецьких галереях та брав участь у німецьких виставках. У Парижі здобув великий успіх, зокрема 1954 року, коли разом із скульптором Григором Круком виставив кільканадцять своїх творів у галерії Сімона Вадін'є. Критика надзвичайно прихильно сприйняла цю виставку і дала творам Борачка високу оцінку. Відзначався Северин Борачок особливою мистецькою культурою, а при цьому мав високі людські якості, був обдарований винятковим чаром і товариськими прихвитами. Його олійні й темперні твори „Ранок“, „В лісі“, „Поміж деревами“, „Соляшка купіль“, „Дністер біля Городилиці“, „Прачка“, „Туга“, „Пробудження“ та інші виставлялися ще у Львові та в Німеччині. Виняткову вартість мають його пізніші твори - „Жива“, „Гарцючі коні“, „Перед бурєю“, „Дівчина при праці“, „Кав'ярня“, „Ангел, що молиться“, „При вікні“, „Над потоком“, „Білий кінь“, „Мадонна з дитятком“, „Козак Мамай“, „Вершник“, „Дівчина з овочами“, „Чорний кіт“ та низка інших.

Свого часу в Парижі французький критик Г. де Гурлян писав про твори С. Борачка: „Він належить до групи тих мистців, що їм з успіхом поталанило наповнити свої образи внутрішнім світлом. Не пориваючи з минулим, переставляв він основні елементи у власний творчий світ. Цим досягає досконалості і чистоти малюнку, що наповняють глядача подивом... Тому годі, оглядаючи твори Борачка, стриматись від зачудування гармонією барв у поєднанні із чітко окресленими стилями, що його мистець демонструє з тією певністю, з

якою Я творить свою мистецьку гармонію... Яого уха притягає наш зір своєю силою, якій годі протистояти, бо вона кличе до чогось всеоб'ємного".

В 1962 р. Северин Борачок переїхав до США, поселився у своєї сестри біля Річмонду і ще якийсь час працював творчо, виставляв свої твори та брав участь у діяльності ОМУА. Помер 8 липня 1975 року.

У творах Северина Борачка природа була передусім інспірацією і на підґрунті природи він працював десятки років над проблемою форми і кольору. Вкінці остаточно оформив свій самобутній та непоширно окремішній стиль, до того ж виразно український.

„З постімпресіоністами він прийшов до локалізації кольору, від експресіоністів вивчив теорію деформації, а від кубістів - свободу композиції. Як Ван Гог, вивчив математику кольору, оперування теплими і холодними тонами - замість темних і ясних, але, як Боннар, втримав площинність образу, втрачену в добі Ренесансу і барокко, що підготували закони тривимірності образу та прихід натуралізму... Тематично він не зравав із українськими сюжетами, до них повертається, але не в сюжетах українськості його стилю. Яого українськість - у ліризмі кольористичних гам, що перекликається з ясністю і ніжністю тонів українських ікон XVI століття, з вивуканими півотонами рослинних кольорів українських полтавських килимів і тканин, з тією шляхетною українською музикою пісні, що тремтить у своїх „піяніссімо" мажорними світлами та мінорними тінями" (Б. Стебельський).

С. Борачок працював олійною технікою Я темперою, а часто комбінацією обох технік, проте завжди з великою омадністю фарби, що зумовлене Яого стилем. Виявлявся також в мозаїці, але сам її практично не виконував, а фабрики скла ніяк не могли підібрати всіх нюансів кольористичних мозаїчних творів мистця. На жаль, сам С. Борачок не мав таких обставин, щоб всецїло посвятитися цій прекрасній діяльності.

У Мюнхені викладає в Українському Вільному Університеті історію мистецтва д-р Михайло Гоція (нар. 1902 р.), який виявлявся в малярстві в роки скитальщини і брав участь в УСОМ. Він - маляр у повному значенні цього слова, працює в олійній техніці Я оперує багатом симфонією свого оригінального кольориту, розв'язує кольористичну проблему Я прагне досягнути кольористичного ідеалу, не в'язучи себе з природою. Картини „Квіти", „Осіній пейзаж", „Пейзаж з замком", „Гірський пейзаж", „Пейзаж з деревами", „Вечір" та інші - це самобутнє виповідження кольористичних ідей М. Гоція. Яого твори здобули високу оцінку німецької, французької та української критики. На жаль, від якогось часу М. Гоція перестав виявлятися в малярстві, зате став відомий, як добрий мистецтвознавець та історик мистецтва. Написав низку вартісних мистецтвознавчих праць, які значно збагатили історію Я теорію українського мистецтва в діаспорі.

На терені Австрії, зокрема в місті Відні, виявлялася в емалі Марія Дольницька (1895-1974), що яскраво розкрила свій талант у періоді між двома світовими війнами, як виняткова емалістка і здобула широку славу не тільки в українському, але й у європейському мистецтві. Саме в тому періоді творчості її продуктивність і якість творів в емалі доходила до верхів'я. Після анексії Австрії гітлерівською Німеччиною творчі умови М. Дольницької погіршилися через суворість окупаційного режиму, а зокрема - з огляду на світогляд націонал-соціалізму, який втручався і в мистецтво. Все ж вона створила в тому періоді ікони з перегородчатої й мальованої емалі, триптих "Різдво" та інші твори. В часі Другої Світової війни Марія Дольницька мала зовсім невдирдані творчі умови, тому й створила дуже мало, хоч і брала участь у виставках Спільки Жінок-мисткинь у Відні в 1938 та 1941 рр. Брала також участь у щорічних Різдвяних виставках, а тодішня критика добре вирізняла її твори з-поміж усіх інших, відзначаючи їх досконалу техніку, чіткість композиції, гармонію кольорів і стиль, який вона виводить від візантійських традицій, хоч осучаснює їх, вписує їх у нові оригінальні й самотутні форми.

Після капітуляції Німеччини й окупації Відня московськими більшовиками в 1945 році для Марії Дольницької прийшли особливо важкі часи. В емалі працювати стало неможливо і вона, закнучившись у своїй квартирі, пастелями й олівцем рисувала портрети та ґрунтовно студіювала енкавстику, з якою познайомилася ще в Італії під час відвідин Помпеї. Тоді вона й дослідила цю найдавнішу воскову техніку малювання, збагнула її складники (пунійський віск тодішні мистці змішували з морською водою), навіть скопійвала старовинні інструменти, звані в малюванні цього роду. Марію Дольницьку слід вважати видатною дослідницею техніки енкавстики: вона переборолала ті труднощі, які зупиняють багатьох мистців. Таскинь техніки енкавстики, слід підкреслити, практично ніхто із наших сучасників так і не збагнув...

У 1946 р. Дольницькій запропонували позицію професора-викладача мистецької емалі в Академії Прикладного мистецтва у Відні, на що вона не погодилася, бажаючи передусім працювати творчо і без обмежень.

Найтяжкими для мисткині були роки 1952-55, коли людолови з МГБ поливали на вихідців із територій, що належали СРСР. Зовсім не бажаючи зовсім бути вивезеною на "родіну", Марія змушена була переховуватись, а про творчу працю було годі й думати. Тільки після залишення Відня більшовиками, тобто від 1955 року, починається новий період творчості М. Дольницької, що тривав аж до самої смерті мисткині - до 1974 року. З цього періоду походять її твори, виконані технікою перегородчатої емалі, мальованої емалі та їх комбінації. Марія Дольницька стала винахідницею шнуркової техніки емалі й техніки виконання на дротній сітці. Вона виконала також багато рисунків і портретів

олівцем і пастелями. Була обдарована подиву гідною працьовитістю й продуктивністю, часто працювала до самозабуття, безперервно по кільканадцять годин, тому й створила безліч праць, які розійшлися по Європі та по світу.

Щоб схарактеризувати її творчість, слід назвати низку її творів тієї доби. З перегородчастої емалі найбільш типові її медальйонні-деталі з часів „Божа Мати, Христос, лев, орел“, „Мадонна“, триптих „Добрий пастир“, „В'їзд до Єрусалиму“, „Гуцули“, „Українка“, „Зажурена Україна“, „Орґія“, „Кину кужіль...“ та „Дафне і Аполлон“. Варто також звернути увагу на рисунок вуглем „Автопортрет“ 1945 року. В другому періоді своєї творчості М. Дольницька працювала переважно в ділянці перегородчастої емалі, часто виконуючи обличчя, руки й ноги в мальованій емалі, а решту твору – в перегородчастій. З творів М. Дольницької в техніці шнуркової емалі найвандатніші „Христос“, „Марія і Єлисавета“, „Різдво“, „Божа Мати і Христос“, „Орфей“ (в комбінації із мальованою емаллю), „Княгиня Ольга“, „Орфей і Евридика“, „Мадонна“, „Запорожці“ та „Півень“, а на дротяній сітці – „Мадонна“, мабуть останній її твір.

Шнуркова емаль, яку мисткиня винайшла і вдосконалила, децю різниться від техніки перегородчастої емалі, бо замість металевих дротиків вона там використала тоненькі шнурочки, які відміковують кольори, проте згоряють в часі випалювання твору в печі: після них залишаються малопомітні рівчачки, які створюють перехідні нюанси між поодинокими кольорами. Завдяки цій новій техніці твори емалі викликають враження ніжності й шляхетності. „Шнуркова емаль“ – це поки що умовна назва, яка ще не встигла бути названою офіційним терміном, і ця техніка продовжує бути виключною власністю Марії Дольницької. Техніка виконання в неї була узалежнена від тематики й сюжетів даного твору, а також від стилів. Деякі твори виконані на металевій сітці, зокрема релігійні („Мадонна“ з 1972 р.). Дротяна сітка теж належить до низки винаходів М. Дольницької. Перевага цієї техніки в тому, що нею можна виконати твір більшого розміру без вживання металевих чи шнуркових перегородок.

Деякі релігійні твори М. Дольницької з цієї доби („Мадонна“, „Ангели“, „В'їзд до Єрусалиму“) наві'язані до традиції неовізантинізму, хоч змодернізовані в самобутній інтерпретації мисткині. Інші твори („Марія і Єлисавета“, „Різдво“, „Божа Мати і Христос“, „Мадонна“ в кількох варіантах) абсолютно відміковуються від візантинізму і позначені більш експресіонізмом, ба навіть межують із творами українського народного мистецтва. Вони переважно виконані шнурковою технікою. В такому ж дусі виконана емаль „Княгиня Ольга“ і один з варіантів „Мадонни“. В емалях М. Дольницької на українські теми, зокрема на гуцульські, бачимо то чистий експресіонізм („Гуцулка з короваки“, „Півень“), то характер народніх картин

(„Гуцули“, „Українка“ і частинно „Запорожці“). Деякі своєрідно стилізовані в умовному реалістичному дусі та мають елементи українського народнього мистецтва („Зажурена Україна“, „Кину кужіль...“).

А все ж слід підкреслити, що в кожному її творі і в кожному стилі виразно відображається творчий дух мисткині та її чітко окреслена індивідуальність. Твори Марії Дольницької відзначаються також досконалою композицією, надзвичайно живим і згармонізованим кольоритом, великим стилістичним багатством, переконливістю й чіткістю і ширим українським характером - як у рідній, так і в чужій тематці.

Основними складовими елементами її стилю є неовізантинізм у релігійних емалях, умовний класицизм - в ітологічних, елементи народнього мистецтва та експрессионізм - у творах на українській темі. Зустрічаємо теж риси реалізму, а в ранніх творах - символізму. Всі ці стилі та їх відміни дали в сумі сакобутній стиль Марії Дольницької.

Найгірше те, що М. Дольницька часто не підписувалась під своїми творами, іноді даючи тільки ініціали „М.Д.“ і не позначаючи їх жодними датами. Може тому з численних її портретів, виконаних олівцем, вуглем та пастелями, зберігся тільки „Автопортрет“ вуглем з 1945 року. Це робилося, очевидно, з огляду на пересадну „українську скромність“, що часто створює перешкоди для істориків і дослідників українського мистецтва. Проте постать М. Дольницької залишає тривалий слід у європейській та світовій образотворчості ХХ століття, що особливо важить у ділянці емалі, яка має за собою кількатисячорічну традицію.

* * *

У швайцарському місті Женеві виявляється дуже талановита українська мисткиня-малярка Зоя Лісовська (заміжня Нижанківська). твори якої здобули широке визнання в Європі і за океаном - у США, Канаді й Бразилії. Зоя Лісовська - донька одного з найвизначніших наших графіків Роберта Лісовського, вона народилась у Львові й виростала в Карпатах разом з письменницею Вірою Вовк (Селянською). Разом вони закінчили гімназію в Дрездені в часі Другої Світової війни. Солідні основи рисунку й малярства Зоя отримала від свого батька, а згодом студіювала малярство в Академії Красних Мистецтв у Римі в професора Роберто Меллі. Свої твори почала виставляти в Лондоні і в Римі на академічних виставках у 1952-55 рр., а на виставці в Барі 1955 року дістала першу нагороду за портрет. Зоя Лісовська працює переважно у гваші, рідко в олії, і підходить до даного твору з чисто малярського погляду. Залюбки виявляється в портретах і фігуральних композиціях з українською тематикою, в іконах і вітражах, блискуче виявилась також в урбаністичних мотивах і

натюрмортах. В альбомі її творів „Меандри“, де вищені також поезії Віри Воак (Ріо-де-Жанейро, 1979 р.) знаходимо творчі здобутки мисткині від 1953 до 1974 року. Цей альбом дає нам повну картину її малярської творчості за 20 років і допомагає вірно схарактеризувати її стиль і техніку.

Творчість З. Лісовської, кажучи загально, позначена наскрізь модерним духом, передусім експресіонізмом з деякими рисами українського народного мистецтва. Це помітно передусім у типізації людських постатей. В її творах бачимо велике багатство інтенсивних кольорів, сильну декоративність, майстерне оперування контрастами світла і тіні, що надають її картинам особливої експресії. Мисткиня трактує свої твори площинно, з натяками на тривимірність. Лінії рисунку тверді і рішучі, хоч іноді вони зливаються з кольорами й губляться. Людські персонажі глибоко одуховлені. Про це свідчать її твори з українською тематикою „Пісня“, „Дівчина з вазою“, „Зустріч“, „Коханці“, „Вогонь“, „Танок“, „Буря“, „Троїсті музики“, „Прялі“, „Смерть жавки“, „Мати з дитиною“, „Розл'яття" тощо. Вони позначені експресіонізмом „нової речевості“, наближені до творів Макса Бекмана. Зоя Лісовська особливо милується гарячими кольорами - червоним, оранжевим і жовтим, що їх застосовує передусім у своїх чудових урбаністичних творах. Кольористичними поемами можна назвати, зокрема, картини „Рицький завулоч“, „Альбі“, „Передмістя Белфасту“, „Стара Женева“, „Ріо-де-Жанейро“, „Дахи“, „Голуба фавеля“, „Сходи на горб" тощо, які під кольористичним оглядом споріднені з застосуванням творів П. Гогена, А. Маке, а найперше - Хосе Ороска. У своїх урбаністичних творах Зоя застосовує кольорит відповідно до тих кліматичних умов, де розташовані об'єкти, і це часто бувають холодні кольори - як ось у картинах „Париж“, „Ірландський монастир" та в інших. Коли йдеться про зумовлене кліматом застосування кольорів, то найкращим твором Зої Лісовської можна вважати картину „Негринята“, де не тільки клімат переданий доцільним кольоритом, але й безконкурентно відтворені духові прикмети дітей цієї раси.

Високу мистецьку якість мають натюрморти Зої Лісовської - під стилістичним, кольористичним і композиційним оглядом. Її „Гриби" та „Сосячники й маки" нагадують твори пізнього імпресіонізму, зокрема Вінсента Ван Гога, але потрактовані вони своєрідно. Із фігуральних зображень на особливу увагу заслуговують її твори „Вахханка" і „Жрекині", що відзначаються своєрідним експресіонізмом у стилізації й кольорах. Деякими прикметами вони нагадують твори Жоржа Руо в рисунку і Хатиа Сутіна в кольориті, але безпосередніми впливами згаданих мистців твори Зої ніяк не позначені: вона - мисткиня надто індивідуалізована.

Експресіоністичними рисами відзначаються також портрети мисткині. Глибоко одуховлені її „Автопортрет", „Віра" (поетеса

Віра Вовк) та інші. „Темна ікона“, тобто Мати Божа з Ісусом, потрактована теж в імпресіоністичному дусі: це, насправді, людська Мати, зокрема українська. На тему Мадонни З. Лісовська виконала низку ікон і всі вони витримані в українському характері. Її техніка виконання смілива, тверда і рішуча – немов би ці твори виконував мужчина, а не жінка. Якийсь час вона ілюструвала різні чужі та українські видання, зокрема італійський театральний місячник „Сценаріо“. Дуже оригінальні її святочні листівки, позначені новим, самобутнім духом.

Зоя Лісовська займає виразно окреслене місце в модерному українському мистецтві і зробила цінний та оригінальний вклад в образотворчість української діаспори. Вона чітко вирізняється між європейськими мистцями сьогодення доби.

Роберт Лісовський (народився 1893 року) впродовж десятків років був відомий у Лондоні більше своєю громадською діяльністю, аніж мистецькою. Був довгий час головою СУБ. На схилі літ переїхав до Женеви, а в мистецтві виявлявся переважно акварелями. Між двома світовими війнами, тобто в періоді, який залишається за межами цього огляду, Р. Лісовський числився серед найвизначніших українських графіків – побіч М. Бутовича й П. Ковжуна. Працював професором графіки Української пластичної студії в Празі. Під оглядом стилістичним і технічним Роберт Лісовський належить до найвидатніших графіків України.

У місьцевості Цілліком біля Цюриху впродовж кільканадцяти років жив і творчо працював Іван Курах (1908-1968), що прибув туди з Італії. Він родом із села Сердиці, що на Львівщині, малярства навчався в Мистецько-промисловій школі в Варшаві, а до Італії потрапив у 1937 році – фактично пішки, пройшовши (через Берлін) майже 3 тисячі кілометрів. Після студій у Римі та Міляно став викладачем у Академії ім. Брера в тому ж Міляно.

Після війни Іван Курах віддався повністю малярству, працював спершу в Італії, а згодом у Швейцарії, де й осів пізніше наостанію. Найважливіші композиції Кураха з цієї доби – „Розп'яття“, „Молитва“, „Дві матері“, „Симфонія Баха“, „Серце Цюриху“ тощо, які позначені експресіонізмом в рисунку та імпресіонізмом в кольориті. Проте вони невикінчені й роблять етюдне враження. Іван Курах, на жаль, нічим особливо не збагатив українське мистецтво – хіба що під тематичним оглядом.

Малярка Христина Зелінська якийсь час працювала в Базелі, де й завершила свою освіту в місцевій Мистецькій школі. Виявляється в таких техніках, як казеїна, аквареля, шовкодрук, олівець і колаж, а також у графіці. Твори Х. Зелінської позначені передусім експресією з тенденцією до модерних течій. Виставляє свої картини як в Європі, так і в Америці.

Велетенську інвенцію в справі збагачення українського мистецтва я популяризації його в Європі та світі виявила Паризька Група українських мистців, діяльність якої слід поділити на три етапи. Перший етап датується від кінця XVII ст. до кінця XIX ст., коли Париж грав передову роль і був „столицею світу” в ділянці мистецтва. Контакти між Парижем та українськими культурними центрами в тій добі були дуже жваві. Другий етап - новітній, а це коли українські мистці відвідували Париж з метою завершення освіти. Вони студіювали в різних академіях, а згодом повертались на рідні землі, хоч деякі проживали й творили в Парижі впродовж десятків років. Частина мистців залишилась там назавжди. Цей етап тягнеться від початку XX ст. до Другої Світової війни. Тоді деяка кількість наших мистців, зокрема емігрантів з Наддніпрянської України, щоб уникнути московсько-більшевицької окупації, залишилась в Парижі назавжди. Третій етап діяльності Паризької Групи датується від Другої Світової війни аж до сьогодні. Метою цієї праці є опис цього етапу.

Після війни, коли Париж переживав період відродження після німецької окупації, умови для творчої праці українських мистців, які там жили, були незавидні. Матеріальні обставини були досить скрутні, а морально наша інтелігенція відчувала себе ще гірше, переконались, що справи української державності припечатані ще на десятки років. Все ж наші мистці, між якими були великі індивідуальності, не складали зброї і продовжували творчу працю, відчуваючи обов'язок перед українським народом.

Ще 1936 року повернувся на „родіну”, тобто до Советського Союзу, Микола Глушенко, цей „співець жіночої краси”. Повернувся також неохлястик Іван Бабія (1896-1945?) і пропав безвісти (очевидно, замордований московським НКВД). Северин Борачок осів у Німеччині, а згодом емігрував до Америки, де й помер у 1975 р. Сергій Гладкий, архітектор, працюючи в Парижі, виявлявся також і в малярстві, зокрема в монументальному, та в графіці. На жаль, не маємо жодних даних про дату його народження та про його дальшу долю. Відомо тільки, що Гладкий перед Другою Світовою війною повернувся на „родіну”, де по ньому й слід загинув. Мабуть він також закінчив життя в ямах советського НКВД.

З інших мистців, які творили на терені Парижу, слід у першу чергу відмітити Олексу Грищенко (1883-1977), мистця великого формату і європейської, ба навіть світової слави. Грищенко блискуче сповнив завдання українського мистця на чужині, творчо працюючи до 84-го року свого життя. Він похитно збагатив світове мистецтво і малярство і приніс широку славу українському імені.

Керуючись здоровим самокритизмом, О. Гриценко в 1967 році віддав свою малярську палітру, з якої нахиливав тисячі картин, віддав пензлі і здав їх до фундації свого імени в Українському Інституті Америки в Нью-Йорку. Помер у Франції 29 січня 1977 року, залишаючись до кінця незламним українським патріотом і мистцем найвищої якості.

З-поміж наших мистців у Парижі в післявоєнних роках дуже рано помер Петро Омельченко. В часі Другої Світової війни, зокрема в часі окупації Парижу німцями, Петрові Омельченкові довелося переживати дуже важкі моменти. Окупаційна влада запрягла мистця до тяжкої фізичної праці - будівництва доріг в околицях Парижу впродовж трьох років. Разом з ним працювали деякі французькі мистці. Незважаючи на тяжкі умови, Петро Омельченко не переривав творчої праці й виконав у цьому періоді десятки композицій на робітничі теми. Працював олівцем, вуглем, кольоровими крайками, виконав навіть прекрасні дереворізи. З тих часів походять його дереворізи „Робітники“, „Землекоп“, „Металургіст“, „Робітник з пляшкою вина“ та інші, а на виставі 1941 року, де крім Омельченка виставлялося ще дев'ять французів, наш мистець одержав Велику премію („Гран-прі“) за будівельну тематику. Після війни мистцеві довелося жити в дуже важких моральних і матеріальних умовах в місті Шенев'єрі над Марною. Працюючи довгі роки у фірмі гравірування на склі, він виявився першорядним майстром у цій ділянці і присвячувався передусім графіці і граверству. Його твори відзначаються перфектною технічною майстерністю і в дечому нагадують твори Юрія Нарбута, а дереворізи перегадуються з творами В. Касіяна. Проте його дереворізи в ділянці книжкового оформлення нагадують добу пізнього Ренесансу та раннього барокко. Він творив дереворізи й лінорити до кінця своїх днів, навіть брав участь своїми творами у виставці мистців-емігрантів у Парижі в 1949 році та в Сальоні Незалежних у 1950 році - вже в останній раз. Тяжкі умови прискіпили його недугу туберкульозу, і він помер 21 лютого 1952 року.

Після Другої Світової війни виявив себе, як віртуоз акварельної техніки постійний мешканець Парижу Микола Кричевський, що здобув широку славу на тлі французького й західноєвропейського мистецтва. Навіть в дуже тяжких умовах за німецької окупації Парижу М. Кричевський був дуже продуктивний. Творив він активно від 1941 до 1961 року, з деякими перервами - зокрема в 1940 році в часі німецької інвазії та в 1944 році, коли армії вільянтів та Резистанс проводили операцію визволення країни. В названому періоді М. Кричевський створив сотні акварельних пейзажів з околиць Парижу, Швейцарії, Італії й Німеччини, зокрема низку улюблених мотивів з-над Сени: „Над Сеною“, „Біля мосту“, „Баржі“, „Сека в червні“, цикл акварельних творів з-над Сени і такий же цикл з Марселю - „Марсельські доки“, „Мотив із

Марселю", „Човни в Марселі", „Скелі біля Марселю", „Пристань в Марселі" та інші. Відомий також цикл його акварельних картин з Венеції: „Венеція", „Канал у Венеції", „Понте-Галффаро", „Гондолої", „Баржі у Венеції" і т.д. М. Кричевський створив теж цикл картин з Льозанни: „Пристань в Льозанні", „Церква в Льозанні" та з інших місцевостей - „Над Дунаєм", „Міст через Дунай", „Вуличка в Парижі", „На Монмартрі", „Версальський парк", „Алея у Версалі", „Серпень у Версалі", „Відень", „Мотив з Відня", види з околиць Сам-Мальо і Понтуазу. Серед перелічених картин, як бачимо, є немало архітектурних пейзажів.

В останні роки свого життя, тобто 1957-61 рр., мистець присвятив особливу увагу ремінісценціям з України, найвизначніші з яких - це "Осіпний краєвид з церквою", „На Україні", „Спогади з України", „Гірська церковця" та інші. Про особливу творчу продуктивність М. Кричевського свідчить те, що в 1964 році тільки в Америці на виставці ОМУА було показано 80 його творів періоду 1941-1961 рр., покинавши раніше твори. М. Кричевський зумів зайняти одну з передових позицій у французькому мalarстві, незважаючи на велику кількість першорядних французьких мalarів європейської слави. Таку позицію забезпечив йому його особливий талант аквареліста. Критика дуже високо оцінила його твори, привернувши їх під деякими аспектами до творів В. Ван Гога й Р. Дюї. Проте М. Кричевський своїм надзвичайно субтельним трактуванням сюжетів акварельною технікою займає окреме й самобутнє місце в європейському, французькому та українському мистецтві. В акварелі він, безумовно, явище неповторне.

В 1966 році в Лондоні помер „справжній парижанин" Василь Перебийніс, мистець виняткової культури, що виробив свою оригінальну мистецьку мову, перетравивши кілька історичних стилів, зокрема класицизм та реалізм із кубізмом та конструктивізмом. На терені Парижу він славився передусім своїми театральними декораціями й проєктами костюмів.

В 1972 році в Шер'єрі під Парижем трагічно загинула в пожежі талановита й дуже оригінальна мисткиня Софія Зарицька-Омельченко, дружина Петра Омельченка. Згоріло також понад 50 її творів і біля сотні чоловікових картин. Софія виявлялась у різних жанрах і в різних техніках. Значно добре фрескову техніку, вона схилилась до монументалізму, але, на жаль, практично не могла виявити свій талант у цій галузі, а значить - змарнувала його. Виявляла надзвичайно тонке відчуття кольорів, що виразно помітно в її олійних, темперних та акварельних творах. В її творах - передусім в жіночих і дитячих обличчях - досконало представлені душевні переживання, отже слід її залічувати до мистців-психологів, яких у нашій добі дуже мало. Найбільше творчої інвенції вклала Софія Зарицька-Омельченко в монотипії, техніку яких майстерно опанувала. Після Другої Світової війни брала участь у виставках ОМУА в Америці, зокрема в

Світовія виставці в Детройті в 1960 році, де вона виставляла олійні твори „Свята Родина“, „Жінки“ і „Квіти“. В одинадцятій виставці ОМУА в Нью-Йорку в 1964 році виставлені були її монотипи „Блудний син“ і „Розпечена квітка“ та олія „Дівчата“. На Виставці жіночої творчості у Філядельфії в 1959 році С. Заріцька-Омельченко дістала першу нагороду за плекання українських традицій.

* * *

В 1951 році в Мужені, у французькому Провансі, помер у своїй садибі „Закуток“ Володимир Винниченко, один з найвизначніших наших письменників, що виявлявся теж як каляр-аматор. Не маючи мистецької освіти, В. Винниченко займався переважно олійним малярством, виконав кількадесят картин-пейзажів та портретів, які позначені імпресіоністичними рисами. Завдяки непересічному вродженому талантові праці В. Винниченка відбігають від аматорства і зближені зі справжнім малярством, хоч у мистецтво нічого особливого не вносять.

* * *

Серед згаданих мистців Парижу і Франції, включно з тими, що повернулись до УРСР і там пропали безвісти, були великі індивідуальності, що своїми творами здобули визнання і славу далеко поза цариною українського мистецтва. Багато з них були на верхів'ях творчого розквіту в періоді між двома світовими війнами, деякі продовжували творчу працю і після Другої Світової війни. До передчасно померлих мистців цієї групи належить Володимир Палісадів, талановитий маляр-експериментатор, який намагався створити певну синтезу візантизму з кубізмом, нахальовавши низку композицій, що втілюють цю ідею. Пробував також писати фантастичні повісті. На жаль він, хоч був щедро обдарований талантами, не зреалізував майже нічого із своїх широких задумів. І не тільки його твори пропали безслідно, але навіть дат народження і смерті цієї талановитої людини не вдалося дістати. Це один передчасно померлий у Парижі мистець - це Олександр Третяків, про якого також існує мало біографічних даних. Відомо тільки, що студіював він у Краківській Академії Мистецтва у 1921-26 рр., тобто майже одночасно з П. Обалем і В. Перебийнісом. Пізніше виїхав до Парижу. Заробляв на прожиття реставрацією картин, навіть малюванням портретів з фотографій. Третяків виїшов зі школи імпресіоністів Краківської Академії. На жаль, досі не вдалося знайти жодної його картини.

Сеньйор Паризької групи, Михайло Андрієнко-Нечитайло, блискуче виявився в часі між двома світовими війнами і гідно репрезентував українське мистецтво у Франції. Мало хто з наших мистців краще відчував найменше третітння пульсу мистецтва нашого сторіччя, ніж М. Андрієнко, і його під цим аспектом можна прирівняти до О. Архипенка. Він також перебрів річчя асіляких модерних «-ізмів», зокрема кубізму, конструктивізму і сюрреалізму, і вкінці зупинився на абстракціонізі інтелектуального напрямку. Проте М. Андрієнко-Нечитайло не слід уважати чистим абстракціоністом. Обдарований тонкою мистецькою культурою і подиву гідною самоконтролем, він крім кубо-конструктивістських творів («Конструкція»), що їх створив ще на початку двадцятих років, та напів-конструктивістських («Матеріал і лінія») з 60-их років, має також олійні твори, позначені імпресіонізмом («Передкістя», 1949) та реалізмом зі своєрідною стилізацією («Венеція», аквареля, 1970), або й чистим реалізмом («Больонья», аквареля, 1968; «Церква», аквареля, 1970). Від приблизно 1970 року М. Андрієнко-Нечитайло зосереджується на абстрактних композиціях конструктивістського характеру. Його напів-абстракти більше базуються на уяві, ніж на реальних явищах чи предметах. Твори мистця відзначаються першорядною композиційною побудовою, гармонією ліній, шляхетністю кольорів і досконалою рівновагою між композицією й кольоритом. Варто відзначити активну участь М. Андрієнко-Нечитайло у виставках у столицях Європи і в Америці. Обдарований талантом письменника й публіциста-мистецтвознавця, він написав низку оповідань і статей на мистецькі теми. За всіма ознаками мистець належить до унікальних постатей нашого мистецтва.

Василь Хмелюк - давній член Паризької групи ще з кінця 20-их років. Позицію в мистецькому світі В. Хмелюк здобув завдяки приятелі визначного торговця мистецькими творами Дюран-Рюеля, який дав йому широке поле для вияву у своїй картинній галерії в Парижі. Ця галерія відчинила мистцеві вікно в Європу й Америку. Він виставляє свої твори в найповажніших галеріях європейських столиць, його картини знаходяться в найкращих музеях Парижу, Лондону, Стокгольму, Люцерні і т.д. Зосередився в малюванні натюрмортів і квітів, у яких виявляється першорядним майстром кольориту і передачі настрою. В його творах всевладно домінують кольори, в той час як рисунок - це «конечне зло», а тому рисунок грає другорядну роль. Цей рисунок ляконічний, уривчасто нервовий, навіть недбалий. Дуже вдало використовує світло-тіняві контрасти, які особливо заінтриговують глядачів. Василь Хмелюк грубо і щедро накладає фарби, звичайно широкими мазками пензля, а все ж долинається часто надзвичайно субтельних піятонів чи несподіваних контрастів. Тому його твори відзначаються

кольористичними вібраціями. Про це говорять його пейзажі та квіти. Створив Хмелюк також низку портретів та фігуральних композицій, хоч нахилу до цих жанрів не має. Останньо Хмелюка вважають найсильнішим малярем-кольористом Парижу. Стиль його творів можна умовно зарахувати до імпресіонізму в кольориті та експресіонізму в формі.

Обдарований поетичним талантом, Василь Хмелюк ще з юних років, побіч малярства, часто віддається поезії. Деякі його вірші вийшли друком. Він всесторонньо обдарований, але, на жаль, широкої популярності не має, і як поет, не здобув визнання серед української спільноти, хоча в широті його українського патріотизму ніхто не сумнівається. Зате у французькому мистецькому світі - навіть у літературному - він втішається особливою увагою.

* * *

Час до часу виявляється в чистому малярстві Олександр Савченко-Більський, хоч працює він, в основному, в прикладному мистецтві, виготовляючи рекламу для різних паризьких фірм. В Парижі Олександр мешкає від 1922 року. Його ділянки замилування - це пейзажі, квіти, навіть портрети і декоративні композиції - до речі - дуже оригінальні, виконані переважно олійною технікою й пастелею. Твори його позначені виразними рисами постімпресіонізму. Працював теж в іконографії й виконав два іконостаси. Один, який знаходився в українській католицькій церкві Св. Володимира в Парижі від 1945 до 1971 року, перенесений у 1972 році до церкви Св. Сергія і Ваха в Рні.

* * *

Після Другої Світової війни в Парижі заіснували важкі матеріальні умови, а для українських мистців - ще й моральні, тому що всі усвідомлювали історичну втрату: українські землі в своїй цілості опинились під жорстоким московсько-більшовицьким окупантом. А тому що Україна юридично не існувала, в західному світі української національності не визнавали, ба навіть чіпляли на українців ярлик німецьких колабораціоністів.

В часі війни приїхав до свого сина Миколи старий Василь Кричевський і його молодший син, теж Василь, із дочкою Катериною (пізніше заміжньою Росандич). У 1947 році 75-річний Василь Кричевський виїхав до Венесуели, а його його син Василь із дочкою - до Америки. Побував у Парижі якийсь час Володимир Ласовський, виявляючись там у малярстві. Написав низку вартісних статей на мистецькі теми, а в 1948 році виїхав до Аргентини.

Наскільки важкі були умови в Парижі, про це може свідчити трагічна смерть мистця Анатолія Яблонського, який 1954 року

буквально помер з голоду, не маючи жодних засобів для життя. Між двома світовими війнами він виявився в Галичині як церковний маляр-візантиніст і розмалював кільканадцять церков. Ділянка його заіндування - монументальне малярство - не мала жодного практичного застосування в Парижі. Там йому вдалося виконати тільки кілька ікон великого розміру і кільканадцять ікон малого розміру для Паризької Української католицької церкви Святого Володимира. Встиг він ще виготовити альбом портретів українських князів і гетьманів та малюнки народних одягів. Виконав також низку ілюстрацій до українських видань. Причиною його трагічної смерті стала також певна нежиттєздатність і непрактичність, а також те, що Паризька група українських мистців була фактично розбита й розпорошена, а кожен мистець був зданий на власні сили і змагався за голе існування, як міг та ввів. За таких ненормальних умов трагічна смерть Анатолія Яблонського виступає чорною плямою в історії нашого мистецтва середини ХХ століття.

На жаль, Паризька група і сьогодні не діє так, як між двома війнами - не має бо тієї гармонії, здруженості й співпраці між нашими мистцями. Склад групи значно зuboжив, прийшла молода генерація, яка не надто ладить між собою, а також ґрунтовно змінилась мистецька атмосфера Парижу. Усе ж невелика кількість малярів, графіків та керамістів працює там інтенсивно і творчо збагачує скарбницю українського мистецтва.

* * *

Після Другої Світової війни прибула до Франції малярка й керамістка Іванна Винників, яка свого часу здобула чітку позицію на рідних землях, зокрема у Львові, між двома світовими війнами і виявилась на схитальщині в Німеччині, де опинилась у 1945 р. В цьому періоді Іванна Винників виставляла свої твори в Баден-Бадені, на Виставці переміщених осіб у Мюнхені в 1947 році, де показала олійні твори „Автопортрет“, „Портрет дівчини“, „Портрет офіцера“, пейзажі „Вид на Кобленц“, „Кресвид з деревами“, пейзажі з-над Райну та квіти. У Виставці УСОН з нагоди Тижня української культури в 1948 році у Мюнхені вона також брала участь олійними пейзажами й квітами та одним олійним пейзажем у Виставці Тижня української культури в Регенсбурзі того ж року. Тоді вона вже жила в Парижі, куди переїхала 1946 року. В Парижі Іванна Винників відразу ж долучилась до мистецького життя і взяла участь у кількох виставках французького мистецтва, показавши переважно свої урбаністичні пейзажі. Виставлялась також у паризьких сальонах, зокрема в галерії „Дюран-Рюель“. В 1947 р. переїхала в Прованс і виконала низку пейзажів з околиць Грасу та Жуан-ле-Пена біля Канн. Ці пейзажі повні сонця, як у Ван Гога, який свого часу теж творив у Провансі. Деяких з цих пейзажів Іванна Винників брала участь у Виставці мистців-

імігрантів у Парижі в 1949 році (цю виставку влаштувала ІРО). Щоб глибше увійти в світ французького мистецтва, Іванна Винників у 1948-49 рр. завершувала свою мистецьку освіту в Академії Жюльєна в Парижі. В 1950 р. мисткиня відбула мистецьку подорож по Італії, відвідала Рим, Флоренцію, Неаполь і Помпеї, а в 1952 р. подорожувала по Іспанії й побувала в Мадриді, Кордобі, Толедо та в інших визначних містах. Вона відвідала також славетний Ескоріаль. З цих подорожей вона привезла низку прекрасних пейзажів і жанрових та урбаністичних творів, які мали особливі успіхи на виставках. Іванна Винників - це стихійний талант у малярстві. Свої ідеї вона виповідає передусім безмірним багатством кольориту, коли рисунок губиться в повені кольорів. Її твори - це кольористична поема, яка діє на глядача сильно й перекожливо та зворушує до глибини душі. Мисткиня обдарована невичерпним багатством композиційної помисловости і сміливо та свobodно володіє кольорами та широким колом пензля. Вона обдарована найніжнішими відчуттями кольористичних нюансів. До якогось конкретного стилю твори Іванни Винників тяжко зарахувати: вона бо виробила вже свою індивідуальну мову, якщо не стиль. В пейзажах і натюрмортах у неї пробивається постімпресіонізм, а в портретах мисткиня більше схильна до експресіонізму.

У 1952 р. І. Винників перейшла у світ кераміки, збагнувши і простудювавши її техніку в часі побуту в Жуан-ле-Пені. З того часу майже перестала малювати і повністю віддалася цій новій галузі. Вдова по письменникові В. Винниченкові, п-ї Розалія Винниченко, сприяла їй із нашою мисткинею і 1959 р. віддала їй оселю „Закуток“ в Музені, де І. Винників всеціло посвятилась кераміці. Оригінальними формами, кольорами і композиціями орнаментики у своїх керамічних виробках вона привернула особливу увагу французьких керамістів, як теж широкого загалу, здобула велику популярність в усій раниці та навіть захопила клієнтів-покупців.

* * *

На терені Франції виявляється визначний майстер дереворізу Юрій Кульчицький, який 1948 р. переїхав зі скитальщини в Австрії до Парижу. Кульчицький здобув собі чітку позицію в українській графіці ще заки прибув до Парижу. Він виставляв свої дереворізи на виставках УСОМ в Німеччині - „Погоня“, „На кулаки“ на теми з „Тараса Бульби“ М. Гоголя, „Розкуркулени“ та інші. З них „Погоня“ вирізняється не тільки майстерною технікою виконання, але передусім досконаліми композиційними вальорами, винятковою динамічністю і досконалою передачею духу козацької доби. Коли ранні дереворізи Ю. Кульчицького підходом і статкою мають характер стародруків XVII-XVIII сторіч, то пізніші твори - хоч вони й затримали риси майстерности наших граверів доби козацького барокко - набагато оживленіші й надзвичайно динамічні під кожним

аспектом. Незважаючи на матеріал (дерево) в дереворізах Юрія Кульчицького пульсує життя, живе все оточення - включно з природою, як тлою. З паризької доби походить його твір „Козак Мамай”, оснований на сотнях народніх картин на цю улюблену тему, проте виконаний, як твір високої класи. Твір цей модернізований, але затримав граверські традиції козацької доби. „Козак Мамай”, як і інші дереворізи Ю. Кульчицького - це дуже динамічний твір, який належить до числа творів непроминальної вартости у ділянці українського граверства. Такими рисами позначені також лінорити мистця з паризької доби, де світло-тіневі ракурси виконані з винятковою майстерністю, а технічне виконання їх сміливо можна назвати безконкуренційним. Техніку дереворізу Юрія Кульчицький помітно вдосконалив під час перебування в Парижі, комбінуючи чіткі графічні лінії з крапками і плямами. Цією синтетичною технікою він виконав ілюстрації та обкладинку до збірки легенд К. Малицької „Гарфа Лейлі”, що вийшла друком у Торонто, в Канаді, 1953 року. Найвартісніші з цих ілюстрацій - „Утеча до Єгипту”, „Вифлиєм”, „Голгофа” я інші. В таку ж дусі виконані ілюстрації до новелі В. Стефаніка „Ікона” та оповідання „Золота грамота” Ю. Лободовського з 1954 р. Я низка інших ілюстрацій до різних видань, календарів тощо.

Особливою майстерністю відзначаються екслібриси-дереворізи Ю. Кульчицького (зроблені для д-ра Харкова, Б. Филіпчака, Л. Шраєра та інших). Вони позначені глибокою символікою та віртуозною технікою виконання, а також композиційною єдністю. Юрій Кульчицький вклав також чимало хисту я наснаги в українську ілюстрацію, зокрема в дитячі видання - „Горда Пава”, „Коза Гаїза”, „Трелета”, до казки Л. Полтави „Слон по Африці ходив” і т.п. Виявлявся мистець також у малярстві, хоч це його побічна ділянка. Виконав низку ікон до іконостасів для українських церков у Бельгії (м. Шарлеруа) я Бразилії, а також низку олійних та акварельних портретів. В 1950-52 рр. відвідав Італію та Іспанію, зокрема міста Толедо, Гранаду я Малагу. Важливо знати, що в 50-их роках Ю. Кульчицький намагався об'єднати в одну організацію всіх українських мистців Парижу і створити українську мистецьку галерію при НТШ в Сарселі, щоб показати перед французями здобутки українського мистецтва. На жаль, його високий задум не був здійснений через тодішній вузькопартійний поділ нашої еміграції, коли кожна партія чи група хотіла підпорядкувати українське мистецтво виключно своїм вузьким інтересам. Склалося так, отже, що через „політику” наша еміграція злочинно занедбала не одну важливу ділянку культурного життя. Юрій Кульчицький широко відомий французькому мистецькому світові своїми знаменитими дереворізами, він мав великі успіхи на виставках у Парижі та в інших культурних осередках Франції, про його твори дуже прихильно відзивалась французька преса, яка високо оцінила їх.

Усе ж мистець не міг забезпечити собі матеріальне існування чистим мистецтвом – з огляду на дорожнечу життя у Франції, зокрема ж у Парижі. Він перекинувся наприкінці 50-их років на нову галузь – кераміку. Збагнувши до ґрунту її техніку, Юрій Кульчицький всецільо віддався творчості цього роду. Разом з мисткинею Іванною Винників він організував керамічну майстерню в Мужені біля Кани у Провансі, у „Закутку” письменника Володимира Винниченка і саме в тій околиці, де керамічний промисел має давню традицію. Хоч керамічні вироби у Франції не мають широкого застосування і ними цікавляться переважно спеціалісти й любителі, керамічні твори Ю. Кульчицького здобули винятковий успіх завдяки їх ориґинальності. Творча винахідливість Ю. Кульчицького та Іванни Винників полягає в тому, що вони запровадили українські елементи у французьку кераміку, досягнувши певної синтези у формах, лініях і кольорах. Це привернуло увагу і збудило шире зацікавлення французької спільноти, а також принесло матеріальну компенсацію. Проте ця популярність була досягнута коштом чистого мистецтва: у жертву були віддані прекрасні дереворити, які могли б ще з'явитися з майстерні мистця, але так і не з'явилися, адже мистець перестав займатися граверством і графікою. Все ж бо кераміка – це ділянка мистецького промислу, і годі в ній діяти до верхів'я справжнього мистецтва. І не тільки Ю. Кульчицький, видатний гравець і графік, мусить занедбувати творчу працю заради „оголеного” існування. Таких є більше, і ці гідні жалю випадки трапляються передусім з огляду на бездержавність нашої спільноти.

* * *

Впродовж двох десятиріч на тлі Парижу чітко виділялась група наших мистців уже молодшої генерації. Між ними – Андрій Сологуб, Темістокль Вирста й Омелян Мазурик. Кожен з них працює в інших жанрах, стилях і техніках, кожен виявляє своє індивідуальне обличчя.

Андрій Сологуб народився 1922 р. в Україні й опинився на терені Австрії в часі Другої Світової війни. Вчився рисунку й малювання спочатку в Відні, студіюючи скульптуру у Федора Ємця, а згодом у Мистецько-промисловій школі в Зальцбурзі. Переїхавши до Парижу, закінчив там малярські студії та відділ графіки й скульптури Паризької Академії Мистецьв. Спочатку виявлявся переважно в анімалістичній скульптурі, а його твір „Бик” позначений рисами раннього архаїзму. Остаточко зосередився на малюванні олійною технікою та виявив себе в акварельному портреті, пейзажі й натюрморті. Вартісні, зокрема, його пейзажі, виконані акварелею: „Константинополь”, „Кораблестроїтництво в Коруні (Еспація)”, „Старі рибальські човни в Назареті” та інші. Вони позначені передусім постімпресіонізмом. Мистець оперує дуже обмеженою шкалою кольорів, уникаючи в своїх творах надмірних

світло-тіневих ефектів. В них помітна виразна тенденція до площинності, вони вирізняються особливою вдумливістю та високою культурою. Працює А. Сологуб також у галузі іконографії й реставрації картин. Він передусім добрий майстер акварелі і в цій ділянці вповідається найповніше. Маючи солідне знання різних граверських технік, А. Сологуб у 60-их роках присвятився офортові, сухій голці, акватинті та монотипії і в цих техніках виконав низку оригінальних творів, що вартісні передусім композиційним підходом, перфектним рисунком та майстерною технікою виконання. Особливо привертають до себе увагу „Норвезький пейзаж“, „Молоді бандуристки“, „Натюрморт“, „Графік у своїй майстерні“ та „Грушки“.

А. Сологуб часто пише мистецтвознавчі статті в „Нотатках з мистецтва“. Вартісна його праця „Графіка“, яка вийшла друком окремою брошурою накладом Відділу ОМУА в Філядельфії 1971 року. У 1974 р. мистець видав теж збірник рисунків. Слід відмітити, що іконостає церкви Святого Симона в Парижі має його ікони. До своєї творчості А. Сологуб підходить дуже серйозно, не оглядаючись на модні „-ізми.“ Свої твори почав виставляти 1958 року - спочатку в м. Нань, а потім і в Парижі, в галерії Поля Сезана та в інших мистецьких салонах, як також у Канаді та в інших країнах. Отримав низку прихильних рецензій французької критики і став членом Об'єднання французьких мистців.

Особливою оригінальністю відзначається Темістокль Вирста, уродженець Буковини. Народився 1923 р. у Вишніці, біля Буковинських Карпат, над Черемошем, в сім'ї акатора-малюра й музики. Встиг закінчити гімназійну освіту ще вдома, а втікаючи перед московсько-більшовицькими полчищами, опинився в Букарешті й там студіював архітектуру й малярство. Коли ж Румунія стала сателітом Москви, Темістокль Вирста предістався до Югославії. Проте режими Тіта в 1948 р. запроторив майбутнього мистця до в'язниці, а потім до концтабору, де він карався понад два роки. В 1950 р. Т. Вирста шасливо вирвався до Трієсту і через Італію (Венецію й Міляно) предістався до Парижу - саме тоді, коли Франція переживала важкі післявоєнні роки. Життя було тяжке навіть для французів, не кажучи вже про чужинців, зокрема мистців. Проте Т. Вирста виявився життєздатним: малює краєвиди Сени й Нотр-Даму, відвідує різні школи та майстерні й доповнює свою мистецьку освіту під опікою Ж. Ожама, а в Академії Левів у класі К. де Ляпертьєра вивчає скульптуру. Заради заробітку виконував декорації для фільмів та безліч рисунків на замовлення і в той же час почав поглиблено вивчати рисунок у Високій школі малярства й техніки. Усі свої студії успішно покинув у 60-их роках і осів у Монпарнасі, де почав інтенсивну творчу працю, зокрема ж - пошук власного вислову. Тоді й наві'язав дружні контакти з найвидатнішими нашими мистцями з Паризької групи - О. Грищенком, С. Зарицьком-Омельченко, М. Кричевським,

В. Хмелюком, І. Винників та Ю. Кульчицькими, А. Яблонською, А. Сологубом та іншими з-поза Парижу, зокрема з О. Архипенком, С. Борачком та Г. Круком, які деколи відвідували Париж. Це дало нашому мистцеві сильну моральну підбудову.

Починав Т. Вирста свої експериментування і шукання самобутнього вислову від фігуративного малярства, в першу чергу в дусі постімпресіонізму, і через інтелектуальний абстракціонізм дійшов до оригінальної мистецької мови – своєрідного напів-абстракціонізму, який не вміщається в рамки абстракціонізму „офіційного“. Вже в 50-их роках, коли Т. Вирста брав участь у „Салоні незалежних“, в „Осіньному салоні“, в галеріях „Алмейз“, „Діран Рюер“ та „Самі Шалом“ у Парижі, французькі критики такого калібру, як Ж.Ф. Друар, Р. Шармен, М. Лекетр, В. Жорж, Ж. Прево, А. Шабо й інші зустріли твори Т. Вирсти з особливою прихильністю.

Так, наприклад, Ремі Шармен писав у 1963 році: „Спочатку фігуративний маляр, Вирста відкинув цю форму, щоб звільнити свої засоби мистецького вислову й таким чином перенести фігуративне на духове. І саме ця трансформація дала його малярству політ, надзвичайну силу та відблиск великої епохи. Багаті засоби самовиявлення й динамічний стиль цього мистця дозволяють нам вже тепер зараховувати його до визначних творців сучасного малярства“.

Стиль Темістокла Вирсти – це емоційний абстракціонізм, що виводиться з пост-імпресіонізму, проте мистець не кладе чітких границь між абстрактними й фігуративними (реалістичними) елементами. У своїх творах він має передусім на увазі кольористичні принципи, динамізм і експресію, в особливо світло, яке неподільно домінує в його картинах. В них пульсує життя – і не тільки земне, але й космічне. В його „абстрактах“ можна побачити й земну природу – ліси, гори, уявні квіти, водну стихію, вогненні вибухи й спалахи, навіть космічні катаклізми. Все це синтезується з елементами підсвідомого, містичного, трансцендентного, а деякі твори Вирсти нагадують процес творіння світу з хаосу. Всі ці елементи тісно синтезовані безмежною скалею кольорів та особливим світлом – позаземним, космічним. У своїх творах Т. Вирста – емоційний оптиміст, і беручи до уваги симфонію його згармонізованих кольорів при особливому навітанні, можна вичути в них ритм і музикальність. Ці прикмети Т. Вирста увібрав у свою душу, виростаючи серед чарівної природи Буковинських Карпат, разом з тонами гуцульських мелодій. У своєму малярстві він – музик і поет. Тому творчість Темістокла Вирсти дещо споріднена з новим мистецьким напрямком – летризмом.

Термін „летризм“ постав у поезії і в першу чергу означає інтенсивне вживання сонорних звуків, що в нас нагадує в дечому ранні поезії П. Тичини. Згодом летризм перенесли й на образотворче мистецтво. Проте Вирста – окреме й самобутнє мистецьке явище. Його стиль, його підхід до мистецтва та його

філософія Ядуть у парі з сучасною технологією, з полетами астронавтів у космос чи з гіпотетичною ядерною війною. Він мистець великого сучасного і сумного майбутнього. Хоч мистець наскрізь суб'єктивний, він свідомо уникає наголовків своїх творів, не накидає глядачеві своїх ідей, залишаючи йому повну свободу сприймати твір самостійно, переживати даний твір співзвучно з мистцем, розв'язувати проблеми – або ж відкидати твір, як несприятливий. Тому творчість Темістокла Вирсти призначена для глядачів-вибранців з розвинутих відчуттям та інтелектом. Мистець не перервав дальшого шукання за новими „істинками“, і в майбутньому від нього слід сподіватися нових, ще оригінальніших мистецьких висловів.

Маркантною постаттю на тлі українського мистецтва в Парижі є один з наймолодших малярів, Омелян Мазурик, який в останніх роках здобув живе зацікавлення французької критики своїми творами і скіливини експериментами в малюванні. Омелян Мазурик народився 1937 р. в селі Брижова в Лемківських Карпатах, серед української стихії та мистецької атмосфери – візантійської іконографії в українській інтерпретації. Малювання студіював в Академії Мистецтв у Кракові й закінчив студії 1964 року. Продіставшись до Західної Європи, Мазурик прибув до Парижу 1967 р., де якийсь час завершував свою освіту в одній з паризьких Академій Мистецтв. Хоч матеріальні, а передусім моральні обставини життя в Парижі аж ніяк не сприяли становленню творчої атмосфери українського мистця – передусім з огляду на традиційне русофілство французької еліти і пов'язане з цим заперечення українського імені – О. Мазурик все ж пролавав цю кригу, прямуючи до оригінальної й самотньої мистецької мови. В пошуках за новою формою він намагається успішно поєднувати скрайні стильові прикмети – візантинізм в українській інтерпретації з модерними напрямками, передусім із шагалівським сюрреалізмом, творючи свою особливу синтезу. Це виразно помітне в іконах О. Мазурика („Пасха Господня“ з 1975 р. та інше), хоч деякі ікони, зокрема до іконостасу української катедри Св. Володимира в Парижі, виготовлені зі збереження української іконографічної традиції, хоча й з виразними модерними рисами. В його іконах домінуючу роль грають кольори, переважно чисті, незмішані, як це часто бувало в українських народніх іконах, а також у нашій старій евалі, при тому ж рисунок у них твердий і рішучий. Пейзажі О. Мазурика – це насправді символи, вони часто далекі від природи, а радше надприродні, містичні. Це внутрішні переживання мистця, переплавлені в його творчому горнілі на основі вражень від природи. Вони визначаються переколивою силою і змушують глядача сприймати їх глибоко і вірити в їх суб'єктивну правду. Омелян Мазурик здатний виявлятися з однаковою творчою силою в іконографії, монументальному малюванні, пейзажі і графіці, зокрема книжковій. Працює рівночасно і в старій темпері, включно з позолотою та

виготовленням старих фарб, як колись іконографи Княжої України чи мистці Італійського ренесансу. Доказом цього є ікони до іконостасу церкви Св. Володимира в Парижі. Свої твори О. Мазурник почав виставляти на виставі релігійного мистецтва 1971 р., коли дістав першу нагороду між французькими мистцями, потім в Сальоніках у Греції разом з паризькими мистцями в 1971-72 рр., у паризьких галеріях в 1972-75 рр., далі в Америці (Нью-Йорк, Бостон, Бафало, Філадельфія) та в Канаді (Торонто).

Твори О. Мазурика зустрілись із дуже прихильною критикою французьких мистецтвознавців. Жорж Жиродон пише, наприклад: «У справді оригінальній творчості О. Мазурика поєднані знання модерного мистецтва й іконографії візантійської традиції зі свобідною, пластичною інтерпретацією, яка веде його часом від шагалієвської поезії до порога абстракції. У нього непомітно проглядає потужний експресіонізм у поєднанні з довершеною, правдивою суворістю догматичного і символічного минулого». Визначний критик Моріс Тассар писав у 1973 році: «Цей мистець українського походження чітко пов'язаний з експресіоністичною тенденцією багатьох малярів Середньої і Східної Європи першої половини ХХ ст. Його краєвиди і портрети зі зворушливими лініями й несамопитими кольорами, які зударяються між собою з напруженою силою, несуть в собі більше потуги, ніж чару, хоч його „шагалієвський“ гвіш із фесричним аспектом дає очам повноту насолоди». Критик Р. Клермон у довгій рецензії на твори Мазурика зауважує: «Чи він передає краєвид Альп, а чи Карпат, він завжди накладає на нього особливу позначку, яка іноді нагадує декому Шагала, але помилкою було б іти по лінії цього порівняння. Мазурик правдивіший, сміливіший із пензлем і азагалі інший. Його малярство далеке від фольклорних картинок (мотив „заблуканої пташки“ і т.п.), він висловлює почуття, в яких гармонійно величє торкається людяного». Далі той же критик пише: «У його творах з'являється часто космічний елемент, зображений у вигляді космічного світла, диску сонця чи місяця, символу вічності між генезою й Апокаліпсом».

Таким чином, Омелян Мазурик зумів досягнути дуже багато, він вніс певні цінності в українське та французьке мистецтво і перед ним ще, безумовно, велике майбуття.

* * *

За дивним збігом обставин, у Парижі жив і виявляв себе творчо один з найстаріших українських мистців, прізвище якого подібне до Омелянового: це Кирило Мазур, мистець скромного калібру, але вартий пригадки. Кирило Мазур народився 1895 р. в селі Журавлівцях на Поділлі, після Визвольних змагань прибув до Галичини як воєк армії УНР і впродовж двох років (1922-24) вчився малярства в О. Новаківського у Львові. Згодом виїхав до Бельгії,

а потім до Франції. На жаль, життєві обставини так склалися, що впродовж довгих десятиків років К. Мазур не займався малярством, хіба спорадично рисував і малював. Посвятився виключно малярству аж від 1960 р. Виконував портрети, пейзажі й натюрморти, брав участь у виставках на провінції, в околицях Парижу. На жаль, ширших даних про цього мистця не маємо, навіть наголовків творів його не знаємо...

* * *

Хоч Париж уже й перестав бути мистецькою „Меккою“, то все ж після Другої Світової війни він не втрачає своєї притягальної сили для українських мистців, які Париж відвідують, щоб там зануритись у ту особливу мистецьку атмосферу, запізнатися з найновішими течіями, які народжуються й розвиваються в Парижі й не перестають промінювати на увесь культурний світ. Париж залишається центром зкупчення найвизначніших мистецтвознавців та критиків світової міри, які не одній особі з творчою натурою видають „паспорти“ справжнього мистця. Тому наші мистці, аби співставити свою творчість зі здобутками французького мистецтва, тобто мистецтва світового виміру, приїжджали й досі приїжджають до Парижу й беруть участь у групових виставках, або ж влаштовують свої, індивідуальні. Париж своїм чаром притягає мистців усього світу, і безумовно ж - українських, які там доторкаються до витоків Архипенка та цілої плеяди ветеранів українського мистецтва в діаспорі. Проклали собі шлях у світ через Париж Мирон Левицький, Яків Гніздовський, Любослав Гуцалюк та низка інших, вже з молодшої генерації. Всі вони ставили на пробу свої творчі сили в Парижі, і витримавши певну конфронтацію, добились успіхів - деякі дуже великих, інші - менших, але вся ця праця пішла на добро нашої образотворчості.

Підсумовуючи здобутки теперішньої Паризької групи українських мистців (хоч вона, на жаль, зовсім не та, творчо зібрана, що існувала в періоді між двома світовими війнами), можна сміливо ствердити, що її досягнення дуже вартісні. А беручи до уваги старшу генерацію „справжніх парижан“, які довгими десятиріччями жили і творили в Парижі, широко популяризували здобутки рідного мистецтва, репрезентуючи різні його стилі, течії і напрямки, не вагаємося ствердити, що Паризька група українських мистців протягом усього ХХ ст. робить і продовжує робити колосальний вклад у скарбницю українського мистецтва, і вклад цей співвирішальний, якщо зберасось судити про вартість наших мистецьких здобутків у світовому вимірі.

Примітка автора: Цей розділ закінчив 29 грудня 1979 р.

ПОКАЖЧИК ПРИЗВИЩ

Азовський, М., 20,150,151
Аввазовський, І., 149
Айгенбергер, 127
Айзенгавер, Д., 90
Алєсі, Е.Р., 153
Альдегревер, Г., 28
Альтдорфер, А., 28,57
Анастасівський, М., 6,16,17,44
Андерсен, 127
Андрієнко-Нечитайло, М., 65,198
Андрусів, П., 22,31,32,33,56,57,77,117,118,119
Антоненко-Давидович, Б., 147
Антонович, Д., 104,134,172
Антонович, К., 97,104,106,115,116,141
Антонович, М., 104
Антохія, М., 29,30,62
Аркас, М., 145
Аронєць, К., 137
Архимович, О., 85
Архипенко, О., 32,33,34,35,36,40,48,97,135,198,205
Ахтивіячук, М., 106
Бабич, А., 119
Бабія, І., 194
Бабуль, С., 29
Багутдін, Р., 87
Бажанський, М., 18
Базюк, С., (див. Рудакевич-Базюк)
Байрашній, А.С., 29
Бала, Я., 118
Балас, В., 22,33,57,58,89,96,97,106,108
Банах, Е.А., 180
Бандера, С., 14,64,129,167
Баранки, Р., 82
Барвінчак, М., 42
Барка, В., 24,45,108
Басараб, О., 130
Бачинський, В., 72
Баше, М., 38
Бєднарський, В., 124
Бєк, М., 51

Беккан, Б., 192
Бельський-Стещенко, І., 123,160,161
Бентов (Кардиналовська), М., 40
Бердник, О., 114
Берешницька, С., 77
Берешницький, І., 81
Беринда, П., 28
Бернадин, С., 83
Бешта, А., 123
Билів, д-р., 26
Бистряків, О., 29
Битинський, Б., 45,110
Битинський, М., 9
Бідняк, М., 119,120
Білецька, Н., 19,97,104
Білецький, Л., 19
Білинська, С., 80
Білинський, М., 28,32,48,51,60,61,86
Білоусенко, О., 145
Блавацький, В., 10,25,36,50
Блакитний (Нольден-Наконечний), Є., 9,11,74
Бовит, 183
Бобинський, В., 26
Богачевська, О., 82
Боднар-Балагутрак, Л., 82,83
Боядунки, О., 11
Боячук, М., 25,46,50,57,87,108,148,149,155
Божемський, Б., 65,66
Бокаччо, Дж., 148
Бомбуа, К., 183
Боннар, П., 19,74,188
Борачок, С., 8,18,31,74,83,97,187,188,194,205
Борещький, І., 123
Борсальський, М., 156
Бравн, Дж., 124
Бреденъ, Ю.,83
Брик, 94
Бройгель, П., 60
Брун, Г., 118
Будка, Н., 95
Букер, К., 18
Бухосьська, І., 40,73
Булавницький, О., 29,53
Бульба, Тетяна., 81
Бульдин, К., 15,143,144
Бурачек, М., 108,151
Бушаняк, Ю., 16,96,97,98,129,130,134,135,136,141

Буцманюк, Б., 129
Бутович, М., 6,17,27,33,44,45,63,133,159,193
Бучко, І., 150
Вайлянд, В., 73,97
Валліс, М., 183
Ван Гог, В., 188,192,196,200
Ванчицька, О., 81
Варварів, В., 81
Васерман, Я., 147
Василшин-Гаршак, Р., 41,66,77
Васильченко, С., 147
Васьківський, В., 175
Ватто, А., 149
Вашик, М., 157,158
Вашингтон, Дж., 103
Веґенер, ІО
Вельничук, О., 81
Венґринович, Т., 177,178,179
Верґари, Е., 147
Вертипорох, С., 129
Виговський, І., 98,151
Виницький, Я., 69
Винників, І., (див. Нижник-Винників)
Винниченко, В., 56,197,203
Вирста, Т., 203,204,205
Віґіль, К., 147
Візеркашк, Л., 83
Віллянуева Серано, Б., 153
Вільямс, Дж., 100,101,102,124
Вісьневський, 167
Вітовський, Д., 129
Вітрук, В., 180
Віц, І., 180
Власенко, П., 53
Внук, М., 171
Вовк (Селянська), В., 191,192,193
Волинець, О., 180
Волобуєв, Є., 87
Воляншк, Ш., 27,63
Вольф, Є., 180
Вольф, Я., 182
Ворд, Л.А., 85
Воркуи, 118
Вороневич, В., 72
Воцке, А., 12
Гаврилук, В., 49,99,100
Гасевська, Л., 173

Гайдучко, Д., 82
Гальс, Ф., 149
Гарасевич, А., 11
Гарасовська-Дацишик, М., 9,25,26,60
Гарві, П., 115
Гаоздецька, К., 51
Германшик, М., 105,129
Гірняк, А., 81
Гірняк, Я., 50
Гірняк-Восвідка, М., 82
Гіршфільд, М., 183
Гладкий, С., 194
Глушенко, М., 194
Гнатченко, С., 82
Гніздовський, Я., 8,28,33,58,59,60,133,135,208
Гофман, А.Є., 151,152
Гоголь, М., 21,119,159,201
Голінська, М., 119
Головчак, Х., 82
Голод, Х., 115
Голодик, М., 144
Голубінка, Р., 77
Гольбайн, Г., 28
Гомотик-Зелік, І., 76
Горбачевський, І., 185
Гордієвська, С., 10,11,13,21,22,31,32,33,47,48,49,61,86,91,97,105
Гордієнко, К., 56
Горняткович, Д., 9,17,43,44,60,85,157
Гоція, М., 6,11,19,31,188
Грабовський, І., 151
ГригоріУв, М., 61
Гриновичева, К., 11
Грицай, О., 11,156
Грицак-Сувків, Л., 82
Гриценко, Л., 163,169
Грищенко, О., 83,97,135,194,195,204
Грінченко, Б., 114,147
Гроиницька, О., 185
Гроиницький, П., 184,185
Грушка, І., 51
Гуляницький, Г., 118
Гурв, В., 66
Гурська, О., 87,149
Гуцалюк, Л., 11,33,64,65,208
Гайгер, В., 53
Галяті, А., 89
Галяховський, Д., 146

Гашула, М., 125
Гейник-Березовський, Ю., 133
Генуш, Л., 100
Герога, І., 118
Геркен-Русова, Н., 99
Геруляк, Я., 41,71
Геш, Л., 9,179
Глісон, Дж., 165
Гоген, П., 192
Гоя, Ф., 149
Гурлян, Г. де, 187
Данилович-Гомовський, В., 61
Данський, О., 14
Данте (Аліг'єрі), 148
Дараган, А., 37,77,90,91,105
Даревич, Д., 115,116
Дашо, С., 77
Даян, М., 167
Дворжак, 172
Дельгер, Л., 162
Денисенко, І., 83,86,89,154,155,156,158
Денисенко, Л., 166
Денісєк, М., 148
Джексон, А., 91,118
Дзіндра, Є., 14
Дзіндра, М., 14,37,38
Дідух, А., 83
Дікенс, Ч., 147
Діфенбайкер, Д., 90,105
Дмитренко, М., 8,10,22,23,24,33,51,52,84,90,97,98,107,108
Дмитренко, М. (сми), 51
Дмитренко, О., 51
Дитрійк, В., 11
Дитрук, І., 137
Доброліж, В., 90,96,97,128,132,134,135
Добрянський, А., 29,30
Довбнер, 42
Довженко, О., 20
Дольницька, М., 127,189,190,191
Доканк, Б., 58
Доканський, В., 145
Доконтович, В., 28
Донцов, Д., 99
Дорошенко, В., 77,79
Доценко, Г., 83
Драгоманів, М., 110
Друар, Ж.Ф., 205

Дубовський, 184
Дука, О., 51
Дука, В., 138
Дуткевич, А., 102
Дюран-Рмель, 198
Дюрер, А., 28
Дюфі, Р., 196
Дядиник, В., 6,11,21,46,127
Дядиник (Козакевич), О., 21,45
Дяків, І.П., 138,139
Дяків, Т., 139,140
Дяченко, П., 38
Дяченко-Кохан, О., 82
Енгельмюлер, 184
Епик, Г., 147
Епп, В., 92
Елиняк, В., 118
Емець, Ф., 15,159,203
Ендик, Р., 27
Ессіні, С., 177
Жан, Я., 129
Жеваго, М., 6,29
Жіродон, Х., 207
Жорж, В., 205
Жук, А., 175
Жуков, А., 184
Жуков, К., 151
Забіла, Н., 147
Заболотний, В., 151
Заболотний, П., 94
Завадович, Р., 61
Завадовська, В., 81
Задкін, О., 40
Задорожний, А., 100
Залозецький, В., 175
Залуцька, Д., 116
Залуцький (Оробець), В., 89,97,128,130,131,134,135
Зареш'янка, 51
Зарницька-Омельченко, С., 196,197,204
Збодиський, І., 94
Зелена, Д., 51
Зеленяк, Е., 92
Зелінська, Х., 80,193
Зельська-Даревич, Д.,104
Зешка, Т., 28
Зиблікевич, Е., 85
Золітополець, 131

Зубар, М., 81
Ібсен, Г., 119
Іваненко, О., 147
Іванець, І., 5,97
Іванець, П., 126,135,136
Іванусів, І., 136
Іванусів, О.В., 125
Іванцев, Д., 26
Іванюх, В., 97
Ізаялович, Д., 157,158
Ілля, чернець, 28
Істраті, П., 147
Казанівська, Б., 81
Каховський-Кармази, В., 183
Калинець, І., 113
Калиновська, М., 138
Кан (Кейн), Дж., 183
Канюка, О., 53
Капшученко, П., 14,38,77,144,156
Каратюков, О., 83
Каро, А., 163
Касар'єго, М., 70
Касіян, В., 130,133,195
Качуровський, М., 83
Кейван, З., 3,4
Кейван, І., 3,9,10,14,24,25,33,96,97,98,128,133,134,135
Кейван, М.А., 4,80
Кейван, О., 3,163
Кеннеді, Дж., 85
Кеннеді, К., 85
Керницький, І., 47
Кивелюк, В., 19,20,51,60,77
Кириленко-Десці, Л., 169
Кирилюк, А., 79,111
Кіріяк, І., 118
Кисілевська, О., 24
Кисілевський, К., 18
Кілік, Л., 118
Кіндзеряня-Пастухів, С., 63,64
Кірхнаєр, 112
Кішка, С., 62
Клермон, Р., 207
Клико, О., 83,86,153,156
Клиновська, Н., 79,80
Кміт, М., 6,25,29,119,164,165,167
Княгиницька-Душенко, Т., 63
Коб, В., 15

Кобилянська, О., 110
Кобринська, Н., 130
Коваленко, А., 83
Ковалк, С., 168
Коваль, Р., 11,90,91,97,105
Коверко, А., 14
Кожун, П., 33,133,193
Когуська (Гомес-Перелес), Г., 106
Козак, Е., 8,10,11,20,21,33,46,47,75,97
Козак, Э., 51,64
Козак, Ю., 75,76
Козак, Я., 75,76
Козакевич-Дядинок, О., 9,10
Козик, М., 23,151
Козловський, Ю., 11
Колесар, Ю., 185,186,187
Колісник, П., 127
Коломиць, А., 17,68,69
Коляківський, М., 106
Кондра, Б., 83
Кошовалець, Є., 22
Коновенко-Трохимовська, О., 82
Король, Т., 105
Корсун, В., 81
Коссак, Б., 51
Коссак, Я., 51
Костюк (Катеринчук), Л., 137,138
Котульський, І., 115
Коциловський, Я., 16,47
Коцьбинський, М., 147
Кошарич, Г., 103,137
Кравець, А., 138
Кравців, Б., 110
Кравців, М., 122
Кравців, Т., 81
Кравців-Барабаш, М., 114
Кравченко, О., 133
Крайківська, О., 130
Крайківський, Ю., 17,96,97,128,130,134,135
Крам, Р., 29
Крамаренко, Л., 152
Красовський, І., 180
Креховецький, Я., 123
Кривницький (Дровняк), Н., 123,179,180,181,182
Кринський, А., 83
Кричевська-Росандич, К., 54,199
Кричевський, В., 16,20,32,50,52,54,74,97,134,149,151,159,183,199

Кричевський, М., 16,50,97,195,196,199,204
Кричевський, Ф., 23,132,133,148,149,152
Крохвалюк, В., 82
Крук, Г., 11,31,174,175,205
Крушельницький, М., 156
Криков, Б., 33,83,86,87,147,148,149
Крикова, Л., 149
Кубарський (Курочка-Аришевський), І., 22,89,96,107,108
Кузик, Д., 4
Кузів, І., 106
Кузьма, Л., 27,32,58,97
Куліш, М., 25,119
Кульчицька, Олена, 78
Кульчицька, Ольга, 78
Кульчицький, Ю., 6,27,31,33,201,202,205
Купчинський, Р., 47
Курах, І., 193
Курилик, В., 106,120,121,122,135
Курилович-Чапелюк, Є., 83
Курилюк, О., 95,101
Курилюк, Є., 82
Курочка, Л., 49
Куць, П., 105
Кучер, А., 30
Кучмак, І., 62
Лаба, В., 129
Лада-Зубар, С., 80
Ласовська, А., 49
Ласовська, М., 49
Ласовський, В., 6,22,23,31,49,82,83,97,153,156,186,199
Ласовський, Ж., 49,82
Ла, І., 147
Лав, В., 24
Левитська (Шиванська), Н., 172,173,174
Левницький, М., 5,27,33,96,109,116,162,167,208
Ленетр, М., 205
Лепкий, Б., 12,110
Лернер, А., 86
Лесич, В., 65,133,179,180
Лешко, М., 171
Липа, І., 145
Липа, Ю., 26
Липинський, В., 85,175
Липинський, П., 94
Ляпківський, В., 38,167
Лясак, А., 101
Лясаковський, М., 94

Лисенко, М., 22,90,125,133
Лисько, З., 24
Лисяк, Б., 110
Литвин, В., 124
Литвиненко, С., 6,11,16,32,33,36,44,49,78,89,91,105,114
Лівицька-Холодна, Н., 56
Лівицький, А., 36
Ліпещький, Є., 18
Лісовська-Нивниківська, З., 191,192,193
Лісовський, Р., 191,193
Ліщинський, О., 29
Лободовська, Ю., 202
Логуж, Р., 102
Лойола, І., 102
Лондон, Дж., 147
Лопата, В., 125
Лопата, П., 124,125
Лотоцький, А., 85
Лугова, Л., 103
Лужницький, Г., 77
Лукавецька, Я., 126
Лукавська, Є., 78
Лукашевич-Полон, О., 82
Лукіяненко, М., 61
Лукомська, А., 138
Луніч де Альсака, А.Т., 153
Луцик, С., 8,10,22,48,97
Луцишні, К., 82
Луцаковська-Аристронг, Р., 80
Лялевич, М., 81
Лян, 27
Ляпертьєр, К. де, 204
Лятуринська, О., 9,160
Ляшка, К., 12
Магденко, П., 11,89,91,119
Мадая, А., 82
Мазепа, В., 100,101
Мазепа (Коваль), Г., 11,25,33,48,97,159,160
Мазепа, І., 11,36,38,56,57,60,84,85,109,113,120,130,133,151
Мазур, К., 207,208
Мазурик, О., 203,206,207
Майданик, Я., 93,95,96
Мак, О., 108
Макє, А., 192
Макар, В., 108
Макаренко, Б., 48,61,83,86
Макаренко, С., 83,84,85,151,152,153,156

Макарушка, Л., 11
МакДональд, Дж., 163
Мако, С., 38
Маковський, Л., 93
Маланюк, Е., 45,53
Малицька, К., 202
Малица, А., 23,48,49,97
Манастирська (Оленки), О., 135,136
Манастирський, А., 29
Манізер, М., 15,143
Мансілля де Мантілля, Г., 153
Мараз, Р., 83
Маричук, О., 83
Мартинюк, С., 11
Мартинюк, Л., 83
Мартінос де Гос, М.А., 153
Марунчак, М., 105
Масляник, В., 53
Маситин (Масита-Сорока), В., 15,31,33,133
Матіс, А., 184,185
Матула, І., 82
Мацьків, В., 77,114
Мегик, П., 7,9,19,32,55,56,77,97
Меллі, Р., 191
Мельник, А., 129,175
Мельник, Б., 121
Мельник, Л., 103
Метеллі, 183
Меуш, С., 94,95
Мецґера, Г., 94
Мигура, І., 146
Микитшин, С., 94
Мирна, З., 172
Мирош, М., 42
Мирошниченко, Г., 81
Мисак, Тимофія, 166
Михалевич, М., 11,22,33,61
Мілонадіс, К., 39
Мірчук, І., 10
Мокрицький, В., 127,128
Молодожанин (Мол), Л., 89,90,91
Монтрезор, М. де, 176
Моргілевський, І., 151
Мороз, М., 21,45,47,76,97
Морозова, Л., 9,23,26,51
Мовинська, О., 66,67
Мовинський, В., 66

Мошняський, В., 66,67
Мудрий, В., 10
Мудрик (Навроцька), Х., 116
Мудрик-Жриц, Н., 114,115
Мухни, Б., (М.), 9,11,12,13,36
Навроцька-Кудрик, М., 104
Нарбут, Ю., 52,60,108,133,148,183,195
Невшів, С., 118
Неділко, М., 20,51,97,150,156
Недільський, І., 18
Нелепинська-Боячук, С., 155
Нижник-Винників, І., 27,31,97,200,201,203,205
Никитюк, О., 94
Німець, М., 80
Нішців, М., 74
Нінкієрі, Г., 67
Новаківська, Г., 111
Новаківський, О., 21,23,46,97,109,131,207
Нольден, В., 74
Носик, І., 112
Нярядій, Д., 47
Обаль, П., 197
Оброца, Л., 106
Овчаренко, М., 107
Огієнко, І. (Іларіон), 133
Ожан, Ж., 204
Оленська, Х., 76,77
Оленська-Петришин, А., 71,72
Олесь, О., 160,172,185
Ольжич, О., 19
Ольшанська, М., 33
Ольшанська, С., 97
Омельченко, П., 184,195,196
Онишкович, З., 70
Онншук, О., 113,114,118
Онншук-Руденська, О., 126
Онуфріячук-Сокульська, М., 106,141
Орловська, Т., 83
Ороско, Х., 186,192
Осичка, В., 83
Осіничук, М., 16,31,43,46,47,97,110
Остап'як, О., 83
Остав, П., 39,40
Островерха, М., 18,26,45,46
Осьвячка, Т., 24,133
Павленко, В., 53
Павлишин, Р., 162,164

Павлів, Л., 103
Павлось, А., 11,36
Павтн, Ф., 25,26
Паделка, І., 149,155
Пазик, Г., 9,29
Пазик, Ю., 7
Паладія, Я., 38,39
Палігрині, М., 118
Палія, Л., 115
Палія-Неїло, Б., 29,75
Паліячук, В., 39
Палісадів, В., 197
Панч, П., 147
Панчак, В., 82
Папара, Л., 21,49
Паркер, В.К., 168
Парфенович, С., 114
Пастернак, Я., 110
Пачовський, Б., 70,71
Пачовський, В., 61
Пачовський, Р., 32,33,61,62,97
Павний, Б., 70
Пельц, С., 180
Первомайський, Л., 147
Перебийніс, В., 18,196,197
Перейна, А., 82
Перелісна, К., 114
Пересунька-Гарасничук, М., 106
Перон, Х., 155
Перфецький, Л., 18,19,96,99,135
Петеш, С., 83
Петлєра, С., 22,53,129,167,175
Петренко-Федички, І., 72
Петров, В., 172
Поцух, Г., 171,172,180
Пикет, А., 94
Пилипенко, С., 40
Пилипів, І., 118
Піско, Я., 94
Пісоцький, П., 94
Плав'юк, Я., 74,75
Пляж, Л., 167
По, Е.А., 148
Повстенко, О., 6,9,11,25,55
Погідиня-Угорчак, М., 114
Погребнянська, Н., 83
Полон, Л., 82

Полонська-Василенко, Н., 113
Полтава, Л., 61,107,118,202
Понеділок, М., 47
Пономаренко, В., 83,86,156
Попенко, М.Р., 53
Потіа, І., 151
Потерока, Д., 18,50
Презо, Ж., 205
Преторіус, С., 53
Прийма-Шериковська, І., 63,
Прокопович, В., 61
Прокопович, Л., 156
Пушкін, А., 147,177
Раделицький, Р., 125
Радзкевич, В., 114
Радих, М., 6,25,50
Радичівський, 27
Раковський, І., 36
Ревуцький, В., 118
Ремарк, Е.М., 148
Рембрандт, В.Р., 149
Рануар, О., 149
Рєпа, С., 106
Рєпін, І., 184
Рижов, В., 151
Рижик, С., 61
Рід, Дж.Е., 140
Річардсон, Г., 165
Роден, О., 35
Роджерс, Р., 86
Рожек, С., 11,77,78
Розумовський, К., 56
Рокицький, М., 53
Рован, С., 123
Романов, В., 127
Ролля, Р., 15,143
Рончковська, О., 74
Росляк, М., 129
Ру, П., 95
Рудакевич-Базук, С., 97,129,131,134,135
Руо, Ж., 192
Руснак, М., 61
Русов, Ш., 99
Рутський, В.Я., 151
Саварин, Н., 129
Савченко-Більський, О., 199
Савчук, В., 166

Савчук, Б., 82
Савчук, П., 18
Савчук, Р., 51
Садовський, М., 167
Саксаганський, І., 147
Салевич, У., 83
Савелян, М., 180
Самора, А., 70
Савчук, У., 10,52,131
Сахновська, О., 133
Сван, П., 118
Свириденко, В., 83
Седляр, В., 149,155
Сезан, П., 60,204
Сейквів, Х., 117
Сербин, О., 103
Сервантес, М. де, 148
Серединська, О., 51
Середяк, Ю., 148
Сесар де Олівера, А.Л., 153
Сидоренко, П., 112,113,117,118,141
Симончук, А., 156
Сич, І., 93
Сімянцев, В., 33,38,45
Сімович, В., 110
Сінклер, А., 147
Січинський, В., 11,17,18,26,33,47,108,110,133,134,160
Скоропадська, Є., 176
Скоропадський, Д., 176
Скоропадський, П., 145,176
Скорупський, В., 120
Скрипник, С., 141
Славутич, Я., 28
Сліпня, Я., 16,43,47,90,123,134,135,167,175
Смаль-Стоцький, Р., 85,129
Снит, Б., 165
Своліч, Ю., 147
Сжук, Р.І., 10
Солженіцин, А., 167
Соловія, Ю., 9,29,64
Сологуб, А., 203,204,205
Сомко, Н., 83,84,85,151,152,156
Сорока, Б., 113
Сорохтай, О., 125
Сосенко, Г., 51
Сосенко, М., 95,129
Спольська, П.Н., 109

Стадник, Я., 83
Сталін, Я., 177
Станько, М., 15,175
Стаховський, А., 172
Стебельський, Б., 26,33,98,106,108,109,113,120,122,129,134,179,
181,187,188
Степ, П.С., 119
Стефанік, В., 175,202
Стефанів, Н., 77,78
Стефанович-Ольшинська, М., 17,45
Стоція, С., 125,126
Стиранка, М., 112,113,118
Стріндберг, А., 119
Струвер, А., 90,118
Струк, Д.Г., 115
Струнников, М., 132
Суарес Лястра Сармендія, М., 153
Судомора, О., 33
Суржач-Мілліс, Я., 73
Сутін, Х., 192
Танасевич, О., 9,27,51,63
Танасевич (п-1), 185
Танчак, М., 118
Таран, А., 152
Таранушенко, С., 183
Тарасевичі (брати Л. і О.), 134,146
Тарнович, В., 122
Тассар, М., 207
Твердохліб, І., 83
Тейлор, Л., 118
Теліга, О., 130
Теліжин, О., 119
Тезертей, Л., 91,103
Теодорович, О., 75
Терлецький, А., 126
Тесленко, А., 147
Тиктор, І., 110
Тимошенко, Л., 29
Титла, Б., 69
Титла, Г., 69
Тичина, П., 205
Тіссеран, Е., 90,150
Тіто, Я.Б., 204
Третяків, О., 197
Трешпель-Елліс, М., 9
Трохяненко, К., 29,62,87
Трохяненко, С., 132

Троян, А., 49
Трутовський, К., 123
Труш, І., 97,124
Українка, Л., 37,109,119,186
Урбан, М., 40,41,69
Фаріон, А.М., 40,83
Фаркавеш, В., 125
Федів, 131
Федькович, В., 147
Фесолович, М., 149
Филипчук, Б., 202
Фіяла, В., 100
Фідик, Б., 29
Фішер, А., 61
Форостецький, І., 151
Франко, І., 35,47,108,119,121,129,134,147,150,171
Франко-Ключко, А., 108
Франс, А., 147
Хабурська, З., 114
Хапко, В., 81
Харків, О., 202
Харчун, Я., 3,4
Хисевич, Н., 5,79
Хвиля, С., 167,168
Хмельк, В., 198,199,205
Хмельницький, Б., 24,84,130,169
Холодний, П., 46,56,69,97,131
Хомиши, Г., 16
Храплива, Л., 114
Цибульська, А. 168
Цибульська, Г., 168
Цибульський, В., 166,168
Цибал, В., 33,48,83,84,143,144,145,146,147,149,156,158
Чапленко, В., 45
Чернецький, С., 118
Червоняк, К., 114
Черешньовський, М., 5,10,13,14,24,32,37
Черкасенко, С., 62
Черняхівський, О., 81
Чорний, С., 168,169
Чернобицька, Г., 114
Чуб, Д., 168
Чуприка, Т. (дів. також Шухевич, Р.), 129
Шобо, А., 205
Шарен, Р., 205
Шафранюк, М., 106
Шафранюк, Я., 106

Шах, С., 180
Шашкович, М., 79,85
Шварцман, Дж., 165
Шваченко, Т., 3,12,15,20,35,40,41,44,56,62,85,87,90,91,98,104,
105,107,108,110,116,118,123,124,129,130,133,134,
143,145,147,149,160,172,173,175
Шепко, Т., 83
Шептицький, А., 16,43,47,67,150,167
Шеремета, В., 131
Широцька, В., 70
Широцька-Краваренко, М., 83
Шкотт, А., 116
Шкурат, П., 61
Шнігелська-Клишкович, І., 107
Шолдра, Д., 83
Востак, П., 139,140
Шпраль, Д., 115
Шраер, Л., 202
Шраченко, М., 25,52,53
Штефан, А., 38
Шугай, І., 108
Шух (Шушовська-Стебельська), А., 91,113
Шухолович, Т., 82
Шушська-Мороз, І., 98,112
Шухевич, І., 16,45
Шухевич (Чупринка), Р., 14,49,129,167
Шухевич, С., 11
Щерба, І., 94
Щербак, М., 183,184
Щербаківська, В., 160
Щирський, І., 134,146
Шьків, Т., 29
Щрчук, В., 116
Щрчук, І., 83
Яблонська, Т., 87
Яблонський, А., 31,199,200,205
Яровня, М., 29
Яроцький, В., 157
Яцик, В., 117
Яшкович-Головінська, М., 82

ЗМІСТ

Переднє слово	3
На скитальщині в Німеччині й Австрії	5
Українська Спілка Образотворчих Мистців	8
Українське мистецтво в діаспорі	31
У Сполучених Штатах Америки	32
Скульптура	34
Малярство і графіка	42
У Канаді	88
Скульптура	89
Малярство і графіка	93
В інших країнах українського поселення	142
Аргентина	143
Бразилія	157
Венесуела	159
В Австралії	162
В європейських країнах	170
Скульптура	171
Малярство і графіка	177
Показчик прізвищ	209

